

"Tässähän lukeekin *'Helsingin'* yliopisto!"

Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston keskinäisen
yhteistyön synty ja sen kehittyminen kumppanuudeksi

Arto Juhani Aniluoto

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Helsingin yliopisto

Huhtikuu 2004

Kiitokset

Kaupunki nimeltä Helsinki. Luvun otsikko, Claes Anderssonin runokokoelman nimi (Staden heter Helsingfors), ilmaisee että Helsinki on rakas kotiseutuni. Paljon siitä, mitä minulle nuoruudessani tapahtui, liittyy Helsinkiin. -- Kuten niin monelle suomalaiselle, on kesäpaikka kalastuksineen ja puutarhanhoitoineen sekä alituisine korjaushommineen, puunkaatoineen, vene- ja laiturihuolineen, maan- ja kivensiirtoineen ym. ollut hyvin tärkeä henkisesti tasapainolleni. Silti olen helsinkiläinen. Isäni vanhempien kodissa oltiin valtavan innostuneita kotiseudusta ja kotiseutukirjallisuudesta. Minun kotiseutuni on Helsinki.

Erik Allardt (Allardt 1995, 42, 47.)

Kiitän Pasi Mäenpäättä tutkielman viisaasta ja omistautuvasta ohjauksesta, Anne Hailaa tutkielman aiheesta ja kritiikistä, Laura Kolbea innostamisesta ja keskusteluista, Risto Alapuroa joustavasta suhtautumisesta, Kari Suokkoa ja HYY:n vuoden 2002 hallitusta mahdollisuudesta perehtyä kansainvälisen yliopistomaailman strategiaan kumppanuuksiin Jamaikan auringossa tammikuussa 2003, sekä mentoriani Sinikka Mertanoa jatkuvasta tuesta.

Kiitän kaikkia haastateltaviani ja erityisesti Seppo Lahtea ja Hellevi Majanderia henkilökohtaisesta kiinnostuksesta tutkimustani kohtaan. Haastateltavieni ajatuksista ja pitkästä kokemuksesta olen oppinut valtavasti ja paljon sellaista, jota tästä opinnäytteestä ei löydy.

Kiitän saamastani avusta, tuesta ja hyödyllisistä kommentteista Lari Ahokasta, Varpu Aniluotoa, Timo Cantellia, Laura Ekholmia, Anton Eskolaa, Mette Granbergiä, Heikki Heliniä, Kaarina Huhtista, Marja Häyrinen-Alestalaa, Saija Jokelaa, Nina Kalliovaaraa, Marko Karvista, Asta Mannista, Rikhard Mannista, Tuomo Martikaista, Antti Pelkosta, Anna Rantasta, Janne Sariolaa, Sampsa Suhosta, Ilkka Tuomista, Helena Vehmasta, Sampo Villasta ja Turo Virtasta.

Kiitän Helsingin yliopiston ylioppilaskuntaa joustavasta suhtautumisesta opiskeluuni kokopäivätyön ohella, Eteläsuomalaisten ylioppilaiden säätiötä opinnäyttestipendistä, sekä Helsingin yliopiston sosiologian laitosta haastattelunauhurin ja purkulaitteen lainasta.

Omistan tämän työn niille viisaille ja erityislaatuksille opettajille, joille olen elämässäni saavuttamastani sivistyksestä paljon velkaa:

Ossi Airaskorvelle, Mika Järvelle, Mirja Pekoselle, Tauno Saloselle ja Sinikka Mertanolle.

Aleksandriassa, *Alma Materin* helmassa, Palmusunnuntaina 4. huhtikuuta 2004

Arto Aniluoto

Sisällys

Tiivistelmä	i
Kiitokset	ii
Sisällys	iii
 1 Johdanto: tutkimuksen aihe ja tavoitteet	 1
 2 Tutkimusprosessi	 2
2.1 Tutkimusongelma ja tutkimusasetelma	3
2.2 Aineistojen ja tutkimusmenetelmien kuvaus	7
 3 Yhteiseloä ennen yhteistyötä – Helsingin ja yliopiston vaiheita keskiaikaisista esikuvista 1900-luvun loppupuolelle	 12
3.1 Kaupunkien ja yliopistojen juuret keskiajan Euroopassa	12
3.1.1 Eurooppalaisten kaupunkien ja yliopistojen hedelmällinen yhteiselo	14
3.1.2 Myöhäiskeskiaika ja kansallisvaltioiden synty yliopistojen tulikokeena	15
3.2 Yliopistot ja Helsinki Ruotsin valtakunnassa 1500–1700-luvuilla	16
3.3 Helsingin kasvu pää- ja yliopistokaupungiksi 1800-luvun Venäjän vallan alla	17
3.3.1 Venäjän vallan vaikutus yliopistoon	18
3.3.2 Yliopiston siirto Turusta Helsinkiin ja siirron vaikutukset yliopistoon	19
3.3.3 Helsingin uusi monumentaalikeskusta ja yliopisto sen osana	20
3.3.4 Humboldtilainen sivistysihanne yliopiston uudistajana	21
3.3.5 Kaupungin ja yliopiston kasvukivut autonomian ajan lopulla	23
3.4 Helsingin yliopisto itsenäisen Suomen pääkaupungissa vuodesta 1917 alkaen	23
3.4.1 Kansallinen korkeakoululaitos syntyy yliopiston vastapainoksi	24
3.4.2 Helsingin kaupungin, alueen korkeakoulujen ja opiskelijoiden suhteet	26
3.4.3 Alati laajeneva yliopisto ahtaan kaupungin puristuksessa	27
3.4.4 Kampusideologia haastaa humboldtilaisen sivistysyliopiston	28
3.5 Valtakunnallinen valtionyliopisto Helsingin kaupungin ytimessä	30

4 Yliopiston ja kaupungin yhteistyön syntyminen ja siihen johtaneet vaiheet	30
4.1 Yliopistot erillään elinkeinoelämästä 1970-luvulta alkaen	31
4.2 Yliopiston sidosryhmäyhteistyön tiivistyminen ja Helsingin yliopiston neuvottelukunta	34
4.3 Viikin tonttimaariidoista kaupungin ja yliopiston suhteiden lämpenemiseen	35
4.4 Muita kaupungin ja yliopiston yhteistyön tiivistämisaineita	38
4.4.1 Valtakunnallinen valtionyliopisto ja maakuntakorkeakoulut vastakkain	39
4.4.2 Tarve tiivistää yliopiston ja kaupungin tutkimusyhteistyötä	40
4.4.3 Kaupungin tarve henkilöstönsä täydennyskoulutukseen	41
4.4.4 Muita kaupungin ja yliopiston yhteistyöhön kannustavia tekijöitä	42
4.5 Kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan perustaminen	42
4.5.1 Kaupungin ja yliopiston johdon väliset epäviralliset suhteet	43
4.5.2 Virkamiehet luovat neuvottelukunnan kahden työryhmän työn tuloksena	44
4.6 Neuvottelukunnan sekä kaupungin ja yliopiston yhteistyön ensiaskeleet	45
5 Kaupungin ja yliopiston yhteistyön konkreettinen sisältö 1980-luvun loppupuolelta 2000-luvulle	46
5.1 Helsingin yliopiston 350-vuotisjuhlavuosi 1990	47
5.2 Helsinki-instituutin nousu ja tuho	49
5.3 Lama kaupungin strategisen suunnan käännekohtana	51
5.4 Viikki ja tiedepuisto vastauksena laman haasteisiin	55
5.5 Yliopiston ja sen kampusten kehittäminen	61
5.5.1 Meilahden Biomedicum ja muut lääketieteelliset yhteistyöhankkeet	63
5.5.2 Kumpulan laitokset ja paineet yrityshautomotoiminnan laajentamiseen	66
5.5.3 Keskustakampuksen humanistis-yhteiskuntatieteelliset tiedekunnat	67
5.5.4 Kampusten väliset liikenneyhteydet ja tiedelinja	68
5.6 Pääkaupunkiseudun yliopistojen yhteistyö ja Culminatum	69
5.7 Helsinki Euroopan kulttuuripääkaupunkina vuonna 2000	73
5.8 Kaupunkitutkimus ja muut tutkimukseen liittyvät yhteistyöhankkeet	78
5.9 Kaupungin ja yliopiston yhteistyön muita sisältöjä	82
5.9.1 Koulutukseen liittyviä yhteistyöhankkeita	82
5.9.2 Opiskelijoihin ja opiskeluun liittyviä yhteistyöhankkeita	83
5.9.3 Kaupungin ja yliopiston kansainvälistymiseen liittyviä yhteistyöhankkeita	84

6 Kaupungin ja yliopiston yhteistyö teorioiden näkökulmasta	85
6.1 Hallinnointi (<i>governance</i>) monen toimijan hallinnollisena yhteistyönä	86
6.1.1 <i>From Government to Governance</i> – siirtymä hallinnosta hallinnointiin	87
6.1.2 Hallinnoinnin yhteys globalisaatioon ja Euroopan integraatioon	89
6.1.3 Erilaisia hallinnoinnin alatyyppejä	92
6.1.4 Hallinnoinnin haasteet demokratialle ja sosiaaliselle tasa-arvolle	93
6.2 Regiimi (<i>regime</i>) paikallisten hallinnointijärjestelmien kuvaajana	94
6.3 Kasvukone (<i>growth machine</i>) kaupunkien talouskasvun kehittäjänä	96
6.4 Verkosto (<i>network</i>) kaupunkiseutujen hallinnoinnin ja vallan hajauttajana	97
6.5 Kumppanuus (<i>partnership</i>) instituutioiden muodollisena yhteistyörakenteena	98
6.6 Käsitteet suhteessa toisiinsa ja tutkimuksen teoreettinen viitekehys	101
7 Kaupungin ja yliopiston kumppanuus Helsingissä	104
7.1 Kaupungin ja yliopiston yhteistyö kumppanuuden ilmentäjänä	104
7.1.1 Kumppanuusintensiivisyys yhteistyön muotojen ja sisältöjen jäsentäjänä	105
7.1.2 Kumppanuus kaupungin ja yliopiston intressien toteuttajana	112
7.2 Verkostot ja verkostoituminen kumppanuuden haasteina	114
7.2.1 Uhkat kaupungin ja yliopiston päätöksenteon demokraattisuudelle	114
7.2.2 Toimijoiden virallisen ja epävirallisen verkostoitumisen seuraukset	119
7.3 Kumppanuus suhteessa pääkaupunkiseudun hallinnointiin	123
7.3.1 Kumppanuuden strateginen merkitys kaupungille ja yliopistolle	124
7.3.2 Kaupungin ja yliopiston vaikea valtiosuhde kumppanuuden näkökulmasta	128
7.3.3 Kumppanuuden laajempi kansainvälinen merkitys ja tulevaisuus	133
8 Johtopäätöksiä: "Yliopistosta" Helsingin yliopistoksi ja Helsingistä "yliopiston Helsingiksi"	135
Lähteet	138
Liite 1: Kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan kokoukset	153
Liite 2: Luettelo tutkimukseen haastatelluista henkilöistä	154
Liite 3: Puolistrukturoitu teemahaastattelurunko	155

1. Johdanto: tutkimuksen aihe ja tavoitteet

Tämä pro gradu -tutkielma on tutkimus Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston välisen yhteistyön synnystä ja sen kehittymisestä strategiseksi kumppanuudeksi. Viimeisen noin viidentoista vuoden aikana kaupunkiseutujen hallitsemisen käytännöt ovat muuttuneet ympäri maailmaa etenkin globalisaation seurauksena. On alettu puhua hallinnoinnista (*governance*), jonka myötä kaupungeista ja yliopistoista on tullut yhä itsenäisempiä toimijoita. Kaupunkien paikallinen yhteistyö alueensa toimijoiden kanssa on lisääntynyt ja asioita hallinnoidaan yhä enemmän erilaisten organisaatioiden välisten kumppanuuksien (*partnership*) avulla. Suomessakin on virinnyt ajankohtainen tiedepoliittinen keskustelu yliopistojen "kolmannesta", yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tehtävästä, joka on tarkoitus lisätä yliopistojen lakisääteisten tehtävien joukkoon yliopistolakia uudistettaessa (Valtioneuvosto 2003). Suomessa yliopistojen yhteiskunnallinen vuorovaikutus on usein tulkittu nimenomaan alueelliseksi vaikuttavuudeksi (*effectiveness, regional impact*). Se yhdessä kaupunkien hallinnointikehityksen kanssa on lisännyt myös kaupunkien ja niiden yliopistojen välistä yhteistyötä. Sitä on kuitenkin toistaiseksi tutkittu melko vähän, mikä tekee aiheesta tutkimuskohteena kiinnostavan.

Tässä työssä aihetta tarkastellaan ja hallinnointikeskusteluun osallistutaan Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston tapauksen empiirisellä tutkimuksella. Kaupungin ja yliopiston strateginen kumppanuus (*strategic partnership*) on teoreettinen tulkintänäkökulma kaupungin ja yliopiston organisaatioiden viralliseen ja muodolliseen yhteistyöhön. Tuo yhteistyö on Helsingissä alle 20 vuotta vanha ilmiö siitä huolimatta, että nykyinen Helsingin yliopisto on Suomen vanhin yliopisto ja sijainnut Helsingissäkin jo 177 vuotta. Tutkimuksen tärkeimpinä tavoitteina on 1. pyrkiä kartoittamaan niitä historiallisia olosuhteita, joissa kaupungin ja yliopiston yhteistyö on 1980-luvulla syntynyt; 2. olla ensimmäinen jäsennetty kokonaisesitys tuon yhteistyön konkreettisista sisällöistä, koska sellaista on sekä kaupungin että yliopiston tahoilta toivottu; ja ennen kaikkea 3. jäsentää ja tulkita kaupungin ja yliopiston yhteistyön tiivistymistä strategiseksi kumppanuudeksi hallinnollisena ja historiallisena prosessina.

Tutkimusaiheen kannalta avainasemassa on Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyöneuvottelukunta, joka on vuodesta 1987 alkaen toiminut virallisena yliopiston ja kaupungin yhteistyötä kokoavana ja koordinoivana instituutiona. Myös tutkimuksen aineistot koostuvat olennaisilta osiltaan kyseisen neuvottelukunnan keskeisten toimijoiden haastatteluista sekä neuvottelukunnan koko tähänastisen toiminta-ajan pöytäkirjoista. Tutkimus kuuluu sosiologian alaan, mutta tutkimusaiheen erityisluonteen vuoksi tutkimuskohdetta lähestytään monitieteisesti: analyysissä yhdistetään myös historiallisia, kaupunkitutkimuksellisia ja

hallintotieteellisiä näkökulmia ja menetelmiä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Tutkielma etenee seuraavasti: Luvussa 2 tarkennetaan tutkimusongelma ja esitellään tutkimuksen aineistot sekä niiden analyysin perusteet ja menetelmät. Luku 3 on katsaus yliopiston ja kaupungin historiaan ennen varsinaista virallista yhteistyötä, luku 4 kuvaa yhteistyön syntyä ja luku 5 yhteistyön konkreettisia sisältöjä 1980-luvun puolivälistä 2000-luvulle. Luvussa 6 tarkastellaan kaupungin ja yliopiston yhteistyötä teorioiden näkökulmasta ja täsmennetään tutkimuksen teoreettinen viitekehys. Luvussa 7 yhdistetään teoreettinen tarkastelu tutkittuun empiiriseen tapaukseen. Viimeisessä luvussa 8 esitellään tutkimuksen keskeisiä johtopäätöksiä.

2 Tutkimusprosessi

Kaupungin ja yliopiston välinen kumppanuus päättyi tutkielman aiheeksi keväällä 2002 lähinnä tekijän henkilökohtaisesta kiinnostuksesta sekä kaupunkiin että yliopistoon instituutioina. Tekijän kaupunkisosiologiapainotteiset opinnot, aiempi osallistuminen Helsingin kaupunkisuunnittelua käsitelleeseen tutkimusprojektiin (Mäenpää ym. 2000), kunnallinen luottamustehtävä sekä kotiseuturakkaus Helsinkiin olivat herättäneet syvän kiinnostuksen kaupunkiin tutkimuskohteena. Lisäksi monivuotinen toiminta Helsingin yliopiston hallinnon luottamus- ja työtehtävissä sekä lukuisissa opiskelijayhteisöissä oli synnyttänyt tekijälle sammumattoman innostuksen *Alma Materia* ja etenkin sen Suomen oloissa ainutlaatuisen pitkää ja värikästä historiaa kohtaan. Kaupungin ja yliopiston yhteistyö oli luonteva valinta tutkimusaiheeksi, koska siinä tarjoutui mahdollisuus yhdistää omat kiinnostukset sekä aiempi "kentän" tuntemus opinnäytetyöhön.

Tutkimuksellisesti aiheeltaan ja lähestymistavaltaan uusille urille lähteminen on ollut haastavaa. Tutkimuksen tekeminen on kestänyt kaksi vuotta, mutta sitä on tehty suurimmaksi osaksi kokopäivätyön ohessa. Tämä on ollut toisaalta myös antoisaa ja palkitsevaa, koska tekijä on samalla pysynyt "ajan hermolla" tutkimuskohteestaan, yliopistoyhteisön ytimessä kaupungin ydinkeskustassa. Tutkielman tekijä on ollut omien työ- ja luottamustehtäviensä vuoksi monta kertaa lähellä tutkimuskohdettaan, mutta ei kuitenkaan missään vaiheessa henkilökohtaisesti mukana kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan tai muiden tärkeimpien yhteistyöhankkeiden ja -organisaatioiden toiminnassa. Siten laadullisessa tutkimuksessa usein haasteellinen vaihe, tutkijan pääsy tutkimuksen kentälle, ei ole tuottanut suurta vaivaa tässä tutkimuksessa, vaan tekijä on voinut hyödyntää esimerkiksi haastateltavien valinnassa ja aineistonkeruussa aiempaa yliopiston ja kaupungin organisaatioiden, toimintatapojen ja

toimijoiden tuntemustaan. Silti samalla on säilynyt myös tietty etäisyys ja puolueettomuus suhteessa tutkimuskohteeseen ja mahdollisuus tarkkailla sitä ulkopuolisen silmin. Tämä on olennaista, koska Huotarinen (2003, 33) mukaan erityisesti yliopistoa koskevassa tieteellisessä tutkimuksessa tutkija itse ei voi koskaan täysin asettua tutkimuskohteensa ulkopuolelle. Tässä luvussa pyritään mahdollisimman läpinäkyvästi kuvaamaan, kuinka tutkimus on tehty.

2.1 Tutkimusongelma ja tutkimusasetelma

Kuinka lähteä tutkimaan Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston – kahden suuren ja erittäin monimutkaisen organisaation välistä pitkän aikavälin yhteistyötä? Yliopistojen yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen ja alueellisen vaikuttavuuden tehtävää sekä yliopistojen keskinäistä yhteistyötä on Suomessa viime vuosina tutkittu runsaasti (esimerkiksi Goddard 1999; Halonen & Pulliainen 1999; Kyläheiko 1999; Linna 1999; Mäkinen & Korhonen 1999; Puukka 2000; 2002; Haila 2001a; Hörkkö 2002; Vartiainen 2002) ja siitä on käyty paljon julkista keskustelua. Yliopistojen vuorovaikutuksen ja vaikuttavuuden tutkimukselle ei silti ole helposti löydettävissä kattavaa teoriaa tai vakiintuneita yksiselitteisiä käsitteitä edes kansainvälisen tutkimuksen piiristä (Linna 1999, 7–8; OECD 1999, 15–17). Lisäksi vuorovaikutus ja vaikuttavuus muodostavat yliopistojen ja kaupunkien keskinäisiä suhteita epämääräisemmän ilmiökentän, joka ei tarjoa oikein mitään kaupungin ja yliopiston yhteistyön tutkimisessa käsitteellisesti erityisen hyödyllistä. Aihetta lähestyvää teoriaa ja tutkimuksia on siis syytä etsiä muualta. Varsinaisesti kaupunkien ja yliopistojen kumppanuutta tai yhteistyötä käsitteleviä empiirisiä tutkimuksia ei kuitenkaan ole helppo löytää. Aiheesta löytyy lähinnä hallinnollisia selvityksiä (esimerkiksi Karvinen 2002, Majander 1996; 1997), historiallisia viittauksia (esimerkiksi Bender 1988, Le Galès 2002) ja yksittäisten yhteistyöhankkeiden kuvauksia ammattilehdissä (esimerkiksi Maunu 1995; Ihmuotila 2002). Kuitenkin monet hallintotieteen ja kaupunkitutkimuksen teoriakeskustelut koskettavat aihetta siinä määrin, että niistä oli mahdollista rakentaa aiheen empiiriseen tutkimiseen sopiva teoreettinen viitekehys. Tämä viitekehys on kuvattu tuonnempana luvussa 6.

Tutkimuksen käytännön toteuttamisen metodisia ratkaisuja pohdittaessa vertailtiin muiden, tutkimuskohteeltaan samantapaisten empiiristen tutkimusten tutkimusmenetelmiä. Vertailu tuotti selkeitä yhtymäkohtia ja hyödyllisiä oivalluksia tähän tutkimukseen, vaikka ainuttakaan nimenomaan kaupungin ja yliopiston yhteistyötä käsittelevää tutkimusta ei löytynyt. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kaupungin ja yliopiston yhteistyön syntymistä ja tiivistymistä kumppanuudeksi ensisijaisesti hallinnollisena ja historiallisena prosessina. Kyseinen muuttuva ja monivaiheinen prosessi sijoittuu sekä institutionaalisesti että fyysisesti kaupunkiympäristöön, ja sen ydintoimijoita ovat kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnan jäsenet ja neuvottelukuntaa

lähellä olevat virkamiehet. Tämän mukaisesti vertailtiin ensisijaisesti sellaisia tutkimuksia, joissa 1. pyrittiin jäsentämään hallinnollista prosessia, 2. kuvattiin historiallista muutosta tai murrosta, 3. tutkittiin aihetta asiantuntijoiden tai päättäjien avulla, 4. kaupungilla (mielellään Helsingillä) oli toimintaympäristönä erityinen merkitys ja 5. yliopistolla instituutiona oli erityinen merkitys. Näillä ehdoilla löytyi useita tuoreita empiirisiä tutkimuksia, jotka liikkuivat monitieteisesti sosiologian, hallinnon, historian, kaupunkitutkimuksen, talousmaantieteen ja viestinnän aloilla (Eräsaari 2002; Mäenpää ym. 2000; Kolbe 2002; Kantola 2002; van den Berg & Russo 2003).

Käytännöllisesti katsoen kaikki edellä kuvatus kaltaiset empiiriset tutkimukset ovat käyttäneet asiantuntijahaastatteluja vähintään toissijaisena, tukevana aineistona. Tällä perusteella tutkimuksen tärkeimmäksi aineistonkeruumenetelmäksi valittiin puolistrukturoitu asiantuntijoiden teemahaastattelu. Haastatteluiden tarkoituksena oli tutkia kaupungin ja yliopiston yhteistyön syntyä ja historiallisia kehitysvaiheita keskeisimpien tuossa yhteistyössä mukana olleiden henkilöiden, lähinnä kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnan puheenjohtajien ja sihteereiden puhetta ja muistikuvia analysoimalla. Haastatteluiden tuottamat näkemykset ovat kuitenkin aina subjektiivisia. Siksi niiden perusteella syntynyttä kuvaa päätettiin varmentaa ja täydentää laajentamalla aineistoa faktapohjaisemmilla neuvottelukunnan virallisilla pöytäkirjoilla ja toimintakertomuksilla, jotka saatiin Helsingin kaupungin tietokeskuksesta. Pelkkien pöytäkirjojen, muiden hallinnollisten dokumenttien ja aiheeseen liittyvien tekstien tarkastelu olisi myös ollut mahdollista, mutta silloin ei olisi saatu mukaan yhteistyön keskeisten toimijoiden omia, ensikäden suoria näkemyksiä ja kokemuksia aiheesta. Lisäksi ajankohta haastatteluille oli suotuista: kaikki jo eläkkeelle siirtyneetkin tärkeät yhteistyövaikuttajat olivat edelleen haastateltavissa (yhtä kuollutta lukuun ottamatta) ja kykenivät vielä kertomaan sekä yhteistyön syntyvaiheista että kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan koko toiminta-ajasta.

Näin ollen keskeiseksi tutkimusasetelmaksi muodostui *aineistolähtöinen laadullinen tutkimus*. Vastaavanlaista tutkimusasetelmaa on käytetty lukuisissa hallinnollisia prosesseja ja historiallisia muutoksia kuvaavissa tutkimuksissa viime vuosina: Esimerkiksi Kantola (2002, 68–78) tutki viestinnän väitöskirjassaan Suomen 1990-luvun alun taloudellisen laman poliittista hallintaa tärkeimpien suomalaisten päättäjien haastatteluita analysoimalla. Eräsaari (2002, 28–30) hahmotti valtion yhtiöittämistä 1990-luvulla käyttäen aineistona sekä tavallisia teemahaastatteluita että asiantuntijahaastatteluita. Hän haastatteli virastojen työntekijöitä anonyymeina näiden arkisten työkokemusten tavoittamiseksi, mutta myös johtajia ja asiantuntijoita omilla nimillään laajempia hallinnollisia muutoksia ymmärtääkseen. Eräsaaren mukaan tutkittaessa nimettyjä organisaatioita niiden johtajat ovat yleensä joka tapauksessa tunnistettavissa asemansa perusteella, joten peitenimien keksiminen heille on turhaa. Tämä voi kuitenkin olla myös ongelmallista, mikäli

tutkimuksesta tunnistettavissa oleviin johtajiin liittyy esimerkiksi arvostiritoja, kuten Mäenpään ym. (2000, 18–19, liite 1) Helsingin kaupunkisuunnittelua asiantuntijahaastatteluin lähestynyt tutkimus osoittaa. Edellä mainitut tutkimukset kertoivat kuitenkin siitä, että historiallisia muutoksia ja hallinnollisia prosesseja on asiantuntijahaastatteluiden avulla mahdollista tutkia mielekkäästi. Tutkittaessa kaupungin ja yliopiston yhteistyön kehittymistä Helsingissä ainakin virallisen yhteistyöneuvottelukunnan keskeisten vaikuttajien valitseminen haastateltaviksi oli luontevaa. Tässä tapauksessa heidän asiantuntijaroolinsa vielä korostuu, koska neuvottelukunnan jäsenet ovat olleet kaupungin ja yliopiston kiistatonta eliittiä: yliopiston kanslereita, rehtoreita ja vararehtoreita, kaupunginjohtajia ja apulaiskaupunginjohtajia. Toisaalta on muistettava, että sekä kaupungin että yliopiston puolella tämä "eliitti" on valittu asemaansa edustuksellisen demokratian periaatteiden mukaisesti ja nauttii laajan yhteisön luottamusta. Myös neuvottelukunnan sihteerit ovat olleet pääsääntöisesti johtavan tason virkamiehiä. Tämän joukon valinta haastateltavaksi merkitsi siis tietyllä tavalla elitistisen näkökulman tietoista valintaa suhteessa tutkimuskohteeseen. Vastaavaa näkökulmaa on käyttänyt Helsingin kunnallishallinnon ja -politiikan sotien jälkeisen historian tutkija Kolbe (2002, 40–41, 507), joka on kuvannut kunnallishallinnon kehitystä ja Helsingin kasvua suurkaupungiksi tietoisien eliittikeskeisestä näkökulmasta kaupunginjohtajien virkakausiin mukaisina jaksoina. Hän pitää näitä jaksoja myös kunkin aikakauden yleisemmän yhteiskunnallisen kehityksen kuvaajina ja erityisen sopivina sellaiseen tutkimukseen, jossa tutkitaan kronologisesti lyhyitä mutta tapahtumahistoriallisesti monipuolisia jaksoja. Siten tällaisen tarkastelun voidaan katsoa sopivan hyvin myös kaupungin ja yliopiston alle 20 vuotta kestäneen virallisen ja vaihteellaisen yhteistyöhistorian tutkimukseen.

Tutkimuksen monitasoisen aiheen voidaan katsoa hyötyvän monitasoisesta ja monitieteisestä tarkastelusta. Tämä vaikuttaa myös tutkielman rakenteeseen. Jo aineistoja koottaessa kävi hyvin selväksi, että muiden suomalaisten kaupunkien ja yliopistojen sekä eurooppalaisten suurkaupunkien ja merkittävien yliopistojen historiaan verrattuna Helsingin sekä kaupungin että yliopiston tapaukset ovat epätyypillisiä. Esimerkiksi muita Suomen yliopistokaupunkeja ei voitu käyttää yhteistyön analyysissä luontevina vertailukohtina, koska jo näiden kaupunkien ja yliopistojen yhteistyön syntyhistoria ja tarkoitus eroaa Helsingistä hyvin perustavanlaatuisella tavalla. Tämän vuoksi kaupungin ja yliopiston yhteisen historian ymmärtäminen muodostui jo tutkimusongelman ymmärtämisen kannalta välttämättömäksi: historiaan perehdytään luvussa 3 ja virallisen yhteistyön syntymiseen tuon kehityksen pohjalta luvussa 4. Lisäksi oli alusta alkaen selvää, että kaupungin ja yliopiston yhteistyö Helsingissä on saanut konkreettisen sisältönsä kymmenissä erilaisissa ja eritasoisissa hankkeissa 1980-luvun puolivälistä alkaen. Näistä ei kuitenkaan ole olemassa mitään neuvottelukunnan pöytäkirjoja ja toimintakertomuksia jäsenetymppää esitystä. Siksi ja koska yhteistyön prosessia olisi vaikea ymmärtää käsittelemättä

myös sen konkreettisia sisältöjä, tämä tutkimus ja erityisesti sen luku 5 pyrkivät samalla olemaan kaupungin ja yliopiston yhteistyöhankkeiden jäsennetty kokonaisuus.

Vasta yhteistyön sekä historian että sisältöjen läpikäymisen jälkeen vaikuttaa mahdolliselta analysoida yhteistyötä kumppanuutena ja prosessina teoreettisen viitekehyksen avulla. Tämä kumppanuuden teoreettisen näkökulman sosiologinen soveltaminen empiirisiin aineistoihin on tulkintaa: Sulkusen mukaan tutun aineiston päälle ikään kuin heitetään verkko, joka näyttää aineiston uudesta näkökulmasta ja nostaa sosiaalisesta todellisuudesta esiin jotain sellaista, minkä olemassaolo jäisi muuten huomaamatta. Siten tutkija ei pyrikään löytämään ainoaa oikeaa ja kattavaa totuutta, vaan pyrkii esittämään oman teoriansa valossa tulkinnan totuudesta, tekemään todellisuuden ymmärrettäväksi. (Sulkunen 1997, 17–21.) Tällä tavoin tutkielman tutkimuskohteen esitustavasta tulee samantapainen kuin tunnetussa Kortteisen elämäntapojen muutosta kaupungistumisen seurauksena kuvaavassa *Lähiö*-tutkimuksessa (Kortteinen 1982): Ensin käydään aineistolähtöisesti ja yksityiskohtaisesti lävitse tutkimuskohteen tausta ja sisällölliset ulottuvuudet. Sen jälkeen tutkimuksen tarkastelunäkökulma ja abstraktiotaso muuttuu, jolloin keskitytään tutkimuskohteen teoreettiseen analyysiin ja tulkintaan sisällöllisen tason "yläpuolella". Myös Kantola (2002, 79–80) käyttää samantapaista rakennetta. Vaikka tämä tutkimus siten on esimerkki ei-klassisesta teorian käytöstä ja tutkimusraportin rakenteesta sosiologisessa opinnäytetyössä, valituille ratkaisuille löytyy kuitenkin esikuvia. Tutkimuksen luvut 3 ja 4 ovat esitys- ja tutkimustavaltaan historiallisia ja luvut 4 ja 5 ovat korostuneen aineistolähtöisiä. Vasta niiden jälkeen nostetaan abstraktiotasoa ja esitetään tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja varsinainen empiirinen analyysi ja tulkinta sekä johtopäätökset. Tutkimuskohteen tarkastelun koko käsittely ei siis ole teoreettisen viitekehyksen läpäisemää, vaikka se osa onkin käytetyistä käsittelytasoista tärkein ja muiden tulokset kokoava.

Nämä täsmennykset huomioiden tutkimuksen pyrkimyksenä on selvittää Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston virallisen ja koordinoitun yhteistyön syntyhistoria ja olennaisin konkreettinen sisältö 1980-luvun puolivälistä 2000-luvulle. Sen jälkeen sisällöstä on mahdollista tulkita yhteistyön olemusta ja laajempaa merkitystä kumppanuuden teoreettisesta näkökulmasta käsin. Tätä kaikkea tarkastellaan yhteistyön keskeisten toimijoiden näkemysten ja konkreettisten sisällöllisten hankkeiden pohjalta. Siten tutkimuksen tutkimuskysymyksiä ovat seuraavat:

1. Miksi yliopiston ja kaupungin yhteisen historian ensimmäiset yli 150 vuotta Helsingissä eivät synnyttäneet osapuolten välille virallista yhteistyötä ennen 1980-luvun puoliväliä?
2. Miten, millaisten olosuhteiden ja vaiheiden kautta yliopiston ja kaupungin virallinen, muodollinen yhteistyö lopulta syntyi ja miksi juuri 1980-luvun puolivälissä?
3. Mitä kaupungin ja yliopiston yhteistyön konkreettinen sisältö on erilaisten hankkeiden ja

vaiheiden tasolla ollut ja kuinka yhteistyö on kehittynyt 1980-luvulta 2000-luvulle?

4. Miten kaupungin ja yliopiston yhteistyö ja erityisesti yhteistyöneuvottelukunta ilmentää kaupungin ja yliopiston kumppanuutta Helsingissä?
5. Kuinka kaupungin ja yliopiston kumppanuus Helsingin tapauksessa toteuttaa kaupungin ja yliopiston intressejä?
6. Vievätkö neuvottelukunnan kaltaiset ei-edustukselliset kumppanusrakenteet, verkostot ja "eliittiklubit" valtaa vaaleilla valituilta edustuksellisilta päätöksentekooelimilta?
7. Missä määrin kaupungin ja yliopiston kahdenvälinen kumppanuus on sopusoinnussa tai ristiriidassa pääkaupunkiseudun laajemman kehittämisen ja sitä toteuttavien muiden organisaatioiden kanssa?
8. Millaisten strategisten syiden vuoksi kaupunki ja yliopisto ovat lähteneet kumppanuuteen?
9. Mikä on kumppanuuden merkitys pääkaupunkiseudun hallinnoinnille kaupungin ja yliopiston suhteessa valtiovaltaan?
10. Mikä on kumppanuuden merkitys laajemman kansainvälisen kehityksen kannalta?

2.2 Aineistojen ja tutkimusmenetelmien kuvaus

Tutkimusongelman ja -asetelman täsmentämisen yhteydessä tutustuttujen tutkimusaihetta lähestyvien yhteiskuntatieteellisten teorioiden ja kirjallisuuden perusteella muotoutui luvussa 6 kuvattu teoreettinen viitekehys, jonka avulla oli mahdollista aloittaa tutkimuksen aineistojen kerääminen. Aineistotyypeiksi valittiin edellä kuvatun mukaisesti haastatteluaineisto ja kirjallinen pöytäkirja-aineisto, joista toisiaan täydentävinä ja varmentavina muodostuu kaupungin ja yliopiston yhteistyön tutkimisen kannalta mielekäs, riittävän laaja ja monipuolinen kokonaisuus, joka ei kuitenkaan ole vielä aivan liian suuritöinen pro gradu -tutkielman työmäärään nähden.

Haastateltavien valinnan pääperiaatteena oli tutkimuksen rajauksen mukaisesti keskittyä ensisijaisesti kaupungin ja yliopiston koko laajaa yhteistyötä eri tavoin koordinoivaan yhteistyöneuvottelukuntaan. Ensimmäisenä haastateltaviksi valittiin neuvottelukunnan koko toimikauden kaikki puheenjohtajat. Tehtävässä ovat toimineet kaupungin puolelta Raimo Ilaskivi vuosina 1987, 1988 ja 1990, Kari Rahkamo vuosina 1992, 1994 ja 1996, sekä Eva-Riitta Siitonen vuosina 1996, 1998, 2000 ja 2002. Yliopiston puolelta puheenjohtajina ovat toimineet Päiviö Tommila vuosina 1989 ja 1991, Risto Ihamuotila vuosina 1993, 1995, 1997, 1999, 2001 ja 2003, sekä Kari Raivio vuonna 2003. Näin haastateltavien joukkoon tuli aluksi kolme Helsingin eri vuosien kaupunginjohtajaa sekä kolme yliopiston rehtoria ja/tai kansleria. Lisäksi vuodet 1987 ja 1988 toimikunnan varapuheenjohtajana toiminut yliopiston rehtori ja kansleri Olli Lehto valittiin mukaan, koska hänen merkityksensä neuvottelukunnan syntymistä edeltäneissä ja siihen

johtaneissa vaiheissa vaikutti ilmeisen tärkeältä. Samasta syystä kaupungin puolelta olisi pitänyt haastatella entistä apulaiskaupunginjohtajaa Aarne I. Välikangasta, mutta hän oli valitettavasti jo kuollut tammikuussa 2000. Tämän jälkeen haastateltavien joukkoa laajennettiin kaupungin ja yliopiston yhteistyön kannalta keskeisillä virkamiehillä. Neuvottelukunnan sihteerinä ovat toimineet kaupungin puolelta Markus Härkäpää vuodesta 1987 ja Asta Manninen vuodesta 2001. Yliopiston puolelta sihteerinä ovat toimineet Seppo Lahti vuosina 1987–2002, Hellevi Majander vuodesta 1994 ja Ulla Mansikkamäki vuodesta 2003. Näistä haastateltavien joukkoon valittiin Härkäpää, Lahti ja Majander, koska kukin heistä oli toiminut neuvottelukunnan sihteerinä moninkertaisen ajan Manniseen ja Mansikkamäkeen verrattuna. Lahti oli lisäksi yliopiston puolella tärkeä hahmo jo kaupungin ja yliopiston yhteistyön tiivistämisessä ennen neuvottelukunnan perustamista. Sama pätee 15 vuotta neuvottelukunnassa toimineeseen Eero Holstilaan, joka kaupungin virkamiehenä oli neuvottelukunnan perustamista valmistelleiden kahden esityöryhmän puheenjohtaja. Holstila on lisäksi toiminut yhteistyön kannalta keskeisten organisaatioiden, Helsingin kaupungin tietokeskuksen ja Culminatumin johtajana. Haastateltavien joukkoa täydennettiin vielä historioitsija Laura Kolbella, koska hän kaupungin ja yliopistoyhteisön laajasti käyttämänä tutkijana oli perehtynyt erinomaisesti niin kaupungin ja yliopiston kuin näiden yhteiseenkin historiaan. Lisäksi hän on ollut aktiivinen useissa kaupungin ja yliopiston yhteistyötä lähelle tulevista epävirallisista verkostoista ja kansalaisjärjestöissä.

Haastateltaviksi saatiin koko haluttu joukko, koska kukaan ei kieltäytynyt. Täydellinen lista haastateltavista, heidän tehtävistään ja suhteestaan kaupungin ja yliopiston neuvottelukuntaan sekä haastattelujen päivämäärät ja kestot on koottu taulukoksi 8 liitteeseen 2. Tutkimuksen tekijä haastatteli kaikki haastateltavat itse vuoden 2003 helmikuun ja heinäkuun välisenä aikana joko näiden työpaikalla, Helsingin yliopiston päärakennuksen lehtisissä tai Helsingin yliopiston ylioppilaskunnassa. Haastattelut kestivät pääsääntöisesti puolestatoista kahteen tuntiin. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanasta sanaan. Litterointeja kertyi vakiomarginaaleilla, yksinkertaisella rivivälillä ja pistekoon 12 kirjasimella 273 sivua. Haastattelunauhat ja litteroinnit ovat haastattelijan hallussa. Kaikkien haastatteluiden pohjana käytettiin samaa puolistrukturoitua haastattelurunkoa, joka on liitteenä 3. Koska tyypillisestä sosiologisesta haastattelututkimuksesta poiketen kaikki haastateltavat olivat asiantuntijoita, joiden asema, tehtävät ja toiminta-aikansa kaupungin ja yliopiston yhteistyössä vaihteli, samaa haastattelurunkoa sovellettiin haastatteluissa eri tavoin ja eri osioita painottaen. Haastattelijalla antoi kaikissa haastatteluissa tilaa myös kunkin haastateltavan persoonallisuudelle ja mahdollisuuden korostaa niitä asioita, jotka haastateltava tunsi parhaiten tai joita hän itse piti kaupungin ja yliopiston yhteistyön kannalta tärkeimpinä.

Haastateltavat esiintyvät tässä tutkimuksessa avoimesti omilla nimillään tutkimusaiheen

erityisluonteen ja haastateltavien usein joka tapauksessa tunnistettavissa olevan aseman vuoksi. Tämä asettaa tutkimukselle tutkimuseettisiä ehtoja, jotka on kuitenkin huomioitu: muun muassa haastateltavien suostumusta on etukäteen haastatteluiden yhteydessä kysytty. He ovat myös kaikki tarkastaneet suorien lainaustensa sisällön sekä voineet kommentoida tutkielman käsikirjoitusta ennen sen tarkastettavaksi jättämistä. Viime vuosina Suomessa ja Helsingin yliopistossa on kiinnitetty runsaasti huomiota tutkimuseettisiin kysymyksiin (esimerkiksi Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2002; Lötjönen 1999; Resnik 1998). Tutkimuksen tekijä onkin työnsä ja opintojensa puolesta jo aiemmin perehtynyt tutkimuseetiikkaan (vertaa Aniluoto 2002).

Mäkelän (1990, 49) mukaan haastatteluiden ongelmaksi saattaa muodostua, kuinka saada haastateltavat puhumaan aidosti ja vilpittömästi. Haastateltavat tuntuivat pääsääntöisesti hyvin avoimilta ja innostuneilta, mutta tällaisen aineiston suhteen on aina olemassa riski, että haastateltavat pyrkivät antamaan tutkimuskohteesta idealisoidun, kaunistellun kuvan. Tässä tutkimuksessa ongelman voisi ajatella vielä korostuvan, koska neuvottelukunnan puheenjohtajien ja keskeisten virkamiesten haastattelut käsittelivät neuvottelukunnan kautta myös heidän omia aikaansaannoksiaan. Tällöin haastateltavat saattavat tietoisesti tai tiedostamattaan liioitella oman kautensa hankkeiden merkitystä tai esittää historiaa itselleen suotuisassa valossa. Eräänlaisena esimerkkinä tästä voidaan pitää sitä, että useampi haastateltava mainitsi neuvottelukunnan kokoontuvan neljästi, eräs jopa 4–5 kertaa vuodessa, vaikka todellisuudessa se on kokoontunut vuosittain vain 2–4 kertaa (vertaa liite 1). Haastatteluja analysoitaessa oltiin kuitenkin tietoisia kaunistelumahdollisuudesta, johon suhtauduttiin kriittisesti. Tässä yhteydessä myös vertailu faktapohjaisempaan pöytäkirja-aineistoon osoittautui hyödylliseksi. Lisäksi on korostettava, että tutkimuskohteena ei ollut neuvottelukunta sinänsä, vaan sen välillisesti ilmentämä kaupungin ja yliopiston kumppanuus. Siten ainakaan osa mahdollisista neuvottelukunnan toimien kaunistelusta ei haittaisi, koska analyysin abstraktiotaso nousee haastatteluissa käsiteltyjen hankkeiden tason yläpuolelle. Vaikka neuvottelukunta on kaupungin ja yliopiston yhteistyön virallinen ja muodollinen rakenne, se on lähinnä koordinoiva elin eikä ole sinänsä aikaansaanut yhteistyötä kaupungin ja yliopiston kautta, vaan pikemminkin kaupunki ja yliopisto toimiessaan sen kautta.

Tutkimuksen kirjallinen aineisto kattaa neuvottelukunnan koko toimikauden kokouspöytäkirjat syksystä 1987 kevääseen 2003 asti eli täsmälleen saman ajan kuin neuvottelukunnan toistaiseksi pitkäaikaisin puheenjohtaja ja jäsen Risto Ihamuotila ehti olla mukana neuvottelukunnassa eläkkeelle jäämiseensä asti. Näiden 17 vuoden aikana on pidetty kaikkiaan 51 neuvottelukunnan kokousta. Yhteen veto kokouksista on koottu liitteeksi 1. Syksystä 2003 alkaen pidettyjen kokousten pöytäkirjat eivät ole enää mukana aineistossa. Pöytäkirjojen lisäksi on ollut käytettävissä neuvottelukunnan toiminnastaan tuottamat toimintakertomukset 16 vuoden ajalta

vuosilta 1987–2002. Toimintakertomuksia on ilmestynyt vuosittain, paitsi neuvottelukunnan ensimmäiseltä kolmelta vuodelta vain yksi kolmen vuoden toiminnan kattava. Edelleen analyysin apuna on muuna kirjallisena aineistona käytetty suurta määrää eri alojen tutkimuskirjallisuutta, erilaisia kaupunkiin ja yliopistoon liittyviä hallinnollisia raportteja ja julkaisuja sekä muun muassa kaupungin ja yliopiston yhteistyön kannalta keskeisten toimijoiden muistelmateoksia.

Kaiken kaikkiaan aineistoa kertyi varsin paljon ja voidaan olettaa, että tutkimuskohteen ydin tulee riittävällä tavalla edustetuksi käytetyissä aineistoissa. Kaikki kaupungin ja yliopiston virallisen yhteistyön olennaisimmat visioijat ja toteuttajat ovat asiantuntijanäkemyksineen edustettuina haastatteluaineistossa. Pöytäkirjat laajentavat aineistoa kaikkiin niihin hankkeisiin ja henkilöihin, joita virallisen yhteistyön piirissä on yleensä mukana ollut. Siten myös kaupungin ja yliopiston yhteistyö prosessina tulee edustavasti käsitellyksi tutkitun neuvottelukunnan ja sen koordinoimien hankesisältöjen välityksellä. Vaikka tutkimus käsittelee valtavaa määrää erilaisia yhteistyöhankkeita, aineistojen kokonaismäärään nähden niistä käsitellään vain toistuvia ja merkittävimpiä. Erityisesti tutkielman luvuissa 4 ja 5 on paljon haastattelusitaatteja, mutta siitä huolimatta aineisto on näissäkin kohdissa "tiheää" ja sen edustavuus runsasta: kutakin esiin kirjoitettua sitaattia kohden muissa haastatteluissa on lähes poikkeuksetta useampia muita kohtia, joissa sama asia ilmenee hieman eri tavoin muotoiltuna. Aineistoja ei kuitenkaan ollut tutkimuksen kannalta liikaa, sillä kaikki haastattelut, pöytäkirjat ja kirjalliset lähteet kartoittavat lopulta samaa prosessia eri aikakausien ja hankkeiden näkökulmista (vertaa Mäkelä 1990, 53).

Tutkimuksen *validiteettiin* (kuinka tutkimuksen aineisto vastaa kuvattavaa ilmiötä) on pyritty aineisto- ja menetelmätriangulaation avulla: samaa tutkimusongelmaa on lähestytty sekä toisiaan täydentävien aineistojen (haastattelu- ja pöytäkirja-aineistot, tutkimuksen kannalta relevantti kirjallisuus) että tarkastelutapojen (historiallinen, sisällöllinen, teoreettis-tulkinnallinen) avulla (Karisto & Seppälä 2000, 40–41). Aineistonkeruu tapahtui pääosin ennen varsinaisen analyysin aloittamista, mutta tutkimuksen raja- ja tutkimusasetelma on jäsentynyt edelleen tutkimuksen edistyessä. Esimerkiksi tutkimuskohteen ja tiettyjen käsitteiden määritelmät ovat tarkentuneet tutkimuksen kuluessa esiin tulleiden uusien luokitteluiden ja näkemysten mukaan. Tällä on pyritty tutkimusasetelman hiomiseen mahdollisimman relevantiksi tutkimusongelmaan vastaamisen kannalta. Mahdollinen aineistojen virhelähde liittyy siihen, että tutkijan ennakkokäsitykset ja näkökulma ovat saattaneet jossain määrin vaikuttaa etenkin tutkimuksen haastatteluaineistojen muotoutumiseen. Toisaalta perehtyneisyys yliopiston ja kaupungin yhteistyöhön jo etukäteen on auttanut tutkijaa puhumaan haastattelutilanteissa haastateltavien kanssa "samaa kieltä" ja luomaan luottamuksellista ilmapiiriä. Mykkäsen (2001, 120) mukaan nimenomaan niin sanotuissa eliittihaastatteluissa haastattelijan perehtyneisyys osoittaa

haastateltavalle vakavaa kiinnostusta asiaan ja motivoi tämän vastaamaan hyvin. Toisaalta haastattelijan perehtyneisyys voi olla myös ongelmallista, koska se voi vaikeuttaa etäisyyden ottamista haastateltavien puheeseen. Haastattelijan asemaa suhteessa tutkimuskohteeseen käsiteltiin edellä luvussa 2. Sen sijaan tutkimuksen pöytäkirja-aineistoa voidaan pitää luonnostaan syntyneenä aineistona, joka on Alasuutarin (1999, 84) mukaan laadulliseen tutkimukseen hyvin sopivaa: koska tutkija ei ole voinut vaikuttaa aineiston syntyyn, hänen näkökulmansa ei tuo virhelähdettä sen muodostumiseen.

Tutkimuksen *reliabiliteettiin* (kuinka tutkimustulokset vastaavat aineiston sisältöä) on pyritty esimerkiksi nimenomaan aineistolähtöistä asetelmaa käyttämällä. Sen ansiona voidaan pitää sitä, että mahdolliset tutkijan käsitykset eivät ainakaan merkittävästi ohjaile haastateltavien näkemyksiä. Silloin myös haastateltavien itse esiin nostamat ja yhteistyön kannalta tärkeinä pitämät asiat saavat analyysissä ja tuloksissa tilaa. Toisaalta tällainen asetelma voi heikentää tutkijan kriittisyyttä aineistoaan kohtaan, ellei hän ole tästä hyvin tietoinen. (Mäenpää ym. 2000, 22–23.) Tähän ongelmaan on pyritty vastaamaan tutkimuksen rakenteen avulla: vaikka luvut 4 ja 5 ovat hyvin aineistolähtöisiä, luvuissa 6 ja 7 tapahtuva analyysin abstraktiotason nosto auttaa ottamaan kriittistä etäisyyttä haastateltavien näkemyksiin. Aineistot ovat sisäisesti varsin ristiriidattomia, ja siellä missä ristiriitaisia käsityksiä esiintyy, ne on tuotu analyysissä esille ja niihin on kiinnitetty erityistä huomiota. Aineistoja jäsennettiin analyysivaiheessa ensin sekä sisällöllisiksi (esimerkiksi tietyt yhteistyöhankkeet) että yleisemmän tason (esimerkiksi neuvottelukunnan menettelytavat) raakahavaintojen kokonaisuuksiksi. Samoja haastateltavien esiin nostamia asioita tutkittiin siis sekä osana yhteistyöhankkeita että osana yhteistyön kokonaisprosessin kehittymistä. Yhteistyötä hahmotettiin yksittäisten toimijoiden, tehtyjen hallintopäätösten ja yleisemmän kehityksen tasoilla. Raakahavaintoja pelkistettiin laajemmiksi havainnoiksi etsimällä raakahavainnoista säännöllisyyttä ja logiikkaa. (Alasuutari 1999, 40–41.)

Tutkimuksessa on pyritty metodien huolellisen soveltamisen ohella myös intuitiiviseen luovuuteen ja sosiologiseen mielikuvitukseen (Mills 1982). Tutkija on muun muassa jatkuvasti jäsentänyt ja yhdistellyt aineistojaan uudestaan eri perustein ja tuottanut niistä tekstin lisäksi monenlaisia graafisia esityksiä, joista osa on jäänyt elämään tämän tutkielman kuvioissa ja taulukoissa. Lisäksi tutkimuksen esitystavassa on pyritty kieliasun selkeyteen ja huolellisuuteen samalla kun lukijaa on pyritty innostamaan monipuolisella tyylillä (Klinge 1986, 57–58). Tekijä on myös koko tutkimusprosessin ajan käynyt keskustelua tutkimusaihetta eri alojen (sosiologia, kaupunkitutkimus, hallinto, historia, yliopisto) näkökulmista tuntevien henkilöiden kanssa ja pyrkinyt hyödyntämään myös näitä näkemyksiä. Tutkimus ei siltikään voi olla tyhjentävä kuvaus Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyöstä. Sellaiseen ei mikään tutkimusaineisto

ole riittävä (vertaa tuonnempana luku 5.9). Tutkimus pyrkii kuitenkin keskittymään olennaiseen ja vertaillen jäsentämään yhteistyön historiaa, sisältöjä ja prosessia eri näkökulmista. Tavoitteena on integroida näkökulmat yhdeksi monitieteiseen analyysiin perustuvaksi kokonaisnäkemykseksi.

3 Yhteiseloä ennen yhteistyötä – Helsingin ja yliopiston vaiheita keskiaikaisista esikuvista 1900-luvun loppupuolelle

Kaupungit ja yliopistot ovat eräitä vanhimmista länsimaisista instituutioista. Niiden keskinäisistä suhteista ja yhteistyöstä löytyy eurooppalaisia esimerkkejä jo keskiajalta lähtien. Verrattuna muiden sekä suomalaisten kaupunkien että eurooppalaisten suurkaupunkien historiaan Helsinki on syntynyt ja kasvanut epätyypillisellä tavalla. Samoin nykyisen Helsingin yliopiston historia eroaa perustavanlaatuisella tavalla kaikkien muiden suomalaisten ja useimpien merkittävien eurooppalaisten yliopistojen historiasta. Tällä on merkitystä tutkimusaiheelle, koska historialliset tekijät auttavat osittain selittämään kaupungin ja yliopiston yhteistyön syntymisen syitä ja ajoitusta Helsingissä. Näin ollen sekä kaupungin että yliopiston yhteisten kehitysvaiheiden ymmärtäminen on tutkimusongelman ymmärtämisen kannalta lähes välttämätöntä.

Tämän luvun tarkoituksena on kirjallisten historiallisten lähteiden pohjalta kuvata Helsingin kaupungin ja nykyisin Helsingin yliopistoksi kutsutun yliopiston syntyä ja historian vaiheita. Tarkastelu keskittyy kaupungin ja yliopiston myöhemmän yhteistyön kannalta kiinnostaviin seikkoihin. Muodollinen ja koordinoitu yliopiston ja kaupungin virallinen yhteistyö syntyi Helsingissä vasta 1980-luvulla, mitä voidaan pitää suomalaisiin ja kansainvälisiin vertailukohtiin nähden myöhäisenä ajankohtana. Kaupungin ja yliopiston historiallisten erityispiirteiden ymmärtäminen auttaa kuitenkin selittämään yhteistyön syntymisen ajoitusta. Kolmas luku pyrkiikin vastaamaan tutkimuskysymykseen, miksi muodollista yhteistyötä ei syntynyt aiemmin.

3.1 Kaupunkien ja yliopistojen juuret keskiajan Euroopassa

Eurooppalaisilla kaupungeilla on pitkä ja vaiherikas historia. Keskiaika 900-luvulta 1200-luvulle tuotti antiikin jälkeen ensimmäiset merkittävät kaupunkiyhteisöt, joissa sekä taloudellinen että kulttuurinen elämä vilkastui huomattavasti. Kaupunki instituutiona eli "kulta-aikaansa" jo ennen varsinaisten kansallisvaltioiden syntyä. Samanaikaisesti kaupunkien keskustoissa syntyi ja alkoi vaikuttaa uusi instituutio: yliopistolaitos, joka sai alkunsa Bolognan ja Pariisin keskiaikaisista esimerkeistä ja levisi ympäri Eurooppaa. (Bender 1988, v, 3; Le Galès 2002, 31–33, 75.)

Toisin kuin esimerkiksi luostari, yliopisto ei voisi sijaita vuoristolinnoituksessa eikä maaseutukylässä. Instituutiona yliopisto on kehittynyt erityisen urbaaniksi. Jo keskiajalla yliopiston vähimmäiskoko ja muut sen tarvitsemat olosuhdetekijät kuten ruoka, majoitus, rahoitus ja kirjapainotaito edellyttivät sijaintia varakkaissa, virikkeitä tarjoavissa kaupunkiympäristöissä. (Hyde 1988, 14; Bender 1988, 293.) Yliopistot sijaitsivatkin edelleen säännönmukaisesti kaupunkien vaikutuspiirissä (Sörlin & Törnqvist 2000, 72). Yliopistolaitoksen syntyminen kaupunkiympäristöön ei siis ole sattumaa, mutta sitä ei ole myöskään syntymisen ajoitus. Tuorin (1987, 63; 1995, 145) mukaan kaupunkimaisen työnjaon kehitys synnytti keskiajalla erityisen henkisen työn tekijöiden ryhmän. 1100-luvulla syntyivät näiden oppineiden ammattikunnat eli *korporaatiot* tiedeyhteisöjen alkeismuodoiksi, ja 1200-luvulla muodostui varsinainen yliopistolaitos, jonka ympärille rakentui erityinen tiedollinen kulttuuri (Knuuttila 1987, 97–101). Periaatteessa tällaiselle kulttuurille riittäviä olosuhteita olisi voinut kehittyä kaupunkien lisäksi myös esimerkiksi katedraalikouluissa, luostareissa tai merkittävien hallitsijoiden hoveissa, mutta vasta keskiaikaisiin kaupunkeihin syntyivät markkinapaikat ja niiden edellyttämät vaihdantasäännöt. Nämä loivat pohjan lainsäädännölle, jota ilman yliopisto ei olisi voinut syntyä. Katedraalikoulut, luostarit ja palatsit toisinaan korkeasta sivistystasostaan huolimatta olivat yleensä periaatteellisesti tietyille ryhmille rajattuja riippumatta sijainnistaan kaupungeissa tai niiden ulkopuolella. Lisäksi niiden varsinainen tarkoitus, kuten uskonnollisen opin edistäminen, oli pohjimmiltaan jokin muu kuin järkiperäinen opetus tai oppiminen. Yliopistoon sen sijaan on alusta alkaen liittynyt opetuksen ainakin periaatteellinen julkisuus ja avoimuus. (Hyde 1988, 15.)

Usein kiistellään siitä, mikä yliopisto saa kunnian olla maailman vanhin. Yliopistolaitoksen juurien voidaan katsoa ulottuvan jopa antiikin Kreikkaan, mutta on hyvin ongelmallinen kysymys, millä hetkellä jokin oppilaitos voidaan julistaa yliopistoksi aikana, jolloin yliopistoja ei vielä ole. Lehdon mukaan (1999, 340) keskiajan vanhimmat eurooppalaiset yliopistot ovatkin ilmoittaneet virallisiin luetteloihin perustamisensa ajankohdan vain sadan vuoden tarkkuudella: Bologna yhdeksentoista, Pariisi ja Oxford kahdeksentoista vuosisadan. Tarkat perustamisen ajankohdat vaihtelevat käytetyistä lähteistä ja yliopiston määritelmistä riippuen, mutta yliopistolaitoksen synty ajoitetaan yleisesti 1100-luvulle ja varhaisimpana pidetään Bolognan yliopiston perustamisvuotta 1088 (Le Galès 2002, 39; Nuorteva 1997, 20; Zanasi 1988). Muita vanhimpia ja kuuluisimpia yliopistoja useammissa lähteissä mainittuine perustamisvuosineen ovat Pariisi 1150/1208–1215, Oxford 1167 ja Cambridge 1209/1233 (Ferruolo 1988, 23–25; Le Galès 2002, 39; Tuori 1987, 63; Tuori 1995, 145).

Uudet yliopistot syntyivät usein esikuvista mallia ottamalla, esimerkiksi Oxfordiin otettiin mallia Pariisista (Klinge ym. 1987, 80). Vähitellen yliopistolaitos levisi Italiasta 1200- ja 1300-luvuilla

Espanjaan, Englantiin, Irlantiin ja Ranskaan, 1300- ja 1400-luvuilla Saksaan ja Itä-Eurooppaan. 1400-luvulla yliopistot tulivat jo Pohjois-Eurooppaankin: Itämeren etelärannalle perustettiin yliopistot Rostockiin 1410, Greifswaldiin 1456 ja Kööpenhaminaan 1478. Ruotsin ensimmäinen yliopisto perustettiin 1477 Uppsalaan. (Le Galès 2002, 39.) Nykyisen Suomen alueella ei vielä ollut yliopistoa, mutta reilusti toistasataa suomalaista kävi opiskelemassa Euroopan yliopistoissa jo 1300-luvun alusta 1500-luvun alkuun. Suomalaisista ainakin Olavus Magni toimi jopa Pariisin yliopiston rehtorina 1435–1436. (Klinge ym. 1987, 14–15; Nuorteva 1997, 72–75, 494–499.) Euroopassa oli noin sata yliopistoa 1300-luvun lopulla. Euroopan keskiaikaisista kaupungeista tuli markkinapaikkojen lisäksi oppimisen, taiteiden ja tieteiden keskuksia. Varhaisen kapitalismin rinnalle syntyi myös intellektuellien, yliopistojen ja kulttuurin Eurooppa. (Le Galès 2002, 38–39.)

3.1.1 Eurooppalaisten kaupunkien ja yliopistojen hedelmällinen yhteiselo

Etenkin yliopistolaitoksen alkuaikoina yliopistoilla ja kaupungeilla oli paljon yhteistä. Ne alkoivat tukea toisiaan jo 1200-luvun jälkipuoliskolla. Kaupungit olivat ylpeitä yliopistoistaan ja osallistuivat niiden kustannuksiin. Yliopistot toivat kaupungeille mainetta ja opiskelijoita muilta alueilta. Nämä puolestaan toivat kaupunkiin lisää vaurautta. (Ferruolo 1988, 32; Hyde 1988, 19.) Tämä on sittemmin pitänyt paikkansa lähes aina ja kaikkialla, sillä modernin ajan merkittävä kaupunki ilman maineikasta yliopistoa on kaupunkina jo jotenkin "puutteellinen" (Shils 1988, 212). Ympäri Eurooppaa yliopistojen organisointitavat kehittyivät kuitenkin hyvin erilaisiksi. Esimerkiksi brittiläiset yliopistot rakentuivat Oxfordin ja Cambridgen mallien mukaan lukuisista varsin itsenäisistä *collegeista*, kun taas keskusjohtoiset tai muutaman erillisen tiedekunnan yliopistot olivat tavallisempia muualla (Tapper & Palfreyman 2000, 96). Myös kaupunkien ja yliopistojen keskinäinen suhde vaihteli Euroopassa valtavasti, mutta kaupunki ja yliopisto ovat yleensä tavalla tai toisella hyödyttäneet toinen toistaan. (Bender 1988, 3–5.)

Parhaiten menestyneet keskiaikaiset yliopistot syntyivät kuitenkin yleensä johtavia ja kaikkein suurimpia kaupunkeja pienempiin keskuksiin, niin sanottuihin toisen kokoluokan kaupunkeihin (Hyde 1988, 15). Pariisi muodostaa tästä säännöstä näkyvän poikkeuksen. Tosin sekään ei yliopistonsa syntyäikoihin 1100-luvulla ollut erityisen hallitseva saati pääkaupunki, koska Ranskan kansallisvaltion syntyminen oli vielä vuosisatojen päässä. Oxfordista ja Cambridgesta sai alkunsa niin sanottu kampustraditio, jossa yliopistot perustettiin erillisille kampusalueilleen suurten tai merkittävien kaupunkien keskustojen ulkopuolelle. Vaikka tämä yliopistojen sijoitustapa (josta lisää luvussa 3.4.4) myöhemmin yleistyi erityisesti angloamerikkalaisessa maailmassa, se edustaa yliopistolaitoksen historiassa poikkeavaa ja uudempaa kehityslinjaa. Tyypillisimmin yliopistot menestyivät vain kiinteässä yhteydessä poliittisesti, taloudellisesti ja

kulttuurisesti tärkeisiin, joskaan ei usein kaikkein suurimpiin kaupunkeihin. (Bender 1988, 3–5.)

3.1.2 Myöhäiskeskiaika ja kansallisvaltioiden synty yliopistojen tulikokeena

Kaupunkien ja yliopistojen tuottoisasta yhteiselosta huolimatta myöhäiskeskiaika muodostui yliopistojen rappiokaudeksi. Kirkon monin paikoin vahvistunut asema hidasti yliopistojen opetuksen kehittymistä, ja esimerkiksi Pariisin, Heidelbergin ja Wienin kuuluisat yliopistot joutuivat jesuiittojen vaikutuksen alle. (Wickberg 1989, 10.) Monia eurooppalaisia yliopistoja uhkasi totaalinen katoaminen 1400–1700-luvuilla, ja yliopistolaitoksen koulutustehtävät olivat siirtymässä muille instituutioille, kuten kirkolle ja luostareille. Tällöin olisi menetetty yliopistojen "älyllinen ydin", jota esimerkiksi Bender pitää yliopistolaitoksen vuosisataisen menestyksen tärkeimpänä selittäjänä. Monet maineikkaat eurooppalaiset yliopistot kuten Leiden, Geneve ja Edinburgh kuitenkin "pelastuivat" poisnäivettymiseltä 1600- ja 1700-luvuilla juuri siksi, että niitä ympäröivän kaupungin elämä, virikkeet, vaatimukset ja ongelmat tuottivat jatkuvasti uusia haasteita ja tehtäviä pakottaen myös yliopistot itse samalla kehittymään. (Bender 1988, 5–6.)

Myös yliopistojen laissa määritelty, korporatiivinen kiltarakenne suojeli niitä ulkopuolisilta vaikutteilta, mikä auttoi yliopistoja selviytymään vaikeiden olosuhteiden ja "keskinkertaisten" vuosisatojen lävitse (Hyde 1988, 20–21; Ferruolo 1988, 24). Parhaimmillaan eräillä yliopistoilla oli hallitsijan suojeluksesta kumpuava oikeudellinen itsehallinto ja sisäinen kurinpitojärjestelmä, jolloin yliopistoon kuuluvat henkilöt nauttivat erivapauksia muihin kaupunkilaisiin ja koskemattomuutta tavallisiin viranomaisiin nähden. Tällainen järjestely oli esimerkiksi Pariisissa (Ferruolo 1988, 31–32), Oxfordissa ja Cambridgessa (Tapper & Palfreyman 2000, 3–4, 36–37) sekä myöhemmin Helsingissäkin (josta lisää tuonnempana luvussa 3.3.1).

Myöhäiskeskiajan rappio näkyi myös nykyisten pohjoismaiden alueella, jossa uskonpuhdistus heikensi yhteyksiä latinalaisten maiden kulttuurielämään. Silloisen Ruotsin valtakunnan ainoassa yliopistossa Uppsalassa opetus oli 1500-luvulla täysin lamassa 80 vuotta, ja vasta 1700-luvun valistuksen myötä yliopistot puhkesivat uuteen kukoistukseen ja tutkimusideaali syrjäytti pappien koulutuksen. (Wickberg 1989, 10.) Tämä yksi suurimmista uudistuksista koko yliopistolaitoksen pitkässä historiassa, siirtyminen uskonnollisen opin edistämisestä rationaalisen tieteen ja tutkimuksen edistämiseen, tapahtui Pohjoismaissa varsin varhain. Esimerkiksi Englannissa tutkimusideaali otettiin käyttöön vasta 1800-luvulla ja muualla paikoin vieläkin myöhemmin (Tapper & Palfreyman 2000, 40). (Bender 1988, 4.)

Le Galèsin (2002, 31–33, 75) mukaan myöhäiskeskiajan eurooppalaisista kaupungeista oli tullut

kollektiivisia toimijoita, joilla oli kansallisvaltioiden muotoutumishistoriassa keskeinen, jopa ratkaiseva rooli (vertaa OECD 1999, 25). Euroopan keskiajan varakkaisiin kaupunkivaltioihin kiinteästi sitoutuneet yliopistot kokivat kriisin ja uuden elpymisen osana samaa prosessia, joka vähitellen korvasi kaupunkivaltiot kansallisvaltioilla. Tämä muutti yleensä yliopistojen suhdetta sijaintikaupunkeihinsa, mutta yliopistolaitos instituutiona muuttui varsin vähän ja osoitti elinkelpoisuutensa vaikeidenkin vuosisatojen lävitse. (Bender 1988, 4, 293.) Tämän kehityksen merkitys tutkimuskohteelle korostuu nykypäivän näkökulmasta analyysiluvussa 7.3.3.

3.2 Yliopistot ja Helsinki Ruotsin valtakunnassa 1500–1700-luvuilla

Nykyisen Suomen alue kuului jo varhaiskeskiajalta alkaen Ruotsin valtakuntaan. Vielä 1500-luvulla Uppsalassa oli kuningaskunnan ainoa yliopisto. Suuret uudistukset aloitettiin kuningas Kustaa I Vaasan noustua valtaan 1521 ja uskonpuhdistuksen levittyä valtakuntaan. Tällöin kuningaskunnasta kehittyi moderni, keskitetty valtio. (Klinge & Kolbe 1999, 7–9.)

Helsingin historia lasketaan alkavaksi vuoden 1550 kesäkuun 12. päivän kuninkaallisesta määräyksestä, jolla Porvoon, Tammisaaren, Rauman ja Ulvilan (nykyisen Porin) kaupunkien porvarit määrättiin muuttamaan uuteen, Helsingin kosken (*Helsingfors*) äärelle Helsingin pitäjään perustettuun kaupunkiin. Kuningas Kustaa I Vaasa määräsi porvarit siirtymään jopa satoja kilometrejä saadakseen aikaan Suomen etelärannikolle riittävän suuren kauppakeskuksen. Helsingin sijainti oli paras pyrittäessä muodostamaan idän ja lännen kaupan välityskeskus, jonka piti vallata suuri osa Tallinnan ja muiden Itämeren satamien kaupasta Venäjän ja Pohjanmeren välisellä linjalla ja samalla koota sisämaankaupan rannikkoyhteys yhteen paikkaan. (Klinge & Kolbe 1999, 9–10.) Helsinki siis luotiin "keinotekoisesti" aikansa aluepoliittisena toimena ja sen seurauksena Helsinki eroaa pysyvästi useimmista Euroopan suurkaupungeista siinä, että Helsingillä ei ole keskiaikaista ydintä eikä keskiaikaisia traditioita (Schulman 2000, 103).

Myös Tallinna antautui 1561 Ruotsin valtaan ja pian koko Viro sen perässä. Tällöin Helsingin perustamisen perusidea, pyrkimys kilpailla Tallinnan kanssa, menetti merkityksensä. Helsingistä kasvoi 1500-luvulla kauppakaupunki, mutta valtio ei enää kasvattanut sitä muiden kaupunkien kustannuksella eikä suosinut sitä erityiskohtelulla. (Klinge & Kolbe 1999, 11.) Ruotsin kuningas ja sotajoukot osallistuivat kolmikymmenvuotiseen sotaan 1630-luvulla, mikä teki valtakunnasta eurooppalaisen mahtitekijän. Tämä edellytti valtiolta monia rakenteellisia ja kulttuurisia uudistuksia, joihin kuului hallinnon kehittäminen ja korkeamman sivistyksen edistäminen. (Klinge & Kolbe 1999, 12–13.) Yliopistot täyttivät Ruotsin valtakunnassa 1600-luvulla ennen muuta kirkon ja virkamieskoulutuksen tarpeita. Uppsalan yliopiston rinnalle perustettiin

vähitellen kolme uutta yliopistoa, jotka sijoitettiin oppisäädyn perinteiden mukaan tuomiokirkkojen, koulujen ja hovioikeuksien hallintokaupunkeihin Tarttoon 1632, Turkuun 1640 ja Lundiin 1668. (Knapas 1999, 12; Sörlin & Törnqvist 2000, 75.) Tuolloin koko maailmassa oli noin 40 yliopistoa, joista valtaosa Euroopassa (Lampinen 2000, 121). Edellä luvussa 3.1.1 mainittu yliopistojen menestyminen nimenomaan toisen kokoluokan kaupungeissa soveltuu hyvin myös Ruotsiin, sillä sekä Uppsala että Lund olivat vuosisatoja verraten pieniä ja vähäpätöisiä kaupunkeja vailla merkittävää kasvua aina 1900-luvulle asti samoin kuin Oxford tai Cambridge (Sörlin & Törnqvist 2000, 73). Myös Tarton tapaus on samankaltainen, mutta yliopisto Turussa ja myöhemmin Helsingissä muistuttaa enemmän Pariisin poikkeavaa esimerkkiä.

Ruotsin kuningatar Kristiina perusti Uppsalan mallin mukaisen Kuninkaallisen Turun akatemian (nykyinen Helsingin yliopisto) Turkuun maaliskuun 26. päivänä 1640 (Klinge ym. 1987, 82–84). Uusi akademia pyrittiin heti liittämään kiinteästi eurooppalaiseen yliopistotraditioon akateemisiin juhlamenoihin sekä tunnuksin. Kuningatar takasi perustamiskirjassa yliopistolle samat privilegiot, vapaudet ja oikeudet, joista Uppsalan akademia nautti (Klinge ym. 1987, 79–80; Tuori 1995, 152). Suomen alueen ensimmäisenä yliopistona akademia vastasi käytännössä kaikkien maassa tarvittavien pappien ja virkamiesten koulutuksesta. Tämä yhdistettynä kuninkaalliseen suojelukseen takasi akatemialle vahvan autonomisen aseman ja erityisroolin Suomessa. Yliopisto sai esimerkiksi suuren veroläänityksen toimintansa rahoittamiseksi, ja Kuninkaallinen Majesteetti takasi erioikeudet uudelleen vielä 1723. (Klinge ym. 1987, 108–118, 146–155; Tuori 1995, 152.) Yliopiston perustamisen aikaisiin muihin hallinnollisiin uudistuksiin kuului valtakunnan muiden kaupunkien modernisoiminen. Tämä toteutui erityisen hyvin Helsingissä, jossa kaupungin keskusta siirrettiin Vantaanjoen suistosta nykyiselle paikalleen Vironniemelle samana vuonna 1640. Tästä syystä sekä yliopisto että uusi Helsinki pitävät perustajanaan kuningatar Kristiinaa, jota luonnehdittiin jopa *Pohjolan Minervaksi*. (Klinge & Kolbe 1999, 12–13.)

3.3 Helsingin kasvu pää- ja yliopistokaupungiksi 1800-luvun Venäjän vallan alla

Uusi kausi Venäjän ulko- ja sotilaspolitiikassa alkoi, kun tsaari Pietari (myöhemmin keisari Pietari Suuri) perusti 1703 Pietarin kaupungin Itämeren rannalle ja teki siitä Venäjän pääkaupungin Moskovan sijaan jo 1712. Pietari onnistui myös laajentamaan Venäjää merkittävästi, ja muun muassa 1721 hän sai liitettyä Venäjään Viron, jolloin Suomenlahden pohjois- ja etelärannikko kuuluivat jälleen eri valtakuntiin. Tämä vaikutti ratkaisevasti Helsingin kehitykseen, koska sekä Helsingissä että Tallinnassa, varustettiin laivastoja ja rakennettiin linnoituksia 1740-luvulta alkaen. Helsingin linnoitus *Viapori* (vuodesta 1918 Suomenlinna) oli aikansa eurooppalaisen suurvaltapolitiikan suurinvestointi ja taidonnäyte, joka muodosti pysyvän

uhkan Venäjälle. Sen yli 20 vuotta kestänyt rakentaminen nosti Helsingin pienen varuskuntakaupungin taloudellista merkitystä ja väkilukua nopeasti 1700-luvun lopulla. (Klinge & Kolbe 1999, 16–21.) Ranskan armeijoiden valloitettua Preussin ja saavuttua Itämerelle 1807 Napoleon ja Venäjän keisari Aleksanteri I solmivat liiton, joka käytännössä mahdollisti Venäjälle Ruotsin valtakunnan nopean nujertamisen Suomen alueella. Kun Viapori oli joutunut piirityksen jälkeen eristykseen, se antautui 1808, minkä jälkeen Aleksanteri I onnistui valtaamaan koko Suomen vuonna 1809 ja liittämään sen Venäjän suuriruhtinaskunnaksi. Tämä uusi valtiollinen kokonaisuus tarvitsi uuden pääkaupungin, sillä Ruotsin vallan alla Suomi ei muodostanut mitään hallinnollista kokonaisuutta ja käytännössä sen pääkaupunki oli ollut Tukholma. Viaporin ja kauppiaiden Helsinki oli paljon lähempänä Pietaria kuin ruotsinmielinen Turku, joten Helsingistä päätettiin tehdä Suomen pääkaupunki 1812. (Klinge & Kolbe 1999, 20–24.)

3.3.1 Venäjän vallan vaikutus yliopistoon

Turun akatemia oli nauttinut merkittävistä vapauksista ja oikeuksista koko toimintansa ajan. Aleksanteri I:n periaatteena oli, että olot valloitetussa Suomessa oli jätettävä mahdollisimman ennalleen. Niinpä Suomen Venäjään liittämisen yhteydessä akatemian vapaudet ja erioikeudet vahvistettiin jo 16.6.1808 keisarin käskykirjeellä, jolla hän teki tietäväksi, ettei ainoastaan vahvistanut akatemian vanhoja oikeuksia, vaan halusi edistää yliopiston jatkuvaa laajentamista ja täydellistämistä (Tuori 1995, 152). Kolme vuotta myöhemmin 1811 akatemialle annettiin uusi menosääntö, jolla opettajanvirkojen määrä lähes kaksinkertaistettiin, palkkoja korotettiin, ylioppilaille varattiin apurahoja ja uuteen akatemiantaloon luvattiin määrärahoja. Tällainen akatemiaan aiemmin sovelletusta säästäväisyyspolitiikasta eroava anteliaisuus herätti akateemisissa piireissä valtavaa iloa ja kiitollisuutta. Rehtori Bonsdorffin vuoden 1811 juhlapuheen mukaan odotettiin, että Turun akatemialle alkavat uudet ja mitä suotuisimmat ajat, *nova eademque auspicatissima epocha* (Helsingin yliopisto 1928, 2–3). Kun Aleksanteri I laajensi akatemiaa huomattavasti ja kaksinkertaisti sen tulot suoraan keisarikuntansa varoista, hän ei edellyttänyt vastineeksi juuri mitään. Lisärahoitus mahdollisti uusia professuureja sekä tutkimus- ja opetustoiminnan merkittävän laajentamisen. Keisari lisäsi jopa uusia erivapauksia, kuten yliopiston yksinoikeuden tuottaa kaikki Suomen kalenterit. (Klinge ym. 1989, 22–37, 95–98.) Klingen mukaan (1986, 120) "porkkana" tuotti paljon "keppiä" paremman tuloksen, sillä Suomen ainoasta yliopistosta tuli samalla myötämielinen keisari- ja valtiouuskollisuuden keskus.

Valtiomuodon muutoksista huolimatta yliopisto siis säilytti autonomisen asemansa ja jopa vahvisti sitä. Kun Aleksanteri I – yliopistomiesten vaikutukselle alttiina – päätti vielä tehdä veljествään Venäjän perintöruhtinas Nikolaista (myöhemmin keisari Nikolai I) yliopiston

kanslerin, yliopistosta tuli periaatteessa riippumaton jopa valtiosta ja Suomen senaatista (Klinge ym. 1989, 90–111). Tämä johtui siitä, että yliopisto toimi kanslerin alaisuudessa ja perintöruhtinas kanslerina oli korkea-arvoisempi kuin kenraalikuvernööri eli Suomen siviili- ja sotilashallinnon päällikkö (Klinge ym. 1990, 9–33). Keisarin ratkaisemat yliopistoasiat erotettiin senaatin ja sen asianomaisen toimituskunnan toimivallasta. Itsenäisen päätösvaltansa ohella kansleri välittömästi keisarin alaisena "hallitusmiehenä" esitteli yliopistoasiat hallitsijalle. Näihin kuuluivat muun muassa päätökset yliopiston säännöksistä sekä yliopiston menosääntö. (Tuori 1987, 73; Tuori 1995, 154.) Tavasta valita perintöruhtinas kansleriksi tuli perinne, ja useimmat Venäjän 1800-luvun keisarit olivat yliopiston vahvoja tukijoita ja suojelijoita, koska he olivat toimineet yliopiston kanslereina jo kruununperillisinä ollessaan. (Klinge ym. 1989, 23, 37–45.) Kuten luvussa 3.1.2 mainittiin, muun muassa Pariisin, Oxfordin ja Cambridgen yliopistojen tavoin Turun akatemiakin sai omat papiston erivapauksia nauttivat virkamiehensä ja sisäisen kurinpitojärjestelmänsä, jossa yliopisto itse ratkaisi ja tuomitsi kaikki yliopistoon kuuluvien henkilöiden asiat tavallisten viranomaisten asemesta. Jopa yliopiston opiskelijat haluttiin erottaa tavallisesta kansasta näyttämillä ylioppilasunivormuilla. Kokonaisuutena voidaan sanoa, että yliopisto oli todellinen "valtio valtiossa". (Klinge ym. 1989, 68–76, 144–147, 206–209.)

3.3.2 Yliopiston siirto Turusta Helsinkiin ja siirron vaikutukset yliopistoon

Turun kaupunki tuhoutui lähes kokonaan tulipalossa vuonna 1827, ja myös yliopiston rakennukset kärsivät pahoja vaurioita. Tästä keisari sai kaipaamansa perusteen siirtää koko yliopisto kauemmas Tukholmasta, pois Turusta uuteen pääkaupunkiin Helsinkiin. Yliopiston nimi muutettiin samalla yliopiston hyväntekijänä pidetyn Aleksanteri I:n mukaan Suomen keisarilliseksi Aleksanterin-yliopistoksi. (Klinge ym. 1989, 90–94; Pöykkö 1990, 107).

Kuten edellä todettiin, jo keskiajalla yliopistot tarvitsivat menestyäkseen varakkaita kaupunkiympäristöjä. Vain valtion tai mahtavan hallitsijan erityinen tuki mahdollisti yliopiston sijoittamisen keskimääräistä tai toisen kokoluokan kaupunkia pienempään keskukseen. Näin oli saanut alkunsa esimerkiksi Cambridgen yliopisto (Hyde 1988, 14; Bender 1988, 293). Juuri tästä myös Suomen ainoan yliopiston tapauksessa oli kyse: Turku oli ollut 1600-luvun Ruotsin valtakunnan varakas toisen kokoluokan koulukaupunki, ihanteellinen paikka aikansa Ruotsin valtakunnan "alueelliselle" yliopistolle. Vain Venäjän valtakunnalla ja keisarilla oli varaa tehdä pienestä ja uneliaasta Helsingistä pääkaupunki ja siirtää yliopisto sinne. Tämä edellytti vielä uusien tilojen rakentamista yliopistolle. Aleksanteri I halusi kuitenkin osoittaa Venäjän mahtia rakennuttamalla uuden hallintokaupunkinsa mahtipontiseksi pääosin valtion varoilla. J. A. Ehrenström johti Helsingin suunnittelukomiteaa ja oli tehnyt kaupungille asemakaavan. (Klinge

& Kolbe 1999, 25–26.) Uuden kaupungin varsinaiseksi suunnittelijaksi valittiin preussilainen Carl Ludwig Engel, jonka haasteena oli muuttaa tuolloin vain 4000 asukkaan Helsinki, jossa kivitalotkin olivat harvinaisia, suuriruhtinaskunnan pääkaupungiksi. (Pöykkö 1990, 8.) Yliopiston siirtyminen Helsinkiin vaikutti luonnollisesti myös yliopistoon itseensä. Etenkin valtiovallan läheisyys Helsingissä alkoi heti heijastua yliopistoon monin tavoin. Vuonna 1928, sata vuotta muuton jälkeen, Carl von Bonsdorff arvioi muuton seurauksia seuraavasti:

Yliopiston sijoittaminen maan pääkaupunkiin toi mukanaan terveellisiä seurauksia valtiolliselle ja kansalliselle kehitykselle, jonka tieteenkin täytyi puolestaan vaikuttaa myöskin akateemiseen kehitykseen. -- Ottaen huomioon, miten suurissa määrin viimeisten 60–70 vuoden aikana – valtiollisen elämän uudesta heräämisestä lähtien – yliopiston opettajat ovat joutuneet mukaan valtiolliseen elämään ja korkeimpaan hallintoon, voidaan hyvillä syillä asettaa kyseenalaiseksi, eikö akateemiselle opetukselle ja tieteelliselle työlle olisi koitunut suuremmaksi eduksi, jos yliopisto olisi saanut jäädä vanhalle paikalleen, jossa se – käyttääksemme vuoden 1812 muuttokäskykirjeen sanoja – olisi paremmin välttynyt "laajemman ja tieteiden harjoittajille tarpeelliseen rauhaan soveltumattoman seuralämän" haitallisilta seurauksilta. (Helsingin yliopisto 1928, 26–27.)

Myös historian ensimmäinen kaupungin ja yliopiston "yhteistyöhanke" syntyi, kun keisari määräsi jo tammikuussa 1828, että Helsingin yleinen eli Helsingin senaatin kirjasto oli kokonaisuudessaan siirrettävä yliopiston osaksi. Oli ilmeistä, ettei aikansa pieni Helsinki tarvinnut kahta suurin piirtein samantyyppistä kirjastoa, ja kaupungin kirjaston siirtäminen yliopiston haltuun oli siten aivan luonnollista. (Helsingin yliopisto 1928, 29–30.)

3.3.3 Helsingin uusi monumentaalikeskusta ja yliopisto sen osana

Yliopistolle varattiin arvokas sijainti rakennettaessa Helsingin uutta, Venäjän valtaa osoittavaa monumentaalista keskustaa 1820- ja 1830-luvuilla. Ensimmäinen Helsinkiin valmistunut yliopiston käyttöön suunniteltu oma rakennus oli kasvitieteellisen puutarhan päärakennus, joka valmistui jo 1831 (Lemström 1998, 18). Varsinainen yliopistorakennus (nykyinen Helsingin yliopiston päärakennus) valmistui 1832, ja se sai hyvin arvokkaan paikan vastapäätä yhtä suurta Senaattirakennusta (nykyinen Suomen valtioneuvoston linna). Yliopisto valtasi uuden pääkaupungin keskustan laajemmaltikin varsin nopeasti: tähtitieteellinen observatorio ja kliininen instituutti valmistuivat 1833. Kaisaniemestä varattiin runsaasti tilaa yliopiston kasvitieteelliselle puutarhalle, joka vihittiin käyttöön samoin jo 1833 (Lemström 1998, 18–19). Vuonna 1840 valmistui yliopiston kirjastorakennus, jollaista Engelin mukaan "ei millään muulla yliopistolla ollut esittää" ja joka oli aikansa kehittyneimpiä maailmassa (Pöykkö 1990, 107; Klinge & Kolbe 1999, 27). Lyhyessä kahdentoista vuoden ajassa oli siis akateemisia tarkoituksia varten syntynyt edustavien rakennusten sarja, jota vastaavaa ei ollut muilla tuon ajan pohjoismaisilla yliopistokaupungeilla. (Klinge ym. 1989, 223–276; Wickberg 1989, 10.)

Yliopisto osaltaan vaikutti siihen, että Helsingistä kehittyi 1800-luvulla maan henkinen keskus (Kolbe 2002, 184). Yliopisto vastasi uuden pääkaupungin virkakunnan laajentamisen ja sen kouluttamisen haasteisiin. Näin Helsingistä tuli hallinto- ja varuskuntakaupungin ohella vähitellen myös yliopisto- ja koulukaupunki. Klingen mukaan yliopiston professorit, nuorempi älymystö ja erityisesti ylioppilaat 1830-luvulta alkaen synnyttivät vähitellen myös suomalaisten kansallisen heräämisen: Suomen kansallismieli syntyi ylioppilaiden keskuudessa (Klinge 1978; Klinge ym. 1989, 154–203). Samoin vuonna 1870 valmistuneesta Ylioppilastalosta (nykyinen Vanha ylioppilastalo) tuli Helsingin ja Suomen ensimmäinen merkittävä kansalaisyhteiskuntaa ilmentävä rakennus (Klinge 1990; Klinge ym. 1989, 517–525, 755–765). Myös käytännössä kaikki ajan merkittävimmät kulttuuripersoonat ja valtiomiehet, kuten Johan Ludvig Runeberg, Elias Lönnrot, Johan Vilhelm Snellman, Fredrik Cygnaeus ja Zacharias Topelius, toimivat aktiivisesti yliopistossa 1830-luvulta 1870-luvulle. (Klinge & Kolbe 1999, 26–28, 44–46.)

3.3.4 Humboldtilainen sivistysihanne yliopiston uudistajana

Yksi 1800-luvun eurooppalaisiin yliopistoihin eniten vaikuttanut uudistaja oli Wilhelm von Humboldt. Hän edusti saksalaista humanismia, joka tähdensi yliopistolaitoksen uudistamista sekä yliopistojen pää- ja hallituskaupunkeihin siirtämistä (Klinge ym. 1989, 392–393). Humboldtilaisen yliopistoihanteen myötä yliopistoinstituution autonomia sai 1800-luvulla uuden sisällön ja perustelun. Saksassa yliopistokoulutus oli yhteydessä valtioon, ja Weberin (1909, 108) mukaan tällainen uudenlainen ajattelu saattoi syntyä vain seurauksena ajalle varsin erityisestä kulttuurisesta kehityksestä, Saksan kirkollisten alueiden maallistumisesta ja maan syvästä, vuosisataisesta köyhyydestä. Siksi Saksaan ei voinut syntyä sellaisia yksityisiä säätiöitä, jotka olivat olleet perustana monille englanninkielisten maiden erityisyliopistoille. Vähitellen humboldtilaiset ajatukset levisivät, ja esimerkiksi Ruotsin yliopistot kehittyivät niiden mukaisesti 1800-luvulla (Sörlin & Törnqvist 2000, 75). Suomeen von Humboldtin ajatukset välitti erityisesti J. V. Snellman, joka halusi uudistaa aikansa opetusmenetelmiä. Hän piti yliopistoa ensisijaisesti sivistyslaitoksena (esimerkiksi Snellman 1840). Helsinkiin siirretyn yliopiston uuden venäläisen ajan esikuvaksi tulikin sittemmin saksalainen humanismi sellaisena, kuin se oli Tarton 1802 uudelleen perustetussa yliopistossa ja etenkin 1810 perustetussa kuuluisassa Berliinin yliopistossa, jonka von Humboldt suunnitteli. (Klinge ym. 1989, 28, 393.) Vaikka jälkimmäinen oli Helsinkiin siirrettyä yliopistoa paljon nuorempi, siitä tuli monessa suhteessa nykyisen Helsingin yliopiston henkinen isovelji, koska se oli lähin suurempi pääkaupunkiyliopisto (Kolbe 1993, 476). Lisäksi Berliinin Humboldt-yliopisto oli koko historiansa ajan keskittynyt ja profiloitunut erityisesti tutkimukseen ja tutkijakoulutukseen, joissa se oli 1900-luvun alkupuolella selvästi maailman parhaita (McClelland 1988, 181–194). Myös Helsingin yliopisto on aina ja

etenkin kansallisen yliopistolaitoksen syntymisen jälkeisillä vuosikymmenillä panostanut ja profiloitunut erityisesti perustutkimuksen ja tutkijakoulutuksen yliopistoksi. Tämän merkitys tutkimuskohteelle korostuu tuonnempana analyysiluvussa 7.3.2.

Humboldttilaisessa ajattelussa yliopistolaitoksen tehtävän nähtiin olevan ensisijaisesti *Bildung*, sivistys. Myös tieteestä tehtiin vapaata ja itsetarkoituksellista ammatillisen, pragmaattis-empiirisen tutkimuksen ylitse. Tutkimusta, opetusta ja opiskelua pidettiin erottamattomasti yhteen kietoutuneina. Opettajat sekä opiskelijat tavoittelivat "puhdasta tiedettä". (Tuori 1987, 66–68; 1995, 147–148; Wrede 1995, 31–32.) Kun yliopiston autonomia oli aiemmin ollut elimellinen osa sääty-yhteiskunnan korporaatioajattelun leimaamaa privilegio-oikeudellista järjestelmää, se alettiin nyt vähitellen kytkeä yliopiston tutkimus-, opetus- ja sivistystehtäviin. Tätä muutosta on Tuorin mukaan syytä korostaa siitä huolimatta, että yliopiston oikeudellis-hallinnollinen asema säilyi pääpiirteissään muuttumattomana koko Venäjän vallan ajan. (Tuori 1987, 73; 1995, 154.)

Humboldttilaisilla ajatuksilla oli myös vastustajansa: 1840-luvulla empiirisyyden ja kriittisyyden vaatimukset tieteessä olivat lisääntyneet (Klinge 1970, 20). Yliopiston opetuksen etenkin tieteellis-ammattillisessa tasossa oli toivomisen varaa, jota haluttiin paikata muun muassa ulkomaisia opettajia värväämällä. Jopa ajatus yliopiston pilkkomisesta erillisiksi pappis-, virkamies- ja lääkärikorkeakouluiksi esitettiin. Lisäksi jo 1850-luvulla alettiin pelätä, että yliopisto politisoituu liiaksi Helsingissä valtiovallan lähellä. Yliopiston autonomian ja tradition varassa kehitetty poliittinen toiminta ja merkitys yritettiin lakkauttaa siirtämällä yliopisto kokonaan pois Helsingistä. Suomen senaatin aluepolitiikkaan olisi hyvin sopinut virkamiehistön kouluttaminen sisämaassa, jossa he olisivat käytännön työolojaan vastaavasti paremmin suomenkielistyneet kuin enimmäkseen ruotsinkielisessä Helsingissä, jota lisäksi pidettiin jo tuolloin kalliina ja turmeltuneena, akateemiselle yhteisölle liikaa huvituksia tarjoavana kaupunkina. Kanslerinsihteeri Armfelt ehdottikin tekemänsä kiertomatkan jälkeen yliopiston siirtoa joko Tampereelle tai Kuopioon. Snellman kuitenkin puolusti sijoitusta pääkaupungissa ja yliopiston yhtenäisenä pitämistä perusteinaan yliopiston saksalainen sivistysihanne ja sen kytkökset yleiseurooppalaiseen kulttuuriin. Hän ei hyväksynyt siirtymää ranskalaistyyppiseen sivistysmuotoon, jossa yliopisto olisi lähinnä ammatillisen opetuksen lähtökohdista pilkottu ja samalla yliopiston yhteisöllisyys ja laajempi sivistyspohja menetetty. Lopulta yliopiston taloutta ja akateemisen opetuksen tasoa parannettiin, mutta yliopistoa ei siirretty eikä jaettu. Samalla pääkaupunkiyliopiston yleinen yhteiskunnallinen merkitys alkoi viedä Suomea vähitellen kansalaisyhteiskunnan tielle. (Klinge ym. 1989, 512–516.)

3.3.5 Kaupungin ja yliopiston kasvukivut autonomian ajan lopulla

Vasta 1860-luvulta alkanut Suomen teollistuminen ja rautateiden rakentaminen (ensin Helsingistä Hämeenlinnaan ja sitten Pietariin) yhdistivät Helsingin taloudellisesti Suomen sisämaahan ja tekivät kaupungista vähitellen myös yhä vahvemman teollisuus- ja talouskeskuksen sekä vienti- ja tuontisataman. Tämäkin oli Klingen ja Kolben mukaan seurausta nimenomaan valtion eikä kauppiasporvariston toimista: Helsinki on valtiollisten projektien tuloksena syntynyt ja kasvanut keskus. (Klinge & Kolbe 1999, 62–63.) Suuriruhtinaskunnan ajan loppuvuosikymmeninä Helsingistä kuitenkin kasvoi Suomen pääkaupunki kaikissa suhteissa. Tämä näkyi muun muassa siinä, että Helsingissä oli valtion keskushallinnon lisäksi maan ainoa yliopisto ja Polyteknillinen opisto (nykyinen Teknillinen korkeakoulu), lähes kaikkien suurten maanlaajuisten yhdistysten, puolueiden ja työmarkkinajärjestöjen keskustoimistot sekä suurten liikepankkien ja vakuutusyhtiöiden pääkonttorit. (Klinge & Kolbe 1999, 146.) Myös yliopisto oli koko ajan vähitellen kasvanut ja laajentunut kaupungissa yhä useampiin rakennuksiin. Erityisesti ylioppilasmäärä nousi jatkuvasti 1880-luvulta lähtien aina kansalaissotaan saakka, ja tämä "ylioppilastulvan" ongelma aiheutti paljon keskustelua (Klinge ym. 1989; 776–783). Yliopiston ja kaupungin hallintojen välillä ei juuri ollut yhteyksiä, mutta uuden vuosisadan alku tuotti esimerkin edes jonkinlaisesta, joskin riittäisästä kontaktista: Helsingin kasvaessa Kaisaniemeen Pitkäsillan ja Rautatien välillä syntyi liikennesolmu. Sen selvittämiseksi kaupunki päätti vuonna 1910 rakentaa kadun Kaisaniemen puiston halki. Kaupunki ja yliopisto kuitenkin kiistelivät asiasta pitkään, ennen kuin yliopisto suostui lopulta luovuttamaan puiston ranta-alueen kaupungille. (Schalin 1998, 11.) Muutoin yliopisto jatkoi toimintaansa lähinnä kansallisena instituutiona, jota keisari edelleen suojeli ja hallitsi nimittämiensä, laajat valtaoikeudet omaavien kanslerin ja sijaiskanslerin avulla. Vielä autonomian ajan viimeisinä vuosinakin yliopiston säädösten mukaisena tarkoituksena oli "edistää tieteitä ja vapaita taiteita Suomessa sekä kehittää sen nuorisoa kykeneväksi palvelemaan Keisaria ja isänmaata." (Hjelt 1912, 1–8.)

3.4 Helsingin yliopisto itsenäisen Suomen pääkaupungissa vuodesta 1917 alkaen

Vuoden 1917 Venäjän vallankumousten jälkeen Suomi sai Leniniltä itsenäisyyden. Yliopiston erikoisasema keisarin erityisessä suojeluksessa muuttui hetkessä riippuvuudeksi pienen uuden valtion sivistyspolitiikasta (Klinge ym. 1990, 588). Vuoden 1919 hallitusmuodossa yliopistolle kuitenkin turvattiin itsehallinto jo perustuslain tasolla (Tuori 1987, 74). Yliopiston autonomia suhteessa valtiovaltaan siis periaatteessa säilyi, mutta kaventui Venäjän vallan ajoista (Uusitalo 1995b, 12). Hallitusmuodon erityissäädöksellä yliopiston itsehallinto suhteessa muihin

valtioelimiin sai voimakkaan korostuksen ja kansainvälisesti verrattuna poikkeuksellisen vahvan suojelun. Tällöin senaatti ikään kuin otti haltuunsa keisarin vallan yliopistoon nähden. (Klinge ym. 1990, 9–34.) Myöhemmin senaatin ja presidentti Ståhlbergin hyväksymä laki Helsingin yliopiston järjestysmuodon perusteista (1923) säilytti yliopiston edelleen valtionyliopistona ja lähes sellaisenaan (Klinge ym. 1990, 60–61). Yliopisto sai myös nimen Helsingin yliopisto vuonna 1919. Nimenmuutos heijasteli keisarillisten epiteettien poisjäämisen ohella sitä, ettei yliopisto enää ollut maan ainoa korkeakoulu. Se ei enää voinut olla, kuten oli ollut lähes kolmesataa vuotta, koko Suomen yliopisto tai pelkkä "Yliopisto", kuten sitä yleisesti kutsuttiin. (Klinge 1970, 9). Keisarillisen Venäjän ajoista jäi kuitenkin perinnöksi edelleen voimassa oleva yliopiston kanslerin erivapaus osallistua ja käyttää puhevaltaa Suomen valtioneuvoston kokouksissa, kun siellä käsitellään yliopistoa koskevia asioita. Mikään muu yliopisto tai muukaan valtiollinen instituutio Suomessa ei ole koskaan saanut vastaavaa oikeutta. (Klinge ym. 1990, 34.)

3.4.1 Kansallinen korkeakoululaitos syntyy yliopiston vastapainoksi

Edellä luvussa 3.3.4 kuvattu humboldtilainen yliopistoajattelu oli vahvasti juurtunut Suomeen 1800-luvulla. Sitä sovellettiin myös alettaessa suunnitella uusia korkeimman opetuksen oppilaitoksia. Perusajatus oli, että teknillinen ja kaupallinen koulutus erotettiin yliopistosta omiksi linjoikseen omiin oppilaitoksiinsa (Juva 1970, 35). Tämä yliopistojen ja erityiskorkeakoulujen jaottelu ja toisistaan erottaminen perustuu ajatukselle, että nimenomaan yliopisto on sivistysinstituutio, kun taas erityiskorkeakoulut ovat korostetun ammatillisesti "sovellettujen tieteiden" tutkimukseen ja opetukseen suuntautuneita (Tuori 1987, 78). Niinpä vuonna 1908 Polyteknillisestä opistosta tehtiin yliopistosta erillinen Teknillinen korkeakoulu ja perustettiin kaksi yksityistä kauppakorkeakoulua, 1909 Svenska handelshögskolan ja 1911 Suomen liikemiesten kauppaopiston ylioppilasluokista Helsingin kauppakorkeakoulu. (Juva 1970, 34; Liesto 1988, 9–10; Svenska handelshögskolan 2001, 2; Tuori 1987, 76.) Saman ajattelun mukaisesti perustettiin valtiollisina erityiskorkeakouluina 1934 Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu (nykyinen Jyväskylän yliopisto), 1945 Eläinlääketieteellinen korkeakoulu (nykyinen Helsingin yliopiston eläinlääketieteellinen tiedekunta), 1969 Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu (nykyinen Lappeenrannan teknillinen yliopisto) ja 1972 Tampereen teknillinen korkeakoulu (nykyinen Tampereen teknillinen yliopisto) (Tuori 1987, 77). Kauppakorkeakouluja oli enimmillään viisi, joista Turun ruotsinkielinen ja Vaasan suomenkielinen on sittemmin liitetty paikkakuntiansa yliopistoihin (Juva 1970, 34). Helsingissä oli myös aloittanut 1925 yksityinen Kansalaiskorkeakoulu (vuodesta 1945 Yhteiskunnallinen korkeakoulu), joka muutti 1960 Tampereelle ja josta muodostettiin 1966 nykyinen Tampereen yliopisto (Hansson 1990, 155; Juva 1970, 39–40; Kivinen ym. 1993, 202). 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä alkaen Suomeen luotiin

vähitellen myös alueellisia monialaisia yliopistoja. Ensimmäisenä syntyivät yksityiset Åbo Akademi 1918 ja Turun Suomalainen Yliopisto 1920, jotka perustettiin Turkuun keräysvaroin. Koska Helsinkiin ja sen yliopistoon kohdistui muualla maassa paljon herravihaa ja porvariston kritiikkiä, myös maan muut alueet tukivat alkuvaiheessa Turun yliopistoja lahjoituksin. (Juva 1970, 34.) Vähitellen opetus eri puolilla laajeni ja vakiintui. Toinen valtiollinen monialainen yliopisto perustettiin Ouluun vuonna 1959. Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu muutettiin Jyväskylän yliopistoksi jo 1967. Maakuntakorkeakoulujen sarja täydentyi vielä 1969 Joensuun, 1970 Kuopion, 1977 Vaasan ja 1979 Lapin korkeakouluilla, joista kaikista on sittemmin tehty maakuntiensa monialaisia yliopistoja. (Klinge ym. 1990, 105–112, 187; Tuori 1987, 77.)

Ensimmäiset yksityiset yliopistot ja erilliset korkeakoulut syntyivät siis osittain muun maan vastareaktiona "Yliopiston" asemalle. Jo varhain maan itsenäistymisen jälkeen eri puolilla Suomea esitettiin ajatuksia ja toivomuksia uusien yliopistojen ja korkeakoulujen perustamisesta, yleensä sekä asianomaisen kaupungin tai maakunnan arvovallan lisäämiseksi että alueellisen tutkimus- ja opetushyödyn vuoksi. Perustetut uudet yliopistot ja korkeakoulut omine erillisine tutkintoineen olivat kuitenkin pitkään epävirallisia, sillä valtiolliset asetukset koskettivat vain "Yliopistoa" eli Helsingin yliopistoa. Suomessa ei vielä 1950-luvulla ollut mitään kansallista "korkeakoululaitosta", vaan sellainen syntyi vasta vähitellen 1960-luvun lopulta lähtien. Vielä pitkään sen jälkeenkin Helsingin yliopistolla säilyi johtava asema maan tiedepolitiikassa. (Kivinen ym. 1993, 18–20, 183–185; Klinge ym. 1990, 187, 248–255; Lampinen 2000, 126.) Uusien korkeakoulujen perustaminen, niiden opiskelijamäärän räjähdysmäinen kasvu ja keskenään kilpailevien kasvualueiden syntyminen osoittivat, että oli välttämättä laadittava kehittämissuunnitelma koko maan korkeakoulujärjestelmälle ja saatava aikaan valtakunnallinen, kaikki korkeakoulut käsittävä katto-organisaatio. Uudistus toteutettiin vuonna 1966, jolloin säädettiin laki korkeakoululaitoksen kehittämisestä vuosina 1967–1981 ja annettiin asetus korkeakouluneuvostosta. Tämä merkitsi "Yliopiston" poliittisen erityisaseman päättymistä. (Juva 1970, 35–36.) Myöhemmin opetusministeriötä laajennettiin, ja 1970-luvulla alettiin vähitellen valtiollistaa kaikkia yksityisiä korkeakouluja. Niistä viimeinenkin, Åbo Akademi, sai valtiollisen statuksen 1981. (Tuori 1987, 77.) Nuoret yliopistot saivat valtiollistamisen yhteydessä samantapaisen sisäisen itsehallinnon ja yhteiskunnallisen autonomian, jollainen Helsingin yliopistolla jo oli. (Klinge ym. 1990, 187, 250.) Kaikki Suomen nykyiset 20 tiede- ja taideyliopistoa oli perustettu 1980-luvun alkuun mennessä (Oker-Blom 1984, 9). Sittemmin vielä Maanpuolustuskorkeakoulu on saanut yliopiston statuksen, vaikka se toimii puolustusministeriön alaisena ja erillään muista. 1990-luvulla maahan on lisäksi luotu laaja ammattikorkeakoulujärjestelmä (Lampinen 2000, 103–120; Opetusministeriö 2000, 15). Korkeakoulutusjärjestelmän laajentuessa ja "massoittuessa" koko yliopistolaitoksen tehtävä ja

rooli on muuttunut ja tullut ongelmallisemmaksi: etenkin tieteen ja koulutuksen voidaan katsoa kärsivän suuresta koulutusmäärien kasvusta (Lampinen 2000, 139–140; Välimaa 1997, 157–160).

3.4.2 Helsingin kaupungin, alueen korkeakoulujen ja opiskelijoiden suhteet

Useat Helsingin yliopiston, Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppakorkeakoulun, Svenska handelshögskolanin ja Yhteiskunnallisen korkeakoulun professorit osallistuivat Helsingin kunnallispolitiikkaan aktiivisesti jo ennen toisen maailmansodan päättymisvuotta 1945 (Kolbe 2002, 184; Uusitalo 1995b, 12). Sekä kaupungin että yliopiston johtavat toimijat yleensä tunsivat toisensa (vertaa tuonnempana luku 4.5.1) tai olivat jopa samoja. Vaikuttavin esimerkki monen tason vaikuttajasta oli kokoomuslainen rikosoikeuden professori Antti Tulenheimo, josta tuli itsenäistymisen jälkeen 1918 Hämeen läänin maaherra, sitten sisäasiainministeri, tasavallan 12. hallituksen pääministeri vajaan vuodeksi 1925, eduskunnan ensimmäinen varapuhemies, Helsingin kaupunginvaltuuston puheenjohtaja, Helsingin ensimmäinen kaupunginjohtaja 1927 ja ylipormestari vuodesta 1934, Helsingin yliopiston rehtori 1926–1930 ja kansleri 1944–1952 (Huttunen & Aalto 1985, 142, 146; Klinge 1990, 21–24, 35–36, 67; Kolbe 2002, 44–45). Samoin esimerkiksi vuosina 1946–1976 lähes puolet, 47,2% Helsingin kaupunginvaltuutetuista oli suorittanut akateemisen tutkinnon (Kolbe 2002, 184). Silti "yliopistosäädyn" suuresta osuudesta huolimatta kaupungin ja alueen korkeakoulujen välillä ei ollut virallista yhteistyötä, ainoastaan "rauhanomaista rinnakkaiseloa". Esimerkiksi vuonna 1950 vietettiin näyttävästi sekä kaupungin 400-vuotisjuhlia että filosofisen ja valtiotieteellisen tiedekunnan juhlallisia promootioita, jotka molemmat näkyivät paljon kaupungin katukuvassa (Klinge & Kolbe 1999, 131).

Sotien jälkeen palattiin puhumaan aiemmin mainitusta ylioppilastulvasta ja tiedekunnat alkoivat ensimmäistä kertaa rajoittaa yliopistoon opiskelemaan hyväksyttävien ylioppilaiden määrää (Klinge ym. 1990; 518–553). Silti suurten ikäluokkien tulo yliopistoon kasvatti sitä enemmän kuin koskaan ennen: vielä vuonna 1951 Helsingissä opiskeli noin 5700 ylioppilasta, mutta 1960-luvulla määrä nousi jo yli 20 000 yliopisto-opiskelijaan (Kolbe 2002, 185). Opiskelijoista tuli myös aktiivisia kaupunkivaikuttajia. Jo 1948 Helsingin yliopiston ylioppilaskunta järjesti siihen asti suurimman sodanjälkeisen tapahtuman Senaatintorilla ja Kuntähten kentällä, kun noin 8000 ylioppilasta juhli 100-vuotiaasta *Maamme*-laulua (Klinge & Kolbe 1999, 130). Myöhemmin 1960-luvulla, kun yleiseurooppalaisen kehityksen ilmentymänä kulttuurivallankumous kosketti merkittävästi myös Suomen tiede- ja korkeakoulumaailmaa, ylioppilaat valtasivat Helsingissä oman ylioppilastalonsa vuonna 1968 ylioppilaskunnan 100-vuotisjuhlan kynnyksellä. Uusvasemmistolaisuus ja urbaani poliittinen radikalismi nousivat yhteiskunnan ja kulttuurin keskiöön. (Klinge & Kolbe 1999, 138–139.) Tällöin helsinkiläinen yliopistosääty ja

osakuntalaitos myös tukivat mielipiteillään kansallisen yliopistolaitoksen synnyttämistä. Helsinki jäi kuitenkin kaupunkina kulttuurivallankumouksen ulkopuolelle, koska kaupungin hallinnon ei ollut tarvinnut puuttua yliopiston asioihin juuri lainkaan. Muissa korkeakoulukaupungeissa maakuntien panos oli ollut ratkaiseva jo niiden uusia korkeakouluja luotaessa. Kaupungit muun muassa osallistuivat taloudellisesti opiskelija-asuntojen ja muiden opintososiaalisten ongelmien ratkaisemiseen. Helsingissäkin ylioppilaskunta ja erityisesti Eteläsuomalainen osakunta sen osana aloittivat kunnallispoliittisen vaikuttamistyön 1960-luvulla opiskelijamäärien lisääntyessä ja ylioppilasradikalismien noustessa. Vaadittiin avoimesti, että Helsingin oli hallinnollisesti kasvettava yliopistokaupungin arvoiseksi. Muutos oli hidas, ja opiskelijoiden asumiskustannukset alkoivat näkyä Helsingin kunnallistaloudessa vasta vähitellen vuoden 1964 kunnallisvaalien jälkeen. Silloin ylioppilasliike alkoi perustella kustannuksia kaupungille modernisti: sijoituksina, investointeina akateemiseen helsinkiläisyyteen, joka säteilisi kerrannaisvaikutuksina koko kaupungin, kaikkien kuntalaisten ja laajemman yhteiskunnan parhaaksi. (Kolbe 2002, 184–186; 1996, 293–306.) Opiskelijat siis nostivat esiin yliopiston ja kaupungin suhteen. Aihetta käsiteltiin esimerkiksi SYL:n korkeakoulupoliittisilla kaupunkipäivillä 1965 (Kolbe 2002, 186).

3.4.3 Alati laajeneva yliopisto ahtaan kaupungin puristuksessa

Läpi historiansa Helsingin ydinkeskustassa yliopisto oli jatkuvasti kärsinyt tilanahtaudesta. Se oli 1900-luvun alkupuolella laajentunut monumentaalikeskustasta Kruununuhakaan ja Kluuviin sekä muualle keskustaan, 1950-luvulta alkaen aina esikaupunkialueille asti. (Pekkala-Koskela 1989, 172.) Pahin vaihe elettiin 1960-luvulla, jolloin yliopisto kasvoi hyvin nopeasti. Seurauksena oli yliopiston pirstoutuminen ympäri kaupunkia, monesti hätäisesti saatuihin väliaikaisiin tiloihin. (Lehto 1989, 8.) Yliopisto oli sotien jälkeisessä Helsingissä merkittävä uudisrakennuttaja. Esimerkiksi 1957 keskustaan syntyi Porthanian instituuttirakennus, 1960-luvulla Viikkiin laaja maatalous-metsätieteellinen laitospökonaisuus opiskelija-asuntoineen ja Meilahteen suuret yliopistolliset sairaalarakennukset. Päärakennuksen lähikorttelien ja Siltasaarenmäen alueen rakentamisen jälkeen yliopisto hajaantui varsinkin 1960–1980-luvuilla eri puolille kaupunkia. Myös ylioppilaskunta ja osakunnat olivat merkittäviä rakennuttajia: näkyvin esimerkki oli Leppäsuolle noussut suuri ylioppilasasuntokeskittymä *Domus Academica*. (Kolbe 2002, 185–186; Klinge ym. 1990, 420, 621–643.) Yliopisto kasvoi myös liitosten seurauksena: vuonna 1975 luokanopettaja-, kotitalousopettaja- ja käsityönopeettajakoulutukset harjoittelukouluineen liitettiin yliopistoon. Lisäksi 1995 tuli lastentarhanopettajakoulutus. Svenska social- och kommunalhögskolan liitettiin erillisenä ruotsinkielisenä yksikkönä valtiotieteelliseen tiedekuntaan 1984, ja Eläinlääketieteellisestä korkeakoulusta muodostettiin Helsingin yliopiston tiedekunta 1995. (Vuori 1999, 22.) Ydinkeskustan tilanahtaus synnytti jo

varhain myös ajatuksia yliopiston siirtämisestä muualle. Ensimmäinen suurempi hanke oli ehdotus koko yliopiston siirrosta Meilahteen, jota kaavailtiin 1917–1918 (Klinge ym. 1990, 587–591). Tämä olisi sopinut kaupungille, jonka pyrkimyksenä oli 1900-luvun alusta lähtien ollut saada itselleen näyttävä kaupungintalo Senaatintorin seudulle. Meilahti-siirtosuunnitelmien yhteydessä syntyi haave muuttaa yliopiston päärakennus kaupungintaloksi ja yliopiston kirjasto kaupunginkirjastoksi, mutta muuttoasiaa pohdiskellut hallituksen asettama komitea sai nämä kaupungin haaveet torjutuiksi eikä yliopistoa siirretty (Klinge ym. 1990, 590–591).

3.4.4 Kampusideologia haastaa humboldtilaisen sivistysyliopiston

Saksalaiseen, ruotsalaiseen ja venäläiseen yliopistoperinteeseen, joihin Helsingin yliopisto sijoittuu, ei kuulunut yliopistojen eristäminen luostareiden tapaan saarekkeiksi, collegeiksi tai kampuksiksi muun yhteiskunnan ulkopuolelle. Ruhtinaiden ja valtiovallan ylläpitämien yliopistojen tavoitteisiin kuului aina näkyvä sijainti muiden valtiollisten laitosten rinnalla ja ylioppilaiden sitouttaminen isänmaan ja vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen palvelemiseen. (Knapas 1999, 12.) Humboldttilainen sivistysihanne oli vielä vahvistanut tätä perinnettä. Yliopiston nopea ja osin säätelemätön kasvu johti kuitenkin myös yliopistoideologian kritisointiin ja muutosvaatimuksiin. Humboldttilainen tieteellisen kasvatuksen ensisijaisuus käytännöllisen koulutuksen vastakohtana ei enää onnistunut "massayliopistossa", ja julkisen keskustelun kiinnostus korkeimman opetuksen kysymyksiin johti vaatimuksiin yliopistollisten tavoitteiden ja menetelmien perinpohjaisesta tarkistamisesta. (Klinge 1970, 32.)

Englanninkielistä sanaa *campus* käytettiin modernissa merkityksessään ensimmäisen kerran jo 1700-luvulla kuvaamaan Princetonin yliopiston *Nassau Hall* -uudisrakennuksen vihernurmista ympäristöä (Bender 1988, 3). Suomeen käsite kampus saapui jo 1950-luvulla. Keskustan "kivikaupunkiin" kohdistunut kritiikki oli noussut voimakkaaksi: terveellisyttä ja hygieniää suosineella 1930-luvulla kivikaupunki oli tuomittu vanhentuneeksi ja 1940-luvun sosiaalinen murrosvaihe lisäsi keskiluokan halukkuutta muuttaa väljemmän asumisen ympäristöön (Klinge ym. 1990, 432). Lisäksi 1950-luvun arkkitehtikilpailut ja -julkaisut vahvistivat amerikkalaisen kampusyliopiston näennäisen suunniteltavuutensa ja käsiteltävyytensä vuoksi jonkinlaiseksi länsimaiseksi ihanteeksi. Vaikka esimerkiksi Jyväskylän vanhan seminaarin alue oli kampusmainen jo 1880-luvulla, Suomen ensimmäinen moderni kampusalue rakennettiin Espoon Otaniemeen Teknilliselle korkeakoululle ja muulle tekniselle tutkimukselle 1950-luvulla. 1953 alettiin myös rakentaa maatalousopiskelijoille Latokartanon ylioppilaskylää Viikkiin, jonne oli jo silloin kaavailtu täydellistä maatalousyliopistokampusta. Tämä alkoikin toteutua sitten 1960-luvulla, tosin laajasti vasta 1990-luvulla. (Klinge ym. 1990, 432, 631–647; Savolainen 2003.)

Presidentti Kekkonen työryhmä, joka periaatteessa synnytti Suomen korkeakoululaitoksen 1960-luvulla, toi Suomeen paljon uusia englantilaisia, ruotsalaisia ja amerikkalaisia vaikutuksia. Näihin kuului ajatus, että yliopistojen tulisi jo tieteellisen autonomiansa ja riippumattomuutensa vuoksi toimia omilla kampuksillaan mahdollisimman erillään muusta yhteiskunnasta. (Klinge ym. 1990, 254.) 1960-luvulta alkaen Suomeen rakennettiin runsaasti kampuksia maakuntayliopistoille. Vuosikymmenten kuluessa ajatukset ovat jälleen muuttuneet, ja monilla Suomen paikkakunnilla, kuten Tampereella ja Oulussa, aikanaan omille kampuksilleen sijoitetut yliopistot ovat alkaneet hakeutua mitä erilaisimmin perustein takaisin kaupunkiansa keskustoihin. (Knapas 1999, 14.)

Edellä kuvaillut ideologiat kuitenkin heijastuivat aiemmilla vuosikymmenillä jopa yliopistolaisten asuinalueisiin. Bourdieun tutkimassa pää- ja yliopistokaupunki Pariisissa professoreiden asunnon sijainti kaupungissa ilmensi myös heidän yhteiskunnallista arvovaltaansa. Klingen mukaan myös Helsingin eri alueiden arvostus on historiallisesti muuttunut kaupungin kasvaessa. Silti professorien keskusta-asuminen ja heidän yliopiston ulkopuoliset luottamustehtävänsä ovat aina ilmentäneet Helsingin yliopiston valtakunnallista pääkaupunkiyliopistoluonnetta, kun taas "periferiassa" asuminen ja "työssäkäynti" laitoksella ovat edustaneet yliopiston opetuksellisesti ja ammatillisesti eriytyvää puolta. Myös osa ylioppilaista on keskustassa opiskellessaan kasvanut yliopiston keskustarooliin, kun taas esimerkiksi Meilahdessa opiskelevat medisiinarit ja Viikin maatalousylioppilaat ovat kasvaneet ammatillisempaan identiteettiin. (Klinge ym. 1990, 419–458.)

Professori Kivisen komitea etsi yliopistokiinteistöille kokonaisratkaisua jo 1960-luvulla ja esitti matemaattis-luonnontieteellisen osaston (nykyisen tiedekunnan) siirtämistä Malminkartanoon. Vuonna 1969 konsistori asetti tavoitteeksi koko yliopiston siirtämisen Viikin "kampukselle" lääketiedettä lukuun ottamatta. Seuraavana vuonna valtioneuvosto tuki tätä periaatepäätöksellään. Siirtosuunnitelmat herättivät kuitenkin laajaa keskustelua ja vastustusta: keskustayliopistoa puolustettiin voimakkaasti etenkin opiskelijoiden taholta. (Klinge ym. 1990, 254, 268–269; Vuori 1999, 20.) Lopulta mielipiteet kääntyivät ja yliopisto jäi keskustaan. Matemaattis-luonnontieteellinen osasto päätettiin kuitenkin lopulta sijoittaa Kumpulaan, ja alueen suunnittelu aloitettiin vuonna 1977 (Oker-Blom 1984, 17). Samana vuonna tehtiin myös esisopimus Kumpulan alueen vaihtamisesta Helsingin kaupungilta valtiolle ja päätettiin, että jo ympäri kaupunkia hajaantumaan päässeet yliopiston toiminnot kootaan pitkällä aikavälillä neljälle alueelle: keskustaan, Kumpulaan, Viikkiin sekä Meilahteen (Vuori 1999, 20). 2000-luvulle tultaessa tämä on toteutunut: yliopisto toimii nykyään vastaavilla neljällä kampuksella ja on organisoinut tiedekunta- ja laitosrakenteensa sekä hallintonsa tätä vastaavaksi, kuten luvuissa 5.4 ja 5.5 tuonnempana kuvataan. Yliopiston ydin toimii kuitenkin edelleen perinteisellä paikallaan

kaupungin monumentaalikeskustassa. Sitä ei ole siirretty kaupungin laidoilta, ei Meilahteen eikä Viikkiin monista kautta aikojen tehdyistä ehdotuksista huolimatta (Pekkala-Koskela 1989, 172).

3.5 Valtakunnallinen valtionyliopisto Helsingin kaupungin ytimessä

Siitä lähtien, kun Engel 1820-luvulla loi Helsingin uuden monumentaalikeskustan, yliopisto on ollut sen elävä ja tärkeä osa. Kaupunki ja yliopisto ovat eläneet lähinaapureina Helsingin Senaatintorin laidoilla jo 177 vuotta. Siitä huolimatta varsinaista virallista yhteistyötä (yksittäisiä poikkeavia tilanteita lukuun ottamatta) kaupungin ja yliopiston välillä ei syntynyt ennen 1980-lukua, vaan Kolben (2002, 184) mukaan Helsinki kehittyi 1900-luvulla maan johtavaksi yliopistokaupungiksi lähes ilman yliopistojen kunnallispoliittista vuorovaikutusta kaupungin kanssa. Senaatintori, joka oli alun perin Venäjän vallan manifesti Suomessa, on koko olemassaolonsa ajan ollut eräänlainen valtakunnan pääaukio: niin poliittisten, kulttuuristen, akateemisten, kirkollisten kuin sotilaallistenkin tapahtumien ja juhlien päänäyttämö. Tämä kansallinen ja paikallinen "muistiteatteri" ei lähes 200-vuotisen historiansa aikana ole juuri muuttunut kuten muu kaupunki sen ympärillä. (Ilmonen 2000, 93–102.) Samoin Helsingin yliopiston sijainti maan hallinnollisessa keskuksessa Senaatintorin laidalla on antanut sille erikoismerkityksen suhteessa valtioon: hallitsijan perustama, kansakunnan sivistyksellinen sydän, rooliltaan selkeä valtionyliopisto. Ylioppilaselämän näyttämönä pääkaupunki on myös vaikuttanut yliopiston opiskelijoiden asemaan. Kuten Veikko Sjöblom vuonna 1950 asian määritteli, Helsingin yliopiston sijainti on vaikuttanut siihen, että sen yliopistoväelle on tunnusomaista valtakunnallinen ajattelutapa, toisin kuin maakuntayliopistoissa. (Kolbe 1993, 476.) Yliopiston vuosisatainen historia valtakunnallisesti toimivana, eräänlaisena Suomen "valtionyliopistona" näyttäisi siis olevan tärkein tekijä, joka on vaikuttanut siihen, ettei kaupungin kanssa ole aiemmin paljon yhteistyötä ollut (vertaa esimerkiksi Tommila 1992, 65–67, 78–81). Kun yliopisto oli parhaimmillaan 1800-luvulla riippumaton jopa valtiollisen Suomen suuriruhtinaskunnan senaatista, niin kuinka se olisikaan voinut olla kiinnostunut alueellisesta kaupungistaan? Tämän kysymyksen merkitykseen palataan tuonnempana analyysiluvussa 7.3.1.

4 Yliopiston ja kaupungin yhteistyön syntyminen ja siihen johtaneet vaiheet

Tämän luvun tarkoituksena on tutkimuksen haastatteluaineiston ja kirjallisten lähteiden pohjalta kuvata niitä historiallisia vaiheita, joiden kautta kaupungin ja yliopiston muodollinen ja virallinen

yhteistyö varsinaisesti sai alkunsa 1980-luvun kuluessa. Se tarkoittaa niiden olosuhteiden ja edellytysten kehittymistä, jotka vähitellen tekivät yliopiston ja kaupungin yhteistyöstä institutionalisoitua ja säännöllistä käynnistämällä yhteistyön kokoavan ja tiivistävän foorumin, Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan. Neuvottelukunnan toiminnan käynnistymiseen johtavia vaiheita käsitellään haastateltujen toimijoiden omien näkemysten ja aihetta sivuavan kirjallisuuden perusteella. Haastateltavat kuvaavat näkemyksiään yhteistyön synnyttäneistä tekijöistä seikkaperäisesti, minkä lisäksi niitä on systemaattisesti koottu hallinnollisiin asiakirjalähteisiin. Pyrkimyksenä on alustavasti vastata tutkimuskysymykseen, milloin, miten, millaisten vaiheiden kautta ja millaisissa olosuhteissa Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston virallinen yhteistyö on syntynyt. Yhteistyön syntyvaiheita pyritään kartoittamaan samanaikaisesti kolmella eri tasolla: keskeisten toimijoiden henkilösuhteiden ja kohtaamisten sekä heidän muistelemiensa yksittäisten tapahtumien, kaupungin ja yliopiston hallinnossa tehtyjen muodollisten päätösten sekä yleisempien tuona aikana vallinneiden yhteiskunnallisten ideologioiden ja kehitystrendien tasolla.

4.1 Yliopistot erillään elinkeinoelämästä 1970-luvulta alkaen

1960-luvun lopulla suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsi voimakas hyvinvointivaltion ideologia. Yleiseurooppalaista kehitystä seurannut opiskelijaradikalismi ja suurten ikäluokkien tulo yliopistoihin ja työelämään muovasivat yhteiskuntapolitiikan suuntaa kohti kokonaisvaltaista ja rationaalisuuteen pyrkivää talous- ja yhteiskuntasuunnittelua. (Kolbe 1996, 104, 138–139, 338–344; Mäenpää ym. 2000, 26–28.) Koulutuksen alalla tämä näkyi esimerkiksi siinä, että luvussa 3.4.1 kuvatulla tavalla Suomeen luotiin kansallinen korkeakoululaitos ja opetusministeriön asemaa suhteessa korkeakouluihin vahvistettiin. Vasemmistolaissävytteinen yhteiskuntapolitiikka ulotettiin myös korkeakoulujen kehittämiseen. (Lampinen 2000, 76.) Tämä merkitsi yliopistojen tietoista erillään pitämistä muusta yhteiskunnasta ja etenkin yrityselämästä, vaikka vielä toisen maailmansodan jälkeen yliopistojen ja elinkeinoelämän suhteisiin oli suhtauduttu myönteisesti. (Ihamuotila 1994b, 101.) Yllä lainattu Kolbe kuvaa tätä haastattelussa:

Tulin opiskelemaan 1970-luvulla, koko se aika oli demokraattisen ajattelun leimaamaa: pääomaa ei pidä päästää yliopistoa manipuloimaan, rahan valta saastuttaa. Se oli valtiollistamisen korkeinta ideologista veisua, että vain valtio tuottaa hyvää, vain valtion kautta tullut raha on neutraalia. Siinä oli voimakas yritysvihamielisyys ja ilmapiiri torjui suurpääoman läsnäoloa konkreettisesti ja kulttuurisesti. Puhumattakaan että yritykset olisivat voineet rahoittaa tutkimusta. (Laura Kolbe, haastattelu)

Myös kuntien ja esimerkiksi Helsingin kaupungin suhtautuminen elinkeinoelämään oli 1970- ja 1980-luvuilla samalla tavoin välinpitämätöntä (tästä lisää tuonnempana luvussa 5.3). 1970-luvun alkupuolelta alkaen valtiovalta piti yliopistoja tiukassa ohjauksessaan säädellen niitä nimenomaan

rahoituksen avulla: määrärahat päätettiin eduskunnassa hyvin tarkkojen momenttikohtien mukaan eikä yliopistoilla ollut taloudellista autonomiaa tai juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa budjettiansa käyttöön. Erityisesti yksityisen rahoituksen vastaanottaminen tehtiin rakenteellisilla esteillä yliopistoille lähes mahdottomaksi. (Näätänen 1999, 12–13.)

1970-luvulla laitos sai laitosmäärärahan, josta rahoitettiin kyniä, kumeja, papereita, monistusvälineitä sun muita. Erikseen oli kirjallisuushankintamääräraha, jota sai käyttää vain kirjallisuuden hankintaan. Jos laitosmäärärahaa jäi yli, sillä ei saanut hankkia kirjallisuutta. Vaikka olisi tarvinnut lisää kirjallisuutta, sitä ei voinut hankkia, jos juuri sitä kirjallisuushankintamäärärahaa ei ollut. Sitten oli vielä laitemääräraha, joka oli pakko käyttää pelkästään laitteisiin. Jos laitosmäärärahaa jostain syystä säästy, se oli palautettava valtiolle. Sitä ei voinut käyttää päittäin. Tällaiset momentit olivat hankalia. -- Opetusministeriö halusi pitää yliopistot erossa erityisesti elinkeinoelämästä. Jos yliopiston jossakin laitoksessa haluttiin tehdä esimerkiksi tutkimussopimus jonkun yrityksen kanssa, niin jos sen sopimuksen yhteissumma ylitti 5000 silloista markkaa [noin 850 €], niin siitä piti pyytää opetusministeriön lupa. (Risto Ihmuotila, haastattelu)

Yliopiston faktinen autonomia oli siihen aikaan huomattavasti vähäisempää kuin tällä hetkellä. Silloin oli erilaiset, hirveän tarkat momenttikohtaiset budjettikäytännöt, jotka kaikki päätettiin Arkadianmäellä. Se on ehkä aiheuttanut sen, että yliopisto on ollut vähän käpertynyt itseensä, ei ole nähty mitään mahdollisuutta avautumalla ulospäin vaikuttaa asioihin, kun kaikki kuitenkin päätetään muualla. (Kari Raivio, haastattelu)

Ajan hengen mukaan yliopistojen autonomian ja tutkimuksen riippumattomuuden katsottiin merkitsevän, että yliopistojen piti olla kaikin tavoin mahdollisimman erillään muusta yhteiskunnasta. Riippumattomuusihanne ulotettiin jopa yliopistojen fyysiseen sijaintiin: kuten luvussa 3.4.4 todettiin, ajan ihanneyliopisto toimisi omalla kampuksellaan kaupunkikeskustojen ulkopuolella. Lisäksi ideologia näkyi voimakkaana esimerkiksi siinä, että jopa kymmeniä vuosia yksityisinä toimineet yliopistot ja siten koko korkeakoululaitos valtiollistettiin (Tuori 1987, 77).

Yliopistolla ei voinut olla yhteyksiä elinkeinoelämään. Sitä olisi pidetty suorastaan prostituutiona. Nyt tuntuu uskomattomalta ajatella, että opiskelijat koulutettaisiin umpiossa yrityselämän palvelukseen. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

1980-luvulle tultaessa opetusministeriön jyrkkä suhtautuminen alkoi kuitenkin vähitellen lieventyä. Etenkin 1970-luvun lopun taloudellinen laskukausi vaikeutti valtion taloudellisia mahdollisuuksia kehittää korkeakoululaitosta. Lisäksi erityisesti teknillisille korkeakouluille ja kauppakorkeakouluille edes jonkinlaiset yhteydet elinkeinoelämään olivat välttämättömiä. Niinpä yliopistoja alettiin ministeriöstä vähitellen suorastaan rohkaista hankkimaan täydentävää ulkopuolista rahoitusta valtiolta tulevan budjettirahoituksen lisäksi. Tämä herätti myös Helsingin yliopiston pohtimaan kaupallisen tutkimustoiminnan mahdollisuuksien laajempaa hyödyntämistä (vertaa Ihmuotila 1994b, 101–104; Pelkonen 2001, 38–42).

Lähentyminen elinkeinoelämään alkoi jo 1960-luvulla ja olisi varmaan vähitellen laajentunut, mutta se kiellettiin kokonaan 1970-luvulla, aivan täydellinen este rakennettiin. Sellainen vasemmistolainen ilmapiiri vallitsi silloin. Sitä ruvettiin sitten purkamaan poliittisen ilmapiirin muututtua ja 1970-luvun lopun laman vuoksi, kun valtiolla ei enää ollut rahaa riittävästi. Silloin ministeriöstä päin sanottiin ensin varovasti ja sitten yhä selvä-äänisemmin, että hankkikaa itse rahaa. Muutos on tapahtunut pitkällä aikavälillä. Raha on edelleen painavin syy siihen, että ollaan näin avautuneita ja paljon yhteistyössä. (Olli Lehto, haastattelu)

Laajempia yhteistyökumppaneita koskeva henki oli muuttumassa 1980-luvulla. Ilmapiirimuutokset ovat hitaita ja edellyttävät monta erilaista taustaa ja vaikutteita ulkoapäin. Luulen taustalla olleen teknillisten korkeakoulujen esimerkin: Yhteistyö teollisuuden kanssa oli Teknilliselle korkeakoululle ja Oulun yliopistolle itsestään selvää. Se pani yliopistopiireissä ajatukset pyörimään, että "mitäs me?" (Raimo Ilaskivi, haastattelu)

Vastaava kielteinen suhtautuminen yliopistojen elinkeinoelämäyhteistyöhön oli ollut Suomen lisäksi vallitsevana myös muissa pohjoismaissa ja etenkin sosialistisessa Itä-Euroopassa ja Neuvostoliitossa. Asenneilmapiiri alkoi myöhemmin vapautua myös niissä, mutta esimerkiksi Ruotsissa tämä tapahtui vasta 1980-luvun viimeisinä vuosina (Sörlin & Törnqvist 2000, 93–94):

Luultavasti vuonna 1986 Lundissa oli pohjoismaisten rehtorien kokous, jossa pääesiintyjänä oli silloinen tulevaisuusministeri, sittemmin pääministeri Ingvar Carlsson. Hän sanoi, että valtiovallan pitää aina rahoittaa yliopistoja niin hyvin, ettei niille tule koskaan kiusausta aloittaa sellaista tutkimustyötä, joka kaventaa autonomiaa tai otetaan vain sen takia, että saadaan lisää rahaa. (Olli Lehto, haastattelu)

Itä-Euroopassa muutos on alkanut vasta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen 1990-luvulla, ja Malin (2000, 37–38, 44–46) mukaan yhteistyön esteet ovat paikoin suuria vielä 2000-luvullakin.

Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen 1990-luvulla oli nähtävissä, miten vaikeaa oli aloittaa yrityselämän kehittäminen, kun yliopistoilla ei ollut näkemystä eikä kokemusta elinkeinoelämästä. Kouluttamattomat pk-yrityttäjät olivat pioneereja, kun liike-elämän kulttuuria ei ollut. Sosialistimaissa yliopistot olivat vielä ortodoksisemmin muusta yhteiskunnasta irrallisia saarekkeita. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Sen sijaan Suomessa asenneilmapiiri alkoi kehittyä yliopistojen elinkeinoelämäyhteistyölle yhä myönteisemmäksi jo 1980-luvun alusta alkaen. Siitä huolimatta Suomeenkin on jäänyt asenteissa elämään periaatteellista kielteistä suhtautumista yliopistojen ulkopuoliseen rahoitukseen:

Ja edelleen tällainen asenne on [olemassa], että jos et tee Suomen Akatemian tutkimusta, niin kaikki muu on sellaista vähempiarvoista tilaustutkimusta. Ikään kuin se olisi se pointti, kuka sen maksaa. Pointtihan on se, kuinka hyvää tieteellistä työtä teet, riippumatta mistä se raha tulee. (Laura Kolbe, haastattelu)

Kuitenkin 1990-luvulle tultaessa kaikki yliopistojen elinkeinoelämäyhteistyön ja yritysten tutkimusrahoituksen vastaanottamisen muodolliset esteet olivat poistuneet. Lisäksi 1980-luvulta lähtien julkista hallintoa oli Suomessa ja lähes kaikissa muissa OECD-maissa uudistettu taloudellisen tehostamisen ja yksityistämisen suuntaan (Eräsaari 2002, 20–24, 207–215). Tämä teki yliopistojen rahapulasta toisaalta lähes jatkuvan, mutta toisaalta synnytti periaatteellisia mahdollisuuksia yhä laajemman yhteistyön tekemiselle elinkeinoelämän ja muiden sidosryhmien kanssa. Yliopistojen taloudellista autonomiaa oli siis laajennettu, mutta samalla yliopistot oli pakotettu sopeutumaan uuteen, taloudellista tehokkuutta korostavaan valtion tulosohtausjärjestelmään. Molemmat seikat ovat sittemmin kannustaneet yliopistoja laajempaan elinkeinoelämäyhteistyöhön ja hankkimaan yhä enemmän ulkopuolista tutkimusrahoitusta.

Yritysviihamielisyys muuntui ihan itsellään vähitellen, purkautui 1980-luvulla. Tämä yliopistojen ainainen rahapula on yksi [syy]. Ja tietysti teollisuuden kasvava pyrkimys saada tutkimustoimintaa, jota ei ennen oikeastaan laajassa mielessä ollutkaan. Se oli uutta ja on avartanut rajoja. Nyt samainen opetusministeriö oikein

kehottaa yliopistoja hankkimaan rahaa. On menty yhdestä äärimmäisyydestä kokonaan toiseen, ja virkamiehetkään eivät paljon ole vaihtuneet ministeriössä [nauraa]. (Päiviö Tommila, haastattelu)

Näkinsin sen tähän autonomiakehitykseen kytkettynä. Valtionhallinnossa lähdettiin [1990-luvun alussa] kehittämään tätä niin sanottua tulosohejausjärjestelmää ja antamaan yliopistoille vapaammat suitset autonomiamielessä. Ettei kaikissa asioissa tarvinnut enää mennä hattu kourassa pyytämään. Ei olisi mielekästä olla yhteistyössä ulkopuolisten kumppanien kanssa, jos aina täytyisi kuitenkin pyytää lupa jostain muualta. Oikeasti on harvoja asioita, joita yliopisto ei voisi itse hoitaa kuntoon. Autonomiia pitää käyttää ja vaalia. Sen hyvin äkkiä myös menettää, jos siitä ei pidä huolta. (Kari Raivio, haastattelu)

4.2 Yliopiston sidosryhmäyhteistyön tiivistyminen ja Helsingin yliopiston neuvottelukunta

Samaan aikaan 1980-luvun alussa, kun yliopistojen mahdollisuudet ottaa rahoitusta elinkeinoelämästä lisääntyivät, myös kysymys yliopiston yleisempien yhteiskuntasuhteiden vahvistamisesta nousi julkiseen keskusteluun. Helsingin yliopiston silloisen rehtori Nils Oker-Blomin pyrkimykseen kuului yliopiston hallinnollinen uudistaminen, ja yliopiston yleistä kehittämistä varten perustettiin 1982 erityinen rehtorin "ideatyöryhmä", jonka puheenjohtaja oli Risto Ihmuotila. Yksi työryhmän keskeisistä esityksistä tähtäsi elinkeinoelämän "päättäjistä" ja yhteiskunnallisista vaikuttajista koostuvan neuvottelukunnan perustamiseen yliopistoon. (Klinge ym. 1990, 692.) Neuvottelukunnan käynnistäminen ei kuitenkaan toteutunut nopeasti, sillä kansleri Oker-Blom asetti sen rehtori Lehdon esityksestä lopulta vasta vuonna 1985.

Vuonna 1981 yliopistolla kävi englantilainen yliopistouudistusten asiantuntija, jolla oli paljon sanottavaa siitä, mitä yliopiston suhteen pitäisi tehdä. Sen pohjalta Oker-Blom pyysi, että ottaisin vetääkseni rehtorin ideatyöryhmän, jonka tulisi keksiä jotain uutta yliopiston parantamiseksi. Muutamassa kuukaudessa teimme ohjelman, jossa oli 21 ehdotusta yliopiston toiminnan parantamiseksi. Yksi niistä oli neuvottelukunta, jotta saataisiin ympäröivään yhteiskuntaan paremmin yhteyksiä. (Risto Ihmuotila, haastattelu)

Periaatepäätös neuvottelukunnan perustamisesta oli tehty, mutta mitään ei tapahtunut. Ei ollut selvää, kuka olisi puheenjohtaja ja ketkä yliopiston sisältä "mahtuisivat" jäseniksi. Kun tulin rehtoriksi [1983], tiedotuspäällikkö Häikiö tuli luokseni harmitellen, ettei asia ollut edennyt. Silloin se lähti liikkeelle. Kansleri puheenjohtajana nimitti jäsenet rehtorin esityksestä. Ehdotin Ilaskiven kutsumista ja hän otti sen vastaan. Se oli hyvä veto, koska Ilaskivi koki itsensä myös yliopiston puolestapuhujaksi. (Olli Lehto, haastattelu)

Neuvottelukunnan jäseniksi tuli elinkeinoelämän, politiikan, tiedotusvälineiden ja kirkon näkyvimpiä johtajia sekä muutamia nimekkäimpiä yliopiston omia professoreja eri tieteenaloilta.

Jäseniä oli parisenkymmentä. Siinä oli Georg Henrik von Wright, Mikko Juva, tärkeä henkilö oli Aatos Erkko, pankinjohtajat Jaakko Lassila ja Mika Tiivola. Nokian [Kari] Kairamo oli aktiivinen, sitten oli Ilaskivi ja poliitikkoja, [Paavo] Väyrynen, [Kalevi] Sorsa ja Eva-Riitta Siitonen, joka oli silloin maaherrana. Siellä oli myös [Iiro] Viinanen. Se kokoontui muutaman kerran vuodessa. (Olli Lehto, haastattelu)

Neuvottelukunta paransi yliopiston yhteyksiä elinkeinoelämään ja muihin yhteiskunnallisiin sidosryhmiin. Siinä toimineet johtajat muistivat yliopistoa erilaisin suurlahjoituksin ja esimerkiksi kustantamalla taustayhteisönsä toimialaan liittyviä lahjoitusprofessuureja. Samalla elin oli kuitenkin alusta saakka ollut ongelmallinen sen kokoonpanoon liittyvien erimielisyyksien vuoksi,

jotka olivat myös viivästyttäneet neuvottelukunnan käynnistämistä. Tämän lisäksi Klingen mukaan muun muassa edelliseltä vuosikymmeneltä juontavat näkemykset yliopiston autonomian vaarantumisesta nostettiin esille ja neuvottelukunta sai esimerkiksi ylioppilaskunnan edustajilta kovaa kritiikkiä. (Lehto 1999, 325–327; Klinge ym. 1990, 692.)

Siinä oli yliormestari mukana ja se sai näyttävästi julkisuutta, mutta se ei toiminut. Olimme huuli pyöreänä, että nämä samat tyypit istuvat kaikki osakuntien seniorijärjestöissä, että se pitäisi rakentaa valjastamalla tämä verkottuminen olemassa olevien järjestöjen kautta eikä niin, että kutsutaan herraklubi syömään hyvää lounasta yliopiston kabinettiin ja sitten ei saada mitään aikaan kuitenkaan. (Laura Kolbe, haastattelu)

Siinä oli muutamia yliopiston professoreita, ja se herätti paljon närää, miksi sinne ei toisia ollut valittu. Minullekin käytiin valittamassa. Neuvottelukunta loppui jäädessäni eläkkeelle [1993], koska sen asetti kansleri ja seuraajani [Lauri Saxén] ei enää halunnut sitä jatkaa. (Olli Lehto, haastattelu)

Mahdollisesta hyödyllisyydestään huolimatta neuvottelukunta siis lakkautettiin sen toimikauden umpeutuessa kansleri Lehdon jäätyä eläkkeelle vuonna 1993. Haastattelujen mukaan on lisäksi selvää, että jo tätä ennen neuvottelukunnan suosio hiipui ja toiminta laantui:

Myöhemmin rupesi käymään niin, että nämä yhteiskunnan vaikuttajat eivät tahtoneet ehtiä sinne. Sitten monta kertaa harmitti, että se oli lähinnä yliopiston johtoa, joka puoliksi yksinään piti näitä kokouksia, kun sinne ei juuri tullut väkeä ja sitten se lakkautettiin muutamaa vuotta myöhemmin. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Vuosina 1983–1985 käynnistyneen yliopiston neuvottelukunnan toiminnan merkitykseksi jäi kuitenkin yliopiston sidosryhmäyhteistyön tiivistyminen. Erityinen merkitys oli kaupunginjohtaja Ilaskiven neuvottelukuntajäsenyyden myötä syntyneellä kaupungin ja yliopiston johdon asiallisella lähentymisellä. Tällä oli nimittäin vaikutusta siihen, että kaupungin ja yliopiston suhteita aluksi hiertänyt kysymys Viikin maa-alueiden käytöstä sai lopulta myönteisen ratkaisun, jonka jälkeen myös pysyvämpi yhteistyöneuvottelukunta muodostettiin pari vuotta myöhemmin.

4.3 Viikin tonttimaariidoista kaupungin ja yliopiston suhteiden lämpenemiseen

Vielä 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alkupuolella Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston viralliset suhteet olivat käytännössä olemattomat, minkä on jo edellä luvussa 3.5 todettu johtuneen muun muassa yliopiston historiallisesta valtionyliopistoroolista. Lehdon (1999, 322) mukaan kärjistäen voidaan sanoa, että Helsingin kaupungin näkökulmasta yliopisto oli valtion laitos eikä itsenäinen toimija. Yliopisto ei vaikuttanut lainkaan kaupungista kiinnostuneelta tai yhteistyötä sen kanssa kaipaavalta, koska yliopisto korosti vahvaa valtakunnallista luonnettaan ja asioi mieluummin "Senaatintorin yli" valtioneuvoston kuin kaupungintalon kanssa.

Olin 1980-luvulla ainoa helsinkiläinen kansanedustaja valtionvarainvaliokunnan sivistysjaostossa, joka käsittelee yliopistojen budjettikysymykset. Havaitsin, että muiden yliopistojen edustajat ottivat budjetinteon aikoina tiiviisti yhteyttä omien vaalipiiriensä kansanedustajiin. Minua ei yksikään Helsingin seudun yliopistojen edustajista lähestynyt. Helsingin yliopiston imago ja asenne oli aivan toisenlainen; korostettiin yliopiston kansallista

luonnetta, itsellisyyttä ja itsenäisyyttä. Edunvalvonnan kannalta ehkä liikaakin. Opiskelijat tulivat kuitenkin koko maasta, vaikkakin suurin osa Uudenmaan alueelta. Mutta Helsingin yliopisto ei missään tapauksessa tahtonut olla alueellinen yliopisto. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Toisaalta vastaavasti yliopiston näkökulmasta kaupunki ei vaikuttanut yliopistosta kiinnostuneelta, koska yliopistolla koettiin suhteiden puutteen johtuvan siitä, että kaupunki piti yliopistoa jotenkin "itsestäänselvyytenä", johon ei sen vuoksi olisi tarpeellista panostaa.

Minulla on käsitys, että kaupunki tunsikin olevansa niin itseriittainen, ettei tällaista yhteistyötä tarvittu. Se, että yliopisto nyt oli täällä, oli jotenkin itsestään selvä asia ja päinvastoin. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Silloin kun Ilaskivi oli yliopiston johtajana, niin oli aika viileät välit yliopiston ja kaupungin välillä huolimatta siitä, että Ilaskivihän oli yliopiston entinen dosentti. (Kari Raivio, haastattelu)

Tällaiset näkemykset virallisten suhteiden puuttumisesta vahvistaa haastattelussa myös Helsingin kaupunginjohtajana vuodesta 1979 alkaen ja läpi koko 1980-luvun toiminut Raimo Ilaskivi. Samalla hän kuitenkin korostaa myönteisemmin jo olemassa ollutta epävirallista yhteistyötä:

Yliopisto katsottiin itsestäänselvydeksi Helsingissä, että pääkaupunki on yliopistokaupunki, tutkimuksen ja tieteen kaupunki. Yliopistolla ei niihin aikoihin asti ollut ollut samanlaisia maa-alueisiin, fyysisen kenttensä laajentumiseen liittyviä tarpeita kuin myöhemmin on tullut. -- Sitä "virallista" yhteistyötä ei ollut. Ja sitä on painotettava, koska yhteistyötä oli sektoreissa hyvinkin paljon. Olin itsekin 20 vuotta kansantaloustieteen dosenttina, eli minulla oli henkilökohtainen intressi yhteistyön kehittämiseen. (Raimo Ilaskivi, haastattelu)

Lisäksi kaupungin ja yliopiston suhteita rasittivat vielä 1980-luvun alussa tietyt kaavoitukseen ja tonttimaan tai rakennusten käyttöön liittyvät eturistiriidat, kun sekä kaupunki että yliopisto halusivat kasvaa ja kehittää omaa toimintaansa samoilla alueilla Helsingin sisällä:

Kaupunki katsoi, että yliopistolla on turhan paljon kiinteistöjä täällä liian hyvällä alueella keskellä kaupunkia ja että ne voisivat olla jossain muuallakin. Tässä ei saa kunnolla liikenneväyliä toimimaan, kun opiskelijoita pyöräilee joka paikassa ja opiskelijat haluavat kävelykatuja sun muuta tyhmää. Siinä oli vähän tällainen asenne. 1970-luvulla oli kummallinen ajatus, että koko yliopisto siirrettäisiin Viikkiin. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Yksi julkisuudessa rehtorinkauteni alussa käyty riita koski Unioninkadulla sijaitsevaa HYKS:n neljättä sisätautien klinikkaa [nykyinen Topelia]. Oli valtioneuvoston päätös, että kun siellä sairaalatoiminta lakkaa, rakennukset otetaan yliopistolle. HYKS halusi siirtää tämän pienen erillisyyksikön osaksi Meilahden kompleksia, mutta klinikka ei halunnut lähteä pois, koska se oli ruotsinkielisen opetuksen vastuupaikka, joka sai tukea ruotsinkieliseltä väestöltä. Se joutui kuitenkin siirtymään. Silloin yliopisto sai vakavaksi kilpailijaksi Helsingin kaupungin, joka halusi perustaa sinne suuren terveystieteiden keskuksen. Se taistelu päättyi lopulta yliopiston voittoon. Luulen sen johtuneen siitä, että Helsingin Sanomat tuli yliopiston puolelle, mikä muutti yleisen mielipiteen. Tämä on esimerkki siitä, että kontaktit kaupunkiin olivat vähäisiä ja suorastaan kielteisiä, meillä oli pikemminkin kilpailu kuin yhteistoimintatilanne. (Olli Lehto, haastattelu)

1980-luvulla Viikissä sijaitsi jo suurin osa yliopiston maatalous-metsätieteellisestä tiedekunnasta. Risto Ihamuotilan (1994, 135–139) vuonna 1985 esittämän ajatuksen pohjalta yliopistolla alettiin selvittää tutkimustoiminnan laajentamista pyrkimällä rakentamaan elinkeinoelämäyhteistyön muotona Viikkiin niin sanottu "tiedepuisto" yhteistoiminnassa yritysmaailman, viranomaisten, muiden korkeakoulujen ja rahoittajien kanssa (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1987, 63). Kaupunki kuitenkin epäili hankkeen hankaloittavan suunnitelmiaan varata Viikin alueita

asuntotuotantoon eikä sen takia ensin suhtautunut tiedepuistohankkeeseen ymmärtäväisesti.

Siinä oli kireä suhde Viikin alueesta, koska yliopisto halusi kehittää sitä omiin tarkoituksiinsa, eikä se sopinut Helsingin silloisiin ajatuksiin ottaa siitä asutukseen tiettyjä alueita. (Olli Lehto, haastattelu)

Jotkut tahot kaupungilla olisivat jopa halunneet siirtää Viikissä sijaitsevat yliopiston laitokset kokonaan pois Helsingistä. Esimerkiksi maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan sijaintia pääkaupungissa ei aina ymmärretty:

Jos nyt jostain oli kaupungilla epäilyjä, niin tiedepuistokehityksestä saattoi olla. Se liittyi kaavoituksen laajuuteen ja nopeuteen. Yliopisto tarvitsi maa-alueita hurjan paljon. Kaupungilla jotkut katsoivat, että maatalous-metsätieteellinen tiedekunta koetiloineen, jotka nyt eivät ehkä ole pääkaupungin keskeisimpiä kaupunkialueita, olisi hyvin voitu viedä muualle maahan. Siitä käytiin kinaa. Mielestäni yliopisto tarvitsi kuitenkin poikkitieteellisyyttä: jos yksi osasto on jossain kokonaan muualla, tieteenharjoittajien välinen henkilökohtainen suhde katoaa tai vaikeutuu. Siinä mielessä Viikin säilyttäminen ja rakentaminen osana Helsingin yliopistoa oli paikallaan. Joskus minäkin kyllä kysyin, että täytyykö yliopiston peltojen välttämättä olla Helsingin sisällä. Mutta kyllähän ne vieläkin tietyiltä osin täällä ovat. (Raimo Ilaskivi, haastattelu)

Valtio oli merkittävä maanomistaja Viikin alueella, mutta opetusministeriö ei halunnut noin vain tukea suuren Helsingin yliopiston laajentamisyhkimyksiä. Opetusministeriön uudisrakentamisen painopiste oli tuolloin edellisillä vuosikymmenillä luotujen maakunnallisten yliopistojen vakiinnuttamisessa ja laajentamisessa. Lopulta katsottiin kuitenkin, että Helsingin yliopiston laajenemista voitaisiin tukea, mikäli myös maakunnat saisivat samalla uutta yliopistotasoista toimintaa. Syntyi ajatus, että Viikin kehittämisen vastapainoksi Helsingin yliopiston pitäisi perustaa Mikkeliin ja Seinäjoelle erityiset maaseudun tutkimus- ja kehittämiskeskukset:

Apulaiskaupunginjohtaja Tuomioja tuli Viikkiin ollessani dekaani. Hän sanoi, että yliopisto voisi vähentää Viikin koetilatoimintoja, jotta kaupunki saisi käyttöönsä maata asuntorakentamiseen. Suhtauduin kielteisesti, koska olin tiedekunnan edunvalvoja ja ajattelin, että mihin koetilatoiminnot oikein voitaisiin siirtää. Tuomioja esitti, että eikös Keski-Suomesta löytyisi paikkoja. Hänellä oli jopa ajatuksia koko tiedekunnan siirtämisestä muualle. Sitten näytti siltä, että Viikin rakentamista ei saada liikkeelle normaalisti budjettiteitse. Myöhemmin eräs kansanedustaja Pohjanmaalta esitti, että maatalous- ja elintarviketieteet tulisi siirtää Seinäjoelle. -- Tämän jälkeen opetusministeriö päätyi ehdottamaan, että jotta Viikkiä voitaisiin rakentaa eteenpäin, vastapainoksi tulee Seinäjoelle ja Mikkeliin synnyttää maaseudun tutkimus- ja kehittämissyksiköt. Tämän Viikin hankkeen ikään kuin varmistaminen lähti sitten siitä liikkeelle. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Yliopisto oli suostuvainen täyttämään valtion ehdot, mutta tämä ei vielä tyydyttänyt kaupunkia. Asian saamiseksi ratkaisuun Helsingin yliopiston neuvottelukunnassa mukana ollut kaupunginjohtaja Ilaskivi kutsuttiin Viikkiin yliopiston kanssa samaan neuvottelupöytään vuonna 1986. Tässä vaiheessa kaupunki ja yliopisto löysivät niin sanotusta maanvaihtokaupasta yhteisen edun suhteessa valtioon. Tämän jälkeen aiemmat keskinäiset epäluulot haudattiin ja sovittiin yksimielisestä ja yhtenäisestä esiintymisestä valtioon ja etenkin julkisuuteen päin:

Ilaskivi oli vahva johtaja, joten oli tärkeää saada hänet Viikkiin pääkallopaikalle, missä oli väännetty kättä näistä suurista asioista. Ensin tutustuttiin toisiimme [organisaatioina], päätettiin olla ystäviä, vetää yhtä köyttä ja välttää sitä, että media synnyttää jonkun [hankalan] tilanteen, mikä Viikissä olisi voinut helposti tapahtua. Keskusteltiin kaupungin ja yliopiston suunnitelmista Viikin suhteen hyvin ystävällisessä hengessä ja yritettiin

ottaa huomioon toisen osapuolen näkemykset. Erityisesti Ilaskivi alkoi minusta ymmärtää paremmin, mistä on kysymys, kuinka suuriakin suunnitelmia yliopistolla on. Jos dramatisoidaan, Ilaskiven hyvin onnistunut käynti Viikissä oli se varsinainen yhteistyön alku Helsingissä. Ei yhdellä hetkellä tietysti muuteta mitään, mutta jos halutaan merkkitapauksia löytää. Luulen, että Ilaskiven ansiota on se, että todella sitten muodostettiin kaupungin ja yliopiston välinen neuvottelukunta. (Olli Lehto, haastattelu)

Haastateltava: Kyllä [ratkaiseva] syy oli Viikki, se näkemys, että tässä on yhteiset intressit. Me pääsemme rakentamaan Viikkiä ja kaupunki saa maan, jonka se välttämättä tarvitsee asuntojen rakentamista varten. Olimme Olli Lehdon kanssa Ilaskiven luona ja puhuttiin tästä, että jälleen kerran [valtion suunnalta] tämä [yliopiston] hajasijoitusuhka yhtäkkiä tuli esiin, niin kaupungilta voitiin saada tukea tässä asiassa.

Haastattelija: Että yhteinen vihollinen ikään kuin yhdistää?

Haastateltava: Tavallaan. (Risto Ihmuotila, haastattelu)

Kaupunki ja yliopisto keksivät siis valtiolle yhdessä maanvaihtokaupan, joka ratkaisi Viikin ongelmallisen tilanteen. Siinä osa valtion maista, osa yliopiston koetila-alueesta Viikissä, myytiin kaupungille asuntorakentamista varten. Valtion tästä kaupasta saamalla rahoilla rakennettiin Viikkiä eteenpäin myös yliopiston suunnitelmien mukaisesti. Valtio puolestaan sai yliopistolta takeet maaseudun tutkimus- ja kehittämiskeskusten perustamisesta, ja näin kaikki kolme osapuolta saivat tahtonsa jollain tasolla läpi ja saattoivat olla tyytyväisiä. Käytännön ratkaisu asiassa viivästyi kuitenkin vielä muutamia vuosia valtion ja kaupungin välille maan kauppahinnasta syntyneen erimielisyyden tähden, mutta sillä aikaa yliopisto ja kaupunki olivat jo periaatteellisesti ehtineet löytää toisensa ja syventää yhteistyötään merkittävästi.

Valtio ja kaupunki olivat tehneet kiinteistöväihdon Pasilassa ja tuli mieleen, että miksei tässäkin tehtäisi niin, että myydään Viikistä osa kaupungille ja sillä rahalla rakennetaan rakennukset Viikkiin. Kaupungin kanssa päästiin tästä nopeasti yksimielisyyteen, Ilaskivi tuli tämän hankkeen taakse nopeasti. Sitten koko homma meinasi pysähtyä, kun valtio ei päässyt kaupungin kanssa ratkaisuun maan hinnasta. Silloin oli vielä tämä "kulutusjuhla" käynnissä ja maan hinnat olivat nousemassa. Valtio uskoi niiden nousevan nousemistaan. Vasta kun lama oli selvästi tulossa, valtio huomasi, että on vähän erilainen tilanne ja yhteisymmärrykseen päästiin keväällä 1992. (Risto Ihmuotila, haastattelu)

Kokonaisuutena voidaan todeta, että edellä luvussa 3.4.3 kuvattu yliopiston kasvu kaupungin sisällä ja siihen liittyvät kampusten, erityisesti Viikin, kaavoituskysymykset ovat asioita, jotka lopulta vähitellen "pakottivat" kaupungin ja yliopiston yhteisen neuvottelupöydän ääreen ja samalla lähensivät kaupungin ja yliopiston suhteita merkittävästi.

Se on monien pienten tapahtumien summa, mutta silloin alkoi hahmottua keskustelu kahdesta asiasta: Viikin kehittäminen eri muodoissaan ja tämän keskusta-alueen muodostaminen keskustakampukseksi. Ne ovat olleet pitkäjänteisiä prosesseja, ja silloin niistä alettiin keskustella toteamalla, että onhan se hyvä olla joku muodollinen elin, jossa tavataan jatkuvasti ja jossa voidaan ikään kuin ottaa ohjaustehtävä alemmaa kenttää varten itsellemme. Tämä oli pääsyynä [neuvottelukunnan perustamiselle]. (Raimo Ilaskivi, haastattelu)

4.4 Muita kaupungin ja yliopiston yhteistyön tiivistämispaineita

Kaupungin ja yliopiston yksiköiden kaavoitukseen ja maankäyttöön liittyvien asioiden lisäksi 1980-luvun lopulla oli noussut esiin muitakin uusia kysymyksiä, joiden vuoksi myös katsottiin tarvittavan entistä läheisempää kaupungin ja yliopiston välistä yhteistyötä.

4.4.1 Valtakunnallinen valtionyliopisto ja maakuntakorkeakoulut vastakkain

Kuten luvun 4.3 alussa jo kuvailtiin, Suomen suurin ja vanhin yliopisto piti vielä 1980-luvullakin edelleen tiukasti kiinni historiallisesta statuksestaan maan ainoana valtakunnallisena ja valtiollisena "Yliopistona". Kuitenkin sen jälkeen, kun Suomeen oli luotu kansallinen korkeakoululaitos, opetusministeriön asema vahvistui ja Helsingin yliopisto menetti erityisasemansa: siitä tuli periaatteessa lain edessä yksi yliopisto muiden joukossa.

Siinä korkeakoulukentän säätämisen yhteydessä Helsingin yliopiston status muuttui siten, että korkeakoulu- ja yliopistopolitiikassa se ei enää ollut johtava elin. Johto siirtyi opetusministeriöön, jonne perustettiin tiede- ja korkeakouluosasto, joka katsoi, että Helsingin yliopisto on yksi yliopisto muiden joukossa. Ja poliittisella kentällä alkoi syntyä tilanne Helsinki vastaan muu Suomi. (Olli Lehto, haastattelu)

Lisäksi uudemmat pienet maakuntakorkeakoulut (sittemmin yliopistot) alkoivat vielä pitää Helsingin yliopistoa ylimielisenä ja "liittoutuivat" yhteen sitä vastaan etenkin korkeakoulujen keskinäiseen rahanjakoon liittyvissä kysymyksissä. Tämä näkyi etenkin eduskunnassa, joka tuolloin vielä päätti yksityiskohtaisesti kaikkien korkeakoulujen budjeteista.

Oli syntynyt tilanne, jossa Helsingin yliopisto oli pelattu aika lailla ulos. Oli aktiivinen joukko korkeakouluja, joilla oli poliittiset tukijansa omissa kaupungeissaan, ensisijaisesti alueen kansanedustajat, jotka vetivät kotiinpäin. Kaupungit kiistelivät, kuka saa yliopiston, ja luvattiin kaikki mahdollinen, jos se sinne tulee. Uudet yliopistot otettiin avosylin vastaan sijaintikaupungeissaan. (Olli Lehto, haastattelu)

Sitten valtiollinen opetusministeriön tiedepolitiikka, siis hajasijoituspolitiikka, sehän kohteli Helsingin yliopistoa huonosti, koska rahaa sijoitettiin näitten uusien yliopistojen rakentamiseen. Maakunnat markkinoivat yliopistoja paikkakunnilleen ja auttoivatkin [niitä] osittain. (Päiviö Tommila, haastattelu)

Useimmissa Suomen uusissa korkeakoulukaupungeissa yliopiston ja kaupungin välinen yhteistyö on ollut hyvin tiivistä jo yliopistojen perustamisesta lähtien. Tämä johtui siitä, että maakunnat ja kaupungit olivat ylipäättänsä voineet saada valtion rajallisista resursseista itselleen yliopiston ainoastaan hyvin voimakkaalla ja määrätietoisella poliittisella kampanjoinnilla sellaisen puolesta.

Maaseutuyliopistoilla on ollut paljon tiiviimpi yhteistyö omien sijaintikaupunkien kanssa, mutta siihen on toinen tausta. Niitä on kaupunkien tai maakuntien toimesta haettu ja anottu saatavaksi niille alueille, joten tavallaan paikkakunnat ovat synnyttäneet tarpeen luoda yliopisto. Helsingissä yliopisto on ollut "ikuinen" instituutio. (Raimo Ilaskivi, haastattelu)

Oulun yliopistossa tämä kaupungin ja yliopiston yhteistyö on ehkä ollut alun alkaen jo olemassa. Siinä on se ero Helsinkiin verrattuna, että silloin kun Oulun yliopisto on perustettu [1959], niin kaupunki on vahvasti ajanut sitä. Sama koskee näitä muitakin yliopistoja, joita tuli 1960-luvulta alkaen: yhteistyö on kaikissa näissä yliopistokaupungeissa lähtenyt liikkeelle jo siitä perustamisesta, ja kaupungin ja yliopiston johdolla on heti hyvin kiinteät yhteydet. Tässä mielessä Helsingin yliopisto tuli jälkijunassa. (Seppo Lahti, haastattelu)

Tämän tilanteen vuoksi myös Helsingin yliopisto alkoi uusissa olosuhteissa kipeästi tarvita itselleen "liittolaisia", joiden etsiminen oli muiden yliopistojen antaman mallin mukaisesti johdonmukaista aloittaa oman kaupungin ja maakunnan alueelta. Tämä merkitsi toisaalta myös

strategista linjamuutosta ja vähintään osittaista luopumista yliopiston perinteisestä ja historiallisesta valtakunnallisen valtionyliopiston roolista.

Helsinki oli ylhäisessä yksinäisyydessään ilman ystäviä. Sitten oli poliittisen kentän tukema aktiivinen maakuntakorkeakoulujen verkko. Se pani miettimään asioita uudestaan, onko ykkösyliopiston status äärimmilleen vietyinä vallitsevissa olosuhteissa viisasta. Päädyin siihen, että pitää ruveta etsimään poliittisia ystäviä. Se alkoi eduskunnasta: Uudenmaan kansanedustajilla oli epävirallinen seura, johon otin yhteyttä. He olivat kiinnostuneita ja otettujakin, kun heidät kutsuttiin tutustumaan yliopistolle. (Olli Lehto, haastattelu)

Vähitellen yliopiston yhteydenpitoa erilaisiin paikallisiin ja alueellisiin toimijoihin lisättiin ja ajatukset myös pääkaupunkiseudusta ja Uudestamaasta "alueena" alkoivat lisääntyä. Kansallisen aluepolitiikan vaikutukset alettiin vähitellen nähdä myös kaupungin puolella, mikä osaltaan synnytti lisää paineita kaupungin ja yliopiston yhteistyön tiivistämiselle ja virallistamiselle.

Pahoittelin osaani eduskunnan valtionvarainvaliokunnan sivistysjaoston ainoana helsinkiläisenä ja uusmaalaisena jäsenenä. Ihmettelin, miten Helsingin yliopisto voi olla ympäröivistä kaupungeista niin irrallaan, ettei mitään linkkiä ole. Olin samaan aikaan myös kaupunginvaltuuston ja kaupunginhallituksen jäsen, joten tiesin, ettei yhteyksiä kaupunkiin pidetty. Kaupunki oli yliopistolle "alemmalla", paikallisen tason hallinnon osa. Muistan asiasta keskustellun myös silloisen kaupunginjohtajan kanssa. Asia oli varmasti samaan aikaan tunnistettu molemmilla tahoilla ja ryhdyttiin yhteydenpitoon. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

4.4.2 Tarve tiivistää kaupungin ja yliopiston tutkimusyhteistyötä

1960-lukulaisen yhteiskuntapolitiikan perintönä kaupungin hallinnossa tutkimustiedolla on ollut tärkeä rooli. Kaupungin näkökulmasta tutkimustoiminta nähtiin voimavarana, jolla voitiin parantaa kunnallisen suunnittelun ja päätöksenteon tiedollista perustaa. Kehittyvän kuntasuunnittelun ja kaupunkien 1970-luvulla lisääntyneiden lakisääteisten tehtävien myötä kaupungin keskushallinnon kaupunkia itseään koskeva tiedontarve oli jatkuvasti kasvanut (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1987, 12).

Yhteistyön liikkeelle lähteminen liittyy tutkimuksellisen otteen voimistumiseen kaupungilla. 1960-luvulla tuli yhteiskunnan hallinnan suunnitteluideologia ja yhteiskuntatieteellisen koulutuksen buumi. Valtiokoneisto rakensi paljon suunnittelujärjestelmiä, jotka tulivat myös kuntapuolelle. Suuri osa suuresta ikäluokasta sijoittui suunnitteluhallinnollisiin tehtäviin ja luotiin nopeasti suunnittelu- ja tiedonhankintajärjestelmät. Yliopiston käyneet maisterit, meikäläinenkin, keräsi vaan tietoa, teki taulukoita ja kirjoitti tekstiä. Ja tämän mennessä eteenpäin tarvittiin enemmän ja parempaa tietoa, ja tutkimustiedon saaminen [Helsingille] korostui, tarvittiin tasokkaampaa tietoa ja lisää resursseja. (Markus Härkäpää, haastattelu)

Yliopiston ja kaupungin välillä oli jo historiallisesti varsin pitkään ollut tutkimusyhteistyötä, joka toteutettiin hajautetusti kaupungin eri virastojen ja yliopiston eri laitosten kesken. Avainasemassa oli opinnäyteyhteistyö eli opiskelijoiden tekemät kaupunkia hyödyttävät pienimuotoiset tutkimukset. Kuitenkin myös laajamittaisempaa tutkimusyhteistyötä esiintyi, etenkin kaupungille tärkeiden sosiaali- ja terveysalojen organisaatioiden piirissä. (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1987, 13–15.)

Meillä oli kuitenkin yliopiston kanssa suurta yhteistyötä muun muassa sosiaalipuolella. Oli oikein sopimus, jota edelleen on päivitetty sosiaaliviraston ja yliopiston kesken. Sitten yleislääketiede oli [yhteistyössä], koska se oli tavallaan terveyskeskustoimintaa. Saattoi olla muutakin, [esimerkiksi] nämä opetusharjoittelukoulut, siis Norssit, jotka siirtyivät [valtiolta] yliopistolle. (Markus Härkäpää, haastattelu)

1980-luvulla kaupungin tutkimustiedon kysyntä oli siis selvästi lisääntynyt, ja yliopistoa haettiin ongelmanratkaisijaksi tuottamaan sekä määrällisesti että laadullisesti parempaa tutkimusta ja tutkijajoukkoa kaupungin tarpeisiin. Yliopiston vastaavasti katsottiin saavan uusia virikkeitä ja aiheita sekä tutkimukseen että opetukseen ja etenkin valmistuville opiskelijoille elintärkeitä työelämäkytkentöjä. Tutkimusyhteistyön tiivistämiselle nähtiin myös joitakin esteitä ja ongelmia. Uhkista huolimatta katsottiin, että yhteistyön syventämisestä olisi merkittävää hyötyä muun muassa tutkimusyhdyshenkilöverkostoja luomalla, erilaisia seminaareja järjestämällä ja keskinäistä tiedotusta tehostamalla. Myös erillinen ajatus kaupunkitutkimuksen vahventamisesta nousi esiin 1980-luvun lopulla. (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1987, 15–21.) Se kuitenkin konkretisoitui vasta yli kymmenen vuotta myöhemmin kulttuuripääkaupunkivuoden jälkeen, tuonnempana luvussa 5.8 kuvatulla tavalla.

Yhteistyötä oli eri sektoreissa, kaupunki käytti yliopiston laitoksia tutkimukseen ja päinvastoin. Keskeinen yhteydenpitäjä oli silloinen tilastokeskus, nykyinen tietokeskus, joka oli aika paljon yhteistyössä eri tiedekuntien kanssa pienissä tutkimusprojekteissa. Sitten kun yhteydenpitoa oli niin paljon, syntyi vähitellen ajatus, että yhteistyötä pitäisi myös muodollistaa, synnyttää institutionaaliset puitteet. Katsottiin aiheelliseksi muodostaa korkean tason foorumi. Holstila ja Härkäpää siinä ohessa olivat kyllä henkilöitä, jotka antoivat potkua, että tällaisista tarvitaan, kun neuvottelukunta perustettiin. (Raimo Ilaskivi, haastattelu)

4.4.3 Kaupungin tarve henkilöstönsä täydennyskoulutukseen

Kun Suomeen oli luvussa 3.4.1 kuvatulla tavalla luotu kansallinen korkeakoululaitos eikä sitä enää laajennettu, ilman yliopistoa jääneet kaupungit pohtivat muita keinoja päästäkseen osalliseksi yliopistokoulutuksesta. Tämän seurauksena yhdessä paikassa valtakunnallisena toimineeseen Helsingin yliopistoon syntyi useita täydennyskoulutus- ja muita yksiköitä ympäri Suomea, joista ensimmäinen perustettiin Lahteen vuonna 1979 ja sen jälkeen 1980-luvulla nopeassa tahdissa eri puolelle maata (Malmberg 1984, 138). Vuonna 1990 yliopisto toimi Helsingin lisäksi jo 16 eri paikkakunnalla (Helsingin yliopisto 1990b, 10–12). Tämä kehitys johti lopulta täydennyskoulutusyhteistyöhön myös Helsingin kanssa ja myöhemmin niin sanotun Helsinki-instituutin perustamiseen (katso tuonnempaa luvusta 5.2).

Toinen syy, joka teki mahdolliseksi lähestyä kaupunkia, oli 1980-luvun alussa suureen muotiin tullut täydennyskoulutus. Monet kaupungit, jotka mielellään olisivat ottaneet yliopiston, tajusivat että siihen ei enää ole mahdollisuuksia. Paras esimerkki on Lahti, joka kysyi mahdollisuutta yhteistoimintaan Helsingin yliopiston kanssa. He tarjoutuivat maksamaan niin suuren osan tällaisen täydennyskoulutusyksikön kustannuksista, että sellainen perustettiin Lahteen. Sitten alkoi tulla kiinnostuneita kumppaneita muualtakin, syntyi yhteistyötä paikkakunnille, missä näitä [täydennyskoulutusyksiköitä] nykyään on. – Lopulta alkoi kuulua ääniä, että myös Helsinki oli kiinnostunut täydennyskoulutusyhteistyöstä. (Olli Lehto, haastattelu)

Olin tullut työhöni täydennyskoulutuksen kautta Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksesta, kuten sen nimi silloin kuului. Siellä katsottiin, että yhteistyö Helsingin kaupungin kanssa henkilöstön täydennyskoulutuksessa olisi molemmille osapuolille edullista. Se on ollut yksi yhteistyön kimmoke. (Seppo Lahti, haastattelu)

Kaupungin tarve henkilöstönsä täydennyskoulutukseen oli kasvanut merkittävästi 1980-luvun loppua kohden osittain samoista suunnittelukeskeisen yhteiskuntapolitiikan syistä, jotka johtivat luvussa 4.4.2 tutkimusyhteistyön tiivistämiseen. Kaupungilla oli oma henkilöstökoulutusta antava yksikkö, henkilöstöasiainkeskus, mutta sen kapasiteetti katsottiin riittämättömäksi, kun täydennyskoulutusta olisi haluttu antaa laajemmalle joukolle: kaupungin palveluksessa oleville johtajille, peruskoulun, lukion ja ammatillisten oppilaitosten opettajille, suunnittelijoille, tutkijoille, kouluttajille ja työnohjaajille. Tässäkin asiassa yliopistosta toivottiin kumppania kaupungin henkilöstön kouluttajaksi. (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1987, 22–31.)

Aina on tiedetty, ettei yliopistollinen perustutkinto voi antaa kaikkia tarvittavia ammatillisia valmiuksia vaan että niitä täydennetään työelämässä. Elinkeinoelämän tarpeiden muuttuessa yhä nopeammin syntyi jatkuvan koulutuksen ideologia, tarve akateemisen koulutuksen aika ajoin tapahtuvaan täydentämiseen. Kaupunki seurasi omaa selkeää koulutusohjelmaansa, mutta se tajusi voivansa sen ohessa hyödyntää samassa kaupungissa olevan yliopiston tietoa ja taitoa. (Olli Lehto, haastattelu)

4.4.4 Muita kaupungin ja yliopiston yhteistyöhön kannustavia tekijöitä

Kaupungin tutkimustiedon ja täydennyskoulutuksen riittävä saatavuus nähtiin siis 1980-luvun lopulla tulevaisuuden haasteeksi. Yliopisto oli luontevin tarjoaja molempia ajatellen, minkä lisäksi kaupunki kohdisti siihen vielä muita samantapaisia odotuksia. Näitä olivat muun muassa kaupungin tarve järjestää kaupunkilaisille aikuiskoulutusta avoimena korkeakouluopetuksena ja tukea kaupungin henkilökunnan tieteellisiä jatko-opintoja. Yliopisto puolestaan oli kiinnostunut erityisesti opiskelijoidensa opintoihin kuuluvan harjoittelun laajemmasta edistämisestä kaupungin organisaatioissa. (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1987, 32–48.)

1980-luvulla näin hienoja termejä kuin yliopistojen "kolmas" tehtävä tai "yhteiskunnallinen vuorovaikutus" ei vielä ollut, mutta eri nimillä tätä ajatusta ruvettiin kyllä jo hellimään ja vaalimaan, että yliopiston pitää avautua enemmän yhteiskuntaan ja saada kontaktipintaa. Helsingin kaupunki oli luonteva startti. Nähtiin, että aikuiskoulutus on sektori, jolla on paljon yhteistyöpintaa. (Seppo Lahti, haastattelu)

Yliopisto tuotti jatkuvalla syötöllä työvoimaa kaupungille, yhteistyötä oli sinänsä ja vuorovaikutus oli tiivis, mutta se ei vaatinut mitään erikoisia järjestelyjä. Esimerkiksi opinnäyteyhteistyötä oli monien hallintokuntien ja yliopiston sisällä olevien laitosten välillä kaiken aikaa. Oli myös monenlaista tutkimusyhteistyötä, mutta se oli sellaista ruohonjuuritason normaalia elämää, eikä millään tavalla kaupungintalon erityisessä intressissä, kunnes sitten 1985 lähti tämä yhteistyöprosessi liikkeelle. (Eero Holstila, haastattelu)

4.5 Kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan perustaminen

1980-luvun puolivälissä sekä kaupungin että yliopiston toimintaympäristössä oli siis samanaikaisesti monia keskenään hyvin erilaisia olosuhteita ja taustatekijöitä, joille oli kuitenkin

yhteistä se, että ne edesauttoivat yliopiston ja kaupungin suhteiden lähentymistä ja keskinäisen yhteistyön tiivistymistä viralliselle ja muodolliselle tasolle asti.

Kaupunki ja yliopisto olivat tulleet yhdenlaisen tien päähän. Joku sanoo "hei, voitaisiin miettiä asioita yhteisen pöydän ääressä", ja toinen sanoo "tuo on loistava idea", niin silloin aika oli jollain lailla kypsytynyt viralliselle lähentymiselle. Ajan henki muuttuu, ja yhtäkkiä löytyy yhteinen sävel. (Laura Kolbe, haastattelu)

4.5.1 Kaupungin ja yliopiston johdon väliset epäviralliset suhteet

Kyllä varmasti on ollut eri asteisia yhteistyökuvioita kaupungin kanssa, mutta tällä johdon tasolla sitä ei liiemmästi ollut. En ole varma, olivatko kaupunginjohtaja ja apulaiskaupunginjohtajat käyneet yliopiston vuosipäiväjuhlissakaan aikaisemmin. Nykyisin monet heistä pyrkivät käymään. (Seppo Lahti, haastattelu)

Yhteistyön virallistaminen lähti liikkeelle yksittäisten henkilöiden kohtaamisista sopivien olosuhdetekijöiden ollessa jo olemassa. Vaikka jo aiemmin todettiin, että kaupungin ja yliopiston eräillä hallintokunnilla oli paljon ektoriyhteistyötä, kaupungin ja yliopiston johdon tasolla sitä ei ennen 1980-luvun puoliväliä ollut käytännössä lainkaan. Tätä ei kuitenkaan pidä tulkita niin, etteivät yliopiston ja kaupungin johto olisi olleet keskenään lainkaan tekemisissä. Päinvastoin kaikki rehtorin tai kaupunginjohtajan asemassa olleet haastateltavat korostivat sitä, että molemmiin puolin johtajat kyllä tunsivat toisensa entuudestaan erinomaisesti ilman virallistakin yhteistyötä. Monet kertoivat tuntevansa toisensa jo lukio-, armeija- tai opiskeluaajoista lähtien esimerkiksi Norssin lukioista, Reserviupseerikoulusta tai Helsingin yliopiston osakunnista.

Meillä on pienet ympyrät. Kun samat ihmiset ovat vähän aikaa vallassa, heistä tulee myös perhetuttuja. Eli Lehdot, Tommilat ja Ihamuotilat, kaikkien kanssa tapaamme perheitämme erilaisissa paikoissa ja meidät kutsutaan samoihin juhliin. Näin ollen voimme luottaa siihen, jos toinen esittää toivomuksen. Tiedämme, että hän on sitä vakavissaan harkinnut. Ja sitten yritetään auttaa jos voidaan. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Jokainen Helsingissä tuntee toisensa, eli kaupunginjohtaja, yliopiston johto, kyllä me hyvin tiesimme keitä me olemme ja tapasimme ja juttelimme. Olli Lehto ja minä tunsimme kamalan hyvin toisemme ja opetustoimen puolella oli samanlaista, Välikankaalla oli omat suhteensa. (Raimo Ilaskivi, haastattelu)

Konkreettiset päätökset yhteistyön muodollistamisesta lähtivät liikkeelle johtajien keskinäisistä tapaamisista. Yliopiston rehtori Olli Lehto löysi yhteistyön mahdollisuuden lyhyen ajan sisällä sekä apulaiskaupunginjohtaja Aarne I. Välikankaan että kaupunginjohtaja Raimo Ilaskiven kanssa. Lehto kuvaa muistelmissaan yksityiskohtaisesti tapausta alkukeväästä 1985, jolloin hän ja Välikangas yhdessä "keksivät", että kaupungin ja yliopiston yhteistyötä olisi syytä tiivistää:

Kulttuuriasioista vastaava apulaiskaupunginjohtaja Aarne Välikangas -- otti tavaksi kutsua vuoden vaihduttua pääkaupunkiseudun yliopistojen ja korkeakoulujen rehtorit kaupungintaloon lounaalle. -- Kiitospuhetta pitäessani huomautin kerran, kuinka Helsingin yliopisto täydennyskoulutustoiminnan ansiosta oli hujasti juurtunut pääkaupunkiseudulle ja eteläiseen Suomeen. Luetteloin yhteistyökumppanit Espoon, Vantaan, Lahden ja Lohjan kaupungit ja sanoin isäntään vilkaisten, että tässä taisinkin tulla maininneeksi kaikki alueen merkittävät kaupungit. Sanoma meni perille, sillä heti lopetettuani Välikangas pomppasi pystyyn ja julisti, että nyt alkaa uusi historiallinen aikakausi, kun ryhdytään kehittämään Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston välistä yhteistyötä. (Lehto 1999, 323–324.)

Asia laitettiin heti jatkovalmisteluun kaupungin ja yliopiston virkamieskunnalle. Kun luvussa 4.3 mainittu Ilaskiven vierailu Viikkiin sai yhteistyön kannalta hyvän päätöksen vuonna 1986, kaupungin ja yliopiston johto olivat yhteistyön muodollistamisen suhteen jo täysin yksimielisiä.

Siellä virkamiespuolella oli aktiivisuutta ilman muuta, mutten ollut heidän kanssaan paljon tekemisissä. Ne kaksi henkilöä jotka olivat lähinnä minua, olivat Ilaskivi ja Välikangas. Mutta virkamiehillä oli hyvä ponnahduslauta, kun oli ylätasolla sovittu. (Olli Lehto, haastattelu)

4.5.2 Virkamiehet luovat neuvottelukunnan kahden työryhmän työn tuloksena

Käsitykseni mukaan Eero Holstilan ja Seppo Lahden persoonat ovat tässä olleet merkityksellisimmät matkan varrella ja huoltavasti silloin alkuvaiheessakin ilman muuta. (Markus Härkäpää, haastattelu)

Kun kaupunginjohtajien ja yliopiston rehtorin ajatukset olivat samoilla linjoilla, yhteistyön virallistamisen valmistelun saivat tehdäkseen Eero Holstila Helsingin kaupungin tilastokeskuksesta (nykyinen tietokeskus) ja Seppo Lahti Helsingin yliopiston suunnittelutoimistosta (nykyinen kehittämisosasto). He olivat myös keskenään melko samanaikaisesti kehittäneet samantapaisia kaupungin ja yliopiston yhteistyön tiivistämisaikatuksia.

Tulin virkaani syksyllä 1984. En muista, kumpi teki aloitteen, Holstila vai minä. Joka tapauksessa aika nopeasti osuimme yksiin ja ryhdyimme miettimään kaupungin ja yliopiston yhteistyön tiivistämistä. Siihen saakka yliopiston ja kaupungin johto olivat tapailleet herrojen tilaisuuksissa, linnan kutsuilla ja tällaisissa vaihtaneet kohteliaan sanan, mutta ei ollut sen tiiviimpää kontaktia. Ja tämän asian sekä Lehto yliopistolla että Ilaskivi kaupungilla hiffasivat. Saimme Holstilan kanssa "mandaatin", molempien osapuolten hyväksynnän. 1985 oli mietintätiimi, joka johti melkein saman tiimin asettamiseen virallisesti. Ja sitten perustettiin yliopiston ja kaupungin neuvottelukunta. (Seppo Lahti, haastattelu)

Kaupungin tilastotoimistossa pikkuhiljaa kehitettiin kaupunkitutkimusta, luotiin siitä roolissaan merkittävä kaupunkitutkimusyksikkö. Se projekti alkoi vuonna 1985, jolloin Olli Lehto ja Aarne I. Välikangas olivat päättäneet lähteä tiivistämään yliopiston ja kaupungin yhteistyötä. Siihen liittyvät asiat tulivat pikku hiljaa vastuulleni kaupungin hallinnossa. Se asiahan ei kuulunut perinteisesti kenellekään, koska yliopistot eivät olleet kaupungin kannalta merkittävä strateginen yhteistyökumppani. (Eero Holstila, haastattelu)

Kaupungin ja yliopiston välisessä neuvottelussa toukokuussa 1985 sovittiin, että asetetaan työryhmä kartoittamaan yhteisiä koulutus- ja tutkimusyhteistyömahdollisuuksia ja -tarvetta. Työryhmää veti Eero Holstila, ja se luovutti mietintönsä 20.6.1985 ehdottaen, että kaupungin ja yliopiston pitkäaikaista ja laaja-alaista sopimukseen perustuvaa tutkimus- ja koulutusyhteistyötä sekä toimintaohjelmia valmistelevaan asetettaisiin laajapohjainen toimikunta, jossa olisi riittävä edustus sekä kaupungin että yliopiston eri yksiköistä. (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1985, 2, 8.) Tämän ehdotuksen perusteella Helsingin kaupunginjohtaja 10.9.1985 sekä Helsingin yliopiston pieni konsistori 11.9.1985 nimesivät yliopiston ja kaupungin välistä tutkimus- ja koulutusyhteistyötä koskevaa puitesopimusta ja toimenpideohjelmaa valmistelevan työryhmän vuoden 1986 loppuun asti. Tämänkin työryhmän puheenjohtajana oli Eero Holstila ja varapuheenjohtajana Seppo Lahti. Työryhmä kokoontui puolentoista vuoden aikana 13 kertaa,

kuuli laajasti lukuisia asiantuntijoita ja jakaantui kahteen jaostoon, joista toinen selvitti kaupungin henkilöstön täydennyskoulutukseen liittyviä asioita ja toinen avoimen korkeakouluopetuksen kehittämistä. Lisäksi työryhmä seurasi kaupungin ja yliopiston välillä vireillä olevia yhteistyöhankkeita ja järjesti 30.9.1986 laajan seminaarin yliopiston ja kaupungin henkilöstölle. Työryhmä jätti mietintönsä 19.1.1987 ja ehdotti siinä toimeksiannostaan poiketen, että puitesopimuksen asemesta kaupungin ja yliopiston välille perustettaisiin yhteinen, toimialaltaan yleinen neuvottelukunta, joka käsitelisi yhteistyökysymyksiä tutkimustoiminnassa, täydennyskoulutuksessa ja avoimessa korkeakouluopetuksessa sekä niihin liittyvissä tila- ja maankäyttöasioissa. (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1987, 3–6, 59–61.)

Tämän työryhmän työn ja mietinnön perusteella Helsingin kaupunginhallitus päätti 11.5.1987 (2263§) asettaa Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan, jonka tehtävänä on "kehittää ja koordinoida kaupungin ja yliopiston välistä yhteistoimintaa sekä myötävaikuttaa korkeimman opetuksen ja tutkimuksen kehitykseen Helsingissä". Koska alunperin kaupunginhallitus asetti neuvottelukunnan, se on periaatteessa muodollisesti kaupungin organisaation valmisteluelin. Käytännössä molemmat osapuolet ovat kuitenkin *de facto* osallistuneet toimintaan tasapuolisina kumppaneina ja muun muassa nimittäneet omat jäsenensä:

Neuvottelukunta on muodollisesti kaupunginhallituksen asettama, kuntalain alaista toimintaa, ja voimme yksipuolisesti lopettaa sen. Neuvottelukunnalla on kuntalain mukaan oma asemansa tai roolinsa. Se ei ole päätöksentekuelin, kuten toimikunta tai lautakunta. Nämä on yleensä asetettu kaupunginvaltuuston jakson mukaan neljäksi vuodeksi. Tässä ei ole tehty niin, vaan tämä toimii edelleen vuoden 1987 päätöksellä, vaikka jäseniä on vaihdettu aina tarpeen mukaan. Yliopistolta kutsutaan edustajat tietyllä sabluunalla, joka silloin muotoutui ja on pysynyt samana. Eli vaikka hallitsemme sitä, emme käytännössä valitse yliopiston edustajia. Myös sihteerointi ja puheenjohtajuus on hoidettu vähän poikkeuksellisesti. (Markus Härkäpää, haastattelu)

Neuvottelukuntaan on alusta lähtien ja koko sen toiminta-ajan kuulunut 14 jäsentä ja näille 14 henkilökohtaista varajäsentä siten, että Helsingin kaupunginhallitus ja Helsingin yliopisto nimeävät kumpikin seitsemän jäsentä ja varajäsentä kerrallaan. Helsingin kaupunginjohtaja ja Helsingin yliopiston rehtori (vuodesta 1997 alkaen kansleri) toimivat vuorovuosina neuvottelukunnan puheenjohtajana ja varapuheenjohtajana.

Kun neuvottelukunta pistettiin pystyyn, lähdettiin siitä, että sen täytyy olla mahdollisimman korkeatasoinen ja siinä kävi niin, että siinä oli yliopiston johto ja vastaavasti Helsingin yliopiston puolelta rehtori ja vararehtori, mahdollisimman korkean [tason] edustus. (Risto Ihmuotila, haastattelu)

4.6 Neuvottelukunnan sekä kaupungin ja yliopiston yhteistyön ensiaskeleet

Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyöneuvottelukunta siis aloitti syksyllä 1987 3–4 kertaa vuodessa pidettävät säännölliset kokouksensa. Suhteiden tiivistyminen yliopiston ja kaupungin välillä herätti jo hyvin varhaisessa vaiheessa hämmästyneitä reaktioita Suomen

valtakunnallisen politiikan ja uusien maakuntayliopistojen piiristä, sillä muutos koettiin suureksi verrattuna yliopiston vakiintuneeseen tapaan korostaa valtiollista ja valtakunnallista rooliaan.

Olin neuvottelukunnassa mukana, mutta tullessani kansleriksi vuonna 1988 jäin pois. Silloin yhteistyö jo rullasi. Parantuneet suhteet Helsingin kaupunkiin eivät jääneet huomiotta. Ensimmäisenä reagoi tärkeä politiikan figuuri Paavo Väyrynen ja kysyi, onko yliopisto kääntänyt kelkkansa ja luopunut valtakunnallisesta roolistaan. Se sai jatkoa, kun Joensuun yliopiston rehtori Kyösti Pulliainen otsikoi artikkelinsa Helsingin Sanomissa "Helsingin yliopisto maakuntasarjaan!" Tulin ulos julkisuuteen ja sanoin, että vaikka meidänkin seudulta on hankittu ystäviä, se ei merkitse tämän yleisen strategian muuttumista: kyllä edelleen saamme opiskelijoita koko maasta ja olemme maan ainoa kaksikielinen yliopisto. Nimessä "Helsingin yliopisto" myös ensimmäisellä osalla alkoi olla painoa, kun aikaisemmin se jätettiin kokonaan pois. (Olli Lehto, haastattelu)

Kaiken kaikkiaan kaupungin ja yliopiston muodollisen yhteistyön ajatus Helsingissä näyttää siis syntyneen melko samanaikaisesti useammalla eri tasolla 1980-luvun puolivälissä. Virallinen yhteistyö syntyi vasta kolmen ehdon toteutumisen jälkeen: 1. yhteistyön rakenteelliset esteet olivat poistuneet, 2. asenneilmapiiri oli molemmin puolin muuttunut yhteistyölle suotuisaksi ja 3. kaupunki ja yliopisto olivat löytäneet välilleen aidosti yhteisiä intressejä, kuten yhteisen edun suhteessa valtiovaltaan sekä tarpeen tiivistää tutkimus- ja koulutusyhteistyötä.

5 Kaupungin ja yliopiston yhteistyön konkreettinen sisältö 1980-luvun loppupuolelta 2000-luvulle

Kun pysyvä ja virallinen kaupungin ja yliopiston yhteistyön foorumi oli neuvottelukunnan muodossa luotu, kaikki kaupungin ja yliopiston olemassa olevat yhteistyömuodot otettiin sen koordinoitavaksi alusta alkaen. Sen jälkeen kaupungin ja yliopiston yhteistyön konkreettisena sisältönä on ollut kymmeniä suuruusluokaltaan ja merkitykseltään hyvin erilaisia hankkeita. Tämän luvun tarkoituksena on sekä haastateltavien näkemysten että neuvottelukunnan pöytäkirja-aineiston empiiriseltä pohjalta kuvailla näistä konkreettisista hankkeista ja -vaiheista merkittävimpiä neuvottelukunnan koko toiminta-ajalta. Näin syntyvää kuvaa neuvottelukunnan toiminnasta täydennetään aihetta sivuavien muiden asiakirjojen ja kirjallisuuden pohjalta. Pyrkimyksenä on kuvailla yhteistyön historiallinen kehittyminen 17 vuoden aikana syksystä 1987 kevääseen 2003 sekä vastata tutkimuskysymykseen, mitä kaupungin ja yliopiston yhteistyön konkreettinen sisältö on erilaisten hankkeiden ja vaiheiden tasolla ollut. Lisäksi kunkin alaluvun kohdalla tarkastellaan kyseisen hankkeen tai vaiheen merkitystä kaupungin ja yliopiston yhteistyön yleisemmän kehityksen kannalta. Hankkeet ja vaiheet on jaettu alalukuihin sen mukaan, miten ne muodostavat mielekkäitä kokonaisuuksia. Tärkeimpien hankekokonaisuuksien eli Viikin tiedepuiston, yliopiston kampuskehityksen, Helsinki-instituutin, osaamiskeskusyhtiön kehityksen, juhluvuosien 1990 ja 2000 sekä kaupunkitutkimuksen osalta valittu jaottelu tuntuu

intuitiivisesti selvältä ja siten ainoalta järkevältä. Vähäisempien hankekokonaisuuksien käsittely on pyritty tiivistämään kokonaisuudessaan lukuun 5.9. Edellisen pääluvun tavoin yhteistyön tarkastelu jatkuu samoilla kolmella tasolla: keskeisten toimijoiden ja yksittäisten tapahtumien, tehtyjen muodollisten päätösten sekä yleisemmän yhteiskunnallisen kehityksen tasolla.

5.1 Helsingin yliopiston 350-vuotisjuhlavuosi 1990

Helsingin yliopiston suuren 350-vuotisjuhlavuoden valmistelut aloitettiin jo vuosia ennen varsinaista juhlavuotta 1990. Juhlavuoden valmisteluja ja ohjelmaa käsiteltiin myös kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunnassa kaikkiaan neljässä kokouksessa vuosina 1988–1990.

Kyllähän juhlavuosi oli neuvottelukunnassa, mutta minulla on kyllä mielikuva, että siellä vain olisi tuotu esiin, miten nämä järjestelyt edistyvät ja mitä on tarkoitus tehdä, että se oli pikemminkin vain tällaisista informaatiota kokousmielessä. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Vuonna 1990 vietettäviä Helsingin yliopiston 350-vuotisjuhlia ja Suomen tieteen juhlavuotta valmistelemaan on perustettu 350-vuotisjuhlatoimisto. Juhlien valmistelua johtaa kansleri Olli Lehdon johdolla 350-vuotisjuhlatoimikunta. Varsinainen juhlakausi alkaa yliopiston vuosipäivänä 26.3. ja päättyy ylioppilaskunnan vuosipäivään 26.11. Pääjuhla järjestetään 9.9. Juhlavuonna järjestetään muun muassa kuusi promootiota, kolme akateemista viikkoa, Studia Generalioita ja konsertteja. Helsingin yliopisto on isäntänä Maailman yliopistojen liiton, IAU:n, kokouksessa elokuussa 1990. Lisäksi järjestetään lukuisia kansainvälisiä konferensseja. Tieteen tukemista varten perustettuun 350-vuotisrahastoon on kerätty varoja vuodesta 1986 alkaen. Esittelyn ja keskustelun yhteydessä todettiin 350-juhlien näkyvän ja vaikuttavan Helsingin kaupunkikuvassa muun muassa lukuisten kongressien ja promootiojuhlallisuuksien vuoksi. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 1.12.1988)

Kaupunki osallistui yliopiston juhlavuoteen tukemalla sitä taloudellisesti sekä tuottamalla ohjelmaa muutamiin juhlavuoden tilaisuuksiin. Nämä eivät kuitenkaan olleet mitään kovin suuria hankkeita eikä niistä virinnyt varsinaisia uusia yhteistyöavauksia.

Juhlajärjestelyjen yhteistyötä käsittelevässä neuvottelussa kaupungin puolelta olivat edustettuina tilastokeskus, kaupunginkanslian tiedotustoimisto, kaupungin museo, kaupunginorkesteri ja kiinteistövirasto. Neuvottelussa käsiteltiin seuraavia yhteistyökysymyksiä: kaupunginorkesterin esiintyminen pääjuhlassa 9.9.1990, historiallinen valonäyttely Senaatintorilla 11.9.1990, yliopistokorttelin liikennejärjestelyt pääjuhlaa viikolla, näyttely-yhteistyö, kaupunkitutkimusseminaari sekä kaupungin tiedotuslehden teemanumero. Neuvottelussa sovittiin yhteistyöhankkeiden jatkovalmistelusta. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 14.3.1989)

Aineistojen perusteella on ilmeistä, ettei juhlavuosi ollut erityisen olennainen hanke nimenomaan kaupungin ja yliopiston tuoreen yhteistyön syventämisen kannalta, vaan kyseessä oli enemmän yliopiston oma juhla, johon kaupunki kohteliaasti osallistui juhlan arvolle sopivalla tavalla.

Haastattelija: Tiivistivätkö nämä järjestelyt jollain tavalla yliopiston ja kaupungin suhteita?

Haastateltava: Ei. Henkilösuhteet olivat tässä suhteessa hyvät, mutta ei minulla semmoista kuvaa ole. Kyllä lähtökohta oli se, että kun oli Helsingin yliopiston juhla ja yliopisto täytti 350 vuotta, niin siitä koitui sitten Helsingillekin myönteistä kuvaa.

Haastattelija: Se ei ollut sinänsä tärkeä asia?

Haastateltava: Ei, se ei ollut yhteistyökysymys, ei Helsinki ollut järjestävä osapuoli siinä. Se oli, niin kuin sen kirjan kannessa sanottiin, "Yliopiston Helsinki". (Päiviö Tommila, haastattelu)

On sitä käsitelty [neuvottelukunnassa] ja kyllä siinä kaupunkikin oli kohteliaasti mukana, mutta en muista, että se olisi ollut mikään iso yhteinen hanke, kyllä se hyvin paljon enemmän nähtiin niin kuin yliopiston omana juhluvuotena ja sillä hyvä. En väittäisi, että se olisi ollut mikään uuden yhteistyön alkulaukaus, vaikka se ajoittui samoihin aikoihin. Voi olla että se oli yliopiston puolelta merkittävä. (Eero Holstila, haastattelu)

Juhlavuoden merkitys yliopistolle itselleen oli aineistojen perusteella hyvin tärkeä nimenomaan yliopistoyhteisön itsetuntemuksen ja -ymmärryksen lisääjänä. Juhlavuoden kaikkiaan 350 eri tapahtumaa koottiin ja painatettiin tapahtumakalenteriksi (Helsingin yliopisto 1990a), ja koko valtaisa tapahtumien kirjo dokumentoitiin jälkikäteen suureksi juhla kirjaksi *Universitas Helsingiensis 350* (Helsingin yliopisto 1992). Myös muita yliopisto- ja Helsinki-aiheisia teoksia julkaistiin juhluvuoteen liittyen, kuten kolmiosainen yliopiston historiateos (Klinge ym. 1987; Klinge ym. 1989; Klinge ym. 1990), yliopistoa monipuolisena ja urbaanina työympäristönä kuvaava *Rakkaudesta yliopistoon* (Autio ym. 1990) ja yliopiston rakennuksia sekä arkkitehtuuria Helsingissä esittelevä *Yliopiston Helsinki* (Pekkala-Koskela 1989). Toisaalta juhluvuosi synnytti myös kriittisiä puheenvuoroja yliopistoa kohtaan (esimerkiksi Ketonen 1991). Kokonaisuutena yliopisto oli kuitenkin entistä enemmän tekemisissä valtion ja muiden yhteiskunnallisten sidosryhmiensä kanssa, kun niiltä kerättiin juhlan järjestämiseksi tukea erityiseen 350-vuotisjuhlarahastoon ja organisoitiin senioritoimintaa kokoamalla yliopiston kasvatteja yhteen.

Ei kaupunki ollut varsinaisesti mukana juhluvuodessa. Valtion kanssa oltiin enemmän tekemisissä, koska tärkeä rahälähde, ylivoimaisesti suurin erä mikä saatiin, oli juhlaraha, jonka myyntiin Suomen Pankki antoi luvan. Ei ollut ollenkaan selvää, että juhlarahan aloitteentekijä saisi pitää sen tuoton. Piti käydä omat neuvottelunsa valtionvarainministeriön kanssa, mutta yliopisto sai pitää koko sen rahan. -- Rahankeräys juhluvuoden rahastoon onnistui erittäin hyvin. Siinä auttoi se, että keräyksessä menttiin esimerkiksi entuudestaan tuttujen pääjohtajien ja vastaavien puheille. (Olli Lehto, haastattelu)

1980-luvun lopulla juhluvuotta rakennettaessa voimakkaana ajatuksena oli, että yliopisto tarvitsee ystäviä ja yhteistyökumppaneita. Rakennettiin senioriverkostoja ja luotiin tämä Helsingin yliopiston neuvottelukunta. Tapahtui ajattelun muutos: rasvatut suhteet opetusministeriöön eivät enää riitä, vaan tarvitaan muunlaista yhteiskunnallista näkyvyyttä ja vaikuttamista. Yliopistolla oli huono julkisuuskuva ja profiilinnoston tarvetta. Lisäksi oli yliopiston juhluvuoden rahaston perustaminen, johon kerättiin aikamoinen pääoma elinkeinoelämältä. Juhluvuosi pakotti miettimään, mikä on meidän menneisyysstrategia ja miten tehdä yliopiston viesti positiiviseksi. Kaupungin läsnäolo nousi siinä samassa paketissa. (Laura Kolbe, haastattelu)

350-vuotisjuhluvuosi toi kuitenkin ensimmäistä kertaa selvästi näkyviin yliopiston muutamaa vuotta aiemmin laajennetun sidosryhmäyhteistyön hedelmiä: se oli 1960-luvulta asti vallinneen yliopistojen taloudellisen ja tutkimuksellisen "eristäytymisen" ilmapiirin jälkeen (katso edeltä luvuista 3.4.4 ja 4.1) ensimmäinen näkyvä osoitus yliopiston "avautumisesta" ja kontaktinotosta muuhun yhteiskuntaan. Tällöin kaupunki ei kohteena kuitenkaan ollut mitenkään erikoisasemassa. Juhlavuodesta jäi myös pysyvää perintöä, kuten säätiöity yliopiston 350-vuotisjuhlarahasto, yliopiston senioriyhdistys (nykyinen Helsingin yliopiston Alumni ry.) ja eräitä pienempiä vuosittain toistuvia perinteitä. Siten juhluvuosi osaltaan myötävaikutti myös yliopiston pidemmän aikavälin yhteiskuntasuhteisiin uusia kontakteja synnyttämällä.

5.2 Helsinki-instituutin nousu ja tuho

Kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnan työn käynnistyttyä sen ensimmäisiä suuria yhteistyöavauksia oli yhteisen täydennyskoulutusorganisaation Helsinki-instituutin luominen. Luvussa 4.4.3 mainitut täydennyskoulutuksen ongelmat olivat 1980-luvun lopussa nousseet yhä selvemmin esiin. Koska Suomen ajautuminen taloudelliseen lamaan ei ollut vielä nähtävissä, uskottiin elinkeinoelämän työvoimatarpeen, korkeakoulutasoisen täydennyskoulutuksen, niihin liittyvän tutkimus- ja kehitystoiminnan ja avoimen yliopisto-opetuksen kysynnän kasvavan vuosi vuodelta. Yliopisto ja kaupunki solmivat sopimuksen avoimen korkeakouluopetuksen järjestämisestä kaupungin työväenopistossa syksyllä 1987, mutta täydennyskoulutuksen tarpeesta oli kasvanut kaupungille ratkaisematon kysymys. Helsinki halusi täydennyskoulutusyksikölleen paremman aseman ja erilaisen organisaation kuin mitä lukuisilla täydennyskoulutusyhteistyössä yliopiston kanssa 1980-luvulla jo olevilla Etelä-Suomen kaupungeilla oli.

Siinä oli merkillinen tilanne. Täydennyskoulutustoiminta oli yliopistossa aloitettu, Lahden keskus oli lähtenyt liikkeelle vahvasti ja Vantaalla oli täydennyskoulutuslaitos. Täydennyskoulutusjärjestelmä vielä eli eikä oikein ollut valmis. Helsinki oli sitä mieltä, että Lahden keskus oli ihan liian vahva eikä Helsinki voi tulla sateenvarjo-organisaatioon, jossa se on samassa asemassa kuin Lahti. Ja tästä sitten syntyi ajatus, että yliopisto ja Helsinki yhdessä muodostaisivat säätiön. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Neuvottelukunta asetti 13.10.1988 Risto Ihamuotilan johtaman täydennyskoulutustyöryhmän pohtimaan ja vertailemaan ongelman mahdollisia ratkaisuvaihtoehtoja perusteellisesti. Syyskuussa 1989 valmistuneessa raportissaan työryhmä päätyi esittämään säätiömuotoisen täydennyskoulutusorganisaation perustamista Helsinkiin keskeiselle ja näkyvälle paikalle. Nimeksi uudelle laitokselle työryhmä ehdotti Helsinki-instituuttia, koska nimen katsottiin korostavan Helsinki-keskeisyyttä ja viittaavan sekä kaupunkiin että yliopistoon. (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1989, 3–5, 7–12, 18–21.)

Syntyi tällainen Helsinki-instituutti, jonka perustamista edelsi työryhmä. Idea oli se, että kaupunki maksoi ja perusti organisaation täydennyskoulutustoimintaa varten. Sen piti toimia sillä tavalla, että yliopisto olisi tuottanut sinne aiheet ja opettajat, ja jos se tuottaisi esimerkiksi tutkinnon osia avoimen yliopiston kautta, niin ne olisivat sitten edelleen yliopiston hyväksymiä. (Seppo Lahti, haastattelu)

Neuvottelukunta valmisteli asiaa kokouksissa vielä muutaman kerran ja hyväksyi sen lopullisesti 27.3.1990, jolloin tehtiin päätös yliopiston ja kaupungin yhdessä omistaman Helsinki-instituutin toiminnan käynnistämisestä jo saman vuoden syksyllä. Instituutille annettiin toiminta-ajatuksiksi tuottaa korkeakoulutasoista täydennyskoulutusta etenkin kansainvälisyyden, sosiaali- ja terveysalan, julkisen hallinnon tehostamisen ja ympäristötieteiden aloilla. Täydennyskoulutuksen tavoitteena oli työelämässä johtavassa asemassa toimivien ja asiantuntijatehtäviä hoitavien ammatillisen kehityksen tukeminen. Lisäksi instituutin toivottiin vahvistavan sekä kaupungin että

yliopiston omaa henkilöstökoulutusta ja vastaavan avoimen korkeakouluopetuksen sekä toimialaansa liittyvän tutkimus- ja kehittämistoiminnan järjestämisestä Helsingin alueella. (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1989, 15–16; Kolbe 2002, 469.)

Ilaskivi yliopiston entisenä dosenttina suhtautui tähän hyvin positiivisesti. Yhteisistä pyrkimyksistä johtuen yhteistyö vilkastui kyllä ja hänen aikanaan lähti liikkeelle yhteisestä koulutusorganisaatiosta Helsinki-instituutista, jossa oli periaatteessa tarkoituksena, että yliopiston opettajat saisivat käytännön tuntemusta lähinnä kunnallishallinnon puolesta ja kaupunki vastapainoksi saisi pätevää opettajakuntaa omalle henkilökunnalleen. Siinä todettiin olevan yhteinen sauma. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Helsinki-instituutille asetetut tavoitteet osoittautuivat kuitenkin nopeasti käytännössä hyvin vaikeasti saavutettaviksi. Kaupunki oli halunnut omiin tarpeisiinsa yliopiston muusta täydennyskoulutusorganisaatiosta erillisen yksikön. Tämä kuitenkin käytännössä merkitsi kilpailuasetelmaa näiden laitosten välille, minkä vuoksi Helsinki-instituutin oli paljon vaikeampi tuottaa kaupungille täydennyskoulutusta yhteistyössä yliopiston tiedekuntien ja muiden yksiköiden kanssa. Lisäksi instituutin johtajat vaihtuivat nopeaan tahtiin, ja 1990-luvun alkupuolen taloudellinen lama vähensi kaupungin täydennyskoulutustarvetta olennaisesti.

Helsinki-instituutti oli alun alkaen virheratkaisu. Instituutin tavoitteet jäivät hurskaaksi kirjaimeksi. Se, että olisi aidosti tuotettu aineistoa, opettajia tai täydennyskoulutusaiheita, ei pelannut, koska yliopiston aikuiskoulutusyksikkö koki instituutin kilpailijaksi. He halusivat mieluummin tehdä itse kuin syöttää niitä kaupungille. Instituutti kaatui myös epäonnistuneisiin johtajaratkaisuihin, huononlaisiin rekrytointeihin. Se järjesti koulutusta ja sillä oli kansainvälisiä yhteyksiä, mutta suhteessa hyötyyn kaupunki kärsi siitä joka vuosi 1–2 vanhan miljoonan [markan, 170 000–340 000 €:n] tappiot, eli 10 vuoden ajalta varmaan yli 10 miljoonaa [markkaa, noin 1,7 M€]. Minä aina ihmettelin, että kaupunki sieti sen. (Seppo Lahti, haastattelu)

Helsinki-instituutti ei ehkä ollut oikea ratkaisu. Siinä molemmat tahot järjestivät oman koulutustoimintansa erillisenä eikä yhteistä linjaa oikein löytynyt. Ei oikein hyvin onnistuttu henkilövalinnoissa ja siitä ei sitten kuitenkaan syntynyt sen tyyppistä yhteistyötä, jota toivottiin. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Helsinki-instituutin toimintaa jatkettiin taloudellisista tappioista ja vaikeista vuosista huolimatta. Myös kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnan kokouksissa seurattiin instituutin tilannetta huolellisesti, perustamisen jälkeen jopa toistakymmentä kertaa 1990-luvulla. Vuosikymmenen lopulla alkoi kuitenkin näyttää ilmeiseltä, ettei instituutin tappiollista toimintaa voitaisi jatkaa loputtomiin. Neuvottelukunnassa alkoi vähitellen kypsyä ajatus instituutin toiminnan liittämisestä osaksi yliopiston muuta täydennyskoulutusorganisaatiota samalla, kun sitä muutenkin kehitettiin.

On käynnissä selvitys siitä, minkälaisin edellytyksin instituutti voisi fuusioitua tai integroitua [yliopiston] aikuiskoulutuskeskukseen vuoden 2001 alusta lukien. Taustana on muun muassa se, että Helsinki-instituutti ei ole riittävästi pystynyt tuotteistamaan yliopistollista osaamista. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 7.12.1999)

Kun yliopiston aikuiskoulutuskeskukseen perustettiin Helsingin yksikkö vuoden 2000 alusta, sen tarkoituksena oli vahvistaa ja profiloita erityisesti yliopiston Helsinkiin sijoittuvaa täydennyskoulutustoimintaa. Tällöin työnjako Helsinki-instituutin kanssa oli jo niin selvästi päällekkäinen, että neuvottelujen jälkeen neuvottelukunta esitti 18.4.2000 instituutin toimintojen

siirtämistä yliopiston aikuiskoulutuskeskuksen osaksi. Tämä sai nopeasti sekä kaupungin että yliopiston päättäjien siunauksen ja toteutui 1.1.2001 alkaen. Tällöin alkujaan muista kaupungeista erillisen, oman täydennyskoulutusratkaisunsa halunnut Helsinki suostui lopulta tulemaan muiden kaupunkien kanssa yhdenvertaiseksi osaksi yliopiston normaalia täydennyskoulutusjärjestelmää.

Instituutin elinkaari kesti kuitenkin kymmenisen vuotta. Sitten mitta tuli täyteen ja kaupunki oli kypsä siihen. Aloitettiin neuvottelut Helsinki-instituutin liittämiseksi yliopiston aikuiskoulutuskeskukseen, käytännössä Palmeniaan. Siinä istui muutama työryhmä ja aivoriihi, jonka jälkeen esittelin sen liittämisen konsistorissa, ja tämä toteutui vuoden 2001 alusta. (Seppo Lahti, haastattelu)

Helsinki-instituutti ei siis lopulta ollut onnistunut hanke tai tapa järjestää täydennyskoulutusta, mutta instituutin perustamisen myötä kaupunki ja yliopisto saivat ensimmäisen suuren yhteistyöhankkeensa. Tällainen konkreettinen yhteinen yksikkö oli omiaan tiivistämään ja vakiinnuttamaan yliopiston ja kaupungin vielä melko tuoretta yhteistyötä paljon paremmin kuin esimerkiksi suunnilleen samaan aikaan sijoittunut yliopiston 350-vuotisjuhlavuosi.

Yhteinen täydennyskoulutusyksikkö Helsinki-instituutti ei osoittautunut menestykseksi, mutta sieltä kehittyi erittäin selvä visio ja tarve, vakava pyrkimys yhteistyöhön. (Eero Holstila, haastattelu)

5.3 Lama kaupungin strategisen suunnan käännekohtana

1980-luku oli ollut Suomen kunnille vakaan talouskehityksen ja verotulojen tasaisen kasvun aikaa. Myös Helsinki kykeni 1980-luvun aikana kasvattamaan henkilöstöään viidenneksellä ja laajentamaan jatkuvasti palvelutoimintojaan. (Helin 2002, 574–580.) Kun edellä luvussa 4.1 todetun mukaan yliopistot eivät 1970-luvulta alkaen olleet elinkeinoelämän kanssa juurikaan tekemisissä, niin myös kuntien tilanne ja suhtautuminen yritysmaailmaan oli yhtä lailla välinpitämätöntä 1970- ja 1980-lukujen Suomessa, koska kunnat eivät käytännössä juurikaan hyötäneet alueellaan toimivista yrityksistä tuon ajan verotuskäytäntöjen vuoksi.

Silloin 1980-luvulla ei kunnalla ja elinkeinoelämällä ollut suhteita, kaupunkikaan ei nähnyt yhteistyön tarvetta. Kaavoituksesta, kiinteistöistä ja tonteista vastaava apulaiskaupunginjohtaja Tuomioja oli tunnettu siitä, ettei hän halunnut Helsinkiin uusia yrityksiä. Silloin kunnalle ei ollut yrityksistä hyötyä, joka olisi motivoinut. Kunnilla oli harkintavero-oikeus, eli kunta saattoi verottaa yritystä harkintansa mukaan. Kyllä siihen nyt jotain perusteita oli, mutta se oli mielivaltaisen vero, josta jäi myös elinkeinoelämälle negatiivinen suhde paikallishallintoon. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Lisäksi Helsinki oli profiloitunut selkeästi pää- ja hallintokaupungiksi aina 1800-luvun alkupuolen julkisten rakennustensa monumentaalikeskustan luomisesta alkaen. Helsinki oli luotu valtion poliittisten ja sotilaallisten projektien tuloksena, eikä kaupunki ollut oikeastaan koskaan erityisesti kauppaa tai teollisuutta suosiva (Kolbe 1994, 7-18). Vaikka Helsinki oli Suomen suurimpana kaupunkina ollut jo pitkään tärkeä elinkeinoelämän keskus, se menetti merkitystään muuhun maahan verrattuna etenkin teollisuuden ja kaupan aloilla 1970- ja 1980-luvuilla. Tällöin

suuri määrä yrityksiä ja teollisuuslaitoksia muutti pois Helsingistä sekä valtion tasapainottavan aluepolitiikan että kaupungin omien toimien vuoksi. (Hoffman 1997, 249–255, 497.)

1990-luvun alussa Neuvostoliiton hajottua ja idänkaupan pysähtyttyä Suomen kansantalous syöksyi nopeasti lamaan, jonka syvyyttä ei kukaan osannut ennustaa. Yksityisen kulutuksen ja investointien lasku alkoi jo 1989 ja jatkui vuoteen 1993 saakka. Heikkenevän investointi- ja kulutuskysynnän vuoksi kokonaistuotanto alkoi supistua voimakkaasti vuonna 1990 ja vienti 1991. Nämä heikensivät työllisyyttä ja supistivat verotuloja voimakkaasti sekä valtion että kuntien tasolla. Lama vei Suomessa eniten nimenomaan Helsingistä: noin viidenneksen sekä verotuloista että työpaikoista, joita Helsingistä hävisi yli 70 000. (Helin 2002, 580–586; Kolbe 2002, 480.) Kaupunginjohtaja Kari Rahkamon johdolla Helsinki omaksui talouskriisin hoidossa sovittavan linjan eikä lähtenyt irtisanomaan työntekijöitä kuten monet muut kunnat. Vaikeat säästöt pyrittiin löytämään yhdessä ja henkilöstövähennyksiä saatiin käyttämällä luonnollista poistumaa: virkoja jätettiin täyttämättä, tilapäistä henkilöstöä vähennettiin, työntekijöitä siirrettiin toisiin tehtäviin ja lomarahoja leikattiin. (Helin 2002, 590.) Kunnallispoliitikot, virkamiehet ja kunnalliset henkilöstöjärjestöt alkoivat vetää yhtä köyttä laman voittamiseksi. Kaupunginhallitus asetti organisaatiokomitean marraskuussa 1993 "luomaan edellytyksiä kaupungin toiminnan ja talouden sopeuttamiselle käytettävissä oleviin voimavaroihin". Helsingissä ei haluttu koskea hallinnon perusrakenteeseen tai ajaa kokonaisia toimintoja alas, vaan käytettiin mieluummin "juustohöylää" eli kevennettiin kustannuksia tasaisesti joka puolella. (Kolbe 2002, 483.)

Jokainen kaupungin päättäjän ja virkamies ymmärsi, että tärkein kysymys kaupungille on, mistä työ ja toimeentulo ihmisille ja rahat kunnalle ylläpitää hyvinvointivaltiota. Jouduttiin ottamaan kolme miljardia silloista markkaa [noin 500 M€] velkaa ja nostamaan veroäyriä pari penniä. Joka kuukausi tuli yhä huonompi informaatio: työttömyys kasvoi ja talouselämä oli vapaapudotuksessa. Kukaan tässä maassa ei kyennyt sanomaan, miten tästä selvitään. Tällä oli silloin erittäin syvälinen vaikutus kaupunginvaltuuston prioriteetteihin ja nimenomaan elinkeinojen turvaamiseen, mihin ei ollut kovin paljon tarvinnut murhetta laittaa 1980-luvulla, koska kaikki näytti silloin kasvavan muutenkin. (Eero Holtila, haastattelu)

Lama vaikutti syvästi koko Suomeen, ja myös valtio alkoi välillisesti kannustaa kuntia aktiiviseen elinkeinopolitiikkaan muun muassa verotusuudistusten avulla. Esimerkiksi kuntien yrityksiin kohdistama harkintavero poistettiin vuonna 1991. Vuonna 1993 osana suurta verouudistusta otettiin käyttöön yhteisövero, josta kaupungit saivat itselleen kiinteän osuuden alueellaan olevien yritysten maksamista veroista. (Helin 2002, 570, 587, 604.) Tällöin kaupungit kiinnostuivat aivan uudella tavalla yrityselämän houkuttelemisesta alueelleen lisätäkseen verotulojaan:

Kunnat eivät todella olleet kiinnostuneet muistakaan sidosryhmistään. Ennen kaikkea niitä ei kiinnostanut elinkeinoelämä, koska ei ollut motivaatiota. Sitten tuli yhteisövero, eli kunnat saivat osan yritysten verotuksesta. Silloin kunnille tuli aivan toisenlainen suhtautuminen yrityksiin, valtava motivaatio edistää elinkeinoelämää. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Laman luoma pakkotilanne pakotti myös Helsingin päättäjät vakavasti pohtimaan, millaisilla keinoilla ahdingosta voitaisiin yleensä selvitä. Kaupungissa alettiin kiinnostua elinkeinoelämästä aivan uudella tavalla, koska nähtiin, että kaupunki voisi tulevaisuudessa pärjätä vain aktiivisella elinkeinopolitiikalla. Ymmärrettiin vallitsevan taloustilanteen edellyttävän uusia ratkaisuja, sillä kaupungilla ei ollut varaa tuottaa kuin välttämättömimmät palvelut ja nekin piti saada aikaan entistä kustannustehokkaammin. Tällöin nähtiin, että kaupungin ydinpalveluita pystyttäisiin tuottamaan tehokkaimmin yhteistyössä erilaisten sidosryhmien kanssa. Tästä seurasi, että myös kaupunki lähti syventämään yhteistyötään keskeisten sidosryhmiensä kanssa 1990-luvun ensimmäisinä vuosina, vain muutamia vuosia yliopiston jälkeen. Tämä tapahtui vielä pääosin samoista syistä, lähinnä riittämättömän rahoituksen vuoksi. Sidosryhmäyhteistyö muodostuikin kaupungille suorastaan elintärkeäksi, ja yliopisto oli yksi kaupungin keskeisistä sidosryhmistä.

1980-luvun lopussa tuli kasinotalouden ja vaikeiden talouskriisien aika. Kaupunki joutui supistamaan henkilöstöä ja löytämään vaikeita ratkaisuja. Teimme silloin miinusbudjetin jo hyväksytyn budjetin päälle [keväällä 1991]. Ryhdyimme varautumaan siihen, että rahat eivät riitä. Yliopiston ja kaupungin suhteisiin se ei sinänsä vaikuttanut. Mutta niistä keskusteluista, joita käytiin yliopistojohdon ja meidän kesken neuvottelukunnassa, oli henkistä tukea ja taustaa sille, mitä tehdään. (Raimo Ilaskivi, haastattelu)

Kun minusta tuli kaupunginjohtaja [1991], maa syöksyi lamaan ja julkishallinnossa todettiin, että kaikkea ei pystytä omin voimin hoitamaan. Aikanani kaupunki ryhtyi laman vuoksi yhteistyöhön niin sanottujen sidosryhmien kanssa, kun voimavarat eivät moneen asiaan riittäneet. Todettiin hyvin tietoisesti, että yhteistyössä voidaan tehdä enemmän. Kunnallishallintoon tuli vahva sidosryhmätyöskentely, jossa katsottiin, mitä voidaan yhdessä tehdä ja miten toinen toistamme auttaa. Yliopisto oli yksi sidosryhmä. Muita olivat kirkko, armeija, talouselämä, ympäristökunnat ja tietysti myös valtio. Mutta koska yliopistossa oli yhteistyöhön mieluisaa porukkaa, yhteistyö sitten tiivistyi aika tavalla. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Helsinki lähti siis sidosryhmäyhteistyöhön elinkeinoelämänsä turvaamiseksi. Sen myötä kaupungissa oivallettiin, että nimenomaan yliopistot ovat tärkeimpiä tiedon, osaamisen ja innovaatioiden tuottajia, joiden avulla alueen elinkeinoelämä voidaan saada kukoistamaan. Kaupunki alkoi panostaa koulutukseen ja yliopistojen sekä elinkeinoelämän yhteistyön edellytyksien parantamiseen, esimerkiksi Viikin tiedepuiston kaltaisiin hankkeisiin. Tämä näkyi nopeasti kaupungin käytännön toiminnassa ja taloudessa: kun 1980-luvulla kaupungin palvelutoiminnoissa oli panostettu erityisesti sosiaali- ja terveystoimeen, 1990-luvulla toimintojen kehittämisen painopisteinä olivat opetus- ja kulttuuritoimi (Helin 2002, 589–590).

Elinkeinoelämän edistäminen tapahtuu tietysti hankkimalla uusia yrityksiä ja saamalla kaikki innovaatiot ja osaaminen mahdollisimman nopeasti yritystoiminnaksi. Siitä alkoivat nämä yrityshautomot ja tiedepuistot. Ja sitten vasta ymmärrettiin, kun elinkeinoelämästä kiinnostuttiin, että kunnan pitää olla kiinnostunut oppilaitoksista ja yliopistoista, joissa ne elinkeinoelämän eväät luodaan. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Neuvostoliiton hajoamisen lisäksi 1990-luvun alussa Suomen kansalliset rahamarkkinat olivat kansainvälistyneet ja talouden globalisoitumiskehitys oli alkanut. Euroopan voimistuvan integraation myötä alkoi syntyä kaupunkien välistä kilpailuasetelmaa ja monet suurkaupungit alkoivat kehittää itselleen "ulkopolitiikkaa". Kolben (1994, 7–18) mukaan Helsinki oli ollut koko

1900-luvun loppupuolen maaseutukeskeisen ja elämäntavaltaan ei-urbaanin kansakunnan pääkaupunki, joka ei ollut profiloitunut erityisen modernina, moniarvoisena, kansainvälisenä tai eurooppalaisena. Tässä tapahtui lamavuosina perustavanlaatuinen muutos, kun kaupunginhallituksen roolia kehitettiin kaupungin kokonaiskehitystä ohjaavaan suuntaan ja strategista suunnittelua vahvistettiin. (Cantell & Heikkinen 2001, 9–12; Kolbe 2002, 484–487.)

Luulen että vasta neuvottelukunnan syntymisen jälkeen, sitten kun taloudellinen lama iski, niin silloin Helsingin ylin johto tajusi, että Helsinki ei voi olla pelkästään hallintokaupunki ja pääkaupunki, joka elää vain suurella määrällä virastoja. Helsingin pitää katsoa eteenpäin, millaisten elinkeinoalojen kautta se voisi edistyä ja tätä kautta sitten yhteydet tiedontuottajiin alkoivat parantua. (Risto Ihmuotila, haastattelu)

Erilaiset työryhmät alkoivat tuottaa kaupungille "toivon strategioita", joiden avulla Helsinki voisi nousta lamasta ja menestyä muuttuvassa maailmassa. Strategioiden malleja haettiin myös yhdyntävästä Euroopasta, ja kaupungin huomio alkoi kiinnittyä yhä vahvemmin kansainvälisyyteen ja elinkeinopolitiikkaan: Helsinkiä alettiin markkinoida ulkomaille jo ennen vuoden 1995 Suomen liittymistä Euroopan unioniin. Lisäksi kansainvälisten liikenneyhteyksien (lentoasema, satama, itärata) parantamiseen panostettiin. Nähtiin, että eurooppalaisessa kilpailussa voitaisiin menestyä vain panostamalla tietoon, osaamiseen ja teknologiaan, joita toisaalta pidettiin jo valmiiksi Suomen vahvuuksina. (Cantell & Heikkinen 2001, 9–12; Helsingin kaupunki 1994; Kolbe 2002, 484–490.) Kaupunginvaltuusto hyväksyi syyskuussa 1994 Helsingin kansainvälistymisstrategian 1990-luvulle. Sen mukaan Helsingistä pyrittiin luomaan houkutteleva ja vetovoimainen suurkaupunki vahvistamalla kaupungin kansainvälistä asemaa ja kilpailukykyä. Tässä voitaisiin onnistua tekemällä Helsingistä tieteen ja tutkimuksen keskus, vahvistamalla kaupungin kulttuuriprofiilia ja panostamalla kaupunkiympäristön viihtyvyyteen, ulkoisiin liikenne- ja tietoliikenneyhteyksiin sekä elinkeinoelämän edellytyksiin. (Helsingin kaupunki 1994, 6, 92–96; Kolbe 2002, 487–488.) Kun Helsingistä haluttiin siis tehdä Pohjois-Euroopan johtava talousalue ja Suomen osaamiskeskus, nimenomaan yliopistojen rooli tiedon ja osaamisen, tutkimuksen ja koulutuksen tuottajina nousi entistä tärkeämmäksi (Ihmuotila 1994a, 42–47).

Linjattiin kaupungin elinkeinopoliittinen linja. Lähtökohtana olivat tiedelähtöiset, osaamisintensiiviset elinkeinot. Tämä kirjattiin vuosina 1991–1994 useaan dokumenttiin, selvimmän 1994 hyväksytyyn kaupunginvaltuuston kansainvälistymisstrategiaan. Strategisista prioriteeteista ensimmäisenä oli kaupungin kehittäminen tieteen, osaamisen ja tiedepohjaisen yritystoiminnan kaupunkina. Ja se merkitsi sitä, että yliopistot kaupungin strategisina kumppaneina nousivat oikeasti listan kärkeen. (Eero Holstila, haastattelu)

Samassa yhteydessä myös kulttuuri nähtiin Helsingin vahvuutena ja "toivon strategiana". Kulttuuri tulkittiin instrumentaalisesti yhteisöllisyyttä ja kilpailukykyä edistäväksi sekä sosiaalista eriarvoisuutta ehkäiseväksi tekijäksi, johon panostaminen voisi myös nopeuttaa lamasta nousemista. Kaupunginvaltuusto päättikin alkuvuodesta 1994 hakea Helsingille Euroopan kulttuuripääkaupunkivuoden asemaa vuonna 2000. Tästä kasvoi vähitellen myös

merkittävä kaupungin ja yliopiston yhteistyöhanke (katso tuonnempaa luvusta 5.7). (Cantell & Heikkinen 2001, 9–12; Kolbe 2002, 490–491; Viinikka 1994, 65–71.)

Listalla oli kulttuuriprofiilin vahvistaminen, pyrkiminen Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuonna 2000 ja kulttuurin näkeminen syvimmän laman aikana kaupungin pelastuskeinona, eikä enää ylimääräisenä kuluna kuten ennen. Helsinki oli suurin piirtein ainoa Suomen kunnista, joka suhtautui kulttuuriin voimavarana. Muualla nähtiin, että urheilu ja kulttuuri oli kansalaistenkin mielestä se, mistä pitäisi ensimmäisenä leikata. Helsingissä tehtiin toisin päin. (Eero Holstila, haastattelu)

Kaiken kaikkiaan Suomea 1990-luvun alussa koetellut taloudellinen lama vaikutti kaupungin ja yliopiston yhteistyön kehittymiseen merkittävästi. Laman kaupungille tuottamat uudet haasteet nostivat yliopistot tiedontuottajina ja kulttuurilaitoksina kaupungin sidosryhmäyhteistyön keskiöön: nähtiin, että nimenomaan yliopistot voivat tuottaa sitä huippukoulutettua työvoimaa ja niitä innovaatioita, joita globalisoituneen talouden ajan kaupunkialueiden välisessä taloudellisessa ja kulttuurisessa kilpailussa menestymiseen välttämättä vaaditaan.

Oivallettiin selvemmin se merkitys, mikä yliopistolla todella toimintaympäristölleen on. Ei pelkästään taloudellisessa vaan myös kulttuurisessa mielessä. Se näkyy valtakunnallisessa ajattelussa hyvin selvästi, yliopistoille asetetaan vähän liiankin suuria odotuksia silloin, kun on kysymys taantuvien seutujen jaloilleen saattamisesta. Uskotaan, että jos vaan saadaan yliopisto tai edes yliopistoyksikkö, niin sitten alue lähtee nousuun. Se on kova vaatimus, enkä usko että se noin vain toimii. Mutta yliopistojen rooli koetaan nyt paljon tärkeämmäksi kuin 1980-luvun lopussa. (Kari Raivio, haastattelu)

Vaikka kaupungin ja yliopiston yhteistyö oli alkanut jo 1980-luvulla, vasta 1990-luvun lama ja siitä seurannut kaupungin strateginen suunnanmuutos todella syvensivät yliopiston ja kaupungin yhteistyötä. Siten lama ja sen taustalla alkanut kansainvälisen talouden globalisoitumiskehitys olivat välillisesti merkittäviä yliopiston ja kaupungin yhteistyön tiivistymisen taustatekijöitä, vaikka ne olivatkin osa ajan yleisempää yhteiskunnallista kehitystä eivätkä yhteistyöhankkeita.

1980-luvulla kaupungin ja yliopiston yhteistyön käynnistyessä se oli kuitenkin enemmän hyväntahtoista puuhailua. Yliopisto huomasi niihin aikoihin, kuten Olli Lehto sen sanoi, että "tässähän lukeekin 'Helsingin' yliopisto!" Ja kaupunki huomasi yliopiston olevan merkittävä voimavara eikä pelkästään keskustan rationaalista suunnittelua häiritsevä maankäytön tuhleri, mitä se ehkä 1970-luvulla oli ollut. Tässä tapahtui kaupungin puolella hyvin selvä strateginen muutos suuren laman aikana. Alettiin paljon laajemmin myös kaupunginvaltuustossa, kaupungin päättäjien ja virkakunnan keskuudessa ymmärtää, miksi tämä yliopistoyhteistyö on tärkeää: se on paitsi yhteistyötä, myös elinkeinoperustamme liittyvä mahdollisuus. Se nosti yhteistyön uuteen nousuun. (Eero Holstila, haastattelu)

5.4 Viikki ja tiedepuisto vastauksena laman haasteisiin

Perustaessaan Helsinkiä Kustaa I Vaasa oli varannut Viikin alueelta kuninkaankartanolleen satoja hehtaareja niittyjä, minkä vuoksi alue säilyi pitkään melko rakentamattomana (Salovaara 1998, 30). Viikin kehitys yliopistoalueeksi alkoi varsinaisesti vuonna 1946, kun alue siirrettiin vankeinhoitolaitokselta yliopistolle koetilatoimintoja varten (Ihamuotila 1999, 120). Sen jälkeistä Viikin kehitystä ja pyrkimystä siirtää koko yliopisto Viikkiin 1970-luvulla ennen kaupungin ja

yliopiston yhteistyön syntyä on kuvattu edellä luvuissa 3.4.3 ja 3.4.4. Myös Viikin maakauppojen keskeistä roolia koko yliopiston ja kaupungin yhteistyön käynnistymisessä on kuvattu seikkaperäisesti luvussa 4.3. Idea Viikin tiedepuistosta, Kalifornian kuuluisan Piilaakson mallin mukaisesta "Viikin vihreästä laaksosta" oli esitetty jo vuonna 1985 (Ihamuotila 1994, 140–143; 1999, 120), ja neuvottelukunta käsitteli tiedepuistoa ensi kerran jo 9.2.1988. Alkuvaiheessa hankkeen runkosuunnittelua ohjasi ja rahoitti Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (SITRA):

Helsingin yliopiston ja kaupungin välisten neuvottelujen tuloksena on Viikin tiedepuiston runkosuunnittelua tehty SITRA:n asettamassa tiedepuistoprojektissa. Projektin johtoryhmässä on edustajat SITRA:sta, yliopistolta, kaupungilta ja opetusministeriöstä. Projektin taustaryhmään kuuluu edellä mainittujen lisäksi eri ministeriöiden, tutkimuslaitosten ja elinkeinoelämän edustajia. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 9.2.1988)

SITRA johti ja rahoitti hankkeen suunnittelua maaliskuusta 1987 kesäkuuhun 1989 asti (SITRA 1988; 1989). Tästä vaiheesta eteenpäin suunnittelu jatkui vielä useamman vuoden eri foorumeilla ilman erityisen konkreettisia päätöksiä. Muun muassa opetusministeriöllä oli Viikin tiedepuistoryhmä, ja neuvottelukunta asetti työryhmän pohtimaan kaupungin ja yliopiston yhteisiä tilatarpeita Viikissä. Lähinnä aiemmin mainittu kaupungin ja valtion erimielisyys Viikissä vaihdettavan maan hinnasta hidasti tiedepuiston käytännön toteutuksen käynnistymistä.

Viikin alueelle on tarkoitus perustaa Helsingin tiedepuisto, joka toimisi biotekniikan, elintarvikealan ja siihen liittyvien palvelualojen tutkimuksen, farmasian, metsätieteiden, ympäristötieteiden sekä kansainvälisen kaupan ja kehitysmaatutkimuksen keskuksena. -- Opetusministeriön asettama Viikin tiedepuistoryhmä on maaliskuussa 1990 jättänyt ministeriölle kannanottonsa tiedepuiston -- toteutusmallista. Tiedepuiston toteuttamista varten perustettaisiin Helsingin Tiedepuisto Oy. -- Neuvottelukunta päätti kannanottonaan todeta, että Viikin maapoliittinen ratkaisu tulisi tehdä ja tiedepuistoyhtiö perustaa kiireellisesti. Neuvottelukunta päätti asettaa työryhmän selvittämään 31.5.1991 mennessä, mitä kaupungin toimintoja olisi tarkoituksenmukaista sijoittaa tiedepuistoon. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 5.9.1990)

Asetettu työryhmä perehtyi kaupungin ja yliopiston hallintokuntien näkemyksiin. Toukokuussa 1991 jättämässään raportissa se esitti muun muassa yliopiston elintarvike tutkimuskeskuksen, kaupungin ruokapalveluiden ja ympäristökeskuksen, yhteisen Helsinki-instituutin ja erillisten viherkeskuksen, ravitsemusneuvontakeskuksen, ympäristöneuvontakeskuksen sekä tutkimus- ja kehitysstudion sijoittamista tiedepuistoon kokonaan tai osittain (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1991, 8–10). Myöhemmin näistä toteutettiin vain osa. Kun kaupunki ja valtio sitten keväälle 1992 tullessa pääsivät lopulta sopuun Viikin maanvaihtokaupan maan hinnasta, tiedepuiston aktiivinen edistäminen kaupungin ja yliopiston yhteistyönä saatiin vihdoinkin käyntiin. Käytännön toteutusta varten perustettiin tiedepuistoyhtiö Helsingin tiedepuisto Oy, jonka osakkaiksi tulivat aluksi kaupunki, elinkeinoelämä ja valtio kukin yhdellä kolmanneksella (Opetusministeriö 1993, 59). Myöhemmin osakasjoukkoon liittyivät myös yliopisto ja SITRA.

Valtio ja Helsingin kaupunki ovat neuvotelleet Viikin alueen alueuovutuksista, jota koskeva esisopimus on parhaillaan kiinteistölautakunnan käsittelyssä. Esisopimus hyväksytään kaupunginvaltuustossa ja eduskunnassa. Tiedepuiston toteuttamista ja tiedepuistoalueen kehittämistä varten perustettiin 28.11.1991 Helsingin tiedepuisto

Oy. Vuodenvaihteessa käynnistyneen yhtiön toiminta-ajatus ja -sisältö kiteytetään vuoden 1992 aikana. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 16.6.1992)

Aineistojen mukaan toden teolla vauhtiin ja rakennushankkeiden käytännön toteutukseen päästiin kuitenkin vasta sen jälkeen, kun 1990-luvun alun taloudellinen lama ja kansainvälistymispaineet olivat nostaneet yliopisto- ja elinkeinoelämäyhteistyön kaupungin strategiseksi painopisteeksi.

Kun kaupungilla laman myötä alettiin ymmärtää tämän yliopistoyhteistyön tärkeys, tiedepuiston kehittäminen tietysti nousi näistä hankkeista keskeisimpään rooliin. Se oli kyllä käynnissä jo 1980-luvun puolella, mutta edennyt sangen vitkaisesti. Eli yritystoimintamielessä Viikin tiedepuistossa alkoi tapahtua vasta sitten 1990-luvun puolivälin jälkeen. (Eero Holstila, haastattelu)

Rakentaminen alkoi monien vaikeuksien jälkeen vasta vuoden 1993 loppupuolella, mutta eteni sitten vauhdikkaasti. Rakentamista kiirehdyttiin kaupungin suosiollisella avustuksella muun muassa kaavoituksen poikkeusmenettelyillä. Kaksi modernia biokeskusrakennusta valmistui vuoden 1995 loppuun mennessä. Tuolloin yliopiston tieteenoaloista biokemia, perinnöllisyystiede, mikrobiologia sekä farmasia saattoivat muuttaa uusiin tiloihin, joihin sijoittui lisäksi 1980-luvun lopussa perustettu valtakunnallinen biotekniikan instituutti. (Ihamuotila 1999, 120.)

Biokeskus 1B [2] on valmis ja 1A [1] valmistuu syksyn aikana. Infotalo ja uusi liikenneramppi ovat seuraavat vaiheet ja sen jälkeen biokeskus 1C [3]. Yliopiston ja kaupunginkirjaston ja kampuskeskuksen välille löytyy monia synergiaetuja. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 10.8.1995)

Kaupunki on auttanut suuresti. Kun Viikin rakentaminen lähti liikkeelle, sinne tehtiin kaupungin puolesta "postimerkkikaavat", jotta ei tarvitse odottaa normaalia kaavoitusmenettelyä. Ilman näitä infokeskus Korona ei olisi valmistunut niin nopeasti ja yrityshautomo ykkönenkin taisi olla sellainen. Yhteydet ovat olleet erittäin hyvät. Minulla on oikeastaan pelkkää hyvää sanottavaa tästä yhteistyöstä. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Vuonna 1995 valmisteltiin ensimmäinen Helsingin tiedepuiston strategia, josta järjestettiin myös erillinen seminaari 20.4.1995. Tässä yhteydessä nähtiin lisäksi oman, biotieteellisen alan yrityshautomon rakentaminen tiedepuiston jatkokehityksen kannalta tärkeänä hankkeena.

Osa tiedepuiston tulevaisuutta on yrityshautomon suunnittelu ja toteuttaminen Viikin alueelle. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 23.3.1995)

Tiedepuiston toiminta-ajatuksena on yliopiston, tiedepuiston ja sidosryhmien piirissä syntyvien biotieteiden sovellutusten liiketaloudellisesti kannattava kaupallistaminen olemassa olevien yritysten ja yrityshautomon uusyritysten kanssa. Tiedepuistoon kuuluu täysimittaisen toiminnan käynnistyttyä yrityspalvelutoiminnat, laitepooli ja yrityshautomo. Helsingin tiedepuisto eroaa muista maan tiedepuistoista keskittymällä biotieteisiin ja tarjoamalla monipuoliset yrityspalvelut. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 26.3.1996)

Samanaikaisesti tiedepuiston rakentamisen kanssa kaupunki toteutti valtiolta maanvaihdoissa hankkimilleen maille asuintaloja. Viikissä kokeiltiin alusta lähtien alueen henkeen sopivaa ekologista rakentamista ja puuta myös kerrostalorakentamisen materiaalina. Pyrkimyksenä oli kaikilta osin säilyttää alueen puistomaisuus ja vihreä ympäristö. (Ihamuotila 1999, 121; Schulman 2000, 99.)

Helsingin yliopisto, Helsingin kaupunki, TEKES, Puuinformaatio ry ja Suomen puututkimus Oy järjestivät puurakenteisten kerrostalojen suunnittelu- ja urakkakilpailun. Viikin opetus- ja tutkimustilan viereen rakennetaan vuonna 1996 5000 m²:n puukerrostalokortteli. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 10.8.1995)

Alkuperäisen tiedepuistoajatuksen mukaisesti Viikkiin on yliopiston yksiköiden ja kaupungin asuintalojen lisäksi tullut tai siirtynyt myös alueelle soveltuvaa yritystoimintaa sekä muita virastoja ja laitoksia. Etenkin 1990-luvun alkupuolen laman keskellä yrityksiä oli kuitenkin vaikea saada kiinnostumaan tiedepuistosta, joten riita maanvaihtokaupasta viivytti hankkeen käytännön toteutumista "pahimmalla mahdollisella" hetkellä juuri lamaan asti. Myöhemmin suhdanteiden parannuttua yritykset ovat tulleet tiedepuistoon mukaan hanakammin. Julkisia laitoksia Viikissä ovat muun muassa kaupungin viher- ja ympäristötietotietokeskus ja talvipuutarha Gardenia, kaupunginkirjaston sivukirjasto, valtion elintarvikevirasto, kasvintuotannon tarkastusvirasto sekä eläinlääkintä- ja elintarvikelaitos (EELA).

Helsinki-Gardenia on viher- ja ympäristöalojen toimintakeskus, jonne sijoittuvat kaupungin talvipuutarha kokoontumistiloihin, kaupungin viher- ja ympäristötietokeskus sekä kaupallisia tiloja viheralan yrityksille. Asemakaava on tekeillä. Rakennus valmistuu vuonna 2000. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 4.2.1997)

Maa- ja metsätalousministeriö on tehnyt periaatepäätöksen eläinlääkintä- ja elintarvikelaitoksen (EELA) siirtämisestä Viikkiin. Valtion kiinteistölaitoksen kanssa on sovittu, että EELA:n siirto tapahtuu vuoden 2005 jälkeen kolmessa vaiheessa. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 2.3.1999)

Infokeskus Koronan, yrityshautomon ja Gardenian valmistumisen jälkeen Viikin tiedepuisto on laajentunut uusimmassa vaiheessa vielä kolmannella biokeskuksella, toisella yrityshautomolla sekä yliopiston ja valtion Viikkiin muuttavien laitosten uudisrakennuksilla. Tämän lisäksi erityisesti alueen liikennejärjestelyjä on viime vuosina kehitetty.

Biokeskus 3 valmistuu vuodenvaihteessa [keväällä 2002]. Latokartanon -- ympäristöä suunnitellaan kaupungin ja yliopiston yhteistyönä. Alueen uudet tie- ja liikennejärjestelyt valmistuvat marraskuussa, jonka jälkeen päästään korttelialueiden rakentamiseen. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 30.10.2001)

Yrityshautomo 2 valmistuu huhtikuussa [2003]. Elintarvike- ja eläinlääketieteiden talo on harjakorkeudessa. Eläinlääketieteellinen tiedekunta muuttaa Viikkiin vuosina 2004-2006. Eläinlääkintä- ja elintarvikelaitoksen (EELA), Valtion elintarvikeviraston ja Kasvintuotannon tarkastuskeskuksen toimitalo valmistuu 2006. Viikin normaalikoulu valmistuu keväällä. Viikin kauppakeskuksen suunnittelu alkaa, kun asemakaava saa lainvoiman. Tiedepuiston uusi päätieverkko ja Lahdenväylän bussipysäkit on otettu käyttöön. Viikki on lähivuosina Helsingin suurin asuntorakennuskohde ja käytännössä ainoa merkittävä alue, jossa asuntorakentaminen [Helsingissä] on nyt mahdollista. Latokartanon ja Tiedepuiston asukasluku on nyt noin 3500 ja kasvaa täyteen määräänsä (13 000) vuoden 2010 jälkeen. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 1.4.2003)

Syksyllä 2003 aloitti toimintansa opettajankoulutuksen harjoittelukouluna toimiva Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulu, jossa oli pöytäkirja-aineiston mukaan tarkoitus antaa luonnontieteellisesti erityisen vahvaa opetusta tai toteuttaa erityinen tiedelukio. Toistaiseksi tämä ei ole kuitenkaan toteutunut. Viikin rakennusvaihe alkaa kuitenkin pääosin olla ohitse, ja noin vuoteen 2006 mennessä alueella on eräs Euroopan suurimpia biotieteiden keskittymiä, jossa perustieteet, soveltavat tieteet ja yrityksissä tapahtuva tuotekehitys voivat olla joustavassa

yhteistyössä. Tämä nopeuttaa tuotetun uuden tiedon kulkua sen soveltajille ja lopulta myös kuluttajille. (Ihamuotila 1999, 120–121.) Yliopiston omista yksiköistä Viikkiin on vielä vuoteen 2006 mennessä tulossa eläinlääketieteellinen tiedekunta, jonka katsotaan saavan synergiaetuja sijainnista tiedepuiston yhteydessä. Tiedekunta saa entistä ajanmukaisemmat toimitilat, minkä lisäksi aiempi sijaintipaikka Helsingin Sörnäisissä vapautuu kaupungin asuntotuotantoalueeksi valtion, kaupungin ja yliopiston keskinäisellä sopimuksella. Tämä on kuitenkin toteutumassa vasta suuren poliittisen taistelun jälkeen, koska tiedekuntaa ja sen edeltäjää Eläinlääketieteellistä korkeakoulua on valtion aluepoliittisista syistä useampaan otteeseen oltu siirtämässä kokonaan pois pääkaupunkiseudulta. Viimeksi tiedekunta uhattiin siirtää Kuopioon syksyllä 1999:

Yliopiston ja opetusministeriön tulosneuvotteluissa 1998 sovittiin, että selvitetään mahdollisuudet siirtää eläinlääketieteellinen tiedekunta Viikin alueelle ja käyttää vapautuvaa tonttialuetta Viikin uudisrakennushankkeen rahoitukseen. Valtion kiinteistölaitos, yliopisto ja kaupunki saavuttivat asiassa periaateratkaisun, jonka perusteella yliopisto lähetti 19.2.1999 opetusministeriölle pyynnön puoltaa siirtoa. Syyskuussa yliopisto sai opetusministeriöltä ilmoituksen, että edellytys yliopiston – suunnitelman etenemiselle on, että yliopisto osoittaa, kuinka -- saavutetaan -- kolmannelle tiedekunnan nykyisistä tilakustannuksista edustavat säästöt. -- Pääministeri [Paavo Lipponen] ilmoitti 13.11.1999, että myös Kuopioon siirtämismahdollisuus on tutkittu. -- Neuvottelukunta päätti puoltaa eläinlääketieteellisen tiedekunnan siirtoa Viikin kampukselle yliopiston alkuperäissuunnitelman mukaisesti. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 7.12.1999)

Kiistassa seurasi monia vaiheita ja paljon julkista keskustelua, mutta lopulta valtioneuvoston ratkaisevan käsittelyn – jossa yliopiston kansleri Ihamuotila oli läsnä ja käytti puheoikeuttaan – ja äänestyksen jälkeen tiedekunta päätettiin säilyttää Helsingin yliopiston osana ja siirtää se Viikkiin alkuperäisen suunnitelman mukaan. Haastateltavat arvioivat, että käydyssä taistelussa Helsingin kaupungin tuella oli kuitenkin suuri, jopa ratkaiseva merkitys:

Eläinlääketieteen piti muuttaa Viikkiin, mutta Lipponen halusikin muuttaa sen 400 km pitemmälle: Kuopioon. Siitä oli kova taisto. Kaupungin kanssa oli sovittu kaavoituksesta ja hinnasta, joka tiedekunnan tontista maksetaan. Se on keskeisellä paikalla, erittäin sopiva ja haluttu asuntotuotantoon. Sitten kun tulikin siirtouhka, kaupunki oli kanssamme rintamassa ja ilmoitti valtioneuvostolle, että tarjous tontista raukeaa, jos tiedekunta siirtyy Kuopioon. Tietenkin vaikka se olisi siirtynyt Utsjoelle, tontti olisi vapautunut kaupungin käyttöön. Mutta kaupunki tuki yliopistoa ja heitti tämän lisäargumentin, kyllä se rikkana rokassa oli siinä. Hirveästi teimme töitä ja tapasimme ministereitä, että lopulta kävi niin kuin kävi. (Kari Raivio, haastattelu)

Jos kaupunki olisi ollut passiivinen, olisimme hävinneet tämän eläinlääketieteellisen Kuopiolle. (Seppo Lahti, haastattelu)

Vielä tätäkin suurempaa poliittista peliä on Viikin osalta käyty Euroopan unionin elintarviketurvallisuusviraston (EFSA) sijoittamisesta. Suomessa ei ole toistaiseksi yhtään EU:n virastoa, ja Suomi tunnetaan Euroopassa elintarviketurvallisuuden mallimaana. Niinpä kun kyseisen viraston sijoittaminen tuli ajankohtaiseksi syksyllä 1999, Suomi lähti tavoittelemaan kyseistä virastoa itselleen ja Viikille, eurooppalaisittainkin suurelle biotieteiden keskittymälle.

Yliopiston ja kaupungin johto ovat sopineet 2.11.1999 käynnistettäväksi yhteistyön tavoitteena saada perusteilla oleva EU:n elintarviketurvallisuusvirasto (EU Food Safety Agency) Viikin tiedepuistoon. -- Päätettiin suositella, että Helsingin kaupunki ja Helsingin yliopisto ryhtyvät nopeisiin toimiin EU:n elintarviketurvallisuusviraston sijoittamismahdollisuuksien selvittämiseksi ja tiedotus- ja markkinointiaineiston tuottamiseksi. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 7.12.1999)

Suomen ja Viikin mahdollisuudet viraston saamiseksi vaikuttivat aluksi hyviltä. Asian ratkaisu viipyi kuitenkin useita vuosia EU-huippukokouksesta toiseen etenkin samaa virastoa Parman kaupunkiin havitelleen Italian vastustuksen vuoksi, ja virasto uhkasi jäädä pysyvästi Brysseliin.

Teimme hyvää yhteistyötä elintarviketurvallisuusviraston saamiseksi Helsinkiin. Se onkin merkittävä hanke, todellinen lohikala. Ihmiset syövät aina ja esimerkiksi geeniteknologia nousee entistä enemmän keskusteluun. Elintarviketurvallisuusvirasto on keskeinen toimija, joka lisää tutkimustyötä Viikin ohella myös Kuopiossa, Oulussa ja Turussa. Se olisi kansallinen hanke. Thessalonikin EU-huippukokouksessa olisi pitänyt toimia aktiivisemmin. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Lopulta kiista kuitenkin ratkesi 13.12.2003, jolloin EU:n hallitusten välinen konferenssi Brysselissä poliittisin perusteluin päätti, että elintarvikevirasto sijoitetaan Parmaan, mutta Suomi ja Helsinki saa tilalle vastaavan kokoisen EU:n kemikaaliviraston. Viraston tarkasta sijainnista ei ole vielä päätöstä, mutta sekä Kumpulán (jossa ovat yliopiston kemian ja muiden eksaktien luonnontieteiden laitokset) että Viikin kampuksia on pidetty esillä vahvoina vaihtoehtoina.

Kaiken kaikkiaan Viikkiin ja tiedepuistoon liittyvät kysymykset ovat neuvottelukunnan koko tähänastisen toiminta-ajan 1987–2003 käsitellyimmät asiat. Niitä oli neuvottelukunnassa esillä ensimmäisen kerran 9.2.1988, ja sen jälkeen Viikkiä on käsitelty yhteensä 28 kertaa eli keskimäärin useammin kuin joka toisessa kokouksessa koko neuvottelukunnan toimiaikana. Erityisen paljon ja usein Viikkiä käsiteltiin vuosina 1992–1997, jolloin Viikin rakentamisessa ja tiedepuiston kehittämisessä oli meneillään kaikkein intensiivisin vaihe.

Kaikkein suurin asiakokonaisuus on Viikin alue. Vähintään kerran vuodessa neuvottelukunnassa katsotaan kuinka pitkällä se on ja mitä on seuraavaksi tapahtumassa. On ollut tavattoman mielenkiintoista nähdä, miten tyhjiille pelloille rakennetaan iso kaupunginosa, johon tulee asuntoja, yliopistoa, yrityshautomoita ja palveluja; jonka liikennettä suunnitellaan ja kaavoitusratkaisuja pohditaan. Siis osaaminen tuotteistuu. Se on merkitykseltään sekä kaupungille että yliopistolle varmaan valtava, ei toista niin isoa kokonaisuutta ole koskaan ollut. (Hellevi Majander, haastattelu)

Viikin ja tiedepuistohankkeen käsittelykertojen paljous kertoo myös kyseisten asioiden tärkeydestä yliopiston ja kaupungin yhteistyössä: tiedepuisto on eräänlainen yhteistyön paraatiesimerkki, hankkeiden joukossa *primus inter pares*, josta yhteistyö tavallaan lähti sisällöllisesti liikkeelle ja jota neuvottelukunta on sen jälkeen jatkuvasti koordinoanut etenkin kaavoituksen ja yritysyhteistyön helpottamiseksi. Tämä oli aineistojen mukaan selvästi nähtävissä jo Viikin ollessa alueena vielä hyvin keskeneräinen. Myös esimerkiksi yliopiston entinen ensimmäinen vararehtori Arto Mustajoki kuvaa yhteistyötä jo vuonna 1999 seuraavasti:

Kaikkein nopeinta tahtia on edetty Viikissä. Vauhtia rakentamiselle on annettu myös yliopiston omin panostuksin. Se on edellyttänyt myös uudenlaista yhteistyötä Helsingin kaupungin kanssa. Viikki-projekti kokonaisuudessaan on lähentänyt merkittävästi yliopiston ja kaupungin suhteita. Molemmiin puolin on ymmärretty yhteistyön välttämättömyys. Hyvin menestyvä yliopisto on kaupungin kaunistus, toisaalta yliopisto ei voi olla vetovoimainen, ellei sen ympärillä ole viihtyisää kaupunkia. (Mustajoki 1999, 6.)

Vaikka etenkin kampuskehitys on ollut Viikissä voimakasta, tiedepuistohankkeesta ei lopulta voi todeta samaa. Tiedepuiston hyvin kunnianhimoiset tavoitteet eivät ole toteutuneet läheskään suunnitellussa laajuudessa tai aikataulussa, vaan hanke on koko pitkän elinkaarensa ajan kärsinyt erilaisista kaavoitukseen, rahoitukseen ja toiminnan organisointiin liittyvistä ongelmista. Muun muassa niiden vuoksi tiedepuiston yhtiöhallintoa uudistettiin merkittävästi vuoden 2002 aikana:

Tiedepuistotoimintaa uudistettiin voimakkaasti kesällä 2002. Yhtiölle valittiin uusi hallitus, joka vaihtoi alkusyksystä toimitusjohtajan. -- Viikin yrityshautomo- ja tiedepuistotoimintaa hoitaa kaksi yhtiötä eli kiinteistöt omistava Helsingin tiedepuiston yrityshautomot Oy ja substanssitoiminnasta vastaava Helsinki Business and Science Park Ltd (HBSP, aiemmin Helsingin Tiedepuisto Oy). Uuden strategian mukaan HBSP Ltd aikoo olla vuonna 2006 Suomen merkittävin ja maailmanlaajuisesti tunnettu erityisesti bio-, elintarvike- ja lääketieteiden osaamiseen pohjautuvien yritysten kehitysyhtiö ja asiantuntijaorganisaatio. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 1.4.2003)

Viikkiä ja muita Suomen tiedepuistoja on niiden nuoresta iästä huolimatta jo paljon tutkittu (esimerkiksi Vuorinen ym. 1989; Kauranen ym. 1991; Autio & Kauranen 1992; Kivinen & Varelius 2000; Pelkonen 2001) lähinnä aiheen ajankohtaisuuden ja kiinnostavuuden vuoksi. Myös tutkimusten pohjalta voidaan todeta, ettei Viikin tiedepuisto vielä ainakaan 2000-luvun alussa ole Suomen merkittävin tiedepuisto. Kolben (2002, 499) mukaan koko tiedepuistohanke biotekniikkayrityksineen ja yrityshautomoineen heijastaa siitä huolimatta Helsingin lamasta selviytymisen "oljenkorrekti" linjatun tietokaupunkistrategian konkreettista toteutumista. Toisin kuin monet muut kaupungin ja yliopiston yhteistyöhankkeet, Viikin tiedepuisto on "uudenlainen" yhteistyömuoto, jollaista ei todella olisi voinut syntyä ilman kaupungin, yliopiston ja elinkeinoelämän keskinäistä muodollista yhteistyötä. Lisäksi tiedepuisto on saattanut välillisesti tuottaa yhteistyöhön yhä uudenlaisia yhteistyön muotoja, joista lisää tuonnempana luvussa 5.6.

Merkittävin yhteistyöhanke on tiedepuiston aikaansaaminen, josta poikii Culminatumin perustaminen ja koko tämä kilpailukyky- ja osaamiskuvio, jossa on kaikkea Biomedicumia ja tällaisia. Se on nähty siksi yhteiseksi asiaksi, jota ei ollut silloin 1980-luvun puolessa välissä olemassakaan. (Markus Härkäpää, haastattelu)

5.5 Yliopiston ja sen kampusten kehittäminen

Kuten luvussa 3.4.4 kuvattiin, periaatepäätös yliopiston toimintojen kokoamisesta neljälle alueelle tehtiin jo vuonna 1977. Sen toteuttaminen on kuitenkin kestänyt lähes 30 vuotta eikä olisi voinut onnistua ilman tiivistä kaavoitusyhteistyötä kaupungin kanssa. Suurin osa Kumpulan, Meilahden ja Viikin uudisrakentamisesta onkin toteutunut vasta neuvottelukunnan toimikaudella 1990-luvulla. Vielä vuonna 1990 yliopisto sijaitsi Helsingissä täysin hajallaan ja tilanahtaus koettiin yliopistolla suureksi ongelmaksi. Tilannetta kuvattiin neuvottelukunnassa seuraavasti:

Vainiotalo kertoi, että yliopistolla on Helsingissä 176 eri toimipistettä, joista 30% toimii vuokratiloissa. Rakennuskanta on vanhempaa kuin muissa korkeakouluissa. Tilat ovat tehokkaassa käytössä ja tilanahtautta esiintyy. Yliopisto pyrkii kaupungin tuella saamaan Kumpulan ja Viikin yliopistoalueiden rakentamisen kunnolla

käyntiin. Nämä uudet tilat vapauttavat keskustan tiloja humanistien käyttöön. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 29.11.1990)

Neuvottelukunnassa käsiteltiin 29.11.1990 yliopiston tulevaisuutta ja kehittämistä pohtineen työryhmän raporttia *Huomisen yliopisto*, jossa tilakysymykset oli nostettu esille. Tämän jälkeen yliopistossa alkoi todella syntyä kampusajattelua. Keskeinen päätös oli konsistorin vuonna 1991 hyväksymä yliopiston investointisuunnitelma vuosille 1992–2010. Siinä linjattiin pitkän aikavälin tavoitteeksi koota hajallaan ja osin epätarkoituksenmukaisissa tiloissa toimivat yliopiston laitokset keskustan, Kumpulan, Viikin sekä Meilahden ja Pikku Huopalahden (tarkemmin Ruskeasuon) alueille. Näin jo vuosia kaavaillusta neljän kampuksen ideasta tuli osa yliopiston virallista politiikkaa ja etenkin Viikin tiedepuiston rakentaminen pääsi edellä kuvatusti vauhtiin kaupungin ja yliopiston yhteistyönä. (Mustajoki 1999, 6; Helsingin yliopisto 1990b, 30-33.)

Vainiotalo totesi neljän yliopistoalueen olevan toteutumassa. Viikkiin valmistuu 1995–1996 uutta tilaa 30 000 m². Kumpulaan on 1994–1995 tulossa 20 000 m², jolloin vapautuu vastaavasti tiloja keskustasta. Fysiikan laitosrakennus Kumpulassa on suunnitelmien mukaan valmis vuonna 2002. Unioninkatu 37 on valmis huhtikuussa 1994. Unioninkatu 38 vapautuu HYKS:lta vuonna 1996. Tiivistämistoimien seurauksena muun muassa valtiotieteellinen tiedekunta pääsee kokonaisuudessaan Unioninkadulle ja Franzenia vapautuu. Teologit muuttavat Aleksanterinkadulle ja psykologian laitokset Siltavuorenpenkereelle. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 21.12.1993)

Neuvottelukunnassa on myöhemminkin käsitelty yliopiston hallinnollisia uudistuksia. *Huomisen yliopistoa* seurasi vuonna 1993 laaja yliopiston itsearviointi *Universitas Renovata* (Helsingin yliopisto 1993) ja jo 1994 sen jatko *Universitas Renovata Continuata* (Helsingin yliopisto 1994). Vuonna 1996 yliopiston toimintaa pyrkivät uudistamaan niin sanottu *Yliopisto 2015* -työryhmä (Helsingin yliopisto 1996) ja yliopiston tavoitekuvan rakentamista pohtinut työryhmä (Helsingin yliopisto 1997). Silti selvästi koko yliopiston historian suurin hallinnonuudistus on ollut syksyllä 2000 alkanut, vuonna 2004 edelleen jatkuva niin sanottu kampusrakennus uudistus, jossa yliopisto on lukuisten työryhmien työskentelyn pohjalta sovittanut tiedekunta- ja laitosrakenteensa, hallintonsa ja hallintopalvelunsa uuteen sijaintiin keskustan, Meilahden, Kumpulan ja Viikin kampuksilla. Samassa yhteydessä yliopiston yhteyksiä muuhun yhteiskuntaan on tiivistetty muun muassa perustamalla omat yhteistyöneuvottelukunnat kullekin kampukselle ja ottamalla yliopiston päätöksentekokelempiin yliopiston ulkopuolisia jäseniä. (Helsingin yliopisto 2002.)

Kaiken kaikkiaan yliopiston muihinkin kampusalueisiin kuin Viikkiin liittyvät asiat ovat olleet aineistojen mukaan merkittävä osa kaupungin ja yliopiston yhteistyötä. Neuvottelukunta on kehittänyt kampusten rakentumisen yhteydessä erityisesti kaavoitusyhteistyötä ja mahdollistanut yllättävien ongelmatilanteiden ratkaisemisen "virallista" tietä nopeammin:

Kaupunkisuunnittelukysymykset, juuri kampusrakenteen toteuttaminen on ollut kaiken aikaa tärkeänä pohjavireenä. Siihen on löytynyt ihan uudentyyppinen yhteistyö kaavoituksen ja kiinteistöpolitiikan alueella. Ja

edelleen agendalla on ollut tontinluovutus HOAS:lle, Viikin tiedeasunnot oy:n perustaminen ja niin edelleen. Eli kaupungin maankäyttökuvioon sovittiin nämä neljä kampusta ja ne on viimeisten 15 vuoden aikana rakennettu. Olisi se varmaan mennyt muutenkin, mutta aina jos on ollut joku ongelma tässä asiassa, se on otettu ensin neuvottelukunnassa ja ratkaistu eteenpäin. (Eero Holstila, haastattelu)

On näitä hoidettu ennenkin, mutta niin iso operaatio kuin se Viikin maanvaihto oli, siinä neuvottelukunnasta oli aivan ratkaiseva hyöty, ja samoin Biomedicumissa. Jos asioiden suuruusluokkaa katsoo, niin kyllä nämä kaavoitushommat ovat olleet kaikkein suurimmat asiat. Olen aivan varma, että ilman neuvottelukuntaa Viikki, Kumpula, Meilahti tai keskustakaan ei olisi tuossa kunnossa. Yliopisto on saanut yhteistyöstä valtavasti. Kaupungin näkökulmasta nämä kaikki ratkaisut tukevat kaupunkirakenteen kehittämistä ja Helsingin metropoliasemaa ja niin edelleen. Kyllä se hyöty on molemmille aikamoinen. (Seppo Lahti, haastattelu)

5.5.1 Meilahden Biomedicum ja muut lääketieteelliset yhteistyöhankkeet

Meilahden kampuksella sijaitsee yliopiston lääketieteellinen tiedekunta kiinteässä yhteydessä Helsingin yliopistolliseen keskussairaalaan (HYKS). Selvästi suurin yliopiston ja kaupungin yhteistyöhanke Meilahdessa on ollut Biomedicum, valtava yliopiston, HYKS:n, Helsingin, Espoon, Vantaan, valtion, Kansanterveyslaitoksen sekä muiden julkisten ja yksityisten tutkimuslaitosten yhteinen lääketieteen tutkimuskeskus. Biomedicumia on käsitelty yhteensä kuudessa neuvottelukunnan kokouksessa sen jälkeen, kun hanke keksittiin syksyllä 1995.

Biomedicum Helsinki -hankkeen tarkoituksena on luoda Meilahden sairaala-alueelle tilat, joihin voidaan sijoittaa sekä [yliopiston] biolääketieteen laitos että HYKS:ssa tehtävän kliinisen tutkimuksen välttämättä tarvitsemat tilat. Lisäksi suunnitellaan tiloja muun muassa Kansanterveyslaitoksen, Wihurin tutkimuslaitoksen, Työterveyslaitoksen ja yksityisen teollisuuden tutkimustarpeita varten. Biomedicumin myötä Suomeen muodostuu kliinisen tutkimuksen huippukeskus, joka kokoaa yliopiston ja tutkimuslaitosten perustutkijat yhteen kliinisten tutkijoiden kanssa. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 19.12.1995)

Hanke sai alkunsa, kun Siltavuorenpenkereellä sijainneet lääketieteellisen tiedekunnan laitokset piti siirtää Meilahteen eikä siellä ollut niille valmiita vapaita tiloja. Yliopistolla ei yksin olisi ollut varaa rakentaa uusia laitoksia, joten lähdettiin etsimään kumppaneita ja rahoitusta suuremmalle lääketieteellisen tutkimuksen keskukselle, jonka osana yliopiston laitokset saisivat uudet tilat:

Biomedicum käynnistyi, kun sairaalanjohtaja Relander kyseli, mitä lääketieteen puolella tehtäisiin. Syntyi lääketieteellisen tutkimusyksikön hanke: Siltavuorenpenkereellä olevat laitokset oli tarkoitus siirtää ja piti miettiä, miten päästä eteenpäin. Kutsuin yliopistolle Pekka Korpisen kaupungilta ja kansliapäälliköitä opetusministeriöstä, sosiaali- ja terveysministeriöstä ja kauppa- ja teollisuusministeriöstä sekä valtiosihteeri Raimo Sailaksen. Yritimme parhaamme mukaan selittää, kuinka tärkeää olisi saada kaikki lääketieteelliset alat yhteen, jotta saataisiin voimakas, uutta luova tutkimuskeskus, joka voisi myöhemmin poikia yrityksiä. Korpinen sanoi, että kaupunki tukee, koska se tutkii sitä ja tätä. Kansliapäälliköt olivat varauksellisia: mistä rahat otetaan? Sailas sanoi, että jos Suomessa pitää johonkin rahaa laittaa, niin eikö tämä nyt ole se. Että aina kun laitetaan rahaa tietoon ja osaamiseen, niin sitä hän tukee, vaikkei hän kaikkea muuten tue. Sailaksen vahva esiintyminen avasi valtion kukkaronnyörit ja paketti meni eteenpäin. (Risto Ihmuotila, haastattelu)

Hankkeelle perustettiin yhteinen kiinteistöyhtiö, johon tuli mukaan lopulta lähes 20 osakasta, ja tutkimuskeskuksen koko rahoitus saatiin kasaan olosuhteisiin nähden verraten nopeasti. Helsingin osuus hankkeesta saatiin kuitenkin lainana, jonka hakemista tuolloin juuri eläkkeelle jäämässä ollut kaupunginjohtaja Rahkamo muistelee yksityiskohtaisesti:

Biomedicum lähti liikkeelle viimeisen työkuukauteni aikana. Huoneeseeni ilmestyivät Ihamuotila, Raivio ja Vainiotalo. Heillä oli idea, että HYKS:n tiloihin mahtuisi 270 Mmk [45 M€] maksava rakennus ja pääkaupunkiseudun kunnat ottaisivat rakentamiseen osaa 40 Mmk:lla [7 M€:lla]. Kysyin, että miten herrat ovat ajatelleet jakaa sen 40 miljoonaa. He sanoivat ajatelleensa Helsingin maksavan 39 miljoonaa ja muiden kuntien yhdessä miljoonan. Sain, että arvasinkin jotain tällaista olevan mielessä. Niin sitten päätettiin, sain kaupunginhallituksen hyväksynnän vielä ennen eläkkeelle jäämistäni. Todettiin, että tämä tukee ja hyödyttää Helsinkiä. Mutta se raha tehtiin lainan muotoon. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Biomedicum kiinteistöyhtiö on perustettu ja arkkitehtikilpailun ensimmäinen vaihe on arvostelulautakunnan arvioinnissa. Hankkeen kustannusarvio on 270 Mmk [45 M€]. Helsingin yliopiston rahasto osallistuu rahoitukseen noin 100 Mmk:lla [17 M€:lla]. HYKS antaa tontin, jonka arvo on 33 Mmk [6 M€]. Valtio osallistuu -- Kansanterveyslaitoksen osalta (15 Mmk [2,5 M€]). (Neuvottelukunnan pöytäkirja 17.9.1996)

Lopulta tämän noin 30 000 m²:n ja 1000 työntekijän tutkimuskeskuksen varsinainen rakentaminen sujui projektin kokoon nähden nopeasti. Biomedicum voitiin ottaa käyttöön vuoden 2001 alussa, jolloin neuvottelukunta käsitteli keskusta toistaiseksi viimeisen kerran:

Biomedicum käyttöönotto on alkanut 25.1.2001. Kaikkien käyttäjien lasketaan olevan uusissa tiloissa huhtikuun alkuun mennessä. Avajaiset ja niihin liittyvä tieteellinen symposium järjestetään 7.–8.6.2001. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 20.2.2001)

Kaiken kaikkiaan Biomedicum-hanke oli alusta asti kunnianhimoinen. Aineistojen perusteella sen toteutuksessa kaupungin ja yliopiston keskinäinen yhteistyö sekä yhteistyö muiden kumppaneiden kanssa toimi projektin kokoon ja kustannuksiin nähden nopeasti ja tehokkaasti:

Biomedicum rakentaminen oli aivan hiltitön projekti. Se oli aikanaan kai Suomen suurin rakennushanke kuutiometrimitoilla mitattuna. Että pantiin se pystyyn tuollaisen paikkaan, joka näytti olevan jo täyteen rakennettu. Pohdittiin, voidaanko siihen ylipäättänsä rakentaa. Mutta sitten pantiin vaan kaavoitusprosessi ja suunnitteluprosessi ja rahoituksen hankintaprosessi pystyyn ja se talo syntyi todella nopeasti. Neuvottelukunnalla oli siinä erittäin keskeinen rooli. (Eero Holstila, haastattelu)

Toinen neuvottelukunnan koordinoima monen toimijan yhteishanke Meilahdessa oli Terveystieteiden keskus kirjaston (TerKko) muodostaminen ja sille sopivan uudisrakennuksen rakentaminen sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön, yliopiston ja kaupungin yhteistyönä 1990-luvun lopulla. Ministeriöt ja HYKS rahoittivat kukin kolmasosan hankkeesta. Neuvottelukunnalla on ollut tapana pitää kokouksia uusissa kaupungin ja yliopiston yhteistyönä syntyneissä yksiköissä, esimerkiksi Viikin tiedepuistossa. Tällä tavoin neuvottelukunta on päässyt läheltä seuraamaan työnsä konkreettisia tuloksia. Vastaavanlainen kokous pidettiin myös TerKko:ssa 26.8.1999, jolloin samalla kirjastoa ja sen toimintoja esiteltiin neuvottelukunnalle.

TerKko toimii alansa virallisena tieteellisenä keskus kirjastona. Sen päätehtävänä on antaa Helsingin yliopistolle aineisto- ja tietopalvelua terveystieteiden alalla. Lisäksi se on HYKS:n tieteellinen kirjasto ja WHO:n Suomen dokumentaatiokeskus. Tieteellisenä keskus kirjastona TerKko on valtakunnallinen oman tieteenalansa kirjasto- ja informaatiopalvelukeskus. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 19.12.1995)

Meilahdesta löytyy toisaalta myös esimerkkitapaus siitä, kuinka kaupungin ja yliopiston yhteistyö ei aina ole sujunut ulkopuolisten kumppanien ja etenkin valtiovallan kanssa. Vuonna 1992 Suomesta oltiin lakkauttamassa yhtä maan kaikkiaan neljästä hammaslääketieteen laitoksesta:

Tyypillinen tilanne, jossa koko muu maa liittoutui Helsinkiä vastaan, koettiin, kun huomattiin, että hammaslääketieteen laitoksia on turhan paljon ja päätettiin lakkauttaa niistä yksi. Asetettiin toimikunta, joka äänestyksen jälkeen halusi lakkauttaa Helsingin, joka oli ylivoimaisesti suurin, vanhin, tieteellisesti vahva ja palveli ympäristössään suurinta asiakaspiiriä. Helsingillä oli toimikunnassa enemmän edustajia kuin muilla, mutta kaikki muut yhdessä olivat enemmistö ja he liittoutuivat. Siinä tuli asetelma muut vastaan Helsinki. Siitä syntyi kahakka, joka päättyi siihen, että Kuopion laitos lakkautettiin. (Olli Lehto, haastattelu)

Hammaslääketieteen laitos Helsingin yliopistossa siis säilyi, mutta vastapainoksi valtioneuvosto päätti samanaikaisesti lakkauttaa Helsingin yliopiston terveydenhuollon kandidaattikoulutuksen kokonaan vuoden 1995 loppuun mennessä, mikä myös toteutettiin. Toisaalta keväällä 2004 opetusministeriön ja yliopiston välisissä tulosneuvotteluissa on esillä sen aloittaminen uudelleen.

Lisäksi neuvottelukunta on Meilahden sairaaloihin liittyen käsitellyt Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriä (HUS) kuusi kertaa. Syksyllä 1998 käsiteltiin aloitetta Helsingin ja Uudenmaan silloisten sairaanhoitopiirien yhdistämisestä, jota neuvottelukunta puolsi ja joka toteutui 1.1.2000 alkaen. Sen jälkeen uuden sairaanhoitopiirin alueella olevat Jorvin ja Petaksen sairaalat on liitetty hallinnollisesti HYKS:aan 1.1.2001 alkaen sairaalayhteistyön parantamiseksi.

Kuntayhtymä päätti, että laajennettu yliopistosairaala, johon kuuluvat Jorvin ja Petaksen sairaalat, aloittaa toimintansa 1.1.2001 alkaen. Helsingin seudun yliopistollinen keskussairaala muodostaa nyt muista Suomen yliopistosairaaloista poikkeavan kokonaisuuden, sillä se rakentuu kolmen hallinnollisen kokonaisuuden varaan. Jatkokehityksen -- yhteistyölle on luotu hyvät edellytykset. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 8.12.2000)

Yhteistyötä ovat kuitenkin 2000-luvulla hankaloittaneet sairaanhoitopiiriin kuntien ja sairaaloiden näkemyserot kasvavien sairaanhoitokustannusten rahoituksesta. Neuvottelukunnassa on keskusteltu HUS:n kaupungille tuottamista kustannuksista yliopiston ja HUS:n sopimuksen käsittelyn yhteydessä. Yliopisto on puolustanut korkeatasoisen sairaanhoidon välttämättömyyttä, mutta päämaksajiin kuuluva kaupunki on korostanut, että kustannuksillakin on oltava rajansa.

Käytiin kohtuullisen kuumaa keskustelua aiheesta HUS ja yliopisto. [Rehtori] Raivio puolusti, että täytyy olla riittävästi resursseja, että HYKS on maailman huippusairaaloita ja täytyy hyväksyä se korkea resursointiaste. Kaupungin puolella varsinkin rahoitusjohtaja kritisoi tätä aika lääkärimäistä näkökulmaa: yhteiskunnan rahoja ei voi antaa pelkästään lääkäreiden käsiin ja HUS on huonosti hoidettu. Se ei tietenkään ole yliopiston vika, vaan se johtuu tästä koko järjestelmän rakenteesta. (Seppo Lahti, haastattelu)

HUS onkin kiinnostava ja epätavallinen esimerkki kaupungin ja yliopiston yhteistyöalueesta, jossa neuvottelukunnan osapuolet ovat olleet myös jossain määrin eri linjoilla ja kaupungin ja yliopiston intressit ovat olleet keskenään ristiriitaiset.

HUS-asiassa yliopisto on joutunut tasapainoilemaan kuntayhtymän muitten osapuolten ja kaupungin välillä, ettei tule sitä vaikutelmaa, että olemme kaupungin talutusnuorassa. Kaupunki ei myöskään saa ajatella, että yliopisto on aina automaattisesti heidän kannallaan. Mutta tässä tarvitaan jatkossa vahvaa yhteistyötä, koska sairaanhoitopiirissä on edessä suuria ratkaisuja. Neuvottelukunnassa puhutaan HUS:sta jatkossakin: on hyvä, että näitä asioita ventiloidaan muutenkin kuin virkamiestasolla ja siellä HUS-ympyröissä, joissa pyörivät kaikkien muidenkin kuntien poliitikot. (Kari Raivio, haastattelu)

5.5.2 Kumpulan laitokset ja paineet yrityshautomotoiminnan laajentamiseen

Kumpulan kampuksella sijaitsee yliopiston matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta, eikä siellä Viikin ja Meilahden tavoin ole ollut suuria kaupungin ja yliopiston yhteishankkeita, mutta sielläkin on tehty kaavoitusyhteistyötä. Neuvottelukunnassa Kumpulaa on käsitelty vain neljästi, muun muassa yliopiston omien rakennushankkeiden tilannekatsauksia. Yliopisto on silti pyrkinyt yhteistyöhön muiden toimijoiden kanssa myös Kumpulassa: valtiollisten Ilmatieteen laitoksen ja Merentutkimuslaitoksen on tarkoitus muuttaa samalle kampukselle niitä tutkimusalallisesti lähellä olevien eksaktien luonnontieteiden laitosten kanssa. Tämän toteuttamiseksi kaupunki on helpottanut kaavoitusmenettelyä ja valmistellut asiaa ministeriöihin päin.

Ulkopuolisista tutkimuslaitoksista Kumpulaan ovat todennäköisesti tulossa Ilmatieteen laitos ja Merentutkimuslaitos, joiden rakentamiselle alueelta on varattu tilaa. Se monipuolistaa kampuksen yliopistolliseen perustutkimukseen perustuvaa osaamiskeskittymää. Tutkimuslaitosten tulon myötä alueen toimintojen järjestämisessä pyritään mahdollisimman suuriin synergiaetuihin. Esimerkkinä tästä on jo allekirjoitettu aiesopimus palvelujen yhteisestä järjestämisestä. Jotta osaamisketju olisi ehjä, kampukselle haluttaisiin myös edustettuina olevien alojen yritystoimintaa. Yritystoiminnan edellytysten luominen ja yhteistyön kehittäminen on lähivuosien ohjelmassa. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 15.5.2001)

Viikin tiedepuiston hyvät kokemukset yhteistyöstä elinkeinoelämän kanssa ovat siis synnyttäneet vähitellen ajatuksia yritysyhteistyön levittämisestä myös Kumpulaan.

Todettiin Viikin alueen olevan erittäin hyvä esimerkki yliopiston ja kaupungin yhteistyöstä. Myös Kumpulan yliopistoalueella on syntynyt halukkuutta yritystoimintaan. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 24.5.2000)

Sen sijaan Meilahdessa oli esimerkiksi vielä vuonna 1997 ajateltu tultavan hyvin toimeen ilman varsinaista yrityshautomotoimintaa. Vähitellen ajatukset ovat kuitenkin muuttuneet sielläkin:

Meilahteen ei tarvita traditionaalista yrityshautomoa, vaan tutkijoiden yritysten alkutaivalta helpottavia järjestelyjä. Yritystoimintaa Biomedicumiin ei varsinaisesti tule, mutta kiinteä yhteys yritystoimintaan ja -palveluihin rakentuu Viikin monipuolisten palvelujen varassa. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 9.12.1997)

Sitten tuolla Meilahdessa on lähdetty siitä, että sinnekin pitäisi syntyä jonkinlainen yrityspuisto, jotta ne, joilla on tällaisia yritysideoita, voisivat aloittaa siellä pienen yrityksen kanssa. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Niinpä jo syksyllä 2001 neuvottelukunnassa käsiteltiin mahdollisuutta laajentaa Helsingin tiedepuisto Oy:n yrityshautomotoimintaa sekä Kumpulaan että Meilahteen. Sittemmin sopivien alueiden etsintä ja kaavoitus onkin pantu vireille sekä Meilahdessa että Kumpulassa.

Helsingin tiedepuisto Oy on tehnyt esityksen, jossa kaupungin toivotaan ryhtyvän toimiin sopivien rakennustonttien osoittamiseksi yrityshautomo- ja yrityskehitystoimintaan Meilahden ja Kumpulan alueilla. Taustana on Viikin nykyisen yrityshautomotoiminnan kokemukset, joiden mukaan kysyntää on runsaasti. Aloittavien yritysten lisäksi tiloja tarvittaisiin myös hautomosta lähteville yrityksille sekä yrityksille, jotka haluaisivat sijoittua em. kampuksilla toimivien osaamiskeskittymien yhteyteen. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 11.12.2001)

5.5.3 Keskustakampuksen humanistis-yhteiskuntatieteelliset tiedekunnat

Keskustassa kaupungilla ja yliopistolla ei ole muille kampuksille tyypillisiä suuria yhteistyöhankkeita. Neuvottelukunnassa on sen toiminta-aikana joitakin kertoja käsitelty keskustakampusta, mutta yleensä tilojen vapautumiseen liittyen luonnontieteellisten laitosten muuttaessa muille kampuksille. Kaikkien luonnontieteellisten alojen saadessa itselleen uudet tilat joko Viikistä, Kumpulasta tai Meilahdesta yliopiston historiallisen monumentaalikeskustan tilat ovat vapautuneet ei-luonnontieteellisten tiedekuntien teologisen, oikeustieteellisen, humanistisen, käyttäytymistieteellisen ja valtiotieteellisen käyttöön. Näin myös keskustan humanistis-yhteiskuntatieteelliset alat ovat välillisesti hyötäneet yliopiston suurista uudisrakennushankkeista: luonnontieteiden saadessa uusia tiloja muualta niiden keskustassa taakseen jättämät rakennukset ovat remontoituina mahdollistaneet myös humanistis-yhteiskuntatieteellisille aloille suuremmat, ajanmukaisemmat ja yhtenäisemmät tilat, jollaisia niitä varten ei olisi varta vasten rakennettu.

Kun olen humanisti itse, niin nyt kun nämä luonnontieteen laitokset on siirretty Viikkiin ja Kumpulaan, se merkitsee, että talo on tyhjennetty keskustassa meille. Humanistis-yhteiskuntatieteellisiä aineita, laitoksia ja tiedekuntia varten ei olisi koskaan rakennettu sellaisia suuria laitosrakennuksia kuin Viikin tiedepuistossa on. Sen sijaan on erinomaisen sopivaa, että ne saivat keskustan vanhat rakennukset, jotka kaikki ovat tässä lähekkäin ja ovat tietysti juuri humanisteille erinomaisia. (Päiviö Tommila, haastattelu)

Keskustaa ei voi mieltää samalla tavoin kampukseksi kuin Viikkiä, Kumpulaa ja Meilahtea. Erona on ensinnäkin se, että keskustaan sijoittuvat myös yliopiston yhteiset tilat ja toiminnot. Lisäksi yliopiston rakennukset sulautuvat Helsingin ydinkeskustaan erottumatta omaksi alueekseen. (Mustajoki 1999, 8.) Silti yliopistolla puhutaan yleisesti "keskustakampuksesta", vaikka itse käsite on jo siinä mielessä ristiriitainen, että "keskusta" (kivikaupunki) ja "kampus" (viheralueet kaupungin ulkopuolella) yliopistojen sijoittamisen vaihtoehtoina ovat historiallisesti toisensa poissulkevia (Knapas 1999, 14). Keskustassa ja etenkin Kruununhaassa on kuitenkin myös monia humanistis-yhteiskuntatieteellisille tiedekunnille tärkeitä yhteistyölaitoksia, kuten Kansallisarkisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tieteellisten Seurain Valtuuskunta (TSV) ja sen Tieteiden talo, opetusministeriö ja useimmat muutkin ministeriöt, valtioneuvosto, Suomen Pankki, Helsingin kaupunginkanslia (sic), Helsingin kaupungin tietokeskus sekä eräitä Maanpuolustuskorkeakoulun osia. Kruununhakaa kutsutaankin myös *tieteen kaupunginosaksi* (Knapas 2000). (Setälä 1999, 28.) Neuvottelukunta on toimikautensa aikana käsitellyt myös useiden yliopiston yksittäisten yksiköiden perustamista tai tilannetta keskustakampuksen alueella. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi useamman luonnontieteellisen museon kokoaminen luonnontieteelliseksi keskusmuseoksi 1990-luvun alussa ja yliopiston historiallisten kokoelmien kokoaminen Helsingin yliopistomuseoksi Arppeanumiin Senaatintorille 2000-luvun alussa. Vielä lisäksi on käsitelty esimerkiksi Kaisaniemen kasvitieteellistä puutarhaa ja yliopiston av-keskusta.

5.5.4 Kampusten väliset liikenneyhteydet ja tiedelinja

Neuvottelukunnassa on kampusten yhteydessä keskusteltu myös joukkoliikennekysymyksistä. Viikin ja Kumpulan uudet kampukset ovat tuoneet paljon ihmisiä ja toimintaa aiemmin varsin tyhjille alueille, joten joukkoliikennejärjestelyjä on täytynyt ajoittain vastaavasti muuttaa ja lisätä kampusten tarpeiden mukaan. Esimerkiksi Kumpulan bussipysäkkijärjestelyjen muuttamisesta sovittiin neuvottelukunnassa jo 10.8.1995 yliopiston kemian laitoksen aloitteesta. Aineistojen mukaan tärkein kampusten väliseen liikenteeseen liittyvä hanke on kuitenkin ollut niin sanottu joukkoliikenteen tiedelinja. Se on Risto Ihamuotilan jo vuonna 1989 esittämä ajatus yliopiston Viikin, Kumpulan ja Meilahden kampusten sekä Teknillisen korkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun kampusten välisestä linja-autoyhteydestä Viikistä Otaniemeen (Ihamuotila 2002, 19). Tiedelinjan tarkoituksena olisi opiskelijoiden ja tutkijoiden päivittäisen liikkumisen helpottaminen, mutta myös yhteyksien parantamisen avulla tieteidenvälisyyteen kannustaminen.

Esitin kaupungin elinkeinopäivillä ajatuksen, että Helsinkiin pitäisi saada aikaan tällainen tiedeväylä, joka yhdistäisi kampusten välistä liikennettä. Se olisi lähinnä opiskelijoita ja tutkijoita varten, koska eri alojen yli menevä opiskelu ja tutkimus tulee lisääntymään. Teknillinen korkeakoulu ja Taideteollinen korkeakoulu ovat suhtautuneet myönteisesti. Kun tietäisi vaan, mistä ne rahat saadaan. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Eri yliopistojen ja tieteenalojen kampukset "vyöhykkeeksi" yhdistävästä tiedeväylästä voisi myöhemmin olla epäsuoraa hyötyä myös yliopistojen yritysysteistyölle. Tiedelinja voisi edistää esimerkiksi akateemista ja korkeaan osaamiseen perustuvaa yrittäjyyttä. (Ihamuotila 2002, 19.)

Jos tiedeväylälinja saadaan aikaan, niin sitten [kun] syntyy tällaista tieteeeseen pohjautuvaa yrittäjätoimintaa enemmänkin, tiedelinja voisi sitoa sellaisia sen linjan varteen. Jos ei aivan kampukselle nyt pääse, niin kuitenkin sen linjan varteen. Siellä on vielä [vapaita] paikkoja. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Hankkeen rahoituksen epävarmuus on toistaiseksi estänyt sen toteuttamisen. Asian valmistelu on siirretty Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnalle (YTV), koska linja ulottuisi Espoon puolelle. Tiedelinjan toteutussuunnitelmia on käsitelty neuvottelukunnassa vuosina 2002 ja 2003, jolloin hankkeen toteutus on vihdoinkin lähtenyt liikkeelle. Tuleva kehitys jää kuitenkin nähtäväksi.

Tiedelinja yhdistää joukkoliikenteen avulla pääkaupunkiseudun keskeiset osaamiskeskukset. YTV:n liikenneosasto käynnisti tiedelinjan toteutussuunnitelman vaiheen II helmikuussa 2003. Johtoryhmä ja projektiryhmä vastaavat hankkeen jatkosuunnittelusta. Kummassakin ovat edustettuina muun muassa Helsingin yliopiston kampukset. Tavoitteena on tuottaa tiedelinjalle (Otaniemi–Meilahti–Kumpula–Arabianranta–Viikki) neljä mahdollista liikennöintimallia. YTV pitää todennäköisenä, että aluksi tiedelinjaa toteutetaan parin vuoden ajan seutulinjamuunnoksella ja vuonna 2006 voitaisiin ottaa käyttöön varsinainen tiedelinja. Todettiin, että hanke on edennyt hyvin ja että kaupunkien taloudellisen tilanteen johdosta ekonomisen aloitus hankkeen toteutuksessa on välttämätön. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 1.4.2003)

Lisäksi neuvottelukunnassa on ollut esillä ajatuksia muun muassa metron haaralinjan vetämisestä Viikkiin sekä yliopiston omasta, ainoastaan kaikkien neljän kampuksen väliä ajavasta "kampusbussista", mutta nämä eivät ainakaan toistaiseksi ole edenneet ideoita pidemmälle.

5.6 Pääkaupunkiseudun yliopistojen yhteistyö ja Culminatum

Uudenmaan maakunnan ja pääkaupunkiseudun alueella on jo vuosikymmeniä pyritty seudulliseen yhteistyöhön. Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten yhteistyöelimeksi tarkoitettu Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta (YTV) perustettiin vuonna 1974 ja sen välitön edeltäjä Pääkaupunkiseudun yhteistyötoimikunta jo 1970. Uudenmaan liitto perustettiin maakuntaliiton ja seutukaavaliittojen perilliseksi muiden maakuntaliittojen kanssa samaan aikaan 1993 osana valtion aluehallintouudistusta. Silloin hyväksyttiin laki alueiden kehittämisestä (1993), jossa lääninhallituksilta siirrettiin tehtäviä maakuntaliitoille. Silti vähintään yhtä kauan kuin seudullista yhteistyötä on pääkaupunkiseudulla ollut, sen alueellinen kehittäminen on kärsinyt nimenomaan heikosta yhteistyöstä seudun kuntien kesken. Tämän taustalla voidaan nähdä muun muassa alueen suurten kaupunkien Helsingin, Espoon ja Vantaan voimakas ja verraten itsenäinen hallinnollinen asema sekä keskinäinen kilpailu hyvistä veronmaksajista (vertaa esimerkiksi Mäenpää ym. 2000, 56–59, 119, 133; Schulman 2000, 79–81; Kortteinen 1982, 29–32; Ilaskivi 1983, 74–88).

Seudullinen yhteistyö pääkaupunkiseudulla on kuitenkin vähitellen voimistunut 2000-luvulle tultaessa. Alueen yliopistot ovat olleet tässä suhteessa aktiivisia: kaikkien pääkaupunkiseudun yliopistojen johto on tavannut toisiaan säännöllisesti ainakin 1990-luvulta ja eräät virkamiehet jo 1970-luvulta lähtien. Nämä tapaamiset olivat pitkään täysin epämuodollisia, ja niihin osallistui 1990-luvulla säännöllisesti myös silloinen Uudenmaan läänin maaherra Eva-Riitta Siitonen:

Uudenmaan läänin maaherrana 1990–1996 olin mukana yliopistojen yhteistyössä. Alueen yliopistot muodostivat yhteistyöelimen, jossa pyrittiin synergiaetuihin yliopistojen kesken. Muun muassa yliopistojen välisiä tutkintoja pyrittiin tekemään joustavammiksi, jotta opiskelijat voisivat opiskella tutkintonsa osia eri yliopistoissa [niin sanottu JOO-sopimus]. Toki oli muitakin yhteistyötä, ja siksi siinä oli ja on varmaan vieläkin mukana läänin maaherra ja Uudenmaan maakuntaliiton [nykyisen Uudenmaan liiton] maakuntajohtaja. Silloin jo haluttiin aluehallinnon tukea yliopistoille, joissa alettiin tiedostaa, että kansallinen aluepolitiikka vie voimavaroja alueyliopistoihin ja Helsingin seudun yliopistot jäivät vähemmälle rahanjaossa, joka tänä päivänäkin toimii epäedullisesti tätä aluetta kohtaan. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Suomen läänituudituksen jälkeen Uusimaa liitettiin Etelä-Suomen läänin 1997, mutta myös Etelä-Suomen läänin maaherra on osallistunut pääkaupunkiseudun yliopistojen tapaamisiin. Epävirallinen yhteistyö nousi uudelle tasolle vuonna 1999, kun pääkaupunkiseudun yliopistot solmivat sopimuksen yhteisestä Helsingin seudun yliopistokonsortioista. Aineistojen mukaan yliopistojen keskinäinen yhteistyö vaikuttaisi toimivan kaupunkien vastaavaa paremmin:

Tämä metropolialue pitäisi todella nähdä yhtenä kokonaisuutena ja koota siellä sekä kunnalliset että yliopistolliset voimat riippumatta siitä, missä kuntaraja kulkee. Tätä ei ole vielä pystytty tekemään, kaupungit vahtivat mustasukkaisesti rajojansa. Olemme yliopistopuolella päässeet eteenpäin yliopistokonsortion puitteissa, johon on pikku hiljaa tullut lisää erilaista yhteistoimintaa. Siinäkin edellytys on ollut se, että osapuolten autonomisia rajoja on kunnioitettu. Pikku hiljaa nähdään, miten suuri potentiaalinen merkitys yhteisellä imagolla ja monipuolisen yliopistokonsortion yhteisellä esiintymisellä on. Se on evoluutioprosessi, jonka kanssa ei pidä hosua, koska muuten ihmiset nousee takajaloilleen. (Kari Raivio, haastattelu)

Pääkaupunkiseudulla laajempi kaikkien yliopistojen ja kaupunkien keskinäinen yhteistyö sai alkunsa korkeakouluja ja tiedepuistoja käsittelevästä Helsingin seudun kehittämisohjelmasta, jota neuvottelukunta käsitteli syksyllä 1992. Ohjelman taustalla oli sama sisäasiainministeriöstä lähtenyt valtion aluehallintouudistus, joka johti edellä mainittuun alueiden kehittämislakiin ja maakuntaliittojen perustamiseen vuosina 1993–1994.

Pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien johdolla on syksyn aikana laadittu luonnos Helsingin seudun kehittämisohjelmaksi. Tarkoituksena on parantaa Helsingin seudun asemaa kansainvälisessä kilpailussa vahvistamalla erityisesti alueen luonnetta maamme tärkeimpänä osaamiskeskuksena. Ohjelman laatiminen on osa sisäasiainministeriön aluepoliittisen toimintamallin uudistamista. Yksi keskeisimmistä ohjelmaa varten laadituista sektoriraporteista koskee korkeakouluja ja tiedepuistoja. Tämän muistion mukaan Suomen tulevaisuuden menestystekijä on kansainvälisesti korkeatasoinen ja elinvoimainen Helsingin seudun osaamiskeskus, jonka ytimen muodostavat seudun korkeakoulut. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 1.12.1992)

Kehittämisohjelmassa esitettiin muun muassa kaupunkirakenteen kehittämistä korkeakoulujen, elinkeinoelämän ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutuksen edistämiseksi ja pääkaupunkiseudun kaupunkien ja korkeakoulujen yhteisen kehitys- ja tutkimussäätiön perustamista. Neuvottelukunta asetti maaliskuussa 1993 kaupungin tietokeskuksen johtaja Eero Holstilan selvitysmieheksi kartoittamaan tämän Uudenmaan osaamiskeskus -hankkeen toteutusmahdollisuuksia. Holstila päätyi esittämään eri yhteistyöosapuolista koostuvan neuvottelukunnan sekä sen työtä valmistelevan ja toteuttavan työntekijän asettamista hanketta ajamaan. Kaupungin ja yliopiston neuvottelukunta päätyi kannattamaan esitystä, ja alettiin valmistella lupaaavista, konkreettisista hankkeista koostuvaa osaamiskeskusohjelmaa, joka jätettiin sisäasiainministeriölle 28.2.1994.

Sisäasiainministeriölle on jätetty koko maasta 19 osaamiskeskusohjelmaa. Ministeriö on asettanut asiantuntijaryhmän arvioimaan ohjelman ja tekemään esityksen nimettävistä osaamiskeskusohjelmista. Ohjelmien perusteella nimettäneen muutama valtakunnallinen osaamiskeskus, joiden käynnistykseen osoitetaan valtion avustusta. Keskustelussa todettiin edelleen, että osaamiskeskustyötä pitäisi edelleen jatkaa tiedekaupunkisäätiön luonteisen mallin suuntaan. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 15.3.1994)

Arvioinnin jälkeen ministeriön arvointiryhmä esitti Uudenmaan osaamiskeskukselle 1,5 Mmk:n (noin 250 000 €:n) määrärahaa vuodelle 1995 ja hanke lähti käyntiin toden teolla. Lähinnä osaamiskeskushankkeiden hallinnointia ja rahoituksen hankintaa varten perustettiin osaamiskeskusyhtiö Culminatum Oy, joka merkittiin osakerekisteriin helmikuussa 1995.

Uudenmaan osaamiskeskusohjelman tarkoituksena on lisätä yritystoiminnan ja tiedeyhteisön yhteistyötä ja edistää uusien osaamispohjaisten yritysten syntymistä. Toiminnan olennainen osa on rahoituksen hankkiminen eri tahoilta ohjelman mukaisille projekteille. Osaamiskeskushankkeen käynnistysvaiheen aikana vuonna 1994 kävi ilmi, että rahoituksen hankintaa ja projektien hallinnointia varten on syytä perustaa korkeakoulujen, paikallishallinnon ja elinkeinoelämän yhteinen kevyt organisaatio. Osaamiskeskusyhtiön perustava kokous pidettiin Helsingin kaupungintalolla 16.2.1995. Culminatum Oy:n osakepääoma on 500 000 mk [noin 85 000 €]. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 23.3.1995)

Yhtiö kasvoi ja kehittyi nopeasti. Neuvottelukunta käsitteli Culminatumin strategiaa huhtikuussa 1997, jolloin omistuspohja oli jo laajentunut Uudenmaan liiton ja alueen kuntien,

elinkeinoelämän, yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen merkittäviin osuuksiin yhtiöstä. Culminatumin budjettikin oli 1997 kasvanut jo 9,1 Mmk:aan (noin 1,5 M€:oon).

Todettiin Culminatumin saavuttaneen erinomaisen rakenteellisen ja strategisen tason, jonka potentiaali on hyvin lupaava tavoitteiden toteuttamisen kannalta. Verkkokoordinaattorin roolissaan osaamiskeskus voi sekä alueelliset että kansainväliset raja-aidat ylittäen edesauttaa voimakkaasti Uudenmaan kehitystä yhdistäen yliopistojen ja tutkimuslaitosten sekä yritysmaailman edut. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 15.4.1997)

1990-luvun loppuun mennessä yhtiön toiminta oli jo vakiintunut. Toinen valtakunnallinen osaamiskeskusohjelma käynnistyi vuonna 1999 ja jatkuu vuoteen 2006 saakka. Tämäkin ohjelma perustui alueen huippuosaamisen hyödyntämiseen aluekehityksen voimavarana (Uudenmaan liitto 1998). Suurena sisällöllisenä uutuutena uuden ohjelmakauden Uudenmaan osaamiskeskusohjelmassa oli kulttuuriteollisuuden erikoistumisala. Tämä oli luonteva lisä ohjelmalle, koska samaan aikaan kaupunki valmistautui jo kovaa vauhtia seuraavana vuonna toteutuneeseen Euroopan kulttuuripääkaupunkihankkeeseen, jota seuraava luku 5.7 käsittelee.

Kaikkiaan pääkaupunkiseudun korkeakoulujen yhteistyötä, Culminatun, aluestrategioita ja laajemmin yliopistojen alueellista vaikuttamista on käsitelty neuvottelukunnassa vuodesta 1992 alkaen lähes parikymmentä kertaa. Etenkin osaamiskeskusohjelmavaiheessa syksystä 1992 kevääseen 1995 nämä asiat olivat esillä lähes joka kokouksessa. Uusimpina yliopistojen ja alueellisten toimijoiden yhteistyöhön liittyvinä asioina neuvottelukunnassa on käsitelty keväällä 2001 niin sanottua osaamisen maankäyttöstrategiaa, jossa on pyritty edistämään yliopistojen ja elinkeinoelämän yhteistyötä sekä innovaatioiden syntymistä ja kaupallista hyödyntämistä pääkaupunkiseudulla kokonaisvaltaisesti kaavoituksen ja liikennesuunnittelun keinoin (Uudenmaan liitto 2001). Edellä mainittu joukkoliikenteen tiedeväylä on tästä esimerkki.

Culminatum Oy on käynnistänyt yhdessä Uudenmaan liiton ja alueen kaupunkien kanssa osaamisen maankäyttöstrategiaprojektin, jonka ideana on, että korkean teknologian ja eri tieteenalojen osaamiskeskittymissä toimivien yritysten, yliopistojen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten tarpeet otetaan huomioon kaikessa maankäytön ja liikennejärjestelmän suunnittelussa. Osaamisen infrastruktuuri tukee näissä organisaatioissa työskentelevien osaajien liikkuvuutta, jota tarvitaan innovaatioiden vaatimien kohtaamisten mahdollistamiseksi. Kyseessä on sekä tietoliikennettä että fyysistä liikkumista tukevan liikennejärjestelmän kehittäminen. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 20.2.2001)

Van den Bergin mukaan kyse on pyrkimyksestä parantaa alueen seudullista organisointikykyä (*metropolitan organizing capacity*) sopeuttamalla alueen hallinnon ja toimijoiden yhteistyötä dynaamisen ja monimuotoisen kaupunkiympäristön synnyttämiseksi. Tämä tehdään muokkaamalla kaupunkiseudusta kaikkien toimijoiden hyväksyttävissä oleva visio ja sen jälkeen edistämällä tuota visiota strategialla, joka tuottaa vision toteuttamiseksi suotuisia olosuhteita ja jota toteutetaan toimijoiden yhteistyönä. (van den Berg & Russo 2003, 10.) Pääkaupunkiseudulla tällainen visio ja strategia sisältyy edellä mainitun osaamisen maankäyttöstrategian lisäksi esimerkiksi pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien 12.4.2002 vuosille 2002–2004 hyväksymään

pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelman *Osaaminen ja osallisuus* (Helsingin kaupunki 2002).

Kysymys on siitä, miten voi yleensä johtaa tällaista kaupunkiseutua, joka on fragmentoitunut eri kuntiin ja jossa on vahvoja toimijoita: yliopisto, elinkeinoelämä, kauppakamareita ja toinen toistaan itsetietoisempia organisaatioita. Se tyyli on juuri tämä verkostojohtaminen, ennen kaikkea tämä Culminatumin neuvottelukunta, jossa kaikki 28 meidän osakkeenomistajamme muodostavat sen verkoston. Mutta miten tällaista johdetaan, se on erittäin mielenkiintoinen kysymys. (Eero Holstila, haastattelu)

Lisäksi Helsingin kaupunginjohtaja on koonnut kaksi kertaa epävirallisen, yhteiskunnan eri alojen näkyvimmistä johtajista ja vaikuttajista koostuvan noin 20-henkisen "keskustelukerhon" määrittelemään Helsingin seudun yhteisiä visioita sekä strategioita niiden saavuttamiseksi.

Tultuani Helsingin kaupunginjohtajaksi 1996 kokosin tämän Helsinki-klubin. Siinä on ollut mukana elinkeinoelämän, yliopiston, kirkon ja kulttuurin edustajia. Mukana olivat myös naapurikaupunkien johtajat. Teimme Helsingin seudulle yhteisen strategian ja sovimme sidosryhmien kanssa, että pyrimme omilla alueillamme kaikki toteuttamaan samaa strategiaa. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Nämä niin sanotut Helsinki-klubi ja Helsinki-klubi II saivat työnsä valmiiksi 1997 ja 2003 ja julkaisivat pohdinnoistaan lyhyet strategiaohjelmat, joiden tarkoitus on edistää Helsingin seudun kokonaisvaltaista kehittymistä ja joita alueen toimijoiden tulisi toteuttaa yhteistyössä. Ensimmäisen Helsinki-klubin kolme ydinstrategiaa olivat 1. Helsingin seutu luovana tieto-, teknologia- ja kulttuurikeskuksena, 2. Helsingin seutu Pohjois-Euroopan liiketoiminta- ja logistiikkakeskuksena ja 3. Helsingin seutu turvallisena, viihtyisänä ja houkuttelevana elinympäristönä (Helsingin kaupunki 1997, 3). Useimmat ensimmäisen klubin linjaamista konkreettisista hankkeista ovat sittemmin jo toteutuneet, ja toinen klubi linjasi Helsingin seudun visiota ja strategisia hankkeita eteenpäin:

Helsingin seudun visio: Helsingin seutu on jatkuvasti kehittyvä tieteen, taiteen, luovuuden ja oppimiskyvyn voimaan perustuva maailmanluokan liiketoiminta- ja innovaatiokeskus, jonka menestys koituu seudun asukkaiden ja koko Suomen hyväksi. (Helsingin kaupunki 2003, 4.)

Toinen klubi esitti käynnistettäväksi kaikkiaan 14 seudullista avainhanketta, jotka ryhmittäytyivät neljään ydinstrategiaan: 1. osaamisperustan ja innovaatiokyvyn vahvistamiseen, 2. asumisen laadun ja määrän parantamiseen, 3. hyvinvointipalvelujen tehostamiseen ja 4. seudun kansainvälisen tunnettuuden ja vuorovaikutuksen lisäämiseen (Helsingin kaupunki 2003, 5). Tällaisessa yhteistyössä korostuu hyvin voimakkaasti alueen kaikkien keskeisten toimijoiden kokoaminen yhteen ja samaan verkostoon. Tässä mielessä kaupungin ja yliopiston yhteistyö jääkin ikään kuin yksittäistapaukseksi muiden joukossa ja sellaisenaan koko seudun tarpeisiin riittämättömäksi, mitä eräät haastateltavat etenkin kaupungin puolelta myös korostavat:

Totta kai suhteita on pyritty ylläpitämään myös Kauppakorkeakoulun, TKK:n ja Hankenin kanssa. On aina eräitä toimikuntia, joissa on nämä laajemmat yhteisöt mukana. Kyllä välit ovat olleet oikein hyvät koko ajan kaikkiin näihin korkeakouluihin. Eli ei tämä Helsingin ja Helsingin yliopiston välinen yhteistyö nyt liikaa korostunut, koettiin tämän olevan yksi monista, eikä Helsingin ja yliopiston yhteistyötäkään pyritty laajentamaan niin paljon, että se häiritsisi kaupungin normaalirutiineita. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Kuvittelisin, että tulevaisuudessa elinkeinopoliittinen painopiste siirtyy yliopiston ja kaupungin keskinäisestä suhteesta laajemman konsortion piiriin, koska siinä on paljon kysymys myös muista yliopistoista. Tämä seutuistuminen tavallaan vie tehtäviä yliopiston ja kaupungin neuvottelukunnalta. (Eero Holstila, haastattelu)

Lisäksi Helsingin seudun kuntien ja alueellisen hallinnon organisaatiorakenteet ovat kansainvälisessä vertailussa epätavallisia, mikä saattaa OECD:n mukaan aiheuttaa ongelmia tulevaisuudessa (OECD 1999, 33–34, 105, 131–133). Erityisesti heikko seudullinen hallinto onkin viime aikoina synnyttänyt keskustelua Suomen alueellisen ja seudullisen itsehallinnon ja niiden kansanvaltaisuuden vahvistamisesta (esimerkiksi Ahdeoja & Anttila 2001; Ripatti 2002).

Tämä on kansainvälisesti erikoinen rakenne: suhteellisesti erittäin vahvat kunnat ja hyvin heikko seudullinen hallinto, jota kapeatasoisesti edustavat YTV ja Uudenmaan liitto. Ne perustuvat välilliseen demokratiaan, koska Suomessa on vaalit vain kunnanvaltuustoissa ja parlamentissa. Melkein kaikissa Euroopan maissa on vielä yhdet vaalit ja muissa pohjoismaissa myös verotusoikeus siinä välitasolla, jolloin kunnat ovat taloudellisesti heikompia kuin meillä. Muussa Euroopassa ne ovat vielä heikompia, koska ei ole kunnallista henkilöverotusoikeutta, johon Suomen kuntien taloudellinen vahvuus perustuu. (Eero Holstila, haastattelu)

Toisaalta myös verkostomaista yhteistyötä onkin viime vuosina lisätty paljon. Opetusministeriö antoi kesällä 2002 yliopistoille ja ammattikorkeakouluille tehtäväksi laatia alueellisen toiminnan kehittämisstrategiat alueittain koko Suomeen. Kaikki pääkaupunkiseudun yliopistot ja ammattikorkeakoulut olivat kuitenkin aloittaneet vastaavan prosessin itsenäisesti jo syksyllä 2001, ja neljän laajapohjaisen työryhmän työn perusteella syksyllä 2002 valmistui yhteinen Helsingin metropolialueen strategia. Helsingin seudun yliopistot ja ammattikorkeakoulut tähtäävät strategialla muun muassa seudun kansainvälisen kilpailukyvyyn, vetovoiman ja kulttuurin vahvistamiseen keskinäisessä yhteistyössä.

Tämä mainio aiesopimus metropolialueen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteiseksi strategiaksi oli vain alustava kuori, etiäinen tulevasta. Sitä tulee seuraamaan vielä hyvin paljon. Helsingin seudun tiede- ja osaamispotentiaalin kannalta jo pelkästään se, että yliopistot ja ammattikorkeakoulut muodostavat yhden kokonaisuuden, on huikea lisäpotku asialle. Ja kun syntyy yhteisiä hankkeita, niin kaikki ovat jo mukana Culminatumissa, jonka kautta tällaisia hankkeita voidaan sitten toteuttaa. (Eero Holstila, haastattelu)

Pääkaupunkiseudun yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat sittemmin käynnistäneetkin jo useampia keskinäisiä yhteistyöhankkeita, joilla tähdätään esimerkiksi pääkaupunkiseudun yhtenäisen tutkimus- ja jatkokoulutusalueen HERA:n (*Helsinki Research Area*) luomiseen.

5.7 Helsinki Euroopan kulttuuripääkaupunkina vuonna 2000

Edellä luvussa 5.3 kuvatun mukaisesti laman nähtiin nostavan kulttuurin kaupungille tärkeäksi "toivon strategiaksi" ja kaupungin johto päätti jo vuoden 1994 alussa hakea Helsingille nimitystä vuoden 2000 Euroopan kulttuuripääkaupungiksi. Syntyi Helsingin kulttuuripääkaupunkihanke, joka oli ensimmäisen kerran neuvottelukunnan käsittelyssä jo 23.3.1995 ennen valinnan ratkeamista. Sen jälkeen asiaa käsiteltiin viidessä kokouksessa vuosina 1996–1999 ja vielä kerran

kulttuuripääkaupunkivuoden jälkeen 20.2.2001, jolloin arvioitiin jo kuluneen vuoden perintöä. Aineistojen perusteella on selvää, että kuten yliopiston 350-vuotisjuhlavuosi kymmenen vuotta aiemmin, kulttuuripääkaupunkivuosiakaan ei ollut neuvottelukunnassa tärkeimmän tason hanke.

Sanotaan että kulttuurikaupunki, vaikka se oli tärkeä yhteistyöhanke, niin ei se varmaan viiden tähtihankkeen joukkoon mahdu, jos ajattelee tätä koko yhteistyön historiaa ja mitä siellä on. (Eero Holstila, haastattelu)

Tämä saattaa johtua suureksi osaksi myös siitä, että koko kulttuuripääkaupunkihanke sekä kaupungin ja yliopiston sitä koskeva yhteistyö organisoitiin erillisen kulttuurikaupunkisäätiön välityksellä varsinaisesti neuvottelukunnan ulkopuolella, jolloin sen käsittely neuvottelukunnassa jäi enemmän tiedotusluonteiseksi (Helsingin kulttuurikaupunkisäätiö 2001).

Kun Helsinki lähti hakemaan kulttuurikaupunkistatusta, käsitelimme tätä seudun yliopistorehtoreiden kokouksessa ja haluttiin siihen mukaan hyvissä ajoin. Neuvottelukunnassa se ei niin paljon ollut esillä, koska vertaan sitä siihen yhteistyöhön, mikä oli kulttuurikaupunkiorganisaation kanssa. Me tehtiin yhteistyötä ja neuvottelukunta lähinnä pidettiin ajan tasalla tuomalla sinne katsauksia. (Hellevi Majander, haastattelu)

Lisäksi perustetussa säätiössä oli mukana valtava määrä muitakin kaupungin sidosryhmiä eikä yliopistolla ollut hankkeessa mitään erityisasemaa muihin yhteistyökumppaneihin nähden.

Hankkeen organisaatioksi on ehdotettu säätiötä, jossa olisivat edustettuina kaupungin lisäksi muun muassa elinkeinoelämä, valtio ja korkeakoulut. -- Rahoitus pohjaksi suunnitellaan kolmijakoa Helsingin kaupunki-valtio-elinkeinoelämä. Ohjelmaideoita on karttunut runsaasti. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 23.3.1995)

Kulttuurikaupunkivuodessa oli tietysti aika paljon muitakin toimikuntia, että se ei ollut kiinni näistä kahdesta osapuolesta [kaupungista ja yliopistosta], mutta yliopisto otti sen poikkeuksellisen vakavasti ehkä juuri tämän yhteistyön takia. (Eero Holstila, haastattelu)

Yliopiston konkreettinen panos kulttuurikaupunkivuoteen oli siis lähinnä tuottaa kulttuurikaupunkivuoden ohjelmaan sisältöä: lukuisia tieteellisiä kongresseja, näyttelyitä, yleisötapahtumia sekä muita opetukseen ja tutkimukseen liittyviä tilaisuuksia. Näistä osa suunnattiin nimenomaan yliopistoyhteisöön kuulumattomille kaupunkilaisille. (Helsingin kulttuurikaupunkisäätiö 2000, 60–65; Heikkinen 2000, 146–147.)

Yliopiston yleisteema on "tiede on kulttuuria". Yliopisto tai sen laitokset ovat osallisena runsaassa 60 hankkeessa, joiden pääryhmät ovat tieteelliset kongressit, opetus ja tutkimus, yleisötapahtumat, yliopistolliset juhlat, näyttelyt ja tietopakettit. Yliopiston kulttuurivuoden suunnitelmien lähtökohta on yliopiston ja kaupungin kumppanuus sekä vastavuoroisuus, jolloin hanke- ja tapahtumayhteistyö rakentuu molempia osapuolia hyödyttävällä tavalla. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 26.8.1999)

Meillä oli studia generalia -tyyppisiä tapahtumia, kansainvälisiä tieteellisiä kokouksia ja kirjallisuutta: "Helsingin yliopisto – kampusten yliopisto" on hyvä käsikirja. Verkossa oli hyvä tiedotus, tapahtumamme oli linkitetty kaupungin systeemiin niin, että joka halusi edetä reittiä "tiede on kulttuuria", tuli yliopiston sivuille. Ylioppilaskunta oli siinä myös mukana. Kun kaupungilla pääosan sai se, mitä kulttuuriksi yleensä mielletään, halusimme muistuttaa, että tiede, tutkimus ja koulutus on sille kasvualustana. (Hellevi Majander, haastattelu)

Aineistojen mukaan yliopisto siis kuitenkin otti kulttuuripääkaupunkivuoden järjestelyt omalta osaltaan vakavasti ja panosti vuoteen paljon sisällöllisesti. Lisäksi yliopisto sai kulttuurivuoden

yhteydessä paljon näkyvyyttä myös itselleen ja etenkin sellaisiin yleisöihin ja sidosryhmiin päin, joiden kanssa yliopisto ei yleensä tai aiemmin ollut juurikaan tekemisissä.

Kulttuuripääkaupunkihanke oli minun kaudellani selvästi tärkein asia. Siinä yliopisto pystyi kaikkein selvimmin konkreettisesti edistämään kaupungin intressejä. Ja samalla kun kaupunki oli kulttuurikaupunki, sen turvin yliopisto on merkittävästi hyötynyt. Se oli tällainen win-win-tilanne. Molemmat osapuolet hyvin selvästi hyötyivät tästä yhteistyöstä. -- Jos ajattelee kaupungin profiilia ulospäin ja kulttuurikaupunkivuoden sisältöä kaiken kaikkiaan, kyllä yliopiston rooli siinä oli aika iso. (Kari Raivio, haastattelu)

Kun kulttuurikaupunkihanketta valmisteltiin, kaupunki kokosi ison neuvottelukunnan, siinä taisi olla yli sata henkeä yhteiskunnan eri aloilta. Eva-Riitta Siitonen oli itse puheenjohtaja, mutta hän halusi siihen neljä varapuheenjohtajaa. Minä olin yksi, koska hän halusi yliopistosta yhden, ja sitten siinä oli Aatos Erkko, Jorma Ollila ja [Claes Andersson]. Sitten kävi kuitenkin niin, että olin ainoa näistä varapuheenjohtajista, joka oli kokouksissa paikalla. Yliopisto näkyi hyvin, koska Siitonen halusi, että varapuheenjohtajat istuvat siellä hänen vierellään, ja oliko siinä nyt kolme-neljä kokousta, niin olin joka kerta siellä istumassa hänen kanssaan. Ja se osoitti, että yliopisto on kaupungin kanssa yhdessä. (Risto Ihmuotila, haastattelu)

Kun Helsinki aikanaan haki nimitystä kulttuuripääkaupungiksi vuonna 1994, käytäntönä oli ollut valita vuosittain Euroopasta vain yksi kaupunki. Loppusyksyllä 1995 EU-maiden kulttuuriministerien kokous päätti kuitenkin varsin yllättäen valita vuodeksi 2000 yhdeksän kaupunkia. Tämä aiheutti Helsingissä ensin pettymyksen, mutta mahdollisti myöhemmin uudenlaisen ja hyödyllisen verkostomaisen yhteistyön kaikkien valittujen kaupunkien kesken.

Haastattelija: *Eikö siihen oltu vähän pettyneitä silloin kun päätettiin, että se nimitys jaetaan?*

Haastateltava: *Kyllä, mutta aikaa myöten havaittiin, että jaettu kulttuurikaupunkinimitys oli paljon parempi vaihtoehto. Sen avulla syntyi valtavan vahva verkosto!*

Haastattelija: *Verkosto toi siihen lisäarvoa?*

Haastateltava: *Niin. Välttämättömyydestä tuli hyve. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)*

Helsinki on valittu yhdessä kahdeksan muun kaupungin kanssa vuoden 2000 Euroopan kulttuuripääkaupungiksi. Helsingin pyrkimyksenä on mahdollisimman laaja yhteistoiminta kahdeksan muun kaupungin kanssa, Suomen osaamisen, tieteen ja kulttuurin esittely mahdollisimman kattavasti ja pysyvien vaikutusten aikaansaaminen. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 26.3.1996)

Kulttuuripääkaupunkiverkoston tuottamat uudet kontaktit hyödyttivät kaupunkien lisäksi myös niissä sijaitsevia yliopistoja, jotka käyttivät hyväkseen vuoden tarjoamaa mahdollisuutta toimia yhteistyössä myös keskenään. Lisäksi myös eräät muut instituutiot, kuten kulttuuripääkaupunkien kirkot, löysivät muiden kaupunkien vertaisryhmistään uusia yhteistyökumppaneita:

Useissa valituissa vuoden 2000 kulttuuripääkaupungeissa on vireä ja monipuolinen yliopisto. Esimerkiksi Santiago de Compostelan edustajien tapaamisessa kävi ilmi, että heidän yliopistonsa haluaisi hyvin monipuolista yhteistyötä Helsingissä toimivien yliopistojen ja korkeakoulujen kanssa. Samanlainen toivomus on esitetty myös Krakovasta. Keskustelussa todettiin, että yliopisto voisi kutsua kaikkien kulttuuripääkaupunkien yliopistot koolle selvittämään yhteistyötä. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 26.3.1996)

Yliopistokin oli yhteydessä kaikkien kahdeksan muun kulttuurikaupungin yliopistojen kanssa ja Helsingin yliopisto toteutti erityisen hyvän ohjelman vuoden aikana. Myös evankelis-luterilainen kirkkomme ja erityisesti Helsingin tuomiokirkkoseurakunta loi verkoston muiden kaupunkien kirkkojen, myös katolisten ja ortodoksisten kanssa ja rakensi hyvän ohjelman koko vuoden varrelle. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Lisäksi kuten yliopiston 350-vuotisjuhlavuosi oli ollut yliopistolle, kulttuuripääkaupunkivuosi oli Helsingille ja sen sidosryhmille merkittävä myös kaupungin itseymmärryksen kannalta.

Aineistojen mukaan vuoden monipuolisen ohjelman ansioista Helsingin vivahteikas historia tuli uusille yleisöille tutuksi ja kaupunki alettiin mieltää imagoltaan aiempaa moniulotteisemmaksi ja eurooppalaisemmaksi. Myös monet Helsingin kulttuurilaitokset ottivat kulttuurivuoden aikana käyttöön uusia toimintatapoja. Esimerkkinä voidaan mainita Helsingin yliopistoon hallinnollisesti kuuluvan Luonnontieteellisen (keskus)museon kolmen näyttelyn sarja Muodonmuutoksia, joka ylitti monia erilaisia rajoja ja oli samalla yleisömenestys. (Cantell & Landry 2001, 230.)

Keskustelussa apulaiskaupunginjohtaja Ilkka-Christian Björklund totesi hyvin merkittäväksi sen, että Helsingin kulttuuripääkaupunkivuosi sattui vaiheeseen, jossa Helsinkiä ja Suomea jouduttiin määrittelemään osana uutta Eurooppaa. Kulttuurivuosi oli meille siten "tietoisuus- ja ideologiavuosi". Yliopiston ansiosta Helsingin panostus sai ideologisessa määrittelyssä syvyyttä, joka muuten ei olisi toteutunut. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 20.2.2001)

Tehtävänä oli kaupungin työstäminen historiattomasta aikakaudesta jatkuvuuden aikakauteen. Humanisteilla oli suuri merkitys eurooppalaisen Suomen pääkaupunki-identiteetin uudelleen rakentamisessa. Yliopiston johtavat tutkijat olivat rakentamassa tätä uutta imagoa, joka konkretisoitui kulttuurikaupunkivuodessa ja kulttuurikaupunkisäätiössä. Siinä oli ohjelmallisuutta ja kulttuuri-identiteetin korostamista yliopistoonkin päin: pääkaupunkiin kuuluu yliopisto ja yliopisto on muutakin kuin peruskoulun jatko-opintokeskus. Sillä on kulttuurinen ja poliittinen tehtävä, joka vaatii läsnäoloa, kannanottoja ja toimintaa. (Laura Kolbe, haastattelu)

Kulttuuripääkaupungista pyrittiin kehittämään lisäksi tiedon ja kulttuuristen symbolien tuotannon, myynnin ja kuluttamisen "luovaa kaupunkia". Tätä rakennettiin julkisen sektorin, liike-elämän ja kulttuurin tuottajien yhteistyönä. Kulttuuripääkaupunkitapahtuman ei odotettu yksinomaan parantavan kaupungin kansainvälistä näkyvyyttä, edistävän matkailua, parantavan työllisyyttä tai lisäävän kulttuurin kulutusta. Sen odotettiin luovan myös uutta toimintakulttuuria. Juuri tästä syystä tapahtumia tuotettiin usein kumppanuuksien avulla. (Heikkinen 2000, 139.) Arvioitaessa vuoden laajempaa merkitystä aineistojen analyysin perusteella voidaan todeta, että tässä onnistuttiinkin ja vuosi todella loi myös uusia toimintatapoja ja uudenlaisia kumppanuuksia.

Meillä oli "myyntimiehiä", muun muassa professori Matti Klinge, joka yhdessä Helsingin kansainvälisten asioiden päällikön Kaarlo Lidmanin kanssa matkusteli ympäri Eurooppaa tämän kulttuuripääkaupunkihankkeen merkeissä. -- Minun aikanani professori Klingestä tuli pyynnöstäni myös Helsingin historiatoimikunnan puheenjohtaja. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Yliopistolla oli oma kulttuuriasiamies [Päivi Setälä], joka organisoi hankkeita tämän sateenvarjon alla ja oli aktiivinen osapuoli. Mutta se oli sinänsä hyvin hämmästyttävä hanke: kulttuuripääkaupunkivuosi oli kokoava voima. Kulttuurialalla ei yleensä voi syntyä tällaisia kokoavia hankkeita, koska kulttuurin olemukseenhan liittyy ristiriita, oppositio ja kriittisyys. Ja sekin on selitettävissä, koska hanke syntyi sellaisessa laman hätätilanteessa vuonna 1993–1994. (Eero Holstila, haastattelu)

Kulttuuripääkaupunkivuoden jälkeen kaupunki teetti perusteellisen tutkimuksen vuoden kokemuksista ja merkityksestä (Cantell & Schulman 2001). Sen mukaan vuosi kasasi yhteen joukon muutoin vaikeasti yhteen sovitettavia toimijoita ja toimi tehokkaana kaupunkipoliittisena "työkaluna". Hankkeeseen panostettiin taloudellisesti jo ennen vuotta 2000 lamasta huolimatta, koska se nähtiin toivon strategiana, oljenkortena ulos lamasta. Cantellin ja Heikkisen mukaan kulttuurista tuli näin taloudellinen sijoitus ja vetovoimatekijä, ja kulttuurikaupunkisäätiön hallituksesta kehittyi Helsingille eräänlainen "kasvukone" (*growth machine*, katso luvusta 6.3).

(Cantell & Heikkinen 2001, 22–25; vertaa myös Zukin 1995, 11–15.) Vaikka vuosi 2000 kului nopeasti, se loi laajan ja monipuolisen pohjan kaupungin tulevalle kulttuuritoiminnalle vuosiksi eteenpäin. Toisaalta vuoden jälkeen kaupungin panostuksen kulttuuriin voidaan katsoa myös vähentyneen. (Helsingin kaupunki 2001.) Silti vuosi ehti synnyttää myös kaupungin ja yliopiston yhteistyön piirissä uusia ja pysyviä avauksia. Tämä oli yliopiston silloisen rehtorin Kari Raivion mielestä suunniteltu jo etukäteen pohdittaessa yliopiston osuutta kulttuuripääkaupunkivuodessa:

Kulttuurikaupunkivuotta funtsittaessa lähdettiin siitä, että sen pitää näkyä kotimaisena ja kansainvälisenä yhteistyönä sekä yliopiston päätoimialoilla tutkimuksessa ja opetuksessa. Ja siitä pitää jäädä jotain pysyvää, ettei se ole tällainen ilotulituspaikka, jonka jälkeen kaikki palaa entiselleen. (Kari Raivio, haastattelu)

Kulttuuripääkaupunkivuoden selvästi merkittävimmäksi pysyväksi kaupungin ja yliopiston yhteistyön perinnöksi muodostui kaupunkitutkimushankkeen (josta enemmän seuraavassa luvussa 5.8) ja siihen liittyvien erityisten kaupunkitutkimusprofessuurien toteutuminen. Tämä oli esimerkki vuoden seurannaisvaikutuksena syntyneestä uudesta yhteistyöstä sinänsä kulttuuriin suoraan liittymättömien tahojen, tässä tapauksessa valtion kanssa. Cantellin ja Landryn (2001, 233) mukaan tämä selittyi osin sillä, että Helsingin kulttuuripääkaupunkihankkeessa käytetty määritelmä tai näkemys kulttuurista oli hyvin laaja. Valtio tuli kaupunkitutkimuksen rahoittajaksi, koska se oli etukäteen luvannut tukea kulttuuripääkaupunkihanketta merkittäväällä rahoituserällä, kunhan kyseinen rahoitus kohdennettaisiin johonkin kansallisesti merkittävään hankkeeseen. Tällaista valtiolle sopivaa täsmällistä hanketta ei ensin oikein tahtonut löytyä, mutta sitten kaupungin ja yliopiston yhdessä ehdottama kaupunkitutkimus hyväksyttiin sellaiseksi.

Kaupunkitutkimuksen starttaaminen Helsingin yliopistossa on se toinen pysyvä instituutio, mikä tästä kulttuuripääkaupunkivuodesta tuli. Se perustui tähän rahoituslähteeseen, jota pystyttiin osarahoituksena hyödyntämään siten, että saatiin kaupunkitutkimus aikaan. Oli siinä yliopiston omaakin panostusta, mutta kaupungin ja ministeriön rahat tuli nimenomaan kulttuurikaupunkirahoituksesta. (Kari Raivio, haastattelu)

Kuusi kaupunkitutkimuksen professuuria ovat myös kulttuurivuoden hedelmiä, koska opetusministeriön mukaantulo rahoitukseen mahdollistui juuri kulttuurivuoden perusteella. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 20.2.2001)

Toinen kulttuuripääkaupunkivuoden jälkeen elämään jäänyt uusi ja pysyvä kaupungin ja yliopiston yhteistyömuoto oli ulkomaalaisille opiskelijoille suunnattu kesäkoulu, Helsinki Summer School. Sen lisäksi vielä yliopiston koordinoimalla Itämeri-yhteistyöllä sekä eräillä konferensseilla, näyttelyillä ja muilla pienemmillä hankkeilla oli kulttuuripääkaupunkivuoden yli kantanutta merkitystä.

Summer School startattiin kulttuurikaupungin merkeissä, jotta saataisiin ulkomaalaisia opiskelijoita Helsinkiin. Idea oli järjestää se juuri kesällä ja tarjota täysipainoinen opetuspaketti, jota he pystyisivät ECTS:n kautta hyödyntämään. Ja sitä kautta lähdettiin kehittämään kansainvälistä opiskelijakulttuuriamme. Se oli nimenomaan tähän kulttuurikaupunkiprojektiin liittyen vuonna 2000 ensimmäisen kerran, ja siitä on tullut nyt ainakin toistaiseksi jatkuva instituutio. (Kari Raivio, haastattelu)

Vuoden 2000 yli ulottuvaa merkitystä edustaa esimerkiksi Itämeri-yhteistyö, jonka myötä korostuu, että Itämeri on EU:n ainoa sisämeri. Suomen aloite pohjoisesta ulottuvuudesta on saanut aikaan, että EU:n piirissä katsotaan myös pohjoiseen. Itämeri on keskeinen kohde yliopiston ja kaupungin strategisissa linjauksissa. Vuonna 2002 yliopiston Studia generalia -luentosarja käsittelee Itämeri-teemaa. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 20.2.2001)

5.8 Kaupunkitutkimus ja muut tutkimukseen liittyvät yhteistyöhankkeet

Ajatus kaupunkitutkimuksen kehittämisestä Helsingin kontekstissa osana kaupungin ja yliopiston yhteistyötä oli esitetty jo 1980-luvun lopulla (katso edeltä luvusta 4.4.2), kun jälkimmäinen kahdesta neuvottelukuntaa edeltäneestä ja yhteistyötä valmistelleesta esityöryhmästä esitti sitä muistiossaan (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1987, 19–21). Kun yhteistyö sitten neuvottelukunnan koordinoimana lähti käyntiin, sen sisällöksi tuli monia erilaisia hankkeita, mutta kaupunkitutkimus ei toteutunut vielä noin kymmeneen vuoteen:

Tätä olen itse nauranut: minun mielestäni tämä neuvottelukunta perustettiin kaupunkitutkimuksen tarpeiden edistämiseksi, ja se toteutui siis vasta kymmenen vuotta sen jälkeen, kun neuvottelukunta perustettiin. Siinä välillä puuhailtiin kaikenlaista muuta. (Markus Härkäpää, haastattelu)

Kaupungin ja yliopiston välillä on kuitenkin ollut jo varsin varhain monenlaista muuta tutkimusyhteistyötä, etenkin kaupungille tärkeiden sosiaali- ja terveysalojen piirissä:

Kaupungin ja yliopiston jo nykyisin hyvin toimivaa tutkimusyhteistyötä on tarvetta laajentaa. Esimerkkinä tutkimusyhteistyöstä mainittakoon sosiaaliviraston ja sosiaalipolitiikan laitoksen laajat tutkimusprojektit sekä terveysviraston ja yliopiston yleislääketieteen ja perusterveydenhuollon laitoksen moniosaiset tutkimusprojektit samoin kuin monet muut yhteiset tutkimushankkeet lääketieteiden erityisalalla. (Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto 1989, 11.)

Lisäksi neuvottelukunta on koko toiminta-aikansa etukäteen käsitellyt ja valmistellut kaupungin monivuotisia tutkimusohjelmia ennen niiden lukkoon lyömistä. Ensimmäisen kerran 4.11.1987 oli käsittelyssä kaupungin tutkimusohjelma vuosille 1988–1991. Sen jälkeen aina noin kolmen vuoden välein on käsitelty nykyisin kolmivuotisiksi tehtäviä tutkimusohjelmia. Lisäksi neuvottelukunnassa on käsitelty tiedotusluonteisesti myös kaupungin yliopistolle 1980-luvun lopulla kunnallishallintoa koskevaan tutkimukseen lahjoittamia tutkimusmäärärahoja, kaupungin vuodesta 1995 alkaen vuosittain jakamaa tiedepalkintoa, yliopiston tutkimusasiamiehen tehtävän perustamista sekä lukuisia yksittäisiä kaupungin ja yliopiston yhteistyönä eri aiheista järjestettyjä tutkimusseminaareja. Kaupungin puolella tärkeimpänä tutkimusasioista vastaavana laitoksena on ollut Helsingin kaupungin tietokeskus:

Neuvottelukunta on tutkimuksessa keskeinen elin, mutta myös tiivis kontakti kaupungin tietokeskukseen on ollut koko ajan. Sieltä ne antavat gradunaiheita ja kaupunkitutkimusohjelmassa ollaan yhteistyössä yliopiston laitoksiin. Ja sitä kautta tämä kaupunkitutkimushanke ja kaupunkitutkimusprofessuuritkin sitten tulivat. (Seppo Lahti, haastattelu)

Idea nimenomaan kaupunkitutkimuksen kehittämisestä nousi neuvottelukunnan vakavaan käsittelyyn vasta 15.4.1997, jolloin myös asetettiin työryhmä valmistelemaan hankkeen toteuttamista. Hanketta perusteltiin kasvaneilla kotimaisilla ja etenkin kansainvälistymisen aiheuttamilla tarpeilla saada entistä enemmän kaupunkia koskevaa tutkimustietoa.

Yliopiston ja kaupungin tietokeskuksen edustajien kesken on alustavasti kartoitettu toimia kaupunkitutkimuksen vahvistamiseksi yliopiston laitoksilla. Keskusteluissa on ollut esillä uusien määräaikaisten professuurien perustaminen yliopiston eräille laitoksille, tutkijoiden tehtäväkierron edistäminen yliopiston ja kaupungin tietokeskuksen välillä sekä kaupungin seuraavan tutkimusohjelman laatimismenettely keinona yliopiston panoksen vahvistamiseksi kaupungin tutkimustoiminnassa. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 15.4.1997)

Asetetun työryhmän ehdotusten perusteella päätettiin perustaa yliopistoon kuusi määräaikaista kaupunkitutkimuksen professuuria eri aloille ja laajentaa kaupungin tietokeskuksen kaupunkitutkimusyksikköä väitöskirjantekijöiden ja *post doc* -tutkijoiden toimilla. Professuurien toteutumisen ehtona oli niiden rahoituksen hoitaminen kolmikantaperiaatteella, jossa kaupunki, yliopisto ja opetusministeriö kukin rahoittivat yhden kolmasosan. Kuten edellisessä luvussa 5.7 tarkemmin kuvattiin, valtio saatiin mukaan rahoittajaksi ja hanke toteutui vain samanaikaisesti vireillä ja valmistelussa olleen Helsingin kulttuuripääkaupunkivuosihankkeen ansiosta. Päätettiin myös perustaa 1.6.1998 alkaen erityinen kaupunkitutkimuksen neuvottelukunta koordinoimaan kaupunkitutkimuksen verkostoa, johon otettiin edustus myös seudun muista korkeakouluista, tutkimuslaitoksista ja kaupunkitutkimuksen kannalta olennaisilta yhteistyökumppaneilta.

Päätettiin suositella, että yhteistyösapuolet ryhtyvät toimenpiteisiin kolmen ensimmäisen kaupunkitutkimusprofessuurin viran perustamiseksi siten, että ensimmäinen perustetaan yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselle 1.8.1998 alkaen ja seuraavat kaksi sosiologiaan ja kaupunkimaantieteeseen 1.1.1999 alkaen. Lisäksi päätettiin suositella, että yliopisto ryhtyy toimenpiteisiin kaupunkitutkimuksen neuvottelukunnan perustamiseksi. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 9.12.1997)

Yliopisto määritteli professuurien aloiksi 1. sosiaalipolitiikka, erityisesti kaupunkitutkimus, 2. kaupunkien väestölliset ja sosiaaliset muutokset, 3. kaupunkimaantiede, 4. kaupunkiekologia, 5. kaupunkihistoria ja 6. kaupunkitalous. Professuurit sijoitettiin yliopiston vastaavien alojen laitoksille ja ne täytettiin vuosina 1998–2000 alkaviksi viisivuotiskausiksi. Kukin uusista professoreista kävi virkaan astuttuaan esittelemässä tutkimushankkeitaan neuvottelukunnalle. Lisäksi professorit ovat toimineet yhteistyössä kaupungin tietokeskuksen tutkimusprojektien kanssa ja osallistuneet edellä mainittujen kaupungin tutkimusohjelmien valmisteluun. Kaupunkitutkimusyhteistyötä on kuitenkin jossain määrin hankaloittanut kaupungin ja yliopiston erilainen käsitys yhteistyön tuloksista. Haasteltavien mukaan etenkin kaupungin puolella on ajoittain koettu, ettei kaupunki saa osittain rahoittamistaan kaupunkitutkimusprofessoreista itselleen riittävän konkreettista hyötyä. Yliopiston professorit keskittyvät perustutkimuksen tuottamiseen, kun taas kaupungin intressissä on usein käytännöllisempi, soveltava tutkimus:

Helsingin yliopistolla on suuren kokonsa mukainen vahva asema. On ollut vaikeaa saada tutkimusta pragmaattiselle tasolle. Ensimmäiset kaupunkiprofessuurit ovat keskittyneet melko teoreettisille alueille. Olen tivannut konkreettisempaa tutkimusta. Kaupunginjohtajana koen muutosten vaatimuksissa tarvitsevani tutkittua tietoa. Muutokset on helpompi viedä läpi ja usein säästyy jopa rahaa, jos prosessia voi vahvistaa ja epävarmuutta vähentää tutkitun tiedon avulla. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Toisaalta molemmiin puolin myös ymmärretään se, että osapuolten tutkimusintressit ja -tarpeet ovat usein erilaisia. Tämä on kuitenkin yleensä vielä mahdollista sovittaa yhteistyöhön:

Kaupungin puoleltahan on nyt viime aikoina kaupunkitutkimusprofessoreita vähän arvosteltu siitä, että pitäisi tehdä selkeämmin kaupunkia hyödyttäviä tutkimuksia, pitäisi olla konkreettisia tuloksia professorin viran hoitamisesta. En itse sitä niin kannata, koska tutkimus on omanlaatuistaan toimintaa. Sitten projektit, joissa on tiedonkeräystä ja maksettua tutkimusta, ovat vähän eri juttu. Enkä usko, että siitä suurta ongelmaa tulee. (Markus Härkäpää, haastattelu)

Kaupunki on esittänyt selviä intressejä, millaista tutkimusta he olisivat kiinnostuneita yhteistyönä edistämään. Tietokeskuksella on paljon ihan tilastointi- ja tiedonkeruutehtäviä ja toimeksiantoselvityksiä, jotka eivät ole varsinaista tutkimusta. Sama ongelmallinen suhde on aina tilaustutkimuksen ja perustutkimuksen välillä. Totta kai ollaan yhteistyössä ja on laadittu yhteinen strateginen tutkimusohjelma, mutta kaupungin selvitystarpeisiin ei pitäisi liian pitkälle mennä, koska se ei ole näitten professuurien pääasiallinen tehtävä. Sitä balanssia täytyy vahtia koko ajan, ettemme ole tilaajan tanssittavina, vaan tämä todella on akateemista tutkimusta, joka toki voi kuunnella ympäröivän yhteiskunnan tarpeita ja toiveita. (Kari Raivio, haastattelu)

Jo kaupunkiprofessuurien viisivuotisen kauden puolivälissä syksyllä 2001 neuvottelukunnassa alettiin pohtia sitä, kuinka hanketta mahdollisesti jatkettaisiin. Aineistojen perusteella painotuseroista huolimatta molemmat osapuolet olivat kokeneet kaupunkitutkimusyhteistyön käynnistyneen hyvin ja tuottaneen myös konkreettisia ja hyödyllisiä tuloksia:

Kaupunkitutkimuksen opetus on käynnistynyt hyvin. Kursseja on pidetty liki 40 ja opiskelijoita on satoja. Suoritettuja opintoviikkoja on kertynyt runsaat 1100. Pro gradu -tutkielmia on valmistunut 30 ja kymmenkunta on vireillä. Tutkimusyhteydet kaupunkiin ovat alkaneet vahvistua, erityisesti kaupungin tutkimusohjelman 2001–2003 valmistelun yhteydessä ja seurauksena. Kuuden professorin kansainväliset yhteydet ovat monipuoliset, joten vuorovaikutus kansainvälisen kaupunkitutkimusyhteisön kanssa hyödyttää myös Helsingin ja yliopiston kaupunkitutkimusta. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 11.12.2001)

Myös mahdolliseen jatkoon kohdistuvia odotuksia ja ongelmia oli kartoitettu, ja mukaan oli ilmaantunut lisäksi uusia kaupunkitutkimusyhteistyöstä kiinnostuneita kaupunkia ja yliopistoja. Neuvottelukunta asetti 11.12.2001 kaupunkitutkimuksen kehittämistyöryhmän valmistelevaan jatkoa. Noin vuotta myöhemmin kyseisen työryhmän työn pohjalta oli sovittu jatkosta sekä Teknillisen korkeakoulun että Lahden, Espoon ja Vantaan kaupunkien mukaantulosta verkostoon ja rahoitukseen. Viittä professuuria jatkettiin sellaisenaan. Sosiologian laitokselle sijoitetun professuurin ala muutettiin kaupunkisosiologiaksi, erityisesti sosiaalisen ja alueellisen rakenteen tutkimukseksi. Täysin uusina tulivat kaupunkiekosysteemien (Lahti/HY), kaupunkijärjestelmien (Espoo/TKK) sekä eurooppalaisen suurkaupunkisuunnittelun (Espoo/TKK) professuurit:

Jatkovaiheen yhteistyösopuudet ovat Helsingin yliopisto, Teknillinen korkeakoulu, Helsingin kaupunki, Espoon kaupunki, Vantaan kaupunki, Lahden kaupunki ja opetusministeriö. Viisivuotisen rahoituksen yhteismäärä on 4,2 milj. euroa, josta em. tahojen kunkin osuus on 10–20%. Yhteisellä resursoinnilla rahoitetaan yhdeksän professuuria, joista seitsemän sijaitsee Helsingin yliopistossa ja kaksi Teknillisessä korkeakoulussa. Uusi kausi

alkaa 1.8.2003 ja vaiheittain etenevä hanke jatkuu aina vuoteen 2010 asti. Yhteistyön ylläpitoa ja kehittämistä varten perustetaan rahoittajien näkemyksiä edustava koordinaatioryhmä sekä koordinaatioverkosto, jonka ytimenä ovat professorit ja muita osallistujia ovat sekä kaupunkitutkimuksen tuottajat että hyödyntäjät. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 1.4.2003)

Uusien kaupunkien ja Teknillisen korkeakoulun mukaantulo edellyttää myös yhä enemmän koordinaatiota professorien ja hankkeen muiden osapuolten kesken. Tähän on jatkovaiheessa panostettu palkkaamalla hankkeelle erillinen, tohtoritasoinen koordinaattori.

Professoreilla on omat työnsä, ja yhteisyyden luominen vaatii hallinnollista työtä, kun rahat on kunkin omalla laitoksella silppuna. Siihen ei ole tähän mennessä ollut edellytyksiä. Onhan yliopisto aiemminkin rahoittanut opiskelijan organisoimaan sitä professorien yhteistä luentosarjaa, tekemään verkkosivuja ja tällaista. Mutta tässä uudessa kuviossa sitä puolta on tarkoitus vahvistaa, rahoituksesta käytetään myös koordinaatiotehtäviin, ettei professorien tarvitse itse. Kaupungit toimivat eri logiikalla kuin yliopistot, tässä täytyy kehitellä uudenlainen yhteistyömalli. Se on opettelu paikka kaikille. (Hellevi Majander, haastattelu)

Toisaalta kaupunkitutkimusyhteistyön osallistujajoukon laajentuminen nähdään kaupungin puolella mahdollisena epävarmuutta aiheuttavana tekijänä, kun keskustelu tulevan kaupunkitutkimuksen painotuksista laajenee kahdenvälisen neuvottelukunnan ulkopuolelle.

Kaupunkitutkimuskuvio on ollut kahden tai kolmen kauppa, kun opetusministeriö oli rahalla mukana. Nyt kun kaupunkitutkimusympäristöön tulee eri osapuolia, on jännä nähdä, jääkö Helsinki kärsimään. Yliopisto ei jää, koska se saa lisää resursseja, vaikka osallistuu myös itse. Mutta syntyykö asetelma yliopisto kyljessään TKK vastaan riitaisat kaupungit? Lähinnä ajattelen käytännön toimintaa, mitä kysymyksiä pitäisi tutkia. Siitä voi tulla tilaajaosapuolella näkemyseroja. En nyt sinänsä usko, että tulee. (Markus Härkäpää, haastattelu)

Hankkeen jatkon ja laajentamisen myötä osa Helsingin yliopistoon sijoitetuista kaupunkiprofessoreista on tarkoitus täyttää jo pysyvästi, jolloin niiden rahoituksen turvaaminen viisivuotiskauden jälkeen jää yliopiston itsensä vastuulle. Näin kaupunkitutkimus ja professuurit ovat alle kymmenessä vuodessa ehtineet jo ainakin osittain vakiinnuttaa asemansa, mikä nähdään myös kansainvälisesti merkittäväksi. Tätä pidetään yliopiston puolella pääosin hyvänä asiana. Toisaalta etenkin kaupungin näkökulmasta professuurien pysyvyys koetaan myös ongelmallisena:

Kaupunkiprofessuurien jatkosta tuli neuvottelukunnassa pikkuista erimielisyyttä yliopiston johdon ja kaupungin johdon välillä. Professuurit ovat olleet määräaikaista, mutta nyt esitettiin, että viiden vuoden jälkeen vakinaistetaan. Onko se nyt paras ratkaisu? Kaupunkitutkimusongelmat saattavat muuttua: joku professuuri voi olla nyt ihanteellinen, mutta ei myöhemmin olekaan. Siitonen oli hyvin vahvasti tätä mieltä. Sanoin, että jos kaupunki rahoittaa, sen täytyy saada olla päättämässä, mihin ne resurssit suunnataan. Kuitenkin yliopiston puolella oltiin myös sitä mieltä, että kyllä ne nyt täytyy saada vakinaisiksi. Syynä oli, että hyvän henkilön saaminen määräaikaiseen virkaan on hankalaa. Ja jos tehdään kuten nyt sovittiin, se professuuri jää sitten yliopistolle ikuisiksi ajoiksi. -- Kyllä kaupunki on ymmärtänyt, että nämä ovat tutkimusvirkoja ja professuurit on hyvässä yhteisymmärryksessä saatu kasaan, mutta jos aikaa myöten jokin tutkimusala näyttää vanhentuvan, niin mitä sitten tehdään? (Risto Ihmuotila, haastattelu)

Kaiken kaikkiaan kaupunkitutkimusta on käsitelty neuvottelukunnassa 15 kertaa vuodesta 1997 alkaen, ja jo lyhyessä ajassa siitä on muodostunut toistaiseksi pysyvä kaupungin ja yliopiston yhteinen instituutio. Aineistojen analyysin perusteella kaupunkitutkimusprofessuurit ovat omalta osaltaan vahvistaneet kaupungin ja yliopiston yhteistyötä kiinnittämällä huomiota kaupunkiin

myös tutkimuskohteena uudella tavalla. Tämä on lisännyt historiallisesta valtionyliopiston roolistaan tietoisien Helsingin yliopiston kiinnostusta myös alueellisiin kysymyksiin.

Kaupunkitutkimuksen yhteydessä on keskusteltu kaupunkipuutieteestä, joka tuo esiin sen, että kaupungissa voi olla melkein joka tieteenalalla kaupunkispesialisia probleemeja. Kaupunkitutkimus on vasta äskettäin alkanut murtaa tätä melko käsittämätöntä asiaa, että meillä kaupunkiorientoitunut tutkimus on ollut lähes olematonta. Kaupunki ei aiemmin eronnut yhteiskunnasta ilmiönä yliopisto-opetuksessa tai tutkimuksessa. Mutta jos ajattelee sitä aikaa, miksi ei? Itse tein hallintotieteen gradun silloisista kuntainliitoista, mutta ei kuntasektori ollut mitenkään esillä valtsikassakaan, se oli lähellä nollaa. Yliopisto ei hakenut kaupungista tutkimusaiheitansa. Ehkä tällainen valtiotason ajattelu oli pääsyynä. (Markus Härkäpää, haastattelu)

5.9 Kaupungin ja yliopiston yhteistyön muita sisältöjä

Yliopisto on teettänyt vuosina 1995 ja 1996 kaksi neuvottelukunnasta riippumatonta arviointia yliopiston tiedekuntien ja laitosten kotimaisista yhteistyösuhteista ja niiden tuloksista (Majander 1996; 1997). Suurin osa tiedekuntien ja laitosten yhteistyöstä liittyy opetukseen tai tutkimukseen. Vuoden 1995 arvioinnissa tällaisia yhteistyöhankkeita, -verkostoja tai muita toimintamuotoja löytyi 545 erilaista, vaikka yliopiston yksiköistä vain puolet vastasi arviointiin (Majander 1996, 3–5). Vuoden 1996 arvioinnissa vastaajia oli suunnilleen saman verran, mutta joukossa oli monia aiemmin vastaamatta jättäneitä yksiköitä. Tällöin erilaisia yhteistyömuotoja löytyi 533 (Majander 1997, 5). Yhteistyömuodot ovat keskenään hyvin erilaisia, ja vain murto-osa niistä liittyy millään tavoin Helsingin kaupunkiin. Silti jo niiden valtava määrä osoittaa, että yliopiston yksiköillä on kaupunginkin yksiköiden kanssa paljon sellaista omaa yhteistyötä, joka ei ole edes yliopiston johdon tai neuvottelukunnan tiedossa saati koordinoitavissa. Täten kaikki yritykset edes luetella kaikki yliopiston ja kaupungin yksiköiden väliset yhteistyömuodot on tuomittu epäonnistumaan. Edellä kuvattujen yliopiston ja kaupungin tärkeimpien yhteishankkeiden lisäksi neuvottelukunta on 17 vuoden aikana käsitellyt useita kymmeniä muita yhteistyön piiriin kuuluvia pienempiä hankkeita ja asioita. Tässä alaluvussa pyritään kuvailemaan olennaisimpia näistä edes lyhyesti.

5.9.1 Koulutukseen liittyviä yhteistyöhankkeita

Yhteisen Helsinki-instituutin lisäksi neuvottelukunnassa on sen toimikaudella käsitelty myös lukuisia muita koulutukseen liittyviä hankkeita. Vuosina 1988 ja 1989 neuvottelukunnassa käsiteltiin moneen otteeseen kaupungin niin sanottujen työvoimapula-ammattien eli lähinnä opettajien ja sosiaalityöntekijöiden koulutuksen mahdollista lisäämistä yliopistossa. Tämän ongelman ratkaisemiseksi neuvottelukunta asetti erillisiä työryhmiä. Ongelman ratkaiseminen yliopiston puolella onnistui kuitenkin vain tiettyyn rajaan asti ilman opetusministeriön myötävaikutusta. Niinpä neuvottelukunnan lähetystö vieraili asian ratkaisemiseksi lopulta jopa silloisen opetusministeri Christoffer Taxellin luona, mutta laihoi tuloksin:

Yliopiston ja kaupungin yhteinen lähetystö vieraili opetusministeriössä 9.2.1989 ja jätti ministeri Christoffer Taxellille Helsingin työvoimapula-ammattien koulutustarvetta koskevat muistiot. Käydyssä keskustelussa Taxell totesi ministeriön olevan tietoinen pääkaupunkiseudun luokanopettaja- ja sosiaalityöntekijäpulasta ja ongelman olevan vakavan. Samalla hän totesi valtioneuvoston päättäneen aloituspaikkojen lisäyksen suuntaamisesta pääkaupunkiseudun ulkopuolisiin korkeakouluihin. Lähetystön taholta korostettiin, että muualla toteutettu koulutuslisäys ei juurikaan auta pääkaupunkiseutua, koska valmistuneet eivät juurikaan hakeudu tänne. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 14.3.1989)

Tämän jälkeen asetettiin opetusministeriön, kaupungin ja yliopiston yhteinen työryhmä, joka sai aikaan helpotusta asiaan muun muassa uusien sosiaalityön ja luokanopettajakoulutuksen professuurien muodossa ja kyseisten alojen koulutusta yliopistossa voitiin lisätä. Myöhemminkin pitkin 1990-lukua kaupungin ja yliopiston sektoriyhteistyö on ollut vahvaa etenkin sosiaali- ja terveystoimen sekä opetustoimen aloilla. Uusin avaus on yhteisen kaupunkisosiaalityön opetus- ja tutkimusklinikan, Heikki Waris -instituutin perustaminen lokakuussa 2001:

Instituutti toimii osana Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusta yhteistyössä yliopiston sosiaalipolitiikan [nykyisin yhteiskuntapolitiikan] laitoksen, Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian ja Kalliolan setlementin kanssa. Yliopisto ja [kaupungin] sosiaalilautakunta ovat 22.8.2002 tehneet sopimuksen instituutin sosiaalityön käytäntöä, opetusta ja tieteellistä tutkimusta koskevasta yhteistyöstä. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 24.9.2002)

Lisäksi neuvottelukunnassa on käsitelty yliopiston omien aikuiskoulutusorganisaatioiden jatkuvaan kasvuun liittyviä lukuisia uudistuksia 1980-luvun lopulta vuoteen 2004 asti, jonka alusta muun muassa Helsingin yliopiston avoin yliopisto eriytettiin omaksi erillislaitoksekseen. Neuvottelukunnassa on käsitelty myös esimerkiksi aikuiskoulutuksen kirjastopalveluja, kaupungin ja yliopiston kenttäkouluja, Helsingin ammattikorkeakoulun toimiluvan hakemista, IB-tutkintoon johtavan kaupungin lukion perustamista sekä yliopiston vapaan sivistystyön tuottamia kaupunkiaiheisia luentosarjoja (esimerkiksi Karjalainen & Westermarck 1997).

5.9.2 Opiskelijoihin ja opiskeluun liittyviä yhteistyöhankkeita

Opiskelijoihin liittyvästä yhteistyöstä tärkeintä on ollut yliopiston opiskelijoiden harjoittelun edistäminen kaupungin palveluksessa. Harjoittelun järjestelyjä, ohjeistusta ja rahoitusta on käsitelty neuvottelukunnassa kymmenisen kertaa vuodesta 1987 alkaen. Kaupunki on edistänyt opiskelijoiden harjoittelumahdollisuuksia ja opinnäyteyhteistyötä organisaatioissaan, koska se on siten saanut palkattua itselleen edullista työvoimaa ja teetettyä hyödyllisiä selvityksiä. Opiskelijat ovat puolestaan saaneet harjoittelusta hyödyllisiä kontakteja ja työkokemusta. Lisäksi Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan edustajat ovat olleet neuvottelukunnassa kertomassa keskeisistä opiskelijoihin liittyvistä yhteistyöasioista ja ongelmista vuodesta 1989 alkaen ensin epäsäännöllisesti ja vuodesta 1999 alkaen kerran vuodessa. Näissä ja muissakin yhteyksissä neuvottelukunnassa on usein käsitelty Helsingin opiskelija-asuntorakentamista, joukkoliikenneyhteyksiä sekä opiskelijoiden toimeentuloa ja opintososiaalista asemaa.

Hollantilaisten tutkijoiden Van den Bergin ja Russon (2003, 10–12) mukaan opiskelijat ja opiskelijayhteisöt on viime vuosina alettu nähdä yhä enemmän kaupunkien kehittämisen strategisina voimavaroina. Kaupungille voi olla merkittävää potentiaalista hyötyä opiskelijayhteisöistään ja niiden jäsenistä nyt ja tulevaisuudessa. Tämän ymmärtävät kaupungit muuttuvat monilla tavoin yhä opiskelijaystävällisemmiksi, koska se palvelee myös kaupunkien omia intressejä. Vuonna 2003 ilmestyneessä *Student City* -tutkimuksessa (van den Berg & Russo 2003) vertailtiin kymmentä suurehkoa eurooppalaista yliopistokaupunkia sen suhteen, millainen on opiskelijoiden ja opiskelijayhteisöjen suhde ja merkitys niiden kaupungeille. Helsinki nousi tutkimuksessa suoranaiseksi mallikaupungiksi, jossa yliopistojen ja opiskelijayhteisöjen yhteistyön kaupungin kanssa nähtiin toimivan erityisen hyvin (van den Berg & Russo 2003, 288–305). Uutena esimerkkinä tällaisesta kaupungin ja yliopiston yhteistyöstä Helsingissä kaupunginjohtaja lähetti kaikille Helsingin yliopiston uusille opiskelijoille syksyllä 2003 Helsinkiä opiskelijamyönteisenä kaupunkina esittelevän tervehdyskirjeen (Siitonen 2003).

Kaupunki voi myötävaikuttaa yliopiston opiskelijoiden ja työntekijöiden viihtyvyyteen, tässä ovat kaupungin ja yliopiston intressit yhteiset. Kohta meillä tulee rekrytointiongelmia henkilökunnasta, todennäköisesti myös opiskelijoista. Jo nyt jotkut valitsevat opiskelupaikkansa sillä perusteella, millainen kaupunki on ja hintataso. Millaisia asumismahdollisuuksia se tarjoaa, kuinka monipuolisia vapaa-ajanviettomahdollisuuksia ja niin edelleen. Jos ajattelee kulttuurielämää tai musiikkitarjontaa, niin onhan Helsingin tarjonta ihan eri luokkaa kuin missään muussa Suomen tai monessa Euroopan kaupungissakaan. (Kari Raivio, haastattelu)

5.9.3 Kaupungin ja yliopiston kansainvälistymiseen liittyviä yhteistyöhankkeita

Neuvottelukunta on toimintansa aikana käsitellyt myös lukuisia eri tavoin kansainvälisyyteen liittyviä yliopiston ja kaupungin yhteistyöhankkeita. Näistä olennaisimpia ovat valmistautuminen Suomen EU-jäsenyyteen sekä yliopiston ja Uudenmaan liiton mukaantulo kaupungin Brysselissä sijaitsevaan EU-toimistoon, yliopiston ja kaupungin pohjoismaisen ja muu lähialueyhteistyö sekä Venäjä-osaamisen vahvistaminen. Lisäksi useampaan kertaan on käsitelty ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden houkuttelemista Helsinkiin, heidän osuuttaan kaupungin kansainvälisessä markkinoinnissa sekä yliopiston ja kaupungin suomalaisen asiantuntemuksen vientiä ulkomaille. Uusimpia kansainväliseen verkostoitumiseen liittyviä yhteistyöhankkeita ovat olleet muun muassa yliopiston jäsenyys perustutkimukseen keskittyvien nimekkäiden eurooppalaisten yliopistojen liitossa *the League of European Research Universities* (LERU) ja kaupungin jäsenyys Euroopan Unionin pääkaupunkien yhteistyöjärjestössä *Union of the Capitals of the Union of Europe* (UCUE), jonka yleiskokous järjestettiin Helsingissä 28.9.2001. Helsinki oli valinnut kokouksen teemaksi pääkaupunkien ja yliopistojen paikallisen yhteistyön, sen hyvät käytännöt ja onnistuneet toimintatavat. Eri kaupunkien raportit ja teeman käsittely koottiin jälkikäteen vertailevaksi julkaisuksi (Karvinen 2001; 2002).

Kansainvälisen profiloitumisen kannalta tärkeä yksittäinen yhteistyöhanke on kaupungin ja yliopiston yhteinen palveluportaali verkossa. Historiallisista syistä yliopiston verkkosivujen osoitteeksi tuli aikanaan <http://www.helsinki.fi/>, ja kaupunki otti myöhemmin käyttöön osoitteen <http://www.hel.fi/>. Kuitenkin 2000-luvun alussa verkkoliikenteen yleistyessä ja sähköpostin muodostuessa yhä virallisemmaksi viestintävälineeksi kaupunki olisi halunnut [helsinki.fi](http://www.helsinki.fi/)-osoitteen itselleen sekä verkkosivuille että sähköpostiosoitteisiin. Vaihto olisi kuitenkin ollut erittäin työläs ja kallis, koska yliopistolla oli jo valtavasti verkkosivuja, sähköpostin käyttäjiä ja vakiintuneita yhteyksiä ympäri maailmaa. Niinpä neuvottelukunnan asettama asiaa valmistellut työryhmä päätyi esittämään <http://www.helsinki.fi/>-osoitteen käyttämistä yhdessä siten, että sivuille luotaisiin kaupungin ja yliopiston yhteinen portaali, josta pääsisi luontevasti molempien omille sivustoille ja joka sisältäisi lisäksi ajankohtaisia asioita molemmilta osapuolilta. Näin myös tehtiin, ja neuvottelukunta hyväksyi uuden, kaupunkia ja yliopistoa yhdenvertaisina kumppaneina korostavan sivuston otettavaksi käyttöön lukuvuoden avajaispäivänä 10.9.2001.

6 Kaupungin ja yliopiston yhteistyö teorioiden näkökulmasta

Edellisissä luvuissa on läpikäyty kaupungin ja yliopiston yhteistyön konkreettisia sisältöjä hyvin aineistolähtöisesti ja lähinnä historiallisen prosessin kuvauksena. Tämän luvun tarkoituksena on etsiä kaupungin ja yliopiston yhteistyön astetta teoreettisemman tason analysointiin sopivia "työkaluja" abstrahoimalla tutkimuskohteeseen sopivia käsitteitä teoreettiseksi viitekehykseksi. Sellaisen avulla empiiristä tutkimuskohdetta on mahdollista lähestyä siten, että tutkimusongelma nivoutuu ajankohtaiseen tieteelliseen keskusteluun ja teorioihin. Samalla kaupungin ja yliopiston yhteistyön tarkastelun abstraktiotaso muuttuu historiallisesta ja sisällöllisestä teoreettisemmaksi. Kun yhteistyötä on edellä tarkasteltu toimijoiden ja tapahtumien, tehtyjen muodollisten päätösten, hankkeiden ja yleisen yhteiskunnallisen kehityksen tasolla, siirrytään nyt tutkimaan yhteistyötä kokonaisprosessina ja Helsingin tapausta peilataan laajempiin käsitteellistyskäsitteisiin ja teorioihin.

Tutkimusaihetta lähestyvää teoreettista keskustelua on löydettävissä parhaiten hallintotieteellisen ja talousmaantieteellisen tutkimuksen sekä kansainvälisen kaupunkitutkimuksen piireistä. Näiden tutkimusalojen välillä ei kuitenkaan ole selvää rajaa, ja tietyiltä kaupunkiseutujen hallintoa ja hallinnointia koskevilta painotuksiltaan ne usein myös lähestyvät toisiaan. Tutkimusaiheen kannalta näistä teoreettisesti hyödyllisimmiltä vaikuttaisivat käsitteelliset koulukunnat ja keskustelut hallinnoinnista (*governance*) sekä sen läheisyyteen kuuluvista käsitteellistyksistä regiimi (*regime*), kasvukone (*growth machine*), verkosto (*network*) ja kumppanuus (*partnership*). Hallinnointi näyttäisi olevan näistä sovellusalueeltaan yleisimmän tason käsite, mutta

periaatteessa ne kaikki lähestyvät samaa ilmiökenttää hieman eri lähtökohdista ja näkökulmista.

Käsitteet ovat (kasvukonetta lukuun ottamatta) todella uusia: ne ovat nousseet 1990-luvun aikana lähes tuntemattomuudesta ensin kaupunkien ja hallinnon tutkijoiden keskinäiseen käyttöön ja sitten nopeasti levinneet yleisesti käytetyiksi yhteiskuntatieteellisten keskusteluiden avainkäsitteiksi (Pierre & Peters 2000, 1). Tämän taustalla voidaan nähdä esimerkiksi valtioiden reagoiminen globalisoituvaan toimintaympäristöönsä, joka on synnyttänyt valtioille tarpeita sopeuttaa alueellisia ja paikallisia hallintojärjestelmiään muuttuneisiin tilanteisiin. Tämän muutoksen ymmärtäminen ja analysointi on puolestaan edellyttänyt uusia käsitteitä. (Pierre & Peters 2000, 162–163.) Käsitteet eivät siis edusta mitään vakiintuneita koulukuntia tai yleistä teoriaa, vaan ne ovat pikemminkin yhteiskunnalliseen muutokseen reagoivia yrityksiä ottaa tuota muutosta teoreettisesti haltuun. Siten käsitteet ovat hyvin refleksiivisiä ja empiiriset tutkimukset kehittävät niitä edelleen. Käsitteisiin perustuvilla teorioilla on silti yhteistä kaupunkiseutujen erityisaseman korostaminen suhteessa kansallisvaltioihin ja niiden hallintojärjestelmiin. Tämä voi toisaalta olla myös käsitteisiin perustuvan teorian suurin heikkous, joka rajoittaa niiden selitysvoimaa suhteessa valtiollisiin hallintojärjestelmiin. Jotain käsitteiden uutuudesta kertoo sekin, että lähes kaikki hallintotieteelliset yliopistotason oppikirjat, joissa ne esiintyvät, ovat varsin uusia (vertaa Goss 2001, Johnson & Scholes 2001, Le Galès 2002, Pierre & Peters 2000). Vähänkin vanhemmissa oppikirjoissa käsitellään ja analysoidaan samantapaisia ilmiöitä käsitteitä lainkaan mainitsematta (esimerkiksi Fredrickson 1990, Mintzberg 1994, Mintzberg ym. 1998).

6.1 Hallinnointi (*governance*) monen toimijan hallinnollisena yhteistyönä

Hallinnointi (*governance*) on usein käytetty sateenvarjokäsite, jolla on monta eri merkitystä. Hallinnointi voidaan ymmärtää sekä rakenteena että prosessina, ja siihen viitataan puhuttaessa hyvin monista sen laajaan piiriin kuuluvista osailmiöistä ja käsitteistä. Lefèvren mukaan (1998, 9–10) tätä käsitteen monimerkityksisyyttä ja hankaluutta ei kuitenkaan aina tiedosteta, ja hallinnointia pidetään usein aivan liian normatiivisena ja sisäisesti ristiriidattomana käsitteenä käytettäessä sitä esimerkiksi kaupunkiseutujen hallinnon analyysiin. Yleisimmin käsitteellä kuitenkin tarkoitetaan sellaista hallintoa, päätöksentekoa ja yhteisten asioiden hoitoa, jonka organisointiin osallistuu suuri joukko julkisen, yksityisen ja esimerkiksi kansalaisjärjestöistä koostuvan niin sanotun kolmannen sektorin toimijoita ja instituutioita. Hallinnoinnin prosessilla pyritään johonkin sellaiseen tavoitteeseen, jota olisi vaikea tai mahdoton saavuttaa yksinkertaisemmalla toimijajoukolla. Hallinnointiin uskotaankin usein välttämättömänä julkisen hallinnon uutena muotona tavoiteltaessa menestystä esimerkiksi taloudessa, sosiaalisissa asioissa, kulttuurissa tai jollakin muulla yhteiskuntaelämän osa-alueella. (Pierre & Peters 2000, 1, 14–24.)

Erityisesti kaupunkiseutujen hallinnointiin viitataan usein termillä *urban governance*. Nimenomaan suurkaupunkien julkisessa hallinnoimisessa on viime vuosina eri puolilla maailmaa, esimerkiksi Britanniassa ja Yhdysvalloissa, siirrytty kohti järjestelmiä, joissa uudistunut paikallishallinto on aiempaa enemmän yhteydessä useisiin oman alueensa toimijoihin. Samalla julkisen sektorin toimijoiden, yksityisen sektorin yritysten ja kansalaisjärjestöjen intressit ovat lähentymässä toisiaan ja ne muodostavat erilaisia epävirallisia koalitioita, jotka pyrkivät kohti yhteisiä päämääriä. (Phelps & Tewdwr-Jones 2001, 1269.) Parhaan hallinnoinnin katsotaan toteutuvan silloin, kun nämä toimijajoukkojen koalitiot saavuttavat konsensuksia sen suhteen, kuinka toimitaan ja miten yhteiset asiat järjestetään. (Lefèvre 1998, 9.) Kaupungin, yliopiston ja elinkeinoelämän yhteistyö Helsingin seudulla voidaan nähdä esimerkkinä paikallishallinnon suhteesta seutunsa muihin toimijoihin. Myös neuvottelukuntaa voidaan pitää kaupungin ja yliopiston "koalition", jonka avulla rakennetaan yhteisiä konsensuksia hankkeista, jotka hyödyttävät Helsingissä sekä kaupunkia että yliopistoa.

Lefèvren mukaan kaupunkialueiden uudentyyppinen hallinnointi ei kuitenkaan ole universaali ilmiö. Monissa Euroopan metropoleissa, kuten Milanossa ja Lyonissa, kaupungin julkista hallintoa edustavat viranomaiset ovat vastustaneet määrätietoisiakin pyrkimyksiä rakentaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä eikä uudentyyppistä hallinnointia ole näille kaupunkiseuduille syntynyt. (Lefèvre 1998, 20–21.) Myös edellä luvussa 5.6 kuvattua pääkaupunkiseudun heikkoa seudullista yhteistyötä voidaan pitää esimerkkinä tästä: tehokkaan yhteistyön esteenä voidaan pitää erityisesti seudun vahvojen kaupunkien haluttomuutta luopua itsenäisestä päätösvallastaan.

6.1.1 *From Government to Governance* – siirtymä hallinnosta hallinnointiin

Edellä kuvattu hallinnon "uudistuminen" voidaan nähdä muutoksena länsimaisten kansantalouksien ja niiden kaupunkiseutujen hallitsemismuodossa: vanhan keskittyneen hallinnon (*government*) on usein nähty koostuvan byrokraattisista ja hierarkkisista julkisen vallan järjestelmistä, joiden avulla valtion keskusjohdon valta on ulotettu myös alueiden tasolle. Hallinnointiin siirryttäessä edetään kohti väljempiä, vuorovaikutteisia hallinnollisia järjestelyjä, kuten tuonnempana tarkasteltavia regiimejä ja koalitioita, verkostoja ja kumppanuuksia. Tällöin perinteisen julkisen sektorin "yksinvaltiuden" voidaan nähdä muuttuvan: rakenteelliset ja muodolliset valtasuhteet hajautuvat ja muuttuvat vähitellen usean toimijan keskinäisestä vuorovaikutuksesta riippuvaisiksi ja yhteisiksi. Tällöin niistä tulee myös epätäydellisesti hallittavia ja syntyy eriytynyt hallintojärjestelmä (*differentiated polity*), jossa tunnustetaan eri toimijoiden tarve yhdistää ja koordinoita resurssinsa yhteisten päämäärien saavuttamiseksi. Hallinnoinnista tulee siten taitoa ohjailla näitä lukuisia toimijoita, instituutioita ja järjestelmiä,

jotka ovat rakenteellisesti itsenäisiä mutta toiminnallisesti toisiinsa kytkeytyneitä. (Cowell & Murdoch 1999, 654.) Helsingin tapauksessa edellä luvussa 5.6 kuvatut Culminatum, pääkaupunkiseudun yhteiset kaupunkiohjelmat ja molemmat Helsinki-klubit voidaan kaikki tulkita yrityksiksi ohjailla ja hallinnoida pääkaupunkiseudulle syntynyttä lukuisten vahvojen toimijoiden ja organisaatioiden verkostoa – eriytynyttä hallintojärjestelmää.

Sekä hallinnosta että hallinnoinnista on kirjoitettu niin paljon, että käsitteet voidaan ymmärtää myös kahtena hallintotieteellisen teorian koulukuntana tai jopa vastakkaisina. Silti viime vuosina painotus on selvästi siirtynyt hallinnoinnin puolelle. Siirtymä voidaan siis nähdä myös teorioiden ja niitä käyttävien tutkijoiden joukon painopisteen muutoksena hallinnon rakenteita, organisaatioita ja kansallisvaltioita korostavista *government*-teorioista hallinnoinnin prosesseja, instituutiota ja paikallisia toimijoita korostaviin *governance*-teorioihin. (Sellers 2002, 611–612; Pinson 2002, 477–482.) Erottamalla toisistaan organisaatiot (hallintojärjestelmän järjestämistavat) ja instituutiot (arvojen, normien, uskomusten ja käytäntöjen järjestelmät) huomataan, että organisaatiot eivät määrää instituutioita, vaan yleensä päinvastoin. Instituutioissa esiintyy enemmän vaihtelua, joten eri kaupunkiseuduilla voidaan valita paikallisesti sellainen organisatoriselta rakenteeltaan sopiva hallinnointimalli, joka parhaiten korostaa ja toteuttaa paikallisia arvoja ja käytäntöjä eikä hallinnoinnin toteutustapa määräydy mekaanisesti hallintorakenteiden muodosta. Verkostot ja hallinnon hajauttaminen ovat usein paikallistasolla hyödyllisempiä kuin keskitetty ja kontrolloiva hallinto, koska hajauttaminen vähentää yhteisön arvostiritoja ja mahdollistaa erilaisia, joustavia ratkaisuja esimerkiksi saman seudun eri kaupungeissa. Tällä tavoin siirtymässä hallinnointiin keskitettyjä hallintojärjestelmiä korvataan vähitellen toimijajoukoilla, jotka sekoittavat ja koordinoivat julkisia ja yksityisiä intressejä kollektiivisten päämäärien saavuttamiseksi. (Pierre 1999, 373–376, 390–391.)

On löydettävissä myös esimerkkejä kaupunkiseuduista, joilla hallinnointi ei voimakkaistakaan pyrkimyksistä huolimatta pysty korvaamaan vanhaa keskitettyä hallintoa eikä siirtymää siten tapahdu. Maankäyttöä Englannissa tutkineiden Cowellin ja Murdochin mukaan syitä tähän voivat olla esimerkiksi voimakas kansallisen tason säätely tai päätöksentekojärjestelmä, joka estää paikallistasoa vaikuttamasta asioihinsa. Vaikka näin ei olisikaan, kansallisen tason hallinto saattaa muutenkin päästä määräilemään paikallistason toimijoita, mikäli näiden muodostama kenttä ei ole riittävän yhtenäinen. Toisinaan päätöksentekoon vaikuttavien toimijoiden määrän kasvu ei luokaan uutta foorumia ongelmien ratkaisulle vaan uuden areenan toimijoiden keskinäisille konflikteille. Lisäksi tietyillä hallinnonaloilla (kuten kaavoituksessa) esteeksi voi muodostua hallinnoitavien asioiden erityinen monimutkaisuus, jolloin hallinnointiin osallistumaan pyrkivien toimijoiden on hyvin vaikea vaikuttaa ilman merkittävää vastaavan alan

asiantuntemusta. Tämä kriittinen näkökulma hallinnointiin osoittaa, että laajan toimijajoukon keskinäinen koordinointi ei aina onnistu tai yhteisiä tavoitteita ei löydy, jolloin hallinnoinnin pyrkimyksetkään eivät toteudu. (Cowell & Murdoch 1999, 664–667.) Myös Helsingin tapauksessa pääkaupunkiseudun erilaisten toimijoiden suuren määrän sekä etenkin valtion ja yliopistoihin nähden opetusministeriön toimien voidaan nähdä muodostavan uhkan alueen omaehtoiselle kehittämiselle. Tähän palataan tuonnempana luvuissa 7.2.2 ja 7.3.2.

6.1.2 Hallinnoinnin yhteys globalisaatioon ja Euroopan integraatioon

Suunnilleen 1990-luvun puolivälistä alkaen yhteiskuntatieteilijät ovat puhuneet uudesta, maailmanlaajuisia muutoksia aiheuttavasta ilmiöstä: *globalisaatiosta*, jonka nähdään eri tavoin tunkeutuvan ja vaikuttavan lähes kaikille yhteiskuntaelämän aloille. Borjan ja Castellsin mukaan globalisaatiossa tapahtuu kolme keskeistä muutosta samanaikaisesti. Nämä ovat kaikkialla maailmassa kiihtyvä kaupungistuminen, talouden globalisoituminen ja informaatioteknologinen vallankumous. Muutoksen katsotaan aiheuttavan kriisin perinteisille kansallisvaltioille, koska niiden voiman ei nähdä riittävän globalisaation hallintaan. Lisäksi valtioiden identiteettiä uhkaavat lisääntyvä monikulttuurisuus ja alueiden erilaistuminen. Kansallisvaltioiden voima on perustunut alueelliseen koskemattomuuteen ja suvereniteettiin, mutta yhä laajempien kansainvälisten järjestelmien rakentuessa nekin uhkaavat menettää merkityksensä. Esimerkiksi yritysten ja talouden nähdään toimivan yhä kansainvälisemmin, jolloin kansallisvaltioiden rajoilla on yhä vähemmän merkitystä. (Borja & Castells 1996, 12–13, 233.)

Sassen (1996, 27–31; 2000, 111–112) viittaa tähän kansallisvaltioiden merkityksen laskuun denationalisaation käsitteellä. Hän uskoo, että valtioiden tilalle tärkeimmiksi toimijoiksi nousevat niin sanotut *globaalit kaupungit*, jotka ovat globaalin talouden strategisen hallinnan paikkoja ja kaikkein kehittyneimpien palveluiden ja talousoperaatioiden, kuten kansainvälisen kaupan markkinapaikkoja. Tällaisia kaupunkeja ovat Sassenin mukaan muun muassa New York, Tokio, Lontoo, Frankfurt, Pariisi, Amsterdam, Sydney, Hong Kong ja Singapore, jotka ovat taloudellisesti lähes riippumattomia valtioista, joissa sijaitsevat. Pikemminkin kansallisvaltioiden nähdään olevan riippuvaisia niistä. (Sassen 2000, 21–22, 27.) Nämä globaalit kaupungit verkostoituvat keskenään, harjoittavat itsenäistä "ulkopolitiikkaa" ja markkinoivat itseään kansainvälisesti. Tämän myötä koko kaupungin käsitteen nähdään muuttuneen: suurkaupungeista on tullut subjekteja, itsenäisesti toimivia agentteja, jotka strategioineen tunkeutuvat aiemmin vain valtioille kuuluneille toiminnan alueille. Tässä monet teoreetikot näkevät myös yhteyden siirtymään hallinnosta hallinnointiin. Kansallisvaltiot nähdään vanhan hallinnon (*government*) edustajina, mutta verkostoituvat kaupungit kehittävät uusia, joustavia hallinnoinnin (*governance*)

järjestelmiä sopeutuakseen globalisaation aiheuttamiin muutoksiin. (Borja & Castells 1996, 117.)

Denationalisaation nimiin vannovat teoreetikot ovat saaneet myös kritisoijia, jotka uskovat pikemminkin uuteen *regionalismiin*, alueiden ja etenkin kansallisvaltioiden mahdollisuuksiin löytää vielä uusia keinoja oman kehityksensä ja jopa globalisaation hallintaan (MacLeod 2001, 823; OECD 1999, 33–36). Vaikka käsite "alue" on hyvin epämääräinen ja saa kansallisvaltion ja paikallishallinnon välissä hyvin erilaisia sisältöjä, etenkin Euroopan integraation kiihtyessä 1990-luvun puolivälissä nähtiin monien eurooppalaisten kansallisvaltioiden sisällä voimakas aluepolitiikan nousu ja valtioiden alueelliseen kehittämiseen panostaminen. Edellä luvussa 5.6 kuvatulla tavalla tämä kehitys oli nähtävissä myös Suomessa sisäasiainministeriön vetämänä. Alueiden itsehallinto ja riippumattomuus valtioistaan – hallinnointi – lisääntyi ja heijastui jopa historiankirjoitukseen: aiemmin lähinnä puhtaasti kansallisvaltioiden näkökulmasta kirjoitettua historiaa alettiin työstää uudelleen alueiden näkökulmasta. (Harvie 1994, 3–6, 8–10.) Eräässä mielessä myös tämän tutkimuksen historialliset luvut 3 ja 4 pyrkivät samantapaiseen historian uudelleen työstämiseen, tosin lähinnä pääkaupunkiseudun ja sen yliopistojen näkökulmasta.

Useimmista kaupungeista ei kuitenkaan voi koskaan tulla globaaleja tai kansainvälisen pääoman keskuksia Sassenin tarkoittamassa mielessä. Globalisaatiolla on siitä huolimatta sekä taloudellisia että poliittisia vaikutuksia myös näihin kaupunkeihin. Philadelphiää, Manchesteriä ja muita keskisuuria kaupunkeja tutkineen Hodosin mukaan tällaisille globalisaation kannalta toisen kokoluokan kaupungeille voi löytyä oma "lokeri" globaalista taksonomiasta: kaupungit voivat esimerkiksi profiloitua tukemaan jotain globaalia keskusta ja hyötyä tästä samalla itse (Hodos 2002, 358–359, 375–377). Havainto on erityisen tärkeä Euroopassa, jossa kaupungit ovat aina olleet keskimäärin pienempiä kuin Yhdysvalloissa ja Aasiassa. Parhaimmillaankin Eurooppaan voi mahtua vain muutama aidosti globaali keskus. Silti myös Euroopassa globalisaatio näyttäisi vaikuttavan eniten suurkaupunkeihin, joiden nähdään vähitellen kehittyvän autonomisiksi poliittisiksi toimijoiksi ja siirtyvän hallinnosta hallinnointiin (Kübler & Wälti 2001, 35).

2000-luvulle tultaessa Euroopan integraatiokehitys on monien tutkijoiden mukaan siirtymässä alueista nimenomaan kaupunkeihin, jotka nähdään yleisesti koko Euroopan talouden moottorina. Etenkin EU:n painotukset ovat siirtyneet aluepolitiikasta nimenomaan kaupunkipolitiikkaan, jolla pyritään rakentamaan eurooppalaisissa kaupungeissa uutta hallinnointia ja seudullista yhteistyötä. (Newman 2000, 895, 900–903, 906–907; DiGaetano & Strom 2003, 368.) Vaikka valtion rooli samalla säilyisikin edelleen tärkeänä hallintojärjestelmänä, valtio ei ole enää suvereeni ja voi vain epätäydellisesti ja -suorasti ohjailta alueellaan sijaitsevia toimijoita. Sen sijaan kaupungeille tämä merkitsee uusia mahdollisuuksia nousta hallinnon avaintoimijoiksi Euroopassa. Koko

Euroopan tasolla vertailevaa kaupunkitutkimusta tehnyt Le Galès uskoo, että globaalia tasoa pienemmät, Euroopan keskisuuret kaupungit eivät sulaudu ja katoa globaalin kapitalismin verkostoihin, vaan ne voivat EU:n vaikutuksen avulla "eurooppalaistua" ja menestyä globaalinkin talouden aikakaudella taloudellisen, sosiaalisen ja fyysisen rakenteensa turvin, usein vahvaan julkiseen sektoriin turvautuen. Siksi nimenomaan seudullinen yhteistyö ja yhteiskunnan eri sektoreiden väliset kumppanuudet ovat avainasemassa pyrittäessä "hallitsemaan" globalisaatiota keskisuuren eurooppalaisen kaupungin näkökulmasta. (Le Galès 2002, 75–111, 147–179.)

Helsingin seutu sopii esimerkiksi Le Galèsin tarkoittamasta keskisuuresta eurooppalaisesta kaupunkiseudusta, joka voi selviytyä globalisaation paineessa pienuudestaan riippumatta. Syrjäisestä sijainnista ja vähäisestä väkimäärästä huolimatta kansainvälisessä kilpailussa on voitu pärjätä panostamalla tietoon, tutkimukseen, koulutukseen ja osaamiseen. Le Galèsin mukaan yliopistot ovat Suomessa globalisaatiosta huolimatta edelleen vahvoja instituutioita, kaupunkien sosiaalisen ja poliittisen rakenteen pilareita. Suuri joukko kaupunkien asukkaista on opiskelijoita, joista enemmistö jää kaupunkeihin myös valmistuttuaan ja toimii esimerkiksi yhdistysten ja politiikan kautta osana kaupunkien kulttuurisia ja sosiaalisia verkostoja (vertaa opiskelijat kaupungin strategisena voimavarana luvussa 5.9.2). Näillä yliopistokaupungeilla on hyvät mahdollisuudet yhdistää tiede tuottavaan talouteen, mikä Helsingissä on nyt laajasti tiedostettu ja mistä luvussa 5.4 kuvattu tiedepuistokehitys on erinomainen esimerkki. Le Galès pitää Helsinkiä Itämeren "polttopisteenä", eurooppalaisten verkostojen aktiivisena jäsenenä (vertaa edellä luku 5.9.3), joka on menestynyt taloudellisesti erityisesti Nokian ansioista ja toimii kehittyneenä itäisenä etuvartioasemana lähellä Pietaria ja Baltiaa. (Le Galès 2002, 216–218, 243.) Castellsin ja Himasen mukaan Suomen avoimuuteen ja hyvinvointiin perustuva tietoyhteiskuntamalli poikkeaa suuresti Piilaaksosta tai esimerkiksi Singaporest, mutta Suomea voidaan silti pitää yhtenä maailman kehittyneimmistä tietoyhteiskunnista ja talouksista millä tahansa mittarilla mitattuna (Castells & Himanen 2001, 13–20). Kaikki tutkijat eivät kuitenkaan jaa näin optimistista käsitystä. Koska globalisaatio tuottaa menestyjien lisäksi aina myös syrjäytyjiä niin ihmisten kuin alueidenkin joukossa, se vaikeuttaa yhteiskunnallisen hyvinvoinnin tuottamista ja sen kielteiset vaikutukset ovat nähtävissä myös Suomessa (Kopperi 2001, 21–23; Väyrynen 2001, 13–14). Joka tapauksessa nimenomaan pohjoismaisesta hyvinvointivalttiosta kiinni pitäminen on luonut Suomeen ja Helsinkiin tasaista yhteiskunnallista hyvinvointia ja väestörakennetta, mikä on tuottanut etuja samankokoisiin eurooppalaisiin kaupunkeihin verrattuna. (Le Galès 2002, 258–259.) Hailan mukaan kaupunkimarkkinoinnin ja luvussa 5.7 kuvatun Euroopan kulttuuripääkaupunkivuoden kaltaisten kulttuurihankkeiden lisäksi Helsinki voi hillitä ja "hallita" globalisaation aiheuttamia paineita myös niin ei-yritteliäillä ja "epäseksikkäillä" keinoilla kuin seudun asuntopolitiikan säätelyllä (Haila 2001b, 6–9).

Kuitenkin globalisaatio ja siirtymä hallinnosta hallintaan tuottaa kaupungeille edelleen myös ongelmia. Useat eurooppalaiset suurkaupungit ovat esimerkiksi pyrkineet irrottautumaan taloudellisista siteistään kansallisvaltioihin, kun niistä on tullut yhä kyvyttömämpiä auttamaan kaupunkiaan. Monet varakkaat kaupungit – myös Helsinki – pärjäisivät taloudellisesti itsenäisinä paljon paremmin kuin jakaessaan osan vauraudestaan valtion tulonsiirtoina köyhemmille alueille. Valtiontaloudesta irtautuminen ei kuitenkaan useimmiten onnistu. Lisäksi jo kaupunkien keskinäisen kilpailun nähdään kiristyneen kovaksi ja kaupunkien hallinnon painopisteen siirtyneen vähitellen hyvinvointipalvelujen tuottamisesta kohti uusliberalistista vapaan kilpailun ja tehokkaan talouskasvun varmistamista. Tällainen kaupunkipolitiikka keskittyy kaupungin kilpailukyvyyn ja attraktiivisuuden vahvistamiseen sekä sosiaalipolitiikan ja kulttuurimuutosten kasvavista haasteista selviämiseen. (Kearns & Paddison 2000, 845–847.) Näihin haasteisiin vastaaminen on kaupungin yrityksiä ohjailla muutoskehitystä itselleen edulliseen suuntaan, saada julkiset palvelut järjestetyiksi monimutkaisuuden olosuhteissa yhdessä muiden toimijoiden, etenkin elinkeinoelämän ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Tällainen yhteiskunnan eri sektoreiden yhteinen hallinnointi on muuttanut kaupunkien politiikkaohjelmien muotoilua ja täytöntöönpanoa merkittävästi ja siitä on seurannut myös sellaisia uudistuksia, joiden myötä monet kaupungit ovat menettäneet ainakin osan myös oman kaupunkialueensa ja -toimintojensa hallinnasta muille toimijoille. (Kübler & Wälti 2001, 36.)

6.1.3 Erilaisia hallinnon alatyyppejä

Edellä on kuvattu kaupunkien hallinnon kehittymistä ja sen yhteyksiä muihin ilmiöihin. Mihin tällä paikallisen tason toimijoiden yhteistyöllä sitten pyritään? Hallinnon prosessi ei ole arvoneutraali, vaan se heijastelee aina (kaupunki)poliittisia arvoja, jotka näkyvät siinä, kuinka kaupunkia kulloinkin hallitaan ja mihin päämääriin hallinnointiprosessilla pyritään. Hallinnon erilaisia muotoja ja luokitteluja on lähes loputtomasti, mutta Pierren (1999, 372) mukaan ne voidaan vertailemalla melko ongelmattomasti palauttaa lopulta neljään erilaiseen perustyyppiin: managerialistiseen, korporatiiviseen, kasvuhakuihin ja hyvinvointilähtöiseen hallintaan.

Managerialistinen hallinnointi (*managerial governance*) korostaa kustannustehokasta ongelmanratkaisua, ammattimaista johtamista (poliittisen asemesta) ja palvelujen tuottamista etupäässä tarvelähtöisesti silloinkin, kun tämä tapahtuu demokraattisuuden ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksien kustannuksella. Pääpaino on tehokkuudessa ja tuottavuudessa markkinatalouden lainalaisuuksien mukaisesti eikä perinteisille julkisen sektorin arvoille kuten sivistykselle anneta paljon arvoa. Korporatiivinen hallinnointi (*corporatist governance*) on tyyppinen esimerkiksi pohjoismaissa. Siinä julkinen sektori pidetään tietoisesti suurena ja

korostetaan mahdollisimman monia tahoja päätöksentekoon mukaan ottavaa demokraattisuutta. Kaikkia etuisuuksia pyritään jakamaan tasaisesti kaikille. Tästä seuraa toisaalta myös tämän tyyppin suurin ongelma, talouskurin puute. Kasvuhakuinen hallinnointi (*progrowth governance*) on tyypillinen esimerkiksi Yhdysvalloissa. Tuotanto on keskeisellä sijalla ja sen päämääränä on paikallisen talouskasvun synnyttäminen, mutta samanaikaisesti poliittisilla linjauksilla ja valinnoilla on kuitenkin merkitystä. Niiden avulla pyritään yhteisesti koordinoimaan julkisen ja yksityisen puolen toimintoja ja päättämään, mihin suuntaan ja minkä intressien ehdoilla kokonaisuutta kehitetään. Hyvinvointilähtöiselle hallinnoinnille (*welfare governance*) on tyypillistä passiivinen politiikka ja paikallaan polkeva valtiontalous, joka hoitaa lähes kaiken ilman varsinaista talouskasvua. Massojen poliittinen osallistuminen yhdistyy antikapitalismiin, koska yritysmyönteisyyden uskotaan aiheuttavan segregoitumista ja kansalaisten kahtiajakautumista. Paikallistaso on heikko sekä poliittisena voimana että itsenäisenä tuottajana, koska kaupungit pyritään irrottamaan paikallistaloudesta turvaamalla valtio, jonka tehtävä on tuottaa tasaiset peruspalvelut varmuudella kaikille. (Pierre 1999, 377–388.) Hallinnoinnin päätyypit voidaan jäsentää myös esimerkiksi seuraavanlaiseksi nelikentäksi:

Taulukko 1. Hallinnoinnin päätyypit ja niiden keskinäiset suhteet		Ensisijainen palveluiden tuottamisen tapa	
		yksityinen/tuloskeskeinen	julkinen/tasapainottava
Päätöksenteon tyyli ja tapa	käytännöllinen/tarvelähtöinen	managerialistinen	hyvinvointilähtöinen
	ideologinen/konsensushakuinen	kasvuhakuinen	korporatiivinen

6.1.4 Hallinnoinnin haasteet demokratialle ja sosiaaliselle tasa-arvolle

Kuten edellä on jo todettu, hallinnointiin perustuvassa järjestelmässä yhteisiä asioita hoidetaan lukuisten eri toimijoiden keskinäisen ja epävirallisen koordinaation välityksellä. Siinä demokraattisesti vaaleilla valitut, julkiset edustukselliset elimet joutuvat jakamaan päätösvalan, vastuut ja resurssit ei-valittujen elinten ja julkishallinnollisten säännösten ulkopuolella olevien toimijoiden kanssa. Suomessakin on alettu keskustella niin sanotusta "demokratiavajeesta": kun edustuksellisen demokratian elinten koetaan toisinaan muutenkin edustavan kansalaisten tahtoa huonosti ja vaalien äänestysaktiivisuus on Suomessa jatkuvasti laskenut vuodesta 1984 lähtien, esiin nousee tärkeä kysymys, voiko hallinnoinnin epävirallinen asiainhoito olla samalla demokraattista. (Borg 2001, 126–133.) Kysymykseen ei ole löydettävissä yksiselitteisiä vastausta, mutta esimerkiksi Britannian paikallishallintojärjestelmiä tutkineen Burnsinkin mukaan hallinnointi on tullut jäädäkseen, joten myös demokratian haasteisiin on lähdettävä vastaamaan hallinnoinnin lähtökohdista. Burns uskoo, että hallinnointi ja demokraattinen vallankäyttö voi olla mahdollista yhdistää paikallisen demokratian integroiduksi järjestelmäksi, mikäli yhteisö on halukas ja

kykenevä perusteellisesti selvittämään sen monimutkaisen toimijaverkoston, joka hallinnointiin paikallisella tasolla osallistuu. (Burns 2000, 963, 972.) Kysymys päätöksenteon demokraattisuuteen kohdistuvista uhkista on erityisen kiinnostava tutkimuskohteen kannalta Helsingissä: vaikkei kaupungin ja yliopiston neuvottelukunta teekään varsinaisia päätöksiä kaupunkia ja yliopistoa koskevissa asioissa, se on konkreettinen esimerkki asioiden koordinoimisesta ja valmistelusta molempien organisaatioiden demokraattisesti valittujen edustuksellisten elinten (kaupunginvaltuuston ja -hallituksen sekä yliopiston konsistorin) ulkopuolella. Tähän kysymykseen perehdytään empiirisesti tuonnempana luvussa 7.2.1.

Toinen tärkeä hallinnoinnin haaste liittyy siihen, kuinka hallinnointi voisi samanaikaisesti edistää sekä taloudellista kehitystä että sosiaalista tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta, koska se tyypistään riippuen pyrkii yleensä tuottamaan ensisijaisesti jompaa kumpaa mahdollisesti toisen kustannuksella (Fainstein 2001, 884; Harding ym. 2000, 975). Fainsteinin mukaan vastaavasti talouskehityksen ja sosiaalisen tasa-arvon yhtäaikainen edistäminen voisi olla mahdollista, mikäli hallinnointi sisältäisi kaikkia väestöryhmiä koskettavia kumppanuuksia. Siten hallinnoinnin ei tarvitsisi merkitä tulonjaollista jakoa hyvä- ja huono-osaisiin, vaan se voisi mahdollistaa jopa perinteiselle kansallisvaltiolle mahdottomia, hyviä paikallisia ratkaisuja. (Fainstein 2001, 888.)

6.2 Regiimi (*regime*) paikallisten hallinnointijärjestelmien kuvaajana

Vaikka samantapaisia ajatuksia oli esitetty jo aiemminkin, käsite regiimi (*regime*) on peräisin Clarence Stonen alueellista valtaa ja sen jakautumista käsittelevästä teoriasta ja teoksesta *Regime Politics* vuodelta 1989 (Stone 2001, 20). Regiimi on kansainvälisen politiikan tutkimuksesta kaupunki- ja aluetutkimuksen puolelle lainattu käsite, jota on kehitetty edelleen regiimiksi nimenomaan kaupunkikonteksteihin (*urban regime*) (Mossberger & Stoker 2001, 814). Alkuperäinen käsite oli yhdistelmä poliittista ekonomiaa ja pluralistisia valtio-opillisia näkemyksiä. Sillä oli tarkoitus selittää julkisen ja yksityisen sektorin välisiä suhteita tähdittäessä talouskasvuun. Nykyään regiimillä tarkoitetaan useimmiten paikallisen hallinnon piirissä olevaa alueellista valtakeskittymää sekä sen ideologiaa. Regiimi voi olla esimerkiksi samanmielisten toimijoiden muodostama poliittinen koalitio, joka puolestaan on osa suurempaa kenttää tai verkostoa, jolla yhteisiä asioita monen erilaisen toimijan kesken hoidetaan. Tällaisella kentällä voi olla useita regiimejä, joilla on keskenään erilainen ideologia. Regiimin käsitettä käytetään sekä kuvailevana että selittävänä, mutta sille ovat aina keskeisiä paikallishallinto valittuine poliitikkoineen ja virkamiehineen. (Downing 2001, 7–16.) Kaiken kaikkiaan regiimiteoria on yksi hallinnoinnin teorian johtavista selittäjistä (DiGaetano & Lawless 1999, 546; Mossberger & Stoker 2001, 810).

Regiimejä voidaan luokitella tyyppeihin erityisesti sen mukaan, millainen regiimi ja sitä vastaava agenda hallitsee tietyssä kaupungissa tai paikallisyhteisössä. Tällaiset luokittelut tuottavat päällekkäisyyksiä edellä käsiteltyjen hallinnoinnin tyyppien kanssa. Dowding (2001, 13) jakaa urbaanit regiimit ylläpitävään (*maintenance*), kehittävään (*development*), keskiluokan intressejä edistävään (*middle-class progressive*), massoja mobilisoivaan (*mass mobilization*), palveluja tuottavaan (*service-delivery*), moniarvoiseen (*pluralist*) sekä hypermoniarvoiseen (*hyperpluralist*), joka tarkoittaa jo niin suurta moniarvoisuutta, että mikään regiimi ei enää käytännössä hallitse. Erään toisen luokittelun mukaiset neljä regiimityyppiä ovat puolestaan asiakaslähtöinen (*clientelist*), korporatiivinen (*corporatist*), managerialistinen (*managerial*) ja moniarvoinen (*pluralist*) (DiGaetano & Lawless 1999, 548–550; Lawless 2002, 1331).

Kuitenkin kuten edellä kasvuhakuisen hallinnoinnin, myös regiimin tyypillisin pyrkimys ja suurin tavoite on aina ollut paikallisalueen kehittäminen talouskasvua tuottamalla. Talouskasvu tuo paikallishallinnolle lisää liikkumavaraa kasvaneiden tulojen ja verojen muodossa, joka puolestaan legitimoit hallitsevan regiimin vallankäyttöä ja tuottaa sille poliittista menestystä. Näin regiimit jäsentyvät markkinavoimien ja poliittisen kontrollin yhdistelmänä poliittisten, taloudellisten ja muiden painostusryhmien koalitioiksi. Toisaalta ne korostavat talouskasvun ohella muitakin asioita ja erityisesti moniarvoiset regiimiteoriat korostavat eri alojen samanaikaista kehittämistä. Regiimeillä voidaankin esimerkiksi räätälöidysti ratkaista kunnallispoliittisia ongelmia rakentamalla tietynlaisen, toivotun ideologian omaava koalitio regiimiksi tietyn kunnallispoliittisen tavoitteen saavuttamiseksi. Parhaimmillaan regiimi voi mobilisoida resursseja agendansa tukemiseen ja kyetä ratkaisemaan ongelmia sopivia uusia koalitioita muodostamalla. Regiimiteorian suurimpia vahvuuksia on se, että se yhdistää poliittisen ekonomian joustavasti moniarvoisuuteen ja institutionalismiin. (Downing 2001, 8–9, 13, 17.) Regiimiteoreettinen tarkastelu on pelkän paikallisen hallintokoneiston tarkastelua hyödyllisempää, koska regiimi huomioi myös historiallisia ja inhimillisiä tekijöitä. Regiimin käsite on siis sovellettavissa hyvinkin erilaisten tapausten tutkimiseen, mutta joustavuus tekee käsitteestä toisaalta myös monimutkaisen. (Downing 1999, 541; Stone 2001, 23, 31–33.)

Urbaanin regiimin käsitteellä analysoitiin alun perin Yhdysvaltojen paikallishallinnon vaihteita, jotka historiallisesti seurasivat poliittisten ja taloudellisten olosuhteiden kehitystä. Yhdysvalloissa paikallishallinto on ollut yleensä vahvempaa kuin Euroopassa, jossa kansallisen tason poliitikot toimivat usein myös paikallistasolla. Lisäksi valtion rooli on ollut Euroopassa suurempi, paikallinen ei-poliittinen virkamieskoneisto vahvempi ja suunnittelu korporatiivisempaa (Downing 2001, 12–13). Talouskasvuun tähtääviä koalitiota ovat Euroopassa johtaneet poliitikot eikä yritysmaailma sinänsä kuten Yhdysvalloissa. Siksi regiimiteoria on ollut sovellettavissa

heikommin Euroopan kuin Yhdysvaltojen tutkimiseen, ja sitä on myös kritisoitu voimakkaista amerikkalaispainotuksistaan. (DiGaetano & Lawless 1999, 547–548.) Etenkin eurooppalaisissa sovelluksissa regiimin käsitettä on käytetty jopa tapauksissa, joissa ei tähdätä talouskasvuun ja joissa ei ole lainkaan kumppanuuksia yksityisen sektorin kanssa. Mossbergerin ja Stokerin mukaan regiimiä onkin venytetty ja sovellettu niin monin tavoin yli alkuperäisen merkityksensä, että käsite on vaarassa menettää teoreettisen käyttökelpoisuutensa. Silloin tulisi nostaa abstraktiotasoa ja tarkastella regiimin sijaan vain hallinnon sisäisiä verkostoja (*policy networks*), joka on alaluvun 6.4 aihe. Toisaalta regiimeihin liittyy aina myös muutakin kuin verkostoja tai organisaatioiden välistä yhteistyötä. (Mossberger & Stoker 2001, 810–811, 817–818, 821–825.)

Kaupungin ja yliopiston neuvottelukunta voidaan nähdä moniarvoisena regiiminä (*pluralist urban regime*), joka koostuu kaupungin ja yliopiston vaaleilla valituista johtajista ja keskeisistä virkamiehistä. Tämä koalitio pyrkii edistämään agendaansa, kaupungin ja yliopiston yhteistä etua ja hankkeita lähinnä pääkaupunkiseudun toimintaympäristössä. Vaikka regiimiteorialle tärkeä pyrkimys alueen menestykseen ja talouskasvuun on myös kaupungin ja yliopiston yhteistyön keskeinen tavoite, yhteistyöllä on myös monia muita, etenkin kulttuurisia, sivistyksellisiä ja kansainvälisiä ulottuvuuksia. Regiimin käsitteen avulla voidaan siis hahmottaa neuvottelukunnan asemaa ja tarkoitusperiä, mutta tätä pidemmälle menevässä yhteistyön analyysissä muut käsitteet, oletettavasti etenkin verkosto ja kumppanuus, muodostuvat regiimiä hyödyllisemmiksi.

6.3 Kasvukone (*growth machine*) kaupunkien talouskasvun kehittäjänä

Kasvukone (*growth machine*) on juuriltaan marxilaisen talousmaantieteen kritiikiksi synnytetty John R. Loganin ja Harvey L. Molotchin vuonna 1976 esittelemä käsite, joka tunnetaan teoksesta *Urban Fortunes. The Political Economy of Place* vuodelta 1987 (Logan & Molotch 1987, 32–37, 50–62). Käsite vertaa kaupunkia eräänlaiseen taloudellista kasvua tuottavaan koneeseen: katsotaan, että lähes mikä tahansa talouskasvu tuottaa kaupungille lisää työpaikkoja ja verotuloja sekä kustantaa kaupungin tarvitsemia palveluita. Siksi kasvukoneteoria lähtee deterministisestä ajatuksesta, jonka mukaan kaupunkien hallinnon ja niissä harjoitettavan politiikan tärkein tehtävä on vastata kaupunkien talouden tarpeisiin, koska tällaisen kasvuhakuisen kaupunkipolitiikan uskotaan lopulta kehittävän kaupunkia parhaiten. Kasvukone pyrkii edistämään talouden mahdollisimman arvoista vapaata kasvua, jossa markkinat saavat lopulta ratkaista sen, mitä ja minne kaupungissa rakennetaan. (Downing 2001, 12–13; Logan & Molotch 1987, 32–34.)

Kasvuhakuisuuden lisäksi kasvukoneteoriaa yhdistää edellä kuvattuun regiimiteoriaan amerikkalaisuus. Yhdysvaltojen paikallishallinnossa on ollut kasvukoneelle suotuisat

rakenteelliset olosuhteet. Lisäksi se on ollut kaupunkien kehittämisteorioiden joukossa erityisen suosittu lama-aikoina, koska sitä on pidetty tehokkaana keinona nousta taloudellisista taantumista aina 1970-luvun öljykriisistä lähtien. Siten myös edellä luvussa 5.7 esitetty vertaus Helsingin kulttuuripääkaupunkivuodesta 2000 eräänlaisena kaupungin kasvukoneena 1990-luvun lamasta irti pääsemiseksi puolustaa paikkaansa. (Downing 2001, 8–9; Cantell & Heikkinen 22–25.) Helsingissä tosin pyrittiin nousemaan lamasta kulttuurituotannon eikä vapaiden markkinoiden luoman talouskasvun avulla. Kyseistä esimerkkiä lukuun ottamatta kasvukone vaikuttaakin Suomen ja Helsingin olosuhteisiin liian yksipuoliselta, rajoittuneelta ja talouskasvuhakuiselta, jotta se voisi olla hyödyllinen analysoitaessa kaupungin ja yliopiston yhteistyötä.

6.4 Verkosto (*network*) kaupunkiseutujen hallinnon ja vallan hajauttajana

Nykypäivänä paikallishallintoihin ympäri maailmaa kohdistuu yhä suurempia kompetenssi- ja hajauttamisvaatimuksia. Kaupungit tarvitsevat räätälöityjä kaupunkipoliittisia strategioita vetovoimaisuutensa ja taloudellisen kilpailukykyä ylläpitämiseksi. Asteittainen siirtymä vanhasta keskitetystä hallinnosta toimijoiden yhteistyötä koordinoiviin verkostoihin (*policy networks*) edellyttää kaupungeilta yhteistoimintaa aiempaa useampien toimijoiden sekä intressiryhmien kanssa. Hyvinvointivaltioajattelun keskeinen käsitys, että poliittinen johto voisi aina ohjata taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia prosesseja erilaisilla sääntelymekanismeilla, vaikuttaa nykypäivänä uskomattomalta. Käsitys on antanut tilaa realistisemmalle näkemykselle, jossa poliittinen hallintokoneisto nähdään vain yhtenä toimijana usean keskinäisriippuvaisen toimijan muodostamassa järjestelmässä, joka on nimenomaan verkostomainen. (Bassett ym. 2002, 1757–1759; Kickert ym. 1997, 3–5, 188–189.) Paikallishallinnot ovat rakenteistuneet uudelleen julkisen ja yksityisen sektorin rajat ylittäviksi ja kumppanuuksille perustuviksi verkostoiksi. Samalla kaupunkien ja paikallishallintojen ongelmista on tullut institutionaalisesti niin monitahoisia, ettei oikein minkään hallintokoneiston kompetenssi ja resurssit yksinään riitä niihin vastaamaan. Tämän hallinnollisten resurssien riittämättömyyden edessä kaupunkien on pyrittävä yhä yritteliäämpään ja markkinointihenkisempään suuntaan, osaksi kansainvälisiä kaupunkiverkostoja ja etsittävä kumppaneita hankkeidensa toteuttamiseen. Goss (2001, 91–99) rinnastaa verkostot ja kumppanuudet käyttämällä molempia käsitteitä rinnakkain ja kutsumalla niitä lopulta yhden ja saman asian eri puoliksi: yksittäinen kahden toimijan välinen kumppanuussuhde on ikään kuin yksi laajemman, toimijoista ja näiden keskinäisistä kumppanuuksista muodostuvan verkoston osa. (Nijkamp ym. 2002, 1866, 1877.)

Mattilan & Uusikylän (1999, 7, 107) mukaan poliittisen päätöksenteon verkostojen tutkimus on yleistynyt viime aikoina nopeasti myös Suomessa. Poliittisia verkostoja tutkineen McGuirkin

mukaan vallan sijaintipaikka hallinnoinnissa on vähitellen muuttunut: on syntynyt uusia verkostomallisia tapoja hallita. Ne ovat samalla tehneet vallasta entistä liikkuvampaa ja fragmentoituneempaa, mikä on myös halvaannuttanut perinteisen hallintokoneiston kykyä johtaa verkoston muita toimijoita. (McGuirk 2000, 651–652.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei verkostoja voisi lainkaan ohjailla: Kickertin ym. mukaan verkostojen johtaminen on mahdollista, kunhan niille löydetään jokin yhteinen tarkoitus tai tavoite, joka hyödyttää kaikkia verkoston jäseniä. Tällaisessa tilanteessa julkinen hallinto voi siis joko 1. olla kokonaan liittymättä verkostoon, 2. toimia verkoston kautta yhteistyössä ja kumppanuudessa muiden kanssa, 3. yrittää toimia verkostoa johtavana managerina, tai 4. jo alun alkaen itse toimia aktiivisena verkon rakentajana. Kickert ym. erittelevät kolme tärkeää ja erilaista ulottuvuutta, joiden kaikkien mukaan hallinnointi tapahtuu osana verkostoja tai niiden avulla: 1. Instrumentaalisen ulottuvuuden mukaan verkostossa eivät toimi normaalit hallinnon sääntelykeinot ja instrumentit, koska ne ovat liian yhdenmukaisia ja yksipuolisia. Yksittäinenkin taho voi silti ohjata yhdestä paikasta kaikkia muita yhteiseen päämäärään käyttämällä kehittyneempiä kannustimia, liittoumia ja kommunikatiivisia instrumentteja verkoston sisällä. 2. Interaktiivinen ulottuvuus korostaa verkoston toimijoiden moninaisuutta ja näiden keskinäistä vuorovaikutusta. Verkosto toimii etsimällä yhteisiä tarkoituksia ja toimimalla koordinoitusti niiden saavuttamiseksi. Verkostoa voidaan hallita vain "voittajakoalitioita" rakentamalla. 3. Institutionaalinen ulottuvuus korostaa verkoston rakenteellisia ja kulttuurisia ominaisuuksia sekä niiden instituutioiden roolia, jotka muotoilevat verkoston toimijoiden strategioita ja aikomuksia näistä arvoista lähtien. Verkoston hallinta on mahdollista hallitsemalla näitä instituutioita. (Kickert ym. 1997, 166–168, 178–186.)

Erilaisilla hallinnollisilla verkostoilla on keskeinen merkitys kaupungin ja yliopiston yhteistyölle Helsingissä. Esimerkiksi luvussa 5.6 kuvatut Culminatum, pääkaupunkiseudun yliopistokonsortio ja molemmat Helsinki-klubit ovat erinomaisia esimerkkejä kaupungin ja yliopiston aktiivisesta verkostojen rakentamisesta sekä hallinnoinnista verkostojen välityksellä. Verkostokäsitteisiin perustuva analyysi näistä toimijoista ja niiden suhteista tiivistyy tuonnempana luvuissa 6.6 ja 7.2.

6.5 Kumppanuus (*partnership*) instituutioiden muodollisena yhteistyörakenteena

1990-luvun alussa Neuvostoliiton hajottua ja kylmän sodan päätyttyä koettiin lähes maailmanlaajuinen lama. Maailmantalouden globalisoituminen oli vähitellen alkanut ja sen seurauksena teollisuusmaiden kaupunkiseuduilla alettiin vähitellen siirtyä hallinnosta hallinnointiin edellä luvuissa 6.1.1 ja 6.1.2 kuvatun mukaisesti. Talouden avautuminen, kansainvälistyminen ja uudelleen rakenteistuminen loi uusia paineita keskinäiseen taloudelliseen kilpailuasetelmaan joutuneille kaupunkiseuduille. Näistä ongelmista selvitäkseen yhä useampien

kaupunkien julkinen hallinto alkoi tiivistää yhteistyötä sidosryhmiinsä ja etenkin elinkeinoelämään päin. (DiGaetano & Strom 2003, 376.) Tällaisessa yhteistyössä on kyse kumppanuudesta (*partnership*), jonka esimerkiksi Painter ja Clarence (2001, 1221) määrittelevät muodolliseksi rakenteeksi, joka tuo instituutioita yhteen erityisten ongelmien ratkaisemiseksi tai päämäärien saavuttamiseksi. Esimerkiksi välttämättömien kunnallisten palveluiden tuottaminen on pääsääntöisesti edullisempaa yhteistyössä yritysten kanssa kuin kaupunkien omin voimin. Kumppanuuksista onkin tullut yhä tavallisempi hallinnoinnin toteuttamiskeino. Tämä näkyy selvästi myös Helsingissä: edellä luvussa 5.3 kuvattiin kaupungin sidosryhmäyhteistyön tiivistymistä laman saneleman taloudellisen pakon edessä 1990-luvulla ja luvussa 4.2 yliopiston sidosryhmäyhteistyön tiivistymistä jo noin kymmenen vuotta aiemmin. Nykyisin Helsingissä toteutetaan esimerkiksi lukuisia kunnallisia palveluita julkisen, yksityisen ja kansalaisjärjestöistä koostuvan "kolmannen sektorin" yhteistyönä eli kumppanuushankkeina.

Kumppanuuden käsite on Painterin ja Clarenden mukaan olemukseltaan kaksijakoinen: teoriassa kyseessä on hyvin formalisoitu ja systemaattisesti hallittu yhteistyöhanke, mutta käytännössä kumppanuudet ovat monimutkainen ja vaativa yhteistoiminnan muoto. Kumppanuuksien tyypillisiä ongelmia ovat organisaatioiden autonomia, reviirijattelu, koordinaatiovaikeudet, pyrkimykset keskinäisriippuvuuden rajoittamiseen sekä kumppanuusosapuolien oman edun tavoittelu. Usein on myös epäselvää, kuka kumppanuuksia hallitsee, mikä on heidän laajempi yhteiskunnallinen vastuunsa ja voiko kumppanuudella olla omia, sen osapuolista riippumattomia intressejä. Tällaiset intressit saattaisivat nimittäin olla yksittäisille kumppanuusosapuolille jopa haitallisia tehtäessä kokonaisuuden etua palvelevia kompromisseja. (Painter & Clarence 2001, 1221–1223, 1228–1229.) Myös kumppanuuden aste voi vaihdella epämuodollisesta suullisesta tiedonvaihdesta erilaisten yhteistyöhankkeiden kautta pysyviin, muodollisilla sopimuksilla määriteltyihin keskinäisesti velvoittaviin suhteisiin ja rakenteisiin asti. Gossin mukaan kumppanuudet ovat usein hyvin välineellisiä: niillä pyritään saavuttamaan esimerkiksi kustannussäästöjä tai muita mitattavissa olevia hyötyjä. Kumppanuudet edellyttävät osapuoliltaan yhteisiä tavoitteita ja strategiaa niiden saavuttamiseksi, näkemystä kumppanuuden tarkoituksesta ja osapuolten keskinäisistä rooleista, odotuksista ja vastuista (Goss 2001, 97–99). Instituutioiden taipumusta yleensä muodostaa kumppanuuksia kilpailemisen tai täydellisen hierarkkisen hallitsemisen asemesta voidaan Butlerin & Gillin mukaan perustella kontekstuaalisilla ja ihmistenvälisillä perusteilla. Kontekstuaalisia kumppanuuteen kannustavia perusteluita ovat esimerkiksi jonkun tarpeellisen resurssin niukkuus tai puute, aiemmat hyvät kokemukset toisesta osapuolesta, omaan strategiaan tai toiminnan suuntaan sopivuus tai pakottavat säädökset. Ihmistenvälisiä perusteluita ovat esimerkiksi aiempi luottamus, tieto soveliaasta kumppanista tai keskinäisten arvojen yhteensopivuus. (Butler & Gill 2001, 204–207, 209–210.)

Erilaisia kumppanuuksia voidaan tyypitellä esimerkiksi niiden osapuolten olemuksen ja keskinäisen suhteen perusteella julkisen sektorin sisäisiksi (*public sector partnerships*), julkisen ja yksityisen sektorin välisiksi (*public-private partnerships*) tai julkisen ja kolmannen sektorin välisiksi (*public/voluntary partnerships*) kumppanuuksiksi (Johnson & Scholes 2001, 204–231). Julkisen ja yksityisen sektorin väliset kumppanuudet ovat "kolmannen tien" vastauksia vanhaan pohdintaan valtio- ja hallintovallan sijoittumisesta kahden ääripään, täysin julkisen kansallisen omistuksen ja täysin yksityistetyn kilpailutilanteen, puoliväliin (DiGaetano & Strom 2003, 376). Näistä julkisen ja yksityisen välillä olevista yhteistyökumppanuuksista on muodostunut suosittuja hallinnoinnissa, erityisesti julkisten palveluiden ja projektien tuottamisessa (Butler & Gill 2001, 205–206). Juuri tällaiset kumppanuudet pitävät luvussa 6.3 kuvatun kasvukoneen käynnissä. Julkisen sektorin sisäiset sekä julkisen ja kolmannen sektorin väliset kumppanuudet ovat muuten samantyyppisiä, mutta niissä verkostomainen toimintatapa on yleensä vahvempi kuin julkisen ja yksityisen sektorin välisissä kumppanuuksissa. Etenkin kolmannen sektorin toimijoiden kanssa solmitut kumppanuudet edellyttävät huolellisuutta, koska kumppanuuksien muodostumisen kannalta ongelmallisten kulttuurierojen todennäköisyys on suuri. Silloin keskinäinen ymmärrys, kunnioitus, luottamus, yhteiset tavoitteet sekä kyky kehittää toimivia yhteistyömuotoja ovat tärkeitä. Kumppanuudesta voidaan saada lisäarvoa ja synergiaa, mikäli molemmat osapuolet kykenevät ne yhdessä näkemään. (Hill 2001, 217–219, 224.)

Kumppanuuksia voidaan tyypitellä toisaalta myös niiden synnyttämien vuorovaikutusten ja dynamiikan mukaan: kumppanuuksien perustaminen voi tapahtua joko vastauksena ja reagoitina ylhäältä alas päin (*top-down*) tuleviin ulkoisiin paineisiin ja muualla muotoiltuihin agendoihin, tai vastauksena perustajatahojen omiin toiveisiin alhaalta ylöspäin (*bottom-up*). Kyseessä on siis erottelu yksisuuntaisiin kumppanuuksiin, joissa muutospaineet vievät vain yhteen suuntaan, ylhäältä alaspäin julkiselta sektorilta jollekin kumppanille; sekä kaksisuuntaisiin tai yhteisiin kumppanuuksiin, joissa osapuolet tahtovat myös oppia toisiltaan sen lisäksi, että pyritään vaikuttamaan muihin. Niissä kommunikaatio ja muutospaineet liikkuvat molempiin suuntiin ja myös alhaalta ylöspäin. (Painter & Clarence 2001, 1219–1222.) Esitetty top-down- ja bottom-up-luokittelu on sisällöllisesti lähellä Mälkiän & Vakkurin (1998, 21–30) luokittelua Suomen yliopistojen uudesta strategisesta johtamistavasta 1990-luvun muuttuneessa tilanteessa. Tässä sisällöllisesti hyvin samantyyppisessä luokittelussa vaihtoehtoja kutsutaan toimitusjohtajamalliksi (keskitetty ja johdettu, lähellä top-down-vaihtoehtoa) ja heterarkkiseksi malliksi (verkosto-organisaatio, jolla on kuitenkin yhteinen päämäärä, lähellä bottom-up-vaihtoehtoa).

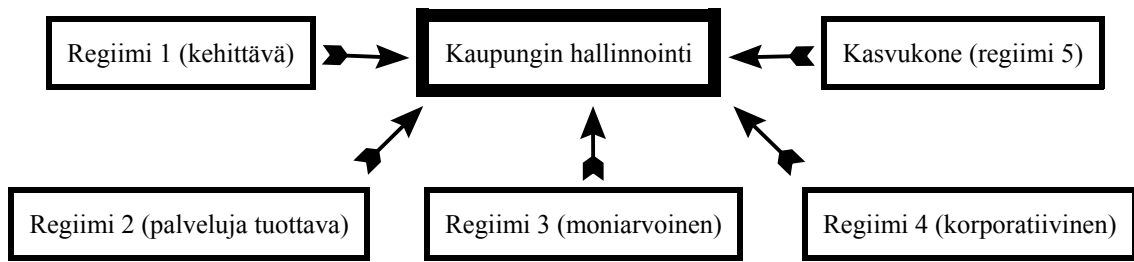
Tuoreet tapaustutkimukset osoittavat, että monilla Euroopan kaupunkiseuduilla on opittu entistä paremmin huomioimaan erimielisten ryhmien tai regiimien näkemykset ja integroimaan ne

verkostomaisiksi, kumppanuuksista koostuviksi päätöksentekojärjestelmiksi. Esimerkiksi Britanniassa on valtion toimesta vuodesta 1998 lähtien luotu järjestelmää, jolla etsitään ratkaisuja kaupunkiseutujen ongelmiin muille yhteiskunnan sektoreille suuntautuvista kumppanuuksista: näin on pyritty parantamaan esimerkiksi kaupunkien terveydenhuoltoa ja koulutusta ja luomaan yhä integroidumpia ratkaisuja julkishallinnon ongelmiin (Painter & Clarence 2001, 1215–1217). Myös yliopistot ovat yhä useammin olleet tällaisten kumppanuuksien osapuolina (esimerkiksi Karvinen 2002; Hook 1999; Patterson 1999). Suomessakin uusien intressiryhmien ja osapuolten valmisteluprosesseihin mukaan ottaminen ja näiden vaikutusmahdollisuuksien edistäminen on edennyt jo lain tasolle asti esimerkiksi yleisessä kunnallishallinnossa sekä kaupunkisuunnittelussa (Kuntalaki 1995; Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999; Borg 2001, 129–130). Kaupunkisuunnittelussa verkostomainen kumppanuuksille perustuva hallinnointi näkyy lisäksi niin sanotussa kommunikatiivisessa suunnittelussa (Mäenpää ym. 2000, 96–98, 180–183). Joidenkin tutkijoiden mukaan kaupunkiseutujen hallinnoinnin kehitys on tullut käännekohtaan: kumppanuuksien merkitys on vihdoin tiedostettu. Tulevaisuudessa kumppanuusrakenteiden täytyy kuitenkin tulla avoimemmiksi ja ottaa mukaan yhä uusia toimijaryhmiä olemassaolonsa legitimoimiseksi ja julkisen kannatuksensa varmistamiseksi. (Bassett ym. 2002, 1758, 1774.)

Kumppanuusteoria vaikuttaisi sopivalta näkökulmalta tutkimuskohteen ja Helsingin tapauksen empiiriseen analysointiin. Siten yliopiston ja kaupungin välistä yhteistyötä käsiteltäisiin julkisen sektorin sisäisenä, instituutioiden välisenä kumppanuutena. Kaupungin ja yliopiston yhteistyötä kumppanuuden ilmentäjänä Helsingissä käsitellään tuonnempana luvussa 7.1.

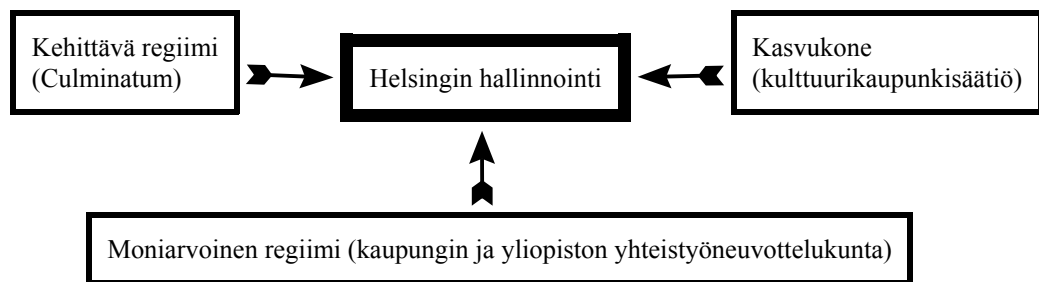
6.6 Käsitteet suhteessa toisiinsa ja tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Vaikka edellä esitetyt käsitteet ja niitä koskevat teoriat ovat periaatteessa erillisiä tieteellisiä keskusteluita ja koulukuntia, niitä voidaan tutkimuskohteenä olevan kaupungin ja yliopiston yhteistyön analysoinnin tarpeista lähtien jäsentää ja abstrahoida myös suhteessa toisiinsa. Käsitteistä hallinnointi on soveltamisalaltaan selvästi yleisimmällä tasolla ja kaikki muut voidaan määritellä suhteessa siihen, vaikkeivät muiden koulukuntien edustajat aina itse näin tekisikään. Esimerkiksi erilaiset regiimit pyrkivät vaikuttamaan yhden ja saman kaupunkiseudun hallinnointiin erilaisia ideologioita edistämällä. Siten myös kasvukone voidaan hieman yksinkertaistaen ymmärtää ideologialtaan erittäin kasvuhakuisiksi regiimiksi. Tällöin kaupungin hallinnoinnin hallitsemisesta keskenään kilpailevien regiimien sekä kasvukoneen vaikutuksesta hallinnointiin voidaan piirtää seuraavanlainen, idealisoitu ja esimerkinomainen vaikutusyhteyksien kuvio:

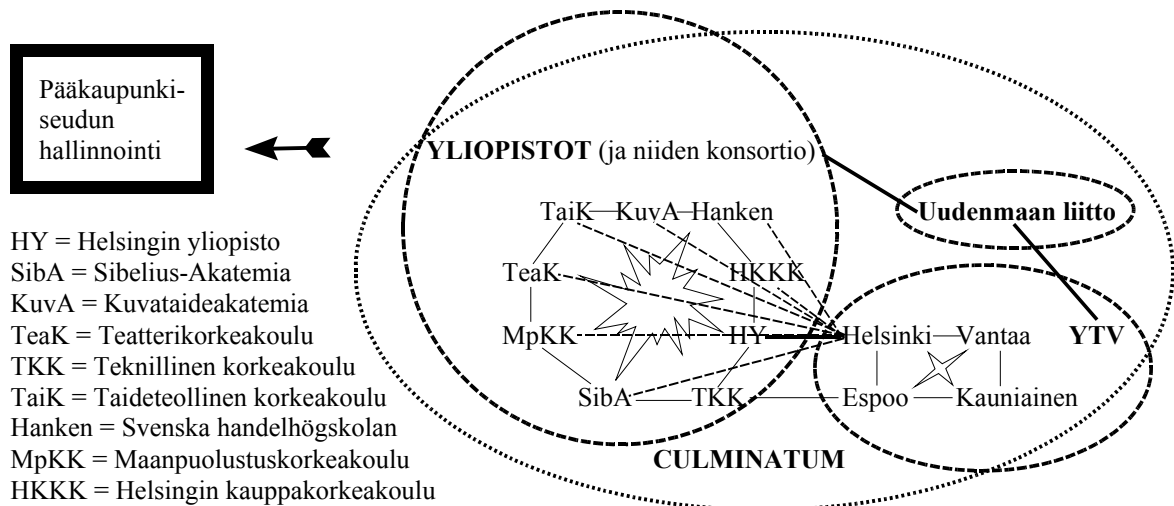
Kuvio 1. Erilaisten esimerkkiregiimien sekä kasvukoneen suhde kaupungin hallinnointiin

Kuviota voitaisiin edelleen soveltaa Helsingin hallinnointiin ja regiimien ideologioihin sekä edellä mainittuun kulttuurikaupunkisäätiöön kasvukoneena esimerkiksi seuraavasti:

Kuvio 2. Eräiden regiimien sekä kasvukoneen suhde Helsingin hallinnointiin

Kuten regiimien, myös verkostojen ja kumppanuuksien voidaan katsoa pyrkivän vaikuttamaan hallinnoinnin kokonaisprosessiin. Edellä on kuvattu, kuinka kumppanuudet voidaan hahmottaa myös verkostojen rakennusosina. Kuvataan sen mukaisesti esimerkiksi Helsingin yliopiston ja Helsingin kaupungin kumppanuutta merkinnällä HY–Helsinki sekä Teknillisen korkeakoulun ja Espoon kumppanuutta TKK–Espoo. Tällöin Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnan, pääkaupunkiseudun yliopistojen ja niiden yliopistokonsortion, Uudenmaan liiton ja näitä kaikkia laajemmin Culminatumin keskinäisistä yhteistyösuhteista voidaan piirtää seuraavanlainen, kaikki seudun kaupungit ja yliopistot kattava, hallinnointiin vaikuttamaan pyrkivä verkosto:

Kuvio 3. Eräiden kaupunkien ja yliopistojen keskinäisistä kumppanuussuhteista muodostuvien laajempien verkostojen suhde pääkaupunkiseudun hallinnointiin

Tämän perusteella tutkimuskohdetta voisi lähestyä joko regiimin ja kasvukoneen tai verkoston ja kumppanuuden käsitteitä hallinnointiin soveltamalla. Vaikka molemmat lähestymistavat auttavat jäsentämään ja ymmärtämään tutkimuskohdetta, Kantolan (2002, 79) mukaan erityisesti empiirisessä tutkimustyössä on syytä pyrkiä teoreettisten käsitteiden taloudellisuuteen: pyrkiä välttämään käsitteiden päällekkäisyyttä, jotta tutkimuskysymyksiin voidaan vastata mahdollisimman yksinkertaisesti ja selkeästi. Siten mahdollisista tarkastelutavoista on perusteltua rajoittaa vain toiseen. Kuten edellä todettiin, sekä regiimi että kasvukone ovat parhaimmillaan kasvuhakuisen amerikkalaisen paikallishallinnon selittäjinä, mutta jo Euroopan konteksteihin sovellettaessa niillä on lukuisia rajoituksia. Niiden avulla voidaan kuvata erilaisia hallinnointiin vaikuttamaan pyrkiviä koalitioita ja niiden ideologioita, mutta ei juurikaan näiden koalitioiden keskinäisiä suhteita. Sen sijaan verkoston ja kumppanuuden käsitteet sopivat eurooppalaiseen ja etenkin vahvaa valtiovaltaa korostavaan pohjoismaiseen kontekstiin paremmin. Lisäksi jo kuvioiden 2 ja 3 vertailu edellä havainnollistaa, että kumppanuuden ja niistä rakentuvien verkostojen käsitteitä soveltamalla on mahdollista analysoida huomattavasti monipuolisempaa toimijoiden joukkoa ja myös näiden toimijoiden keskinäisten suhteiden rakennetta.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu siis hallinnoinnin, verkoston ja kumppanuuden käsitteiden ja niitä vastaavien teoreettisten keskusteluiden varaan. Edellä käsitteet on kuvattu yleisestä yksityiskohtaiseen, mutta analyysissä niitä käytetään päinvastaisessa järjestyksessä yksityiskohtaisesta yleiseen. Ensin luvussa 7.1 tulkitaan Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyön sisältöjä ja olemusta kumppanuuden näkökulmasta. Edellä kuviossa 3 tämä rajoittuu merkinnällä HY–Helsinki kuvatun kaupungin ja yliopiston keskinäisen kumppanuussuhteen tarkasteluun. Sen jälkeen luvussa 7.2 analysoidaan samalle kumppanuudelle ongelmallisia haasteita sen laajemman verkoston näkökulmasta, jonka yksi rakennusosa kumppanuus on. Kyseinen verkosto on kuvion 3 monimutkainen yhteistyösuhteiden verkosto, jossa kaikki pääkaupunkiseudun kaupungit on kuvattu suhteessa toisiinsa Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnan (YTV) välityksellä, kaikki yliopistot suhteessa toisiinsa niiden muodostaman konsortion välityksellä, Uudenmaan liitto suhteessa sekä yliopistojen konsortioon että YTV:aan ja kaikki edellä mainitut suhteessa toisiinsa Culminatumin välityksellä. Lisäksi Espoo on suhteessa Teknilliseen korkeakouluun ja Helsinki kaikkiin Helsingissä toimiviin yliopistoihin. Lopulta luvussa 7.3 analysoidaan saman kumppanuuden laajempaa merkitystä Helsingin seudun hallinnoinnin näkökulmasta eli suhteessa siihen, mikä on kumppanuuden merkitys sen osapuolille pääkaupunkiseudun hallinnoinnin kannalta. Kuviossa 3 tämä viittaa lähinnä nuoleen kumppanuusverkoston ja pääkaupunkiseudun hallinnoinnin välillä.

7 Kaupungin ja yliopiston kumppanuus Helsingissä

Tässä luvussa analysoidaan kaupungin ja yliopiston kumppanuutta Helsingissä soveltamalla edellisessä luvussa 6 kuvattua teoreettista viitekehystä tutkimuksen empiirisiin aineistoihin. Yliopiston ja kaupungin yhteistyötä tulkitaan siis käsitteellisestä kumppanuuden näkökulmasta. Tarkastelun abstraktiotaso on tällöin korkeammalla kuin edeltävien lukujen 3–5 käsittelyssä. Esimerkiksi yhteistyön historiallisia vaiheita ja sisällöllisiä hankkeita ei käsitellä enää yksittäisinä erillistapauksina, vaan ainoastaan yleisemmällä tasolla osana yhteistyön kokonaisprosessia.

7.1 Kaupungin ja yliopiston yhteistyö kumppanuuden ilmentäjänä

Edellisissä luvuissa kuvattuja Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyön muotoja, sisältöjä ja vaiheita voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, millä tavoin kumppanuus teoreettisena jäsennyksenä ilmenee tutkimuskohteessa ja tutkimuksen empiirisissä aineistoissa. Luvuissa 6.5 määriteltyä ja 6.6 valittua teoreettista viitekehystä soveltaen yliopiston ja kaupungin välistä yhteistyötä voidaan tutkia julkisen sektorin sisäisenä instituutioiden välisenä kumppanuutena. Tällöin kaupungin ja yliopiston neuvottelukunta on tuon kumppanuuden sopimuksenvarainen, muodollinen rakenne, joka visioi, luo ja toteuttaa kumppanuuden päämääriä ja yhteisiä tavoitteita. Kumppanuuden syntymisen kontekstuaalisia perusteita ovat olleet molemminpuolinen 1990-luvun alussa syntynyt materiaalistien, koulutuksellisten ja tutkimuksellisten resurssien niukkuus sekä Helsingin fyysisestä ahtaudesta syntynyt väistämätön tarve koordinoida maankäyttöä ja kaavoitusta yhteistyössä. Ihmistenvälisiä perusteita ovat olleet kumppanuutta edellyttävä molempien instituutioiden johtajien keskinäinen tuntemus ja luottamus sekä kaupungin ja yliopiston keskeisten arvojen (kuten tieto, osaaminen ja kulttuuri) yhteensopivuus.

Edellä luvuissa 5.4 ja 5.5 kuvatut Viikin tiedepuiston, Biomedicum ja kampusten liikenne- ja yritysytteyksien kehittäminen ovat puolestaan esimerkkejä julkisen ja yksityisen sektorin välisestä kumppanuudesta, jonka muodollisena rakenteena toimii tiedepuistoyhtiö. Näiden kumppanuuksien syntyyn vaikuttaneita kontekstuaalisia perusteita ovat olleet muun muassa kumppanuudesta syntyvät kustannussäästöt sekä tutkimukselliset synergiat ja innovaatiot, jotka edistävät välillisesti koko pääkaupunkiseudun vetovoimaisuutta, kansainvälisyyttä ja kilpailukykyä. Kolben (2002, 495) mukaan neuvottelukunta olikin 1990-luvulla keskeisesti toteuttamassa Helsingin strategista muutosta "eurooppalaiseksi tietokaupungiksi" panostamalla tiedon ja koulutuksen, tieteen ja tutkimuksen edistämiseen Helsingin menestystekijöinä. Edelleen kaupungin ja yliopiston välinen kumppanuus on luvussa 6.5 esitellyn kumppanuuksien

muodostumistavan luokittelun mukaisesti alhaalta ylöspäin muodostunut (bottom-up) kaksisuuntainen kumppanuus, koska paikalliset toimijat ovat saaneet Helsingissä vaikuttaa paljonkin siihen, kuinka käytännön ohjelmien ja politiikan suhteen on toimittu (Painter & Clarence 2001, 1219-1222). Tällöin Racon (2002, 451-452) mukaan "kenttää" on kuunneltu ja on edetty sen ehdoilla eikä mikään ulkopuolinen taho ole sanellut kumppanuuden osapuolille siinä noudatettavan politiikan ehtoja. Valtiovallan toimia voidaan kyllä pitää sekä kaupungin että yliopiston kumppanuuteen lähtemisen kannalta olennaisina vaikuttimina (katso tuonnempaa luvusta 7.3), mutta valtio ei ole kuitenkaan "pakottanut" kaupunkia ja yliopistoa kumppanuuteen.

7.1.1 Kumppanuusintensiivisyys yhteistyön muotojen ja sisältöjen jäsentäjänä

Edellä luvuissa 4 ja 5 yksityiskohtaisesti läpikäydyt kaupungin ja yliopiston yhteistyön historialliset vaiheet, yhteistyöelimet sekä merkittävimmät yhteistyöhankkeet on koottu seuraaville sivuille 106–107 taulukoksi 2. Kyseinen taulukko näyttää siis aikajanalla 1984–2003 koko kaupungin ja yliopiston historiallisen yhteistyöprosessin ajalliset vaiheet ja sisällölliset hankkeet suhteessa toisiinsa kahdelle sivulle tiivistettynä. Taulukon graafinen esitystapa mahdollistaa myös hankkeiden ja vaiheiden keskinäisen ajoituksen, laajuuden ja merkityksen vertailun huomattavasti lukuja 4 ja 5 havainnollisemmin.

Analysoitaessa neuvottelukunnan koko toimikauden aikaansaannoksia ja hankkeita voidaan havaita, että ne ovat keskenään hyvin erilaisia. Osa hankkeista on ollut kestoilmiöitä, toiset ovat jatkuneet jo toistakymmentä vuotta. Osa olisi voitu hoitaa keskinäisellä tiedotuksella täysin ilman neuvottelukuntaakin, mutta osa on edellyttänyt toteutuakseen pitkäaikaista, osapuolten yhteistä strategista suunnittelua sekä muodollisten rakenteiden, esimerkiksi yhtiöiden luomista (vertaa Goss 2001, 98). Myös hankkeiden merkitys koko pääkaupunkiseudun hallinnoinnin kehittymisen kannalta vaihtelee täysin merkityksettömistä yksityiskohdista ratkaiseviin strategisiin avauksiin.

Yhteistyön sisältöjä ja hankkeiden merkittävyyttä voidaankin analysoida taulukon 2 ajallisen ja sisällöllisen ulottuvuuden lisäksi myös suhteessa siihen, kuinka tärkeä ennakkoehto kaupungin ja yliopiston kumppanuuden olemassaolo on ollut niiden muodostumisen kannalta. Esimerkiksi Viikin tiedepuiston luominen on vaatinut useita vuosia kestänyttä kaupungin ja yliopiston yhteistä maankäytön suunnittelua, rakennushankkeiden koordinoitua sekä yhteistyötä myös valtiiovallan ja elinkeinoelämän kanssa. Tiedepuiston synnyttäminen on edellyttänyt myös yhteisten muodollisten rakenteiden, tässä tapauksessa tiedepuistoyhtiön ja yrityshautomoiden perustamista. Täten voidaan olettaa, että tiedepuistoa ei voisi olla olemassa ilman kaupungin ja yliopiston

Taulukko 2. Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyön vaiheita ja keskeisimpiä yhteistyöhankkeita 1980-luvulta 2000-luvulle									
–1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Yleistä: (esityötä)	Holstila ja Lahti kohtaavat		Ilaskivi Viikissä		(SUOMEN TALOUDELLINEN LAMA)				
	Lehto ja Välikangas löytävät kaupungin ja yliopiston yhteistyön idean								
	Helsingin yliopiston neuvottelukunta (puheenjohtajat Oker-Blom 1985–1988, Lehto 1988–1993)								
Yhteistyöelimet:	I esityöryhmä		Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyöneuvottelukunta (puheenjohtajat alla)						
	II esityöryhmä		Ilaskivi	Tommila	Ilaskivi	Tommila	Rahkamo	Ihamuotila	
Hankkeet:	Ihamuotila esittää ajatuksen Viikin tiedepuistosta		Helsingin Tiedepuisto Oy						
	Kampukset:	Viikin maanvaihtokauppaidea syntyy		riita Viikin maan hinnasta syntyy			kaupunki ja valtio sopuun		
	Ihamuotila esittää ajatuksen tiedeväylästä				Viikin maan hinnasta				
	HY 350 vuotta: (esityötä)	350-vuotisjuhlarahastoa aletaan kerätä				HY 350 v.			
	Helsinki-instituutti: (täydennyskoulutusta muissa kaupungeissa vuodesta 1979)				tk-työryhmä		Helsinki-instituutti		
Uudenmaan osaamiskeskusohjelma ja Culminatum:							selvitysmies		
Kulttuuripääkaupunki:									
Kaupunkitutkimus:		II esityöryhmä esittää raportissaan kaupunkitutkimusta HY:oon; kaupunki lahjoittaa yliopistolle tutkimusrahaa							
Muuta yhteistyöhankkeita:				pyrkimys lisätä Helsingin työvoimapula-ammattien koulutusta					
					HYY:n edustaja opiskelija-asioineen ensi kerran neuvottelukunnassa				

Taulukko 2. (jatkoa)									
1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Helsingin kansainvälistymisstrategia hyväksytään Suomesta tulee Euroopan unionin jäsen						yliopistokonsortiosopimus HUS muod. yliopiston kampusrakennemuudistus käynnistyy		UCUE:n yleiskokous Helsingissä H.k. II eläinlääketieteellisen tiedekunnan siirtouhka Kuopioon	
Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyöneuvottelukunta (jatkuu, puheenjohtajat alla)									
Rahkamo	Ihamuotila	Rahkamo/Siitonen	Ihamuotila	Siitonen	Ihamuotila	Siitonen	Ihamuotila	Siitonen	Ihamuotila/Raivio
Helsingin Tiedepuisto Oy (jatkuu)									HBSP Ltd
						yrityshautomo I (Cultivator) käyttöön			y.h. II
		Biomedicum-hanke vireille		TerKko käyttöön			Biomedicum		
Helsinki-instituutti (jatkuu)							(liitetään HY:n aikuiskoulutuskeskukseen)		
os.kesk. ohjelma	Osaamiskeskusyhtiö Culminatum Oy				(II osaamiskeskusohjelma)				
hakemus jätetään		Helsinki valitaan yhdeksi Euroopan kulttuuripääkaupungeista 2000				Kult. pk. vuosi		kt. keh.tr	
			kaup. tutk. työryhmä	Kaupunkitutkimuksen neuvottelukunta (+ 6 professoria)					(9 prof.)
		Yliopistonkatu vihitaan käyttöön						yhteinen www-portaali käyttöön	
Heikki Waris -instituutti									

tiivistä kumppanuutta. Toisaalta vaikka esimerkiksi yliopiston 350-vuotisjuhlan järjestelyjä käsiteltiin kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnassa monta kertaa, juhluvuoden järjestäminen ei olisi edellyttänyt mitään kaupungin ja yliopiston yhteisiä organisaatioita tai edes molemminpuolisesti samansisältöisiä virallisia päätöksiä. Täten koko juhluvuosi olisi voitu järjestää keskinäisestä tiedotuksesta hyvin huolehtimalla täysin ilman kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnan olemassaoloakin. Aineistojen analyysin perusteella yhteistyön eri muotojen ja sisältöjen keskeisin ominaisuus on niiden riippuvuus kaupungin ja yliopiston kumppanuuden olemassaolosta. Lukujen 4 ja 5 käsittelyn perusteella on mahdollista abstrahoida tämä ominaisuus käsitteeksi, jota tässä tutkimuksessa kutsutaan *kumppanuusintensiteetiksi*. Kaupungin ja yliopiston kumppanuuden tärkeimmät muodot ja sisällöt on koottu alle taulukoksi 3 järjestettynä kumppanuusintensiteetin eli sen mukaan, minkä asteista yhteistyötä niiden toteutuminen on kaupungilta ja yliopistolta vähintään edellyttänyt:

Taulukko 3. Yhteistyön astevaihtelu	Kumppanuusintensiteetti eli kaupungin ja yliopiston välisen yhteistyön vähimmäisaste		
	Rakenteellinen. Uusia pysyviä ja muodollisia rakenteita edellyttänyt	Virallinen. Yhteisiä virallisia päätöksiä tai yhteistoimintaa edellyttänyt	Epävirallinen. Lähinnä keskinäistä tiedonvaihtoa tai yhteisesiintymistä muihin tahoihin nähden edellyttänyt
Toteutuneen yhteistyön muoto, tapa tai toteuttaja	-kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunta (-Helsingin yliopiston neuvottelukunta) (-Culminatum)	-neuvottelukuntaa edeltäneet esityöryhmät -neuvottelukunnan asettamat valmistelutyöryhmät	(-Helsinki-klubit I ja II) -muut epäviralliset verkostot ja keskusteluryhmät -johtajien henkilösuhteet ja epäviralliset tapaamiset
Toteutuneen yhteistyön sisältö ja hankkeet	-Helsinki-instituutti -tiedepuistoyhtiö ja yrityshautomot -Biomedicum ja TerKko -Culminatum -Heikki Waris -instituutti	-kampusalueiden kehittämiseen liittyvät kaavoituskysymykset -kaupunkitutkimushanke, kaupunkitutkimuksen neuvottelukunta ja professuurit -joukkoliikenteen tiedelinja -yhteinen www-portaali	-yliopiston 350-vuotisjuhluvuosi -kaupunki Euroopan kulttuuripääkaupunkina 2000 -yliopiston organisaatio- ja hallinnonuudistukset -Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS) -Ilmatieteen laitos ja merentutkimuslaitos -kaupungin tutkimusohjelmat -eläinlääketieteellisen tiedekunnan siirtouhka -pyrkimys saada Helsinkiin EU:n elintarviketurvallisuusvirasto -kaupungin työvoimapula-ammattien koulutuksen lisääminen -opiskelijoiden harjoittelu kaupungin palveluksessa -muut opiskelijakysymykset -EU-hankkeet, LERU ja UCUE

Kumppanuusintensiteetti on *rakenteellinen* sellaisissa yhteistyömuodoissa ja -sisällöissä, jotka ovat edellyttäneet kiinteiden, muodollisten ja pysyvien rakenteiden synnyttämistä kaupungin ja yliopiston välille. Ne eivät siis olisi voineet syntyä ilman tiivistä kaupungin ja yliopiston kumppanuutta. Kumppanuusintensiteetti on *virallinen* niissä yhteistyömuodoissa ja -sisällöissä,

jotka ovat edellyttäneet kevyempien tai tilapäisten instituutioiden luomista kaupungin ja yliopiston välille tai vähintään yhteistoimintaa ja yhteisiä, samansisältöisiä virallisia päätöksiä osapuolten päätöksentekokoelimilta. Ne eivät välttämättä olisi edellyttäneet syntyäkseen kaupungin ja yliopiston kumppanuutta, mutta ovat hyötynneet sen olemassaolosta. Kumppanuusintensiteetti on *epävirallinen* sellaisissa yhteistyömuodoissa ja -sisällöissä, jotka ovat edellyttäneet lähinnä vain kaupungin ja yliopiston keskinäistä tiedonvaihtoa tai yhteistä esiintymistä suhteessa kolmansiin tahoihin. Se olisi voitu hoitaa ja organisoida myös ilman kiinteää kaupungin ja yliopiston kumppanuutta. Kumppanuuden intensiteetti ja riippuvuusaste kaupungin ja yliopiston yhteistyön olemassaolosta on siis voimakasta rakenteellisen tason yhteistyössä, heikompaa virallisen tason yhteistyössä ja vähäistä tai olematonta epävirallisen tason yhteistyössä.

Lähdettäessä arvioimaan nimenomaan neuvottelukunnan merkitystä yliopiston ja kaupungin kumppanuuden ilmentäjänä on tutkittava neuvottelukunnan tarkoitusta ja toimintaa sen käsittelemiä sisältöjä yleisemmällä tasolla. Gossin (2001, 98) mukaan kumppanuuden osapuolilla täytyy olla yhteisymmärrys siitä, mitä varten kumppanuus on pohjimmiltaan olemassa: onko se esimerkiksi tiedonvaihtoa, strategista suunnittelua tai resurssien yhdistämistä varten. Kumppanuusintensiteetin analyysi osoittaa, että kaupungin ja yliopiston yhteistyössä on eri aikoina ollut ainakin kolmen eri tason muotoja ja sisältöjä. Se ei kuitenkaan kerro mitään siitä, miten tietoisesti tai suunnitelmallisesti kumppanuuden osapuolet ovat nämä tasot valinneet tai ymmärtäneet. Vastausta tähän kysymykseen on siis etsittävä haastatteluista. Niiden analyysin perusteella myös toimijoiden ymmärrys yhteistyön tarkoituksesta on kasvanut suunnilleen samaa tahtia yhteistyön asteittaisen syvenemisen kanssa. Epävirallisen kumppanuusintensiteetin tasolla tiedostaminen on laajinta ja yleisintä: aineistoissa jo Lehdon ja Ilaskiven vuoden 1986 Viikkitapaamisesta (katso edeltä luvusta 4.3) alkaen kaupungin ja yliopiston nähdään toimivan ja esiintyvän yhdessä esimerkiksi suhteessa valtioon ja mediaan päin:

Jos tulee vaikeita asioita, niin kaupunki on valmis tukemaan meitä ja näin on tapahtunutkin. Opetusministeriön puolella on oltu kärmistyneitä, että mitä [Helsingin] ylipormestari ottaa yhteyttä ja puhuu asiasta, joka kuuluu yliopistolle. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Yhdessä olemisen ja ideoimisen ajatus korostuu haastatteluissa etenkin kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnan työskentelyilmapiiriin liittyvissä näkemyksissä. Tavalla tai toisella kaikki haastateltavat omasta toiminta-ajastaan ja asemastaan riippumatta kuvaavat neuvottelukunnan ilmapiiriä kannustavan avoimeksi, välittömäksi ja osapuolten kesken luottamukselliseksi.

Täytyy välillä ihmetellä, mistä syystä tämä keskustelu on ollut näin peittelemätöntä. Olen hämmästynyt siitä, että keskusteluja on käyty todella luottamuksellisessa hengessä. Näissä kokouksissa on todella välitön tunnelma. Se on avartavaa, kun kaikki ovat tässä neljä kertaa vuodessa, kaupungin ja yliopiston johto tulevat tutuiksi toisilleen. Siitä on tullut tämmöinen "tutturinki"-ilmapiiri. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Neuvottelukunta onkin monien haastateltavien mukaan tarjonnut kaupungin ja yliopiston johdolle yhteisen paikan käsitellä myös vaikeita asioita ja selvittää jopa keskinäisiä ristiriitoja rauhassa:

HUS-keskustelu oli kuumimmasta päästä jopa sen kuudentoista vuoden aikana, mitä olen neuvottelukunnassa istunut. Mutta sekin oli esimerkki siitä, että saatiin näkökantoja auki ja ystävyydet voivat asioita keskustella halki. Kokouksen päätteeksi todettiin, että missä muualla kuin tässä neuvottelukunnassa nämä voisivat keskenään vaihtaa mielipiteitä ilman, että niitä revitään sitten heti julkisuuteen. (Seppo Lahti, haastattelu)

Myös kumppanuusintensiivinen virallinen taso löytyy haastateltavien puheesta, mutta neuvottelukunnan alkuvuosia edustavat toimijat eivät sitä vielä korosta. 1980-luvun puolella kaupungin ja yliopiston yhteistyö olikin pääosin vielä epävirallista ja etsi virallisia muotojaan:

Neuvottelukunnan avoin ilmapäiri perustui pitkälti juuri siihen, että henkilöt tunsivat toisensa privaalisti jo etukäteen: neuvottelukunnalla legalisoitiin keskusteluja, joita oli eri tilaisuuksissa keskenämme muuten käyty ja luotiin henkistä pohjaa niille konkreettisille päätöksille, joita molempien osapuolien päättävien tahojen toimesta myöhemmin tehtiin. -- Muu yhteistyö oli tätä sektorikohtaista, josta en ollut hyvin selvillä: joskus [kaupungin] budjettiin pantiin rahaa lähinnä tutkimukseen liittyviä kysymyksiä varten, koska yliopiston jonkun laitoksen kanssa oli sovittu, että tällainen tehtävä olisi kiva hoitaa. (Raimo Ilaskivi, haastattelu)

1990-luvulle tultaessa yhteistyön virallisuus alkaa näkyä myös aikaa edustavien haastateltavien puheessa. Etenkin kaupunginjohtajat korostavat, että kaupungin ja yliopiston kumppanuus ei voi olla itseisarvoista, vaan nimenomaan yhteisten konkreettisten tavoitteiden ja hankkeiden edistäminen on ollut suhteiden ja neuvottelukunnan ylläpitämisen välttämätön perusedellytys:

On ihan tarpeetonta istuskella kokouksissa vain sen takia, että tavataan toinen toisiamme. Eli meillä oli näitä hankkeita meneillään kaiken aikaa, joita sitten parhaamme mukaan pyrittiin yhdessä ajamaan. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Molempien osapuolten pitää hyötyä. Neuvottelukunta on koettu tarpeelliseksi ja se on vastannut monia niitä odotuksia, joita on ollut. On saatu paljon eteenpäin sellaisia yhteiskunnallisiakin asioita, esimerkiksi opiskelijoita koskevia. Ja ihan käytännön asioita, jotka ovat molemmille tärkeitä. Kyllä ne tulokset ovat yksinkertaisesti olleet sellaisia, että se on tehnyt siitä tarpeellisen. En usko, että yliopiston tai kaupungin johto pitkään pitäisi yllä näivettyntä neuvottelukuntaa. Sieltä jäisi yksi ja toinen pois, ja lopulta paikalla olisi vain varamiehiä. Mutta meillä on melkein aina koko johtajisto paikalla. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Edelleen myös kumppanuusintensiivinen rakenteellinen taso tiedostetaan haastatteluissa: useat haastateltavat kertovat, että neuvottelukunta on ollut ratkaiseva elin ja työväline edistettäessä erityisesti sellaisia hankkeita, joiden toteuttamisesta kumpikaan osapuoli ei selviytyisi yksinään.

Molemmilla osapuolilla on yhteinen intressi ja kysymys on isoista taloudellisista asioista. Edelleen viittaamaan Viikkiin, missä tapahtuu paljon, se on niin iso asia ja alue. Me ei pystytä yksin, kumpikaan osapuoli ei pärjää ilman toista sen homman ratkaisemisessa. Se sattuu nyt tässä maailmankulun vaiheessa olemaan näin. Se on muuttunut vuosien saatossa ja voi olla, että tulee taas vaihe, jossa tämäntyyppiselle orgaanille ei ole käyttöä, mutta tällä hetkellä on. Muutaman kerran olen kuullut leikautuksen jonkun muun kaupungin edustajalta, että teillähän nyt on Helsingin kanssa neuvottelukunnat ja kaikki. (Hellevi Majander, haastattelu)

Kaiken kaikkiaan keskeisten toimijoiden tietoisuus ja puhe kumppanuudesta on lisääntynyt vähitellen sitä mukaa, kun itse yhteistyökin on saanut yhä virallisempia ja rakenteellisempia muotoja. Siten myös kumppanuuden osapuolten käsitys kumppanuuden tarkoituksesta on

jäsentynyt vastaavasti. Aineistojen analyysin perusteella ei voida kuitenkaan päätellä kenenkään keskeisen toimijan etukäteen aavistaneen saati suunnitelleen kaupungin ja yliopiston yhteistyön kehittymistä nykyisen kumppanuuden tasolle asti. Pikemminkin voitaisiin sanoa, että kaupungin ja yliopiston yhteistyö on käynnistyttyään vaiheittain syventynyt ja tullut yhä muodollisemmaksi: yhteistyö on ollut ensin epävirallista ja on sitten vähitellen saanut yhä virallisempia ja rakenteellisempia muotoja ja sisältöjä.

Mielestäni on hitaasti, koko ajan päästy selvästi konkreettisempien kysymysten kanssa tekemisiin. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Tämän perusteella taulukon 2 edellä kuvaama kaupungin ja yliopiston yhteistyöhistoria on mahdollista tiivistää vaiheiksi. Kumppanuusintensiteetin asteiden ensiesiintymisen hetki ja niiden tiedostaminen huomioiden yhteistyö voidaan jakaa lopulta kolmeen eri vaiheeseen: yhteistyön epäviralliseksi, viralliseksi ja rakenteelliseksi vaiheeksi. Nämä on koottu taulukoksi 4:

Taulukko 4. Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyöhistorian vaiheet			
Vaihe	Epävirallinen yhteistyö	Virallinen yhteistyö	Rakenteellinen yhteistyö
Aika (noin)	–1984	1985–1990	1991–
Historiallinen konteksti	Opetusministeriö poistaa vähitellen yliopistojen elinkeinoelämäyhteistyön muodolliset esteet 1980-luvulle tultaessa ja myös asenneilmapiiiri alkaa vähitellen vapautua.	Virallinen yhteistyö alkaa vähitellen muodostua yliopiston sidosryhmäyhteistyön tiivistymisen ja Viikin tonttimaariitojen ratkeamisen seurauksena.	Yhteistyö nousee rakenteelliselle tasolle kaupungille syntyneiden talousvaikeuksien seurauksena. Myös kaupunki alkaa tiivistää sidosryhmäyhteistyötään.
Vaiheen ensimmäiset käynnistäjät	Kaupungin ja yliopiston yhteydet ovat satunnaisia osapuolten johtajien ja virkamiesten epävirallisia keskinäisiä tapaamisia.	Helsingin yliopiston neuvottelukunta aloittaa vuoden 1985 alusta ja esityöryhmät valmistelevat virallista yhteistyötä samoin 1985.	Helsinki-instituutti aloittaa toimintansa syksyllä 1990 ja Viikin tiedepuistoyhtiö perustetaan syksyllä 1991.

Tätä ei pidä kuitenkaan tulkita niin, että yhteistyö olisi koko ajan tiivistynyt tasaisesti tai täysin ongelmattomasti. Suurista yhteistyöhankkeista esimerkiksi Helsinki-instituutti ei koskaan saavuttanut sille kaavailtuja tavoitteita ja lopulta se käytännössä lakkautettiin. Samoin tiedepuiston kehittämisessä on koko sen historian ajan ollut jatkuvasti ja erilaisia ongelmia. Lisäksi haastattelu- ja pöytäkirja-aineistojen mukaan neuvottelukunnassa on käsitelty myös useampia pienempiä asioita, joissa yliopisto ja kaupunki ovat olleet keskenään eri linjoilla:

Kun Merimuseo siirretään Hylkysaaresta, Helsinki olisi sijoittanut sen Hernesaareen. Myös Turku ja Kotka kilpailivat siitä. Siitonen puolsi Helsinkiä viran puolesta. Yliopisto ei inahnutkaan, koska meillä on hyvät suhteet sekä Kotkaan että Helsinkiin. Päätös oli, että se menee Kotkaan ja osaksi Turkuun. Nyt rakennamme yhteistyökuvion yliopiston arkeologian laitoksen ja Merimuseon välillä Kotkaan. Mutta jos Siitonen olisi pyytänyt yliopistoa tukemaan [Helsinkiä] tässä asiassa, olisimme olleet hankalassa välikädessä. Ei hän pyytänyt, mutta se yhteistyön negatiivisin puoli voi piillä siinä, että jos tulee todellinen suuri konflikti,

olemmeko jo liian hyviä kavereita? Tämä 17 vuotta on aika pitkä yhteistyökuvio, että kaihdammeko ehkä tiedostamattakin joidenkin asioiden esille ottamista, jos arvelemme, etteivät ne kaupunkia miellytä tai päinvastoin. Miten käyttäytyisimme tilanteessa, jossa yliopiston ja kaupungin edut olisivat selvästi vastakkain. Uskoisin, että ainakin se asia tuotaisiin ensin neuvottelukuntaan keskusteltavaksi. (Seppo Lahti, haastattelu)

7.1.2 Kumppanuus kaupungin ja yliopiston intressien toteuttajana

Gossin (2001, 97–99) mukaan yleensä hyvin välineellisten kumppanuuksien hyödyllisyyden kannalta on edelleen olennaista, kuinka kumppanuudet palvelevat osapuoltensa intressejä. Tähän kysymykseen ei kuitenkaan ole tutkitussa kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnan tapauksessa helppo vastata, koska yliopisto ja kaupunki ovat molemmat sekä organisaatioina että tarkoitukseltaan erittäin monimutkaisia. Yliopistolain (1997) mukaan yliopistojen tehtävänä on "edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa nuorisoa palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa". Kuntalain (1995) mukaan "kunta (kaupunki) pyrkii edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja kestävästä kehitystä alueellaan". Osapuolten lakisääteiset tehtävät ovat siis keskenään erilaisia ja näin ollen voitaisiin päätellä, ettei neuvottelukunta ainakaan välittömästi edistä niistä mitään. On kuitenkin syytä huomata, että neuvottelukunnan voidaan katsoa välillisesti edistävän sekä yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tehtävää (joka on tulossa uuteen yliopistolakiin vuoden 2004 aikana) ja sitä kautta myös asukkaiden hyvinvointia ja kehitystä Helsingin alueella. Kaupungin ja yliopiston lakisääteisten tehtävien tarkastelu tuo kuitenkin esiin sen, että tutkitussa tapauksessa kumppanuuden osapuolet ovat organisaatioina keskenään hyvin erilaisia. Tästä seuraa, että myös kaupungin ja yliopiston kumppanuus Helsingissä on rakenteeltaan epäsymmetrinen: osapuolet ovat rakenteeltaan, toiminnaltaan ja tarkoitukseltaan hyvin erilaisia, mutta ne ovat aineistojen perusteella lähteneet tästä huolimatta keskinäiseen yhteistyöhön tasa-arvoisina kumppaneina. Kumppanuuden toteuttaminen on vähitellen tuonut organisaatioita myös lähemmäs toisiaan ja lisännyt niiden molemminpuolista tietoisuutta toistensa toimintatavoista:

Yliopisto ei ole samanlainen organisaatio kuin kaupunki. Täällä jos [Helsingin] kaupunginhallitus jotain päättää, vähän karrikoidenkin kaikki virastot tekevät kuten käsketään. Yliopisto ei toimi näin, vaan on ihan erilainen organisaationa. Minulla kesti muutama vuosi ennen kuin sen älysin. Neuvottelukunnan myötä on tullut selväksi, että kaupungissa on yliopisto ja yliopisto on kaupungissa, jolla on nimi ja niillä on tekemistä toistensa kanssa. Tietoisuus on selvästi lisääntynyt monella tavalla. Ei se ymmärrys yliopiston ajattelutavasta täältä katsottuna ja kaupungin ajattelutavasta yliopistosta katsottuna täydellistä ole, mutta ei tarvitse ollakaan. Pääasia on, että on suhteet ja päästään keskustelemaan asioista. (Markus Härkäpää, haastattelu)

Epäsymmetrisyys näkyy erityisesti niissä rooleissa, jotka kumppanuuden osapuolet ovat Helsingin tapauksessa omaksuneet. Esimerkiksi kaupungin tukiessa yliopiston 350-vuotisjuhlia 1990 ja yliopiston tuottaessa sisältöä kaupungin kulttuuripääkaupunkivuoteen 2000 osapuolet osallistuivat toistensa juhlavuosiin samalla epävirallisen kumppanuusintensiiteetin tasolla: kohteliaasti mutta melko rajoitetusti. Tästä huolimatta kaupungin tuki yliopistolle oli lähinnä

rahallista, kun taas yliopiston tuki kaupungille oli ensisijaisesti sisällön ja ohjelman tuottamista. Tämä kumppanuudessa vallitseva työnjako on yleistettävissä lähes kaikkeen kaupungin ja yliopiston yhteistyöhön Helsingissä: vaikka se ei välttämättä olekaan tietoista, melkein kaikissa yhteistyöhankkeissa kaupunki on eräänlainen tilaaja, maksaja tai "ostaja", kun taas yliopisto on parhaimmillaan sisällöntuottajana tai "myyjänä", joka tuottaa kaupungille tiedollisia ja kulttuurisia eväitä ja resursseja. Näin kumppanuus on molemmille osapuolille hyödyllistä siksi, että niillä on tarjota toinen toisilleen juuri sitä, mitä toinen osapuoli erityisesti tarvitsee.

Eräänlaisena mittarina neuvottelukunnan kyvystä vastata sekä kaupungin että yliopiston intresseihin voidaan pitää sitä, että kaiken kaikkiaan 17 toimintavuotensa aikana neuvottelukunnasta on tullut osapuolten kesken tunnustettu kaupungin ja yliopiston välisen keskustelun ja yhteistyöhankkeiden suunnittelun ja toteutuksen kokoava foorumi. Kaupungin ja yliopiston neuvottelukunta poikkeaa kaikista kymmenistä, jopa sadoista muista kaupungin tai yliopiston päätöksenteko-, suunnittelu-, neuvottelu- ja valmisteluelimistä siinä mielessä, että siinä on ainoana sekä kaupungin että yliopiston puolelta mukana näiden molempien instituutioiden korkeimman tason operatiivinen johto kokonaisuudessaan. Lisäksi nämä eivät kuulu pelkästään viralliseen kokoonpanoon, vaan ovat vielä useimmiten paikalla neuvottelukunnan kokouksissa:

On ollut hämmästyttävää alusta tähän päivään saakka, että puolin ja toisin on nähty kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan työn arvo päätellen siitä, että niissä kokouksissa käydään. -- Koko ajan oli pelko puserossa, että nämä päättäjät toteavat, että tämän ajan voi käyttää viisaamminkin kuin istua tällaisissa. Siis kun tietää, miten hirveä määrä erilaisia neuvottelukuntia ja työryhmiä rehtoreilla ja kaupunginjohtajilla on. Mutta nämä ihmisethän tulevat niihin kokouksiin ja heille on suuri asia päästä paikalle. Ja on paha juttu, jos he eivät pääse kokoukseen. (Eero Holstila, haastattelu)

Kaiken kaikkiaan kaupungin ja yliopiston yhteistyö Helsingissä ilmentää 2000-luvulla vahvaa keskinäistä kumppanuutta osapuoltensa välillä. Keskinäisen tiedonvaihdon ja toisiaan tukevan yhteisesiintymisen lisäksi kumppanuus on synnyttänyt useita virallisia sekä rakenteellisia yhteistyöhankkeita ja parantanut yliopiston ja kaupungin suhteita myös yleisemmällä tasolla.

On selvää, että [kaupungin ja yliopiston] suhteet ovat tulleet yhä mutkattomammiksi. Keskinäinen arvostus on lisääntynyt: totta kai me arvostamme yliopistoa, mutta toisinkin päin, että sielläkin ymmärretään kaupungin toimintojen kompleksisuus ja monimutkaisuus. Tietysti puolustamme toinen toisiamme myös. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Vaikka virallinen ja muodollinen yhteistyö kaupungin ja yliopiston välillä syntyi niiden pitkästä yhteisestä historiasta huolimatta verraten myöhään, se on sittemmin kehittynyt ja tiivistynyt rakenteelliseksi yhteistyöksi varsin nopeasti. Kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan toiminta on ainakin tällä hetkellä vallitsevissa olosuhteissa vakiintunutta ja molemmat osapuolet ovat hyvin motivoituneita osallistumaan sen toimintaan. Sekä yliopisto että kaupunki kokevat hyötyvänsä kumppanuudesta konkreettisesti.

Kyllä kaupungin ja yliopiston suhteet ovat ymmärtääkseni nyt erinomaiset. Kehitys on ollut nopeaa, kun lähdettiin siitä [tilanteesta], että molemmiin puolin katsottiin, että toinen osapuoli on eräänlainen välttämätön paha. Siitä on päästy todella hyvään yhteistyöhön. Tämä on kyllä yksi parhaimmista edistymisen alueista, mitä tässä yliopistourallani on tapahtunut. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

7.2 Verkostot ja verkostoituminen kumppanuuden haasteina

Edellä luvussa 6.4 kuvattu verkostoteoria ja sen soveltaminen pääkaupunkiseudun kunnallisiin ja yliopistollisiin toimijoihin luvussa 6.6 tarjoaa tutkimuskohteen empiiriselle analyysille teoreettisen verkostonäkökulman. Tässä luvussa hahmotetaan sen avulla kaupungin ja yliopiston keskinäisen kumppanuuden asemaa, tavoitteita ja ongelmia suhteessa niihin pääkaupunkiseudun hallinnointiin vaikuttamaan pyrkiviin muihin toimijoihin, joita erilaisten kumppanuuksien verkostossa ja sen ulkopuolellakin toimii. Tarkastelu keskittyy erityisesti aineistoista nousevien kumppanuuden legitimointiin ja käytännön toiminnan organisointiin liittyviin haasteisiin.

7.2.1 Uhkat kaupungin ja yliopiston päätöksenteon demokraattisuudelle

Vaikka neuvottelukunta on kaupungin ja yliopiston yhteistyön rakenteellinen ja virallinen muoto, se ei ole ollut luonteeltaan päätöksiä tekevä vaan keskusteleva, yhteistyötä koordinoiva ja virallista päätöksentekoa valmisteleva. Sen vuoksi neuvottelukunnan toiminta on täytynyt sovittaa yhteen sekä kaupungin että yliopiston demokraattisin vaalein valittujen ylimpien päätöksentekaelinten tahdon ja toiminnan kanssa. Tämä on edellyttänyt etenkin neuvottelukunnan valmistelijoilta huolellista koordinaatiota osapuolten virallisen päätöksenteon valmistelun kanssa:

Kaikki asiat ovat kanavoituneet neuvottelukuntaan valmistelukoneiston kautta. Valmistelussa koitetaan keskustella laveasti valmisteluosapuolten kesken, jolloin näkökulmat puolin ja toisin on voitu selvittää ja keskustelun kärkiä taittaa jo etukäteen. Yhteistyössä on paljon asioita, jotka ovat hieman [neuvottelukunnan] näköpiirin ulkopuolella. Esimerkiksi kaavoitusasiat eivät ole olleet neuvottelukunnassa asemakaavoina vaan sillä tasolla, mitä kampeuksilla tehdään. Kaavoitus on mennyt normaalia rataa kaupunkisuunnitteluvirastosta kaupunkisuunnittelulautakuntaan, kaupunginhallitukseen ja -valtuustoon. (Markus Härkäpää, haastattelu)

Kaupungin ja yliopiston ylimmät päätöksentekaelimet ovat erilaisia: kaupungin ylintä päätösvaltaa käyttää poliittisissa kunnallisvaaleissa nelivuotiskausiksi valittava 85-jäseninen kaupunginvaltuusto ja sen valitsema kaupunginhallitus, joiden päätöksentekoa kaupunginjohtajat ja apulaiskaupunginjohtajat yhdessä virkamieskuntansa kanssa valmistelevat ja toteuttavat. Yliopiston ylin päätöksentekaelin on hallintovaaleissa kolmivuotiskausiksi valittava 15-jäseninen konsistori, jonka puheenjohtajana toimii rehtori ja jossa vararehtoreilla on läsnäolo- ja puheoikeus. Muista jäsenistä viisi edustaa yliopiston professoreita, kaksi muita opettajia ja tutkijoita, kaksi muuta henkilökuntaa, neljä opiskelijointa (joista yksi on jatko-opiskelija) ja yksi on yliopistoyhteisön ulkopuolelta. Hallintojohtaja yhdessä virkamieskuntansa kanssa vastaa

konsistorin päätöksenteon valmistelusta ja toteutuksesta. Kansleri toimii muun muassa tiettyjen konsistorin päätösten valvojana vahvistamalla yliopiston johtosäännöt konsistorin esityksestä. 2000-luvulla kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnassa ovat olleet edustettuina kaupungin puolelta kaupunginjohtaja, apulaiskaupunginjohtajat, rahoitusjohtaja sekä kaupunkisuunnitteluviraston virastopäällikkö. Yliopiston puolelta neuvottelukunnassa ovat olleet kansleri, rehtori ja vararehtorit sekä hallintojohtaja. Neuvottelukunnan varsinaiset jäsenet ovat siis jo asemansa vuoksi vahvasti nivoutuneet sekä kaupungin että yliopiston ylimpien virallisten päätöksentekaelinten toimintaan. Kaikilla jäsenillä on lisäksi ollut varajäsenet, jotka ovat laajentaneet neuvottelukunnan toimijajoukkoa sekä yhteistyötä koskevaa keskustelua ja tiedonkulkua kaupungin puolella virastopäälliköihin ja yliopiston puolella eri tieteenaloja edustaviin professoreihin. Neuvottelukunta on joka tapauksessa esimerkki edellä luvussa 6.1.4 kuvatussa ei-edustuksellisesta elimestä, joka koordinoi yhteistyötä kaupungin ja yliopiston vaaleilla valittujen edustuksellisten päätöksentekaelinten ulkopuolella.

Viime kädessä päätöksenteon legitimitetti voi perustua vain valittujen toimielinten kansalta vaaleissa saamaan mandaattiin. Sama koskee verkostojohtamista: koko systeemi pysyy pystyssä tai kaatuu sen mukaan, millaiset kokoonpanot vaaleilla valituissa elimissä on. Mitään muuta demokraattista mandaattia ei ole eikä tule. (Eero Holstila, haastattelu)

On siis syytä tarkastella tutkimuskohteen osalta Burns (2000, 963, 972) ja Borgin (2001, 129–130) esiin nostamaa kysymystä päätöksenteon demokraattisuuden kohdistuvasta uhasta: vievätkö hallinnointiin siirtymisen myötä lisääntyvät koordinointielimet päätösvaltaa pois vaaleilla valituilta edustuksellisilta päätöksentekaelimiltä? Neuvottelukuntaan sovellettuna sama kysymys kuuluu: viekö neuvottelukunta kaupungin ja yliopiston yhteistyön piiriin kuuluvissa asioissa valtaa pois Helsingin kaupunginvaltuustolta ja -hallitukselta tai yliopiston konsistorilta?

Kyllä ollaan koko ajan tietoisia, minkä mittaluokan asioita käsitellään: mikä hoituu lautakunnassa, mikä vaatii kaupunginhallituksen, mikä konsistorin [päättöksen]. Jos yhdessä ollaan sitä mieltä, että ryhdytään toimenpiteisiin, niin silloin se siirtyy niihin koneistoihin normaalissa järjestyksessä. Jos neuvottelukunnassa tehdään päätöksiä, ne ovat muotoa "asetetaan työryhmä tekemään ehdotusta" tai "ehdotetaan, että se ja se ryhtyy toimenpiteisiin". Neuvottelukunta ei itse voi ryhtyä toimenpiteisiin. (Hellevi Majander, haastattelu)

Pöytäkirja-aineisto vahvistaa, että neuvottelukunta ei pääsääntöisesti ole tehnyt varsinaisia päätöksiä, vaan asioista on lähinnä keskusteltu ja nuo keskustelut on merkitty tiedoksi. Neuvottelukunta on kuitenkin ajoittain perustanut erilaisia työryhmiä selvittämään tai valmistelemaan eri yhteistyöhankkeisiin liittyviä asioita. Lisäksi toisinaan on päätetty antaa neuvottelukunnan suosituksia, kehotuksia tai lausuntoja asioista, joissa on nähty kaupungilla ja yliopistolla olevan yhteisiä intressejä. Alla on esimerkki tällaisesta päätöksestä:

Neuvottelukunta päätti kehottaa kaupunkitutkimuksen kehittämistyöryhmää jatkamaan hanketta koskevan päätöksenteon koordinointia siten, että yhteistyösopuolten välinen sopimus saadaan allekirjoitetuksi tammikuussa 2003. (Neuvottelukunnan pöytäkirja 24.9.2002)

Useimpien yhteistyöhankkeiden käytännön toteutus on saanut alkunsa neuvottelukunnan käsittelystä. Vaikka neuvottelukunta ei sinänsä olekaan päätöksentekuelin, sen jäsenten johtavan aseman vuoksi useimmat neuvottelukunnassa yhdessä hyväksi havaitut asiat ovat lähteneet virkamiesvalmisteluun ja toteutumaan sekä kaupungin että yliopiston organisaatioissa:

Tällä tavalla ne [asiat] ovat lähteneet, että [neuvottelukunnassa] on sovittu, että viedään asiaa virkatietä eteenpäin, ja sitten sopiva ryhmä sekä kaupungin että yliopiston virkamiehiä on lähtenyt asiaa viemään. (Risto Ihmuotila, haastattelu)

Neuvottelukunnan jäsenten lisäksi kumppanuuden toteuttamisen kannalta hyvin tärkeä rooli on neuvottelukunnan käytännön työn valmistelijoina ja toimeenpanijoina toimivilla kaupungin ja yliopiston virkamiehillä. Neuvottelukunnalla on nykyisin nelihenkinen sihteeristö, joka kokoontuu itse neuvottelukuntaa useammin valmistelevaan asioita ja kokouksia:

Tässä neuvottelukunnan valmisteluryhmässä on neljä henkeä, molemmilta puolilta kaksi. Se kokoontuu neljä-viisi kertaa vuodessa. Tämä virkamiesporukka on se "primus motor", joka syöttää sinne asioita ja pohtii, mitä neuvottelukunnalle pitäisi tuoda. Mutta totta kai keskustelemme säännöllisesti myös rehtorin ja kanslerin kanssa, että onko heillä mielessä jotain neuvottelukuntaan tuotavaksi. -- Ja kaupungin puolella Siitoselta ja apulaiskaupunginjohtajilta kysytään, mitä asioita olisi. (Seppo Lahti, haastattelu)

Sihteeristön tekemän neuvottelukunnan kokousten etukäteisvalmistelun tarkoituksena on ollut haastateltavien mukaan lyhentää ja tehostaa itse kokouksia. Tämä on perustunut erityisesti siihen, että käsiteltäviksi toivotut asiat ja molempien osapuolten kannat niihin on pyritty selvittämään jo etukäteen. Tällöin asioiden varsinainen käsittely neuvottelukunnassa on ollut suoraviivaista.

Sihteeristön pitää ymmärtää asiaan liittyvät sävyt ja detaljit yhtä aikaa kummankin osapuolen kannalta. Sitä kautta se luottamus rakennetaan, että kukaan ei tee ajattelemattomuuksia tai kupruja, vaan valmistelu on huolellista. Huolimaton valmistelu saa kiireisillä ihmisillä aikaan ärtymystä. (Hellevi Majander, haastattelu)

Pöytäkirja- ja haastatteluaineistojen analyysi osoittaa, että suurin osa neuvottelukunnan käynnistämistä yhteistyöhankkeista ja -muodoista on lisäksi ollut sellaisia, että niiden valmistelu ja eteenpäin toteuttaminen on ollut hyvin pitkälle mahdollista jo neuvottelukunnan jäsenenä olevien kaupunginjohtajan ja yliopiston rehtorin itsenäisen päätösvallan varassa. Tällaisia ovat olleet etenkin useimmat kumppanuusintensiteetin epävirallisen tason muodot ja sisällöt.

Kyllä niistä neuvottelukunnan asioista suuri osa on operatiivisia eli sellaisia, jotka ovat muutenkin virkamiesten toimivallassa. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Neuvottelukunta on siis toiminut ideoita tuottavana ja niitä valmisteluun lähettävänä elimenä. Se on myös nostanut omaan käsittelyynsä sekä kaupungin että yliopiston piirissä jo ennestään olleita yksittäisiä hankkeita ja ideoita, joiden on uskottu hyötyvän osapuolten yhteisestä kehittelystä. Tällä tavoin neuvottelukunta on käynnistänyt etenkin virallisen ja rakenteellisen kumppanuusintensiteetin tasoilla myös monia hankkeita ja sisältöjä, jotka ovat käytännössä

voineet toteutua vasta konsistorin ja kaupunginhallituksen tai -valtuuston muodollisten päätösten jälkeen. Siten nousee esiin kysymys, sitovatko tällaiset neuvottelukunnan itsensä koordinoimat tai sen toimeksiannosta valmistellut esitykset vaaleilla valittujen päätöksentekijöiden valinnanmahdollisuuksia kyseisistä esityksistä päätettäessä. Mikäli näin on, neuvottelukunta on *de facto* päätöksentekaelin ja sekä kaupungin että yliopiston päätöksenteon demokraattisuuden voidaan katsoa kärsivän. Haastateltavat esittävät kuitenkin hyvin yksimielisenä näkemyksensä, ettei neuvottelukunta heidän mielestään sido vaaleilla valittujen elinten demokraattiseen edustuksellisuuteen perustuvaa päätöksentekoa käytännössä lainkaan:

Kaupunginvaltuusto voi kävellä kaupunginjohtajan yli yhtä hyvin kuin konsistori voi kävellä rehtorin yli. Mutta tällainen neuvottelukunta antaa vapaamman mahdollisuuden esittää aivan uusiakin asioita. (Päiviö Tommila, haastattelu)

Haastateltavat pitävät neuvottelukuntaa pikemminkin sekä kaupungin että yliopiston päätöksenteon valmistelun laajennettuna osana. Neuvottelukunnan käsittelyn nähdään jo sinänsä parantavan kaupungin ja yliopiston yhteistyöhön liittyvien hankkeiden ideointia ja valmistelua:

Neuvottelukunnassa on ideoitu vapaammin kuin päätöksiä tekevässä, mahdollisimman edustuksellisessa elimessä olisi mahdollista. Siellä voi heittää hulttomampaa, epäkypsempääkin ajatusta. Se tarkoittaa, että jotkut niistä ideoista jäävät elämään, joutuvat valmisteluun ja ehkä aikanaan jopa toteutuvat. Valmisteluprosessissa täytyy sitten kuulla eri osapuolia ja tuoda mukaan eri tahojen asiantuntemusta. Silloin demokratian vaatimus on jo suurempi kuin ideoimisvaiheessa. Ja vasta seuraavassa vaiheessa tulee varsinainen demokraattinen päätöksenteko. (Kari Raivio, haastattelu)

Eräät haastateltavat ovat jopa sitä mieltä, että neuvottelukunnan tekemä valmistelu suorastaan lisää sekä kaupungin että yliopiston päätöksenteon demokraattisuutta, sillä neuvottelukunnan kautta tehtyä valmistelua voidaan pitää avoimempana kuin virkamiestyönä tehtyä. Koska neuvottelukunta kuulee säännöllisesti asiantuntijoita ja asianosaisia (esimerkiksi opiskelijoita opiskelija-asuntokysymyksissä), eri toimijoille nähdään tarjoutuvan mahdollisuuksia vaikuttaa asioiden valmisteluun muutenkin kuin päätöksentekaelinten jäsenten vaaleissa äänestämällä.

Ei neuvottelukunta ole millään tavoin vaikeuttanut tai sitonut päättäjien valtaa päättää asioista. Konsistori ja kaupunginvaltuusto ovat voineet ihan rauhassa hylätä sieltä tulleita ehdotuksia. Ja jos asiat nyt ylipäänsä etenevät jo etukäteen valmisteltuina päätöksentekijöille, niin tällainen kuitenkin avoin ja puolijulkinen valmistelufoorumi voi olla parempi kuin se, että se olisi tapahtunut kulisissa. (Eero Holstila, haastattelu)

Haastateltavien itsevarma yhteinen näkemys on sinänsä perusteltavissa. Sen uskottavuus on kuitenkin myös kyseenalainen, koska pöytäkirja-aineistosta ei käytännössä löydy eikä juuri kukaan haastateltavista osaa kysyttäessä mainita esimerkkejä neuvottelukunnan ideoimista tai käynnistämistä asioista, jotka olisivat laajemman valmistelun jälkeen kaatuneet joko kaupungin tai yliopiston edustuksellisissa päätöksentekaelimissä. Toisaalta haastateltavat perustelevat tätä sillä, että rehtorien ja kaupunginjohtajien kaltaiset kokeneet johtajat ja esittelijät vievät edustuksellisten päätöksentekaelinten käsiteltäväksi asti yleensä vain jo pitkälle valmisteltuja ja

selviä esityksiä, joiden uskotaan menevän läpi ilman kovin suurta vastustusta:

Luottamushenkilöt saavat valmiit esitykset, jotka he voivat hylätä tai hyväksyä. Hylätessään antavat sitten valmisteluohjeet, mihin suuntaan pitää jatkossa edetä. Valmistelija joutuu aina katsomaan, mitä rupeaa esittämään. Kaupunginjohtaja ja rehtori tietävät, että pitää esittää asioita, joille uskoo saavansa enemmistön hyväksynnän. Miksi löisi päättään seinään esittämällä omia tavoitteitaan, jos tietää, etteivät ne mene läpi. Neuvottelukunnassa kaikki ovat niin kokeneita päätöksentekijöitä, että jokainen tietää, mitä asioita voi edes esille tuoda. Ei siellä kukaan mitään päättömiä uskalla ehdottaakaan. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Valmistelevien virkamiesten asema ja toimintakulttuuri ovat yleensäkin hyvin vahvoja sekä Helsingin kaupungilla että Helsingin yliopistossa. Molempien päätöksentekoelimet tekevät käytännössä kaikki päätöksensä virkamiesten esittelystä, ja myös esittelijöillä on prosessissa paljon valtaa ja vastuuta. Kolben mukaan (2002, 24) Helsingin kunnallishallinnolle on tunnusomaista nimenomaan virkamiesten vahva asema sekä virastovetoinen hallintokulttuuri.

Tämä periaate ja työnjako, miten kaupungissa päätöksiä tehdään, on stabiili ja selkeä: virkamiehet valmistelevat poliitikoille esityksiä ja poliitikot päättävät. Valmisteluprosessi on äärimmäisen tärkeä. Toinen vallitseva työnjako kaupungissa on, että poliitikot eivät lähde sooloilemaan, tekemään sopimuksia esimerkiksi rakennusliikkeiden tai yliopistojen kanssa, vaan ainoastaan virkamiehet neuvottelevat kaupungin asioista kaupungin puolesta. (Laura Kolbe, haastattelu)

Tällöin on kuitenkin tiedostettava mahdollisuus, että jo asioiden virkamiesvalmistelu sinänsä – ja neuvottelukunta sen osana – saattaa ohjata kaupungin ja yliopiston yhteistyön kehittymistä ja rajoittaa osapuolten edustuksellista päätöksentekoa. Borgin (2001, 135) mukaan niin sanotun suoran demokratian eri muotojen ja toimeenpanon suurin este Suomen kunnissa onkin usein paikallishallinnon sisällä ja virkakoneistojen rakenteissa. Borg on lisäksi sitä mieltä, että hallinnon tehokkuusvaatimukset ovat nykyisin niin kovat, että kunnallisten virkamieseliittien ajatusmaailmassa ne useimmiten ylittävät demokratiavaatimukset. Kunnallishallinnon jakautuminen politiikkaan ja hallintoon on muutenkin eräs politiikan tutkimuksen vaikeista kysymyksistä. Kolben mukaan monet tutkijat korostavat, että hallinnon ja politiikan vastakkaisuus syntyy erilaisesta suhteesta valtaan: politiikkaa pidetään enemmän vallan tavoitteluna ja hallintoa saavutetun vallan käyttämisenä. (Kolbe 2002, 24.)

Neuvottelukunnan keskeisten toimijoiden kohdalla asia on vielä monimutkaisempi, koska heistä useimpien oma rooli on poliitikon ja virkamiehen väliltä. Kaupunginjohtajisto toimii poliittisina virkamiehinä: heidät valitaan poliittisesti kaupunginvaltuuston kulloinkin vallitsevien voimasuhteiden mukaisesti yleensä pitkän linjan kunnallispoliitikoista, mutta he työskentelevät virkamiestehtävissä. Samoin yliopiston rehtoraatin valitsee laaja yliopistoyhteisö nimenomaan "aatteellisiksi" johtajikseen, mutta käytännössä heidän työtehtävänsä keskittyvät yliopiston operatiivisen toiminnan ja hallinnon pyörittämiseen. Rehtori on vieläpä samanaikaisesti valmistelevan virkamieskunnan esimies, eräänlainen yliopiston "toimitusjohtaja" sekä konsistorin

eli ylimmän edustuksellisen päätöksentekuelimen äänivaltainen puheenjohtaja, jonka tulisi siis tavallaan valvoa itse itseään. Näin ollen kysymystä kumppanuuden mahdollisesti aiheuttamasta uhasta kaupungin ja yliopiston edustuksellisen päätöksenteon demokraattisuudelle ei ole mahdollista lopullisesti ratkaista suuntaan tai toiseen. Analyysin perusteella kyseessä on kuitenkin kumppanuuden käytännön toteutuksen kannalta olennainen haaste ja uhka.

7.2.2 Toimijoiden virallisen ja epävirallisen verkostoitumisen seuraukset

Päätöksenteon demokraattisuuteen liittyvät ehdot eivät ole ainoa kumppanuuden toteuttamiseen liittyvä uhka. Myös kaupungin ja yliopiston keskinäisen kumppanuuden suhde Helsingin seudun laajempaan kehittämiseen ja lukuisiin sitä toteuttaviin toimijoihin voi muodostua vaikeaksi, mikäli näiden toimijoiden työnjaosta ja tavoitteista ei ole selvää yhteistä näkemystä. Kuten luvussa 6.6 kuvattiin, yliopiston ja kaupungin keskinäistä kumppanuutta voidaan hahmottaa myös yhtenä osana huomattavasti suurempaa kaikkien pääkaupunkiseudun kaupunkien ja yliopistojen keskinäistä yhteistyöverkostoa. Tämä verkosto voidaan luvun 6.4 käsittein nähdä osana pääkaupunkiseudun hallinnon ja kumppanuuksille perustuvan verkostojohtamisen prosessia. Mattila (1999, 107) korostaa, että verkostojen kuvauksen lisäksi on tärkeää tutkia, mitkä tekijät johtavat verkostojen muotoutumiseen sellaisiksi kuin ne ovat, ja toisaalta mikä on verkostojen vaikutus tehtyihin poliittisiin päätöksiin. Kickert ym. (1997, 166–168, 178–186) korostavat verkostojohtamisessa verkostojen yhteisiä tavoitteita ja tarkoitusta. Siten esiin nousee tutkimuskohteelle keskeinen kysymys, missä määrin kaupungin ja yliopiston kahdenvälisen kumppanuuden tavoitteet ja organisoituminen ovat sopusoinnussa tai ristiriidassa pääkaupunkiseudun laajemman kehittämisen ja sitä toteuttavien muiden organisaatioiden kanssa.

Nijkampin ym. kuvailema (2002, 1866, 1877) paikallishallintojen uudelleen rakenteistuminen vanhat hallinnolliset rajat ylittäviksi kumppanuusverkostoiksi on nähtävissä myös Helsingin seudulla. Luvun 6.6 ja kuvion 3 mukaisesti kaupunkien ja yliopistojen yhteistyön näkökulmasta Helsingin seudun hallinnointiin vaikuttavia virallisia ja rakenteellisia organisaatioita ovat esimerkiksi Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta YTV, Uudenmaan liitto ja näiden kaikkien edustuksen sisältävä Culminatum. Lisäksi on edellisiä jonkin verran epävirallisempi pääkaupunkiseudun yliopistokonsortio. Uusien verkostojen rakenteistumisesta kertoo etenkin näiden organisaatioiden lyhyt historia: YTV:aa lukuun ottamatta ne ovat kaikki syntyneet vasta 1990-luvulla. Lisäksi lehtitietojen (Helsingin Sanomat 20.2.2004; Alueuutiset 25.2.2004) mukaan pääkaupunkiseudun johtavat luottamushenkilöt ja kaupunginjohtajat pääsivät 20.2.2004 sopimukseen siitä, että seudun kaupunginhallitusten ja -valtuustojen hyväksyttäväksi tulee vielä kevään 2004 aikana esitys pääkaupunkiseudun yhteistyöneuvottelukunnan ja pääkaupunkiseudun

yhteistyökokouksen muodostamisesta. Toteutuessaan näiden uusien elinten olisi tarkoitus tiivistää seudullista yhteistyötä edelleen, sovittaa yhteen kaupunkien poliittista päätöksentekoa, vahvistaa niiden yhteistä esiintymistä ja sopia seudullisia asioita koskevista periaatteista.

Yhä laajempien verkostojen rakentuminen kertoo siitä, että monet kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnassa käsitellyt yhteistyön hankkeet ja sisällöt voisivat hyötyä käsittelystä ja kehittelystä vielä laajemman toimijajoukon kesken. Esimerkiksi luvussa 5.8 kuvattuun kaupunkitutkimushankkeeseen ovat jo tulleet mukaan Teknillinen korkeakoulu sekä Espoon, Vantaan ja Lahden kaupungit. Useimmilla yhteistyöhankkeilla pyritään eri tavoin edistämään koko pääkaupunkiseudun menestymistä. Siten kyseisten hankkeiden taakse voisi olla perusteltua valjastaa kaikki seudun hallinnointiin vaikuttamaan pyrkivät toimijat sen sijaan, että hankkeita ajetaan vain kahden toimijan kesken, vaikka kyseessä olisivatkin seudun pääkeskus ja suurin yliopisto. Lisäksi hallinnointiin vaikuttavan verkoston vähitellen yhä kasvaessa vain yhden kaupungin ja yliopiston keskinäinen kumppanuus saattaisi lopulta menettää hyödyllisyytensä.

Yliopiston ja kaupungin neuvottelukunta on osa verkostojohtamisen prosessia, mutta aika on siinä mielessä ajanut jo ohi, että siinä on kuitenkin vain kaksi osapuolta, olkoonkin että ne ovat merkittävimmät alallaan kaupunkina ja yliopistona. Mutta jos ajatellaan Helsingin seutua talousmaantieteellisenä kokonaisuutena, Helsinki-nimisenä kaupunkina Euroopan tai maailman kartalla, niin näillä kuntarajoilla ei ole ulkopuolisen näkökulmasta mitään merkitystä, vaan tätä on kehitettävä yhtenä kokonaisuutena. Siksi tarvitaan myös verkostoja, joissa on kaikki yliopistot ja ammattikorkeakoulut sekä kunnat ja niiden elinkeinopoliittiset intressit mukana. Niillä tätä voidaan rakentaa innovatiivisena kaupunkiseutuna. (Eero Holstila, haastattelu)

Haastattelujen mukaan neuvottelukunnan laajentaminen muiden kaupunkien ja yliopistojen edustajilla voisi merkitä myös nykyisen avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin häviämistä ja koko elimen hyödyllisyyden katoamista organisaation muuttuessa suuremmaksi ja raskaammaksi:

Neuvottelukunnalla on dilemma: toisaalta olisi objektiiviset syyt laajentaa sitä tai ottaa muita mukaan, mutta samalla kenties tuhottaisiin lopullisesti tämä luottamuksellisen keskustelun foorumi ja mahdollisuus. Sitä joudutaan tarkasti miettimään, kannattaako sittenkään laajentaa, koska toistaiseksi tarvitaan tällaista korkean tason foorumia, jossa voi vapaasti ideoida ja esittää myös tällaisia puolivalmiita, utuisia ajatuksia luottamuksellisesti. (Eero Holstila, haastattelu)

Kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnan ja muiden virallisten kumppanuusrakenteiden lisäksi myös pääkaupunkiseutuun vaikuttavien epävirallisten elinten ja toimijoiden määrän voidaan tulkita viime vuosina lisääntyneen. Racon (2002, 437, 451–452) mukaan suurin osa hallinnointia käsittelevistä tapaustutkimuksista ei yleensä huomioi epävirallisten toimijoiden tärkeää merkitystä hallinnoinnille. Etenkin luvussa 5.6 kuvatut kaksi Helsinki-klubia voidaan nähdä selkeinä pyrkimyksinä löytää koko pääkaupunkiseudun toimijoille yhteisiä strategisia tavoitteita, joiden avulla seutua on mahdollista hallinnoida ja kehittää kokonaisuutena toimijoiden laajasta joukosta huolimatta. Aineistojen perusteella onkin tulkittavissa, että Helsingin kaupunki pyrkii toimijoiden verkoston aktiiviseksi rakentajaksi ja sitä johtavaksi manageriksi. (Kickert ym. 1997,

166–168, 179.) Myös Helsinki-klubit luonut kaupunginjohtaja Siitonen vahvistaa tämän:

Suomen kilpailukyvyllä on rasitteina pitkät matkat ja pienet omat markkinat, joten meidän pitäisi kääntää hyödyksi kaikki ajateltavissa olevat edut. Yksi etu on juuri tämä yhteiskunnan "pienuus" siltä osin, että tällainen partnership-ajattelu on mahdollista, voimme tehdä halvan ja joustavan hallinnon. Ja siinä yhteistyö eri sidosryhmien kanssa on erittäin keskeistä. En ole missään muualla maailmassa nähnyt tällaisia kuin SITRA:n kurssit, maanpuolustuskurssit ja muut, joissa kerätään eri alojen ihmisiä yhteen ja tehdään yhteisiä strategioita. Tätä ideaahan minäkin lainasin perustaessani Helsinki-klubin. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Kasvava paine reagoida yhä nopeammin muuttuviin kansainvälistyvän hallinnon haasteisiin lisää myös edustuksellisten päätöksentekoelementtien painetta antaa virkamiehille lisää itsenäistä valtaa hoitaa asioita parhaaksi katsomallaan tavalla. Luvun 6.1.3 ja taulukon 1 käsittein asiaa voidaan kuvailla siten, että syntyy paineita siirtyä yhä managerialistisemmän hallinnoinnin piiriin.

Suurin osa toiminnasta julkishallinnossa tapahtuu johtavien virkamiesten ja päätöksentekoelementtien välisen luottamuksen kautta. Yleensä kun kaupunginjohtaja esittää jonkin asian päätettäväksi, kaupunginhallitus siunaa sen. Jos sanon kaupunginhallitukselle, että "olemme yliopiston kanssa sopineet tällaisen, ei kai teillä ole mitään sitä vastaan?", niin se olisi suuren luokan yllätys, jos olisi. Suurin osa päätösesiöistä on niin pitkälle neuvoteltuja ja valmisteltuja, että kaupunginhallituksen on vaikea niitä enää muuttaa. Kaupunginjohtajalla on esimerkiksi käytännössä vapaa valta sijoittaa kaupungin rahat niin viisaasti kuin suinkin, koska miljardirahoja siirrellään viidentoista sekunnin päätöksenteossa. Eli ei ole muuta mahdollisuutta, kuin että sitten jälkepäin potkitaan, jos tehdään virheitä. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Vaikka pääkaupunkiseutu ja suomalainen yhteiskunta voisivat hyötyä asioiden nopeasta ja tehokkaasta epävirallisesta koordinoinnista erilaisissa verkostoissa, edellä mainitut ilmiöt tuovat kuitenkin mukanaan samat mahdollisen demokratiavajeen ja laajan verkosto-organisaation raskauden ongelmat kuin neuvottelukunnan tapauksessa edellä. Erityisenä ongelmana haastatteluissa nousi esiin, että erilaisia toimijoiden yhteistyöverkostoja koetaan olevan jo liikaa:

Alueellisen yhteistyön suurin ongelma on, että täällä on liian monta toimijaa. On sekavaa, kun kaupungeilla on omat intressinsä, kaupunginjohtajat kokoontuvat, on Uudenmaan liitto, TE-keskus, Etelä-Suomen lääni ja Culminatum. Siitä tippuu kärryiltä, missä milloinkin tehdään alueellista suunnitelmaa ja jaetaan pieniä suolarahoja jonkun ministeriön potista. Se heijastaa valtionhallinnon disiplinaarista jakautumista: ministeriöillä on omat hallinnonalansa, ja kun ne rupeavat kehittämään alueellisia ohjelmia oman reviirinsä puitteissa, syntyy päällekkäisyyksiä. Se on huono tapa koota voimia ja ylittää rajoja. (Kari Raivio, haastattelu)

Toisaalta myös keinot vastata hallinnoinnin hitauden ja raskauden haasteisiin nähtiin samoina kuin neuvottelukunnan tapauksessa edellä: verkostojen pitäminen kokoonpanoiltaan rajattuina ja niiden hyödyntäminen ensisijaisesti osana edustuksellisen päätöksenteon valmistelua:

Kun minulla oli Helsinki-klubi ensimmäistä kertaa koolla, siellä oli naapurikaupunkienkin kaupunginjohtajat ja se oli koko Helsingin seudun [yhteinen]. Siitä olisi tullut hirveän suuri, jos olisi otettu jäseniä kaikista puolueista ja kaikista kaupungeista, ja silloin päätin, ettei siitä tule mitään. Ja kun yritin sitä markkinoida poliitikoille, jotkut luottamushenkilöistä olivat hieman loukkaantuneita, kun siellä ei ollut poliitikkoja mukana. Totesin, että tähän on valmistelua teille: olen halunnut laajan yhteiskunnan kirjon tekemään tätä strategiaa, jotta saatte mahdollisimman hyvätasoisesta valmistelusta. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Helsinki-klubien lisäksi pääkaupunkiseudulla on vaikuttanut lukuisia muita myös epävirallisia päätöksentekijöiden elimiä ja verkostoja. Haastatteluaineistossa tällaisina keskeisten johtajien ja

virkamiesten verkostoitumisen paikkoina mainittiin muun muassa Suomen kulttuurirahasto, yhteiskunnan eri alojen johtajille suunnatut puolustusvoimien toteuttamat maanpuolustuskurssit, SITRA:n kurssit, Uudenmaan alueen kansanedustajien neuvottelukunta, Helsingin yliopiston ja ammattikorkeakoulujen neuvottelukunta, kauppakamarit ja eräät kansalaisjärjestöt. Eräiden tutkijoiden mukaan nimenomaan kolmannen sektorin organisaatioiden rooli ja vaikutusvalta seudullisissa hallintojärjestelmissä on viime vuosina lisääntynyt. Tämän nähdään edellyttävän niiltä kuitenkin vähintään puolijulkista, julkishallintoon kytkeytyvää roolia. (Hula & Jackson-Elmoore 2001, 324, 349–353.) Näkemys sopii myös Helsingin seudun tapaukseen: haastattelujen ja pöytäkirjojen mukaan kansalaisjärjestötoiminnalla on ollut hyvin vähän merkitystä kaupungin ja yliopiston yhteistyölle. Ainoa yhteistyöhön säännöllisesti osallistunut kolmannen sektorin taho on ollut Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, jolla useimmista kansalaisjärjestöistä poiketen on ylioppilaskuntana sekä julkisoikeudellinen asema että hoidettavanaan osa yliopiston julkisoikeudellisista tehtävistä. Lisäksi myös kaikkien pääkaupunkiseudun yliopistokonsortioon kuuluvien yliopistojen ylioppilaskunnat tapaavat toisiaan säännöllisesti ja käsittelevät epävirallisesti opiskelijanäkökulmasta samantapaisia asioita kuin varsinainen konsortio.

Myös viimeaikaisista Helsinkiä koskevista tutkimuksista löytyy viitteitä päätöksentekijöiden epävirallisista elimistä ja verkostoista. Mäenpää ym. (2000, 158) nostavat esiin esimerkiksi kaupunkisuunnittelun alalta niin sanotun Kamppi-Töölönlahden toteuttamisryhmän, joka koordinoi useamman Helsingin kaupungin viraston päätöksentekoa siitä huolimatta, ettei sillä ollut virallista asemaa kaupungin organisaatiossa. Lisäksi Kolben (2002, 24, 620) mukaan johtavien kunnallisten virkamiesten epävirallinen verkostoituminen näkyy muun muassa vuosittaisten niin sanottujen virastopäällikköpäivien järjestämisessä. Keskinäinen veljellinen yhteisöllisyys ulottuu jopa virkamiesten vapaa-aikaan:

On tällainen tjänstebröderna-veljespiiri, joka tapaa kerran kuukaudessa lounaan tai saunaillan merkeissä. Siellä on myös jo eläkkeelle jääneitä virkamiehiä, eli se toimii tällaisena seniori-juniori-verkostona, jossa pohditaan kaupungin ja alueen hyvinvoinnin kannalta tärkeitä kysymyksiä samanmielisyyden hengen vallitessa. Eli kohdataan työpaikkatasolla epävirallisesti: kun yhteisenä nimittäjänä on Helsingin kaupunki, niin välillä syödään lounasta, kuullaan joku esitelmä ja keskustellaan siitä. (Laura Kolbe, haastattelu)

Eri alojen keskeisten toimijoiden epävirallinen verkostoituminen on aineistojen analyysin perusteella olennainen pääkaupunkiseudun hallinnointiin vaikuttava tekijä, vaikkei tätä yleisesti tiedosteta tai ole juurikaan aiemmin tutkittu. Jopa yksittäisten johtajien henkilösuhteita voidaan pitää olennaisina selitettäessä joidenkin yhteistyöhankkeiden syntyä ja toteutusta. Kaupungin ja yliopiston keskeisten johtajien henkilösuhteita ja usein pitkää yhteistä henkilöhistoriaa osana kumppanuuden syntyä on käsitelty jo edellä luvussa 4.5.1. Haastatteluissa mainitaan lisäksi useampia tapauksia, jossa jokin kaupungin ja yliopiston yhteistyöhanke on saanut alkunsa

esimerkiksi rehtorin ja kaupunginjohtajan epävirallisesta kahdenkeskisestä ideoinnista tai suunnittelusta, joka on sen jälkeen sitten viety valmistelun kautta eteenpäin.

Sovimme Ihamuotilan saunassa, että kun 1970-luvun peruskouluvaiheessa Norssista tehtiin Helsingin I normaalikoulu, niin Ihamuotila palautti sen takaisin Helsingin normaalilyseoksi. Vastineeksi Hallituskadun osa muutettiin lopulta minun päätökselläni Yliopistonkaduksi. Tämä osoittaa, kuinka henkilösuhteilla hoidetaan pieniä ja suuria asioita samanaikaisesti. Ei näillä ollut sen kummempaa merkitystä, mutta kumpikin osapuoli, sekä yliopisto että vanha kouluni olivat hyvin tyytyväisiä. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Kaupungin johdon toiminta oli ratkaisevaa Yliopistonkadun perustamisessa. Olimme Rahkamon kanssa sopineet viskilasini ääressä maatilani Histan rantasaunalla, että asia pitäisi hoitaa. Kun yliopisto sitten teki esityksen, sitä vastustivat sekä nimistölautakunta että kaupunkisuunnittelulautakunta. Kaupunginhallituksessa Rahkamo ja Korpinen sitten kuitenkin jyräsivät lautakuntien näkemykset. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Johtajien epävirallisilla henkilösuhteilla on haastatteluiden mukaan ollut merkitystä myös kaupungin ja yliopiston suhteille muihin sidosryhmiin, kansainvälisiin yhteistyökumppaneihin, mediaan ja yhteiskunnallisiin tahoihin yleensä. Tällaisten suhteiden avulla yliopisto ja kaupunki ovat onnistuneet hankkimaan itselleen muun muassa erilaisia lahjoituksia, poliittisia tukijoita, rahoitusta elinkeinoelämältä sekä myönteistä julkisuutta:

Käynnistin kanslerin aamukahvit, joihin ministerien vaihtuessa kutsuttiin uusi pääministeri, uusi opetusministeri ja uusi valtiovarainministeri. Ja kaikki tulivat, tosin harvoin, koska pääministerit rupesivat istumaan pitkiä kausia. Mutta kyllä siellä kävi ainakin kaksi opetusministeriä ja kolme pääministeriä: Sorsa, Holkeri ja Aho. -- Henkilösuhteilla on selkeä merkitys: mitä enemmän verkostoja, sen parempi. Rehtori ja kansleri kutsutaan esimerkiksi suurlähettiläiden cocktail-kutsuille, joista saattoi olla yliopistolle hyötyä: saatiin esimerkiksi järjestettyä lahjoitusprofessori. (Olli Lehto, haastattelu)

Kaiken kaikkiaan aineistojen analyysin perusteella kaupungin ja yliopiston kahdenvälinen kumppanuus toimii tällä hetkellä hyvin sopusoinnussa myös pääkaupunkiseudun laajemman kehittämisen kanssa, koska neuvottelukunta on monessa mielessä ollut pääkaupunkiseudulla tämäntyypin yhteistyön uranuurtaja. Siksi neuvottelukunta on voinut itsenäisesti synnyttää myös seudun muita kaupunkeja ja yliopistoja hyödyttäviä uusia ideoita ja hankkeita. Kuitenkin yhä kiihtyvä seudullisen hallinnon tiivistyminen sekä virallisten ja epävirallisten toimijoiden verkostoituminen saattavat tulevaisuudessa viedä tältä seudun suurimman kaupungin ja yliopiston kahdenkeskiseltä kumppanuudelta perustan. Kumppanuuden käytännön toteuttamisen haasteeksi muodostuu jatkossa se, kyetäänkö nykyistä hedelmällistä ideointi- ja valmisteluilmapiiriä jotenkin laajentamaan koko seudun ja laajan toimijaverkoston muuttuviin tarpeisiin vastaavaksi ilman, että sen seurauksena koko neuvottelukunnan käyttökelpoisuus häviää.

7.3 Kumppanuus suhteessa pääkaupunkiseudun hallinnointiin

Tässä luvussa analysoidaan kaupungin ja yliopiston keskinäistä kumppanuutta suhteessa pääkaupunkiseudun hallinnointiin. Tarkoituksena on analysoida sitä, millä tavoin kumppanuus

on hallinnointiteorioiden näkökulmasta kaupungille ja yliopistolle ylipäättään merkittävä, perusteltu ja hyödyllinen toimintamalli. Edellä luvussa 6.1 kehiteltyjen hallinnointiteorioiden mukaisesti empiirisenä tutkimuskohteena olevaa kumppanuutta jäsennetään erityisesti suhteessa laajempaan valtiolliseen ja kansainväliseen kehitykseen Suomessa, Euroopassa ja maailmassa.

7.3.1 Kumppanuuden strateginen merkitys kaupungille ja yliopistolle

Edellä luvussa 3 kuvatulla tavalla sekä Helsingin kaupungilla että nykyisellä Helsingin yliopistolla oli takanaan jo vuosisatainen historia toistensa naapureina ennen osapuolten keskinäisen yhteistyön syventymistä. Yliopiston osalta olennaisin syy olla hakeutumatta yhteistyöhön kaupungin kanssa oli yliopiston valtakunnallisen valtionyliopiston rooli: koska se oli ollut kolmatta sataa vuotta kuninkaallisten ja keisarien erityisessä suojeluksessa ja parhaimmillaan riippumaton jopa Suomen valtiollisesta hallinnosta, yliopistolla ei ollut mitään tarvetta olla tekemisissä sijaintikaupunkinsa kanssa. Yliopiston tärkeimpiä toimintaedellytyksiä ovat rahoitus ja toiminnallinen autonomisuus, joista molemmat olivat pääosin kunnossa läpi koko Suomen valtiollisen historian muutosten 1600-luvulta 1900-luvulle. Valtakunnan hallintovalta oli tuona aikana siirtynyt ensin Tukholmasta Pietariin ja edelleen Helsinkiin, mutta yliopisto oli onnistunut säilyttämään useimmat erivapautensa ja vähintään hyvän rahoitustason valtiomuodon muutoksesta toiseen aina 1980-luvulle asti.

Kuten luvussa 4 edellä on kuvattu, 1970-luvun lopun taloudellisesta laskukaudesta alkaen asiat alkoivat kuitenkin vähitellen muuttua. Etenkin 1990-luvun alkupuolen suuren laman seurauksena valtionyhtiöitä alettiin muuttaa liikelaitoksiksi ja valtionhallinnossa otettiin käyttöön uudenlaisia, taloudelliseen tehokkuuteen perustuvia tulosohjausjärjestelmiä, jollaiseen myös yliopistot liitettiin vuonna 1992 (Eräsaari 2002, 21–23, 207–215; Alestalo 1996a, 247–248; 1996b; Uusitalo 1995a, 127). Samalla valtion koulutuspolitiikasta tuli monessa mielessä talouspolitiikan johdannainen: tehokkuuden ja tuottavuuden lisääminen oli etusijalla samalla kun yliopistolaitokseen kohdistui suuria säästöpaineita, muun muassa pyrkimyksiä lakkauttaa yliopistollisia virkoja ja yksiköitä (vertaa esimerkiksi Helenius ym. 1996, 7–10; Rätty 1996, 209–233; Alestalo 1995; Kanninen 1995, 69–74; Wiberg 1995, 19–22; Willner 1995, 96–106; Kivinen ym. 1993, 134–158, 191–259; Mehtonen 1990, 20–21.) 1990-luvun perintönä yliopistot joutuivat jatkuvaan rahapulaan samalla, kun niihin kohdistuvasta hyvin yksityiskohtaisesta budjettisääntelystä siirryttiin hallinnoinnille tyypillisempään strategiseen ohjaukseen (Mälkiä & Vakkuri 1998, 6–9, 20–31). Tämä merkitsi toisaalta yliopistojen sisäisen autonomian kasvua, mutta samalla niiden valtiolta saama budjettirahoitus vähentyi ja sen jakotapa yliopistolle muuttui laskennallisiin malleihin ja tuloksiin perustuvaksi. Tiedeyhteisön paikoin kovastakin

vastustuksesta huolimatta päällikkövaltaisuus ja managerialismi lisääntyivät yliopistojen hallinnossa (Mustajoki 2002, 135–142; Uusitalo 1995a). Lisäksi yliopistokiinteistöt pakkosiirrettiin pois yliopistojen hallinnasta Valtion kiinteistölaitokselle (nykyinen Senaatti-kiinteistöt) vuonna 1995, jolloin yliopistoista tuli valtion vuokralaisia omissa tiloissaan (Knapas 1995; Eräsaari 2002, 178–195). Aaltonen ym. (1993, 2–14) tiivistävät korkeakoulupolitiikan yleisen suunnan ja hengen 1990-luvulla olleen "rahasta, karsi ja unhoita". Häyrinen-Alestalo ym. (2000, 166–170, 204–206) kuvaavat muutosta siirtymiseksi hyvinvointivaltiota edistävästä yliopistojärjestelmästä uusliberalistista valtiota edistävään yliopistojärjestelmään. Hakala ym. (2003, 192–208) puolestaan päättelevät suomalaisten yliopistojen muuttuneen tieteen kehdoista projektimyllyiksi. 1990-luvun alku oli samankaltaista suurten taloudellisten ja hallinnollisten murrosten aikaa myös esimerkiksi Englannin ja monien muiden Euroopan maiden yliopistoille (vertaa esimerkiksi Mustajoki 2002, 74, 83; Tapper & Palfreyman 2000, 21, 41–53, 148–170; Tapper & Salter 1992, 170–172, 225–246).

Kaupunki ja yliopisto toimivat entistä selvemmin markkinatalousmiljöössä ja entistä kovemmassa kilpailussa. Se pakottaa miettimään, miten siinä pärjätään ja mistä tulee se luovuus ja ne innovaatiot, joilla tässä voi menestyä. Vastauksena paineelle on yritetty luoda yliopistoon joustavia rakenteita, joilla tehtävät parhaiten toteutuisivat muuttuvassa ympäristössä. Yliopisto avautuu pikku hiljaa liike-elämään päin, mutta se on hitaampaa ja luultavasti jää vähäisemmäksi kuin esimerkiksi teknisillä ja kaupallisilla aloilla, joilla ne linkit ovat vahvempia. Ulkopuolinen rahoitus on tällä hetkellä 38 prosentin luokkaa, mutta siitä yli 90 prosenttia on kilpailtua julkista tai yksityissäätöiden tutkimusrahoitusta. (Kari Raivio, haastattelu)

Helsingin yliopiston näkökulmasta edellä kuvattu kehitys merkitsi, että saavuttaakseen aiemman toimintaedellytystensä tason muun muassa rahoituksen ja toimitilojen suhteen, yliopiston on täytynyt vähitellen kääntyä valtion lisäksi myös muiden yhteiskunnallisten toimijoiden puoleen. Opetusministeriö oli edellä luvussa 4 kuvatulla tavalla poistanut kaikki aiemmat yliopistojen elinkeinoelämäyhteistyön esteet 1990-luvulle tultaessa. Näin ollen yliopiston strateginen syy lähteä tiiviimpään yhteistyöhön sidosryhmiensä ja kaupungin kanssa on lopulta ollut pyrkimys kompensoida heikentyneitä toimintaedellytyksiään uusista suunnista. Pelkonen (2001, 38–44) kuvailee samaa muutosta kutsuen sitä yliopiston käännteeksi kohti kaupallista toimintaa. Vähitellen yliopiston perinteinen valtionyliopistorooli on samalla asteittain korvautunut yhä vahvemmin seudullisesti vaikuttavan ja monialaisen pääkaupunkiseudun yliopiston roolilla. Kaikki edellä kuvatut yliopiston valtiosuhteiden, rahoituksen ja autonomian historialliset vaiheet sekä niissä tapahtuneet muutokset on koottu seuraavalle sivulle 126 taulukoksi 5.

Helsingin kaupungin näkökulmasta sama 1990-luvun taloudellinen kehitys näyttäytyi hieman eri näkökulmasta. Schulmanin mukaan laman seurauksena Helsingin seudun kuntien, valtion ja paikallisten yritysten yhteistyö nousi 1990-luvulla tärkeäksi tekijäksi talouden edellytysten turvaamisessa. Valtio aloitti kaupunkipoliittisen toiminnan Paavo Lipposen I hallituksen myötä

Taulukko 5. Nykyisen Helsingin yliopiston suhteet valtiovaltaan 1600-luvulta 2000-luvulle				
Aikakausi	Ruotsin kuningaskunta	Suomi Venäjän suuriruhtinaskuntana	Itsenäinen Suomi	Globalisoituva Eurooppa
Vuosi	1640–1809	1809–1917	1917–	noin 1990–
Yliopiston rahoituksen taso	Hyvin rahoitettu valtion varoilla	Erittäin hyvin rahoitettu valtion varoilla	Hyvin rahoitettu valtion varoilla	Valtion budjettirahoitus vähentynyt ja altis epävarmuustekijöille, yksityinen ja kilpailtu julkinen hankerahoitus lisääntynyt
Yliopiston autonomian taso	Ruotsin monarkian suojeluksessa, autonominen sisäisissä asioissa	Venäjän keisarin suojeluksessa, autonominen sisäisissä ja monissa ulkoisissakin asioissa	Valtion hallinnan alainen, autonominen vain tieteen, tutkimuksen ja opetuksen asioissa	Valtion strategisen ja taloudellisen hallinnan alainen, yliopistokiinteistöt siirretty valtiolle, muutoin autonominen sisäisissä asioissa
Valtiovallan ja yliopiston välinen suhde	Yliopisto on erillinen osa valtiota, mutta nauttii erityisasemasta ja erivapauksista monarkian suojeluksessa.	Yliopisto on riippumaton jopa valtiosta, koska keisariperhe hallitsee sekä Suomen suuriruhtinaskuntaa kenraalikuvernöörin että yliopistoa kanslerin välityksellä. Yliopistolla on oma kurinpitojärjestelmänsä ja yliopistoon kuuluvat henkilöt perheineen ovat yliopiston omassa tuomiovallassa, eivät valtion viranomaisten.	Yliopisto on löyhästi erillinen osa valtiota, joka kontrolloi yliopiston rahoitusta ja hallintoa tiukasti. Yliopiston on pyrittävä olemaan mahdollisimman puolueeton ja riippumaton muusta yhteiskunnasta, etenkin elinkeinoelämästä.	Yliopisto on erillinen osa valtiota, joka pitää yliopistoja strategisessa ohjauksessaan opetusministeriön kautta. Samanaikaisesti yliopisto "avautuu" ja verkostoituu alueellisesti ja kansainvälisesti uusiin suuntiin etsien uusia kumppaneita ja lisää rahoitusta. Helsingin kaupungista tulee yliopiston strateginen kumppani. Yliopisto ja kaupunki toteuttavat yhdessä elinkeinoelämän ja "kolmannen" sektorin kanssa monipuolista yhteistyötä.
Valtion keskeisin rooli suhteessa yliopistoon	Tieteen tukija	Avokätinen tieteen tukija	Hallinnon toteuttaja	Hallinnointiin osallistuva toimija

1995–1999, minkä lisäksi erityisesti Euroopan unionin aluepoliittinen ajattelu ja Helsingin vuoden 1994 kansainvälistymisstrategia nostivat koulutuksen ja osaamisen tärkeiksi teemoiksi. Kuntasuunnittelun ja yleiskaavoituksen rinnalle kehitettiin strategisen suunnittelun malleja, jotka muistuttavat kaupallisten hankkeiden suunnittelua. Niissä lähdettiin tietoisesti hakemaan kumppaneita sidosryhmistä ja tehtiin näiden kanssa yhteisiä strategioita ja niitä toteuttavia ohjelmia. Schulmanin mukaan kumppanuuteen perustuvia strategioita kaupungille edustivat muun muassa Helsingin markkinointi ponnahduslautana idän ja lännen välissä, Uudenmaan osaamiskeskusohjelma ja Helsingin seudun kaupunkiohjelma (Uudenmaan liitto 1998; Helsingin kaupunki 2002). Strategioiden avulla Helsingistä pyrittiin muokkaamaan luovaa tieto-, teknologia- ja kulttuurikeskusta, joka pyrki muodostumaan Pohjois-Euroopan liiketoiminta- ja logistiikkakeskukseksi. (Schulman 2000, 93–94, 104.) Kaikki tämä korosti tiedon, kulttuurin ja teknologian merkitystä, ja nimenomaan seudun yliopistot nähtiin niiden tärkeimmiksi tuottajiksi ja siten kaupungin elinvoimaisuuden ja elinkeinojen pelastajiksi edellä luvussa 5.3 kuvatulla tavalla. Täten kaupungin strateginen syy lähteä tiiviimpään yhteistyöhön sidosryhmiensä ja yliopiston kanssa on lopulta ollut oman elinkeinoperustansa turvaaminen, joka nousi kaupungille "elämän ja kuoleman kysymykseksi" 1990-luvun laman yhteydessä.

Kun maailma ja Suomi siirtyivät tietoyhteiskuntaan, tieto pakattiin uuden kansallisen pärjäämisstrategian ainesosaksi. Silloin katsottiin, ketkä sitä tietoa tuottavat, ja katseet kääntyivät yliopistoon: "hei, tuohan on se tiedontuotantolaitos!" Ja siitä alkaa tämä uudentyypinen lähentyminen, jossa tieto ja osaaminen rakennetaan yhteiskunnan kokoavaksi voimaksi. Eli tieto "jalostetaan" instituutioiksi ja elinkeinoelämää hyödyttäväksi toiminnoiksi, joita tiedepuistot ja muut suuret hankkeet edustavat. (Laura Kolbe, haastattelu)

Kaupungin ja yliopiston voidaan siten nähdä lähteneen 1980-luvulla yhteistyöhön, joka molempia osapuolia koskettaneen yleisemmän 1990-luvun kehityksen johdosta syveni strategiseksi kumppanuudeksi. Yliopisto oli kaupungille luonteva kumppani, koska se "tuotti" juuri niitä asioita, joita kaupunki uudessa tilanteessa katsoi tarvitsevansa elinkeinojensa perustaksi: tietoa ja osaamista, innovaatioita ja kulttuuria. Kaupunki oli yliopistolle hyvä kumppani, koska sillä oli tilausta yliopiston "tuotteille" sekä mahdollisuus tukea yliopistoa vastaavasti erilaisin yliopiston tarvitsemin resurssein. Muun muassa ilman kaupungin kaavoitusyhteistyötä yliopisto ei olisi kyennyt kasvamaan ja uudistumaan kaupungin sisällä eikä tiedepuiston kaltaisia vielä useamman sektorin yhteistyöhankkeita olisi voitu toteuttaa. Kumppanuuden osapuolet ovat edelleen löytäneet toisistaan liittolaisen suhteessa valtioon ja kansainvälisille kentille.

Kumppanuuden merkitystä kaupungin näkökulmasta voidaan vertailla myös kansainvälisesti. EU:n pääkaupunkien yhteistyöjärjestö UCUE:n Helsingin yleiskokouksen yhteydessä vertailtiin jäsenkaupunkien yhteistyötä niiden yliopistojen kanssa. Tuon vertailun perusteella kaupunkien yliopistoyhteistyö jaettiin kolmeen päätyyppiin: 1. kulttuuria ja sivistystä vaaliviin kaupunkeihin,

2. talouden, toimintojen ja prosessien kehittämistä painottaviin kaupunkeihin ja 3. kaupunkeihin, joille yhteistyön merkitys oli vähäisempi. Näistä Helsinki sijoitettiin talouden, toimintojen ja prosessien kehittämistä painottaviin kaupunkeihin. (Karvinen 2002, 7–8.) Tämän tutkimuksen aineistojen analyysin perusteella kaupunki onkin selvästi pyrkinyt yliopistoyhteistyöllä kehittämään talouttaan ja toimintojaan. Siitä huolimatta esitetty luokittelu toisensa poissulkeviin ryhmiin on yksinkertaistava ja melko karkea, koska esimerkiksi Helsingissä 1990-luvulla taloutta ja toimintoja on yritetty kehittää nimenomaan kulttuuria vaalimalla. Jäsentämällä edellä kuvaillut ja numeroidut päätyypit uudelleen nelikentäksi saadaan aikaan kaupunkien yliopistoyhteistyön vertailussa hedelmällisempi luokittelu, jossa neljännen luokan muodostavat sekä kulttuuria ja sivistystä että taloutta, toimintoja ja prosesseja korostavat kaupungit. Myös Helsingin voidaan sitten katsoa kuuluvan tähän neljänteen luokkaan. Luokat on koottu alle taulukoksi 6:

Taulukko 6. Kaupungin ja yliopiston kumppanuuden tarkoitukseen perustuva kumppanuustyyppien luokittelu		Kehittääkö kumppanuus taloutta, toimintoja ja/tai prosesseja?	
		Kyllä	Ei
Vaaliiko kumppanuus kulttuuria ja/tai sivistystä?	Kyllä	4. sekä kulttuuri että talous (Helsinki)	1. kulttuuri ja sivistys
	Ei	2. talous, toiminnot ja prosessit	3. vähäinen yhteistyö

7.3.2 Kaupungin ja yliopiston vaikea valtiosuhde kumppanuuden näkökulmasta

Kaupunkipolitiikan eri muotoja tutkineen Pierren (1999, 375–376) mukaan kaupunkiseutujen paikallisen hallinnon muotoutumiseen vaikuttavista seikoista merkittävimpiä ovat kansallisvaltioon liittyvät tekijät. Valtion toimet vaikuttavat myös paljon siihen, mikä luvussa 6.1.3 kuvailluista hallinnon tyypeistä eri kaupunkiseuduilla kulloinkin vallitsee. Valtion vaikutus hallinnon muotoutumiseen näkyy yleensä nimenomaan erilaisina esteinä ja rajoituksina paikallisen päätöksenteon uudenlaisen toteuttamisen muodoille. Valtio voi esimerkiksi lailla kieltää kumppanuudet ja palveluiden kustannustehokkaan toteuttamisen yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa. Valtiollisten toimien vaikutus myös pääkaupunkiseudun hallintoon on merkittävä. Esimerkiksi Schulmanin (2000, 78–79) mukaan Helsinki on ollut koko 1900-luvun edelläkävijä Suomen kaupungistumiskehityksessä, ja kaupungin kasvua on pyritty usein rajoittamaan valtakunnallisilla aluepoliittisilla toimenpiteillä aina 1960-luvulta lähtien. Helsinki on ollut muun muassa valtionosuusjärjestelmissä omassa, vähiten valtion tukea hyvinvointipalvelujen toteuttamiseen saavassa maksuluokassaan, se on ollut usein maan viimeisiä kuntia toteutettaessa peruskoulun kaltaisia valtiojohtoisia uudistuksia ja siellä sijaitsevia valtion laitoksia on usein – viimeksi keväällä 2004 – valtion toimesta kaavailtu hajasijoitettavaksi muualle Suomeen. Voimakkaimmin valtion tasapainottavan aluepolitiikan eri alueiden kehitystä tasapainottavan politiikan vaikutukset ovat näkyneet valtion eri alueiden välisissä tulonsiirroissa.

Niissä maan suurimmat kaupungit ja erityisesti Helsinki ovat yleensä joutuneet maksajiksi:

Helsinki maan pääkaupunkina ei ole nauttinut samaa suosituimmuusasemaa kuin ovat nauttineet pääkaupungit eräissä sellaisissa maissa, joissa valtio vastaa pääosaltaan kuntien rahoituksesta ja joissa se haluaa pitää kruununsa kirkkaana. Muun Suomen, tai pikemminkin ehkä lukuisten sen poliittisten edustajien asennoitumista Helsinkiä ja pääkaupunkiseutua kohtaan leimaa kateus. Siellä kaikki on liian hyvin, tulot korkeat, sieltä täytyy ottaa; tasa-arvoisuuden ja tasaamisen nimissä tietenkin. Ja niin yksinomaan Helsinki maksaa noin 170 pienen kunnan valtiolta saamien tulonsiirtojen kustannukset. (Ilaskivi 1991, 206.)

Etenkin valtion vuonna 2002 toteuttama muutos, jossa yhä suurempi osa kuntien yritysten maksamien yhteisöverojen tuotoista siirrettiin kunnilta valtiolle, on merkinnyt Helsingin taloudelle valtavaa ennakoimatonta heikennystä. Helsinki maksoi vuonna 2002 yksin 410 M€ eli 47% koko maan kaikista kuntien välisistä tulontasauksista ja yhdessä pääkaupunkiseudun muiden suurten kaupunkien Espoon ja Vantaan kanssa 72%. (Helin 2003, 29–30.) Tästä on aiheutunut Helsingin taloudelle syvä, alueellinen talouskriisi, joka on pakottanut kaupungin leikkaamaan hyvinvointipalveluja sekä keskittymään lähinnä lakisääteisten tehtäviensä hoitoon.

Kaupungin konflikti [valtion kanssa] on kärjistynyt huikeasti viimeisen puolentoista vuoden aikana, kun tulivat nämä uudet yhteisöveroratkaisut. Nyt on ensimmäistä kertaa pitkiin aikoihin tullut myös poliittiseen keskusteluun tämä Helsingin huono kohtelu. Tässä suhteessa yliopiston ja kaupungin yhteinen edunvalvontasetelma on varmasti muuttunut. (Eero Holstila, haastattelu)

Kaupungille synnyttämänsä talouskriisin myötä valtion toimet ovatkin nyt välillisesti hillinneet myös kaupungin ja yliopiston yhteistyötä: koska kaupunki on joutunut keskittymään pakollisten tehtäviensä hoitamiseen, sillä ei ole nyt käytännössä varaa osallistua uusiin yhteistyöavauksiin:

Yliopistolla toivottaisiin, että kaupunki voisi enemmän sijoittaa ja painottaa yliopistolle tärkeitä alueita. Kaupungilla emme varsinkaan tässä taloudellisessa tilanteessa voi sanoa, että "tuo on hyvä hanke, kaupunki tulee tukemaan sitä". Meillä on selkeä ymmärrys siitä, että ensin on huolehdittava peruspalveluista. Ja useat niistä toiveista, jos ajatellaan opiskelijoiden asuntoja, liikkumista, joukkoliikenteen tukemista ja muita asioita, jotka tukisivat yliopiston toimintaa, niin ne eivät ole lakisääteisiä. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Myös muut Suomen suuret kaupungit ovat kärsineet yhteisöveromuutoksista. Kuusi suurinta kaupunkia Helsinki, Espoo, Vantaa, Tampere, Turku ja Oulu ovat sittemmin yhteisten intressiensä perusteella ja kaupunginjohtaja Siitosen aloitteesta muodostaneet niin sanotun kuutoset-yhteistyön, jossa ne ovat yhdessä esiintyen muun muassa arvostelleet valtiota kaupunkipoliittisten toimien puuttumisesta ja yhteisöveropolitiikasta sen suurimpien maksajien näkökulmasta. Toisaalta valtiolta saatavaan rahoitukseen ei ole Helsingissä oltu tyytyväisiä yleensä parempinakaan aikoina. Helsingin historioitsijanakin toiminut Kolbe huomauttaa haastattelussa, että Helsingin kaupunginjohtajien retoriikkaan on perinteisesti lähes aina kuulunut kaupungin taloudellisen niukkuuden korostaminen. Helsingin kaupunginjohtajien juhlapuheita analysoinut Mäenpää korostaa, että kaupunginjohtajien puhettavat ovat muuttuneet aina myös yhteiskunnallisen tilanteen mukaan: esimerkiksi vakaan kehityksen 1980-luvulla puhuttiin vielä

"pärjäämisestä", mutta laman myötä alettiinkin puhua "menestymisestä" (Mäenpää 1999, 21–25).

Kaupungin hallintoon on sisäänrakennettu säästäväisyyden paradigma. Jo 1910-luvulla, kun kaupungille tarjottiin Kulosaarta ja Lauttasaarta vuonna 1912, kaupunginisät sanoivat: "sorry boys", ei kiinnosta, tulee liian kalliiksi, jos joudutaan rakentamaan sinne infrastruktuuria. Sen jälkeen säästäväisyysparadigma on lyönyt läpi ja Helsingin retoriseen perinteeseen kuuluu, että aina menee huonosti ja rahaa on liian vähän, sitä on vinguttu jo 125 vuotta. Sama retoriikka uusin eväin liittyy yhteisöverokeskusteluun, joka tosin on varmasti oikea kriisi. (Laura Kolbe, haastattelu)

Schulmanin (2000, 79) mukaan kaikista valtion aluepoliittisista toimista pääkaupunkiseudun kasvua on todennäköisesti eniten hillinnyt edellä luvussa 3.4.1 kuvattu valtakunnallisen korkeakouluverkoston rakentaminen. Maakuntayliopistoilla on ollut alueidensa taloudelliselle ja sosiaaliselle kehitykselle hyvin suuri merkitys, mutta monessa mielessä sama "Helsinki vastaan muu maa" -asetelma on näkynyt myös valtion harjoittaman koulutus- ja tiedepolitiikan puolella. Tätä on kuvattu Helsingin yliopiston osalta jo edellä luvuissa 4.4.1 ja 4.6. Aineistojen mukaan yliopistolla on ollut ongelmallinen valtiosuhde etenkin suhteessa opetusministeriöön jo ainakin 1960-luvun kansallisen korkeakoululaitoksen synnyttämisestä alkaen:

Työskentely neuvottelukunnassa on ollut sekä mieluisaa että myönteistä. Ja kun ajattelee esimerkiksi yhteistyötä opetusministeriön kanssa, jota pitäisi olla, niin se on ollut vähän toisenlaista ja usein on pikemminkin olleet napit vastakkain. Ei tietysti aina, mutta esimerkiksi kun yliopiston johto käy neuvottelut yliopiston budjetista, niin onhan se selvää, että siellä ollaan vastakkain. (Risto Ihamuotila, haastattelu)

Valtion tasapainottava aluepolitiikka on näkynyt erityisesti yliopistojen budjettirahoituksen ja aloituspaikkamäärien jaossa maan eri alueiden kesken, joiden avulla myös Helsingin yliopiston kasvua on pyritty hillitsemään ja ohjaamaan maakuntayliopistoihin päin. Lisäksi poikkeuksellisen ongelmallisia ja kaikkia Suomen yliopistoja melko tasaisesti koskevia valtiolähtöisiä asioita ovat olleet edellisessä luvussa kuvatut valtion tulosohtausjärjestelmään siirtyminen 1992 sekä yliopistokiinteistöjen pakkosiirto valtion hallintaan 1995. Lisäksi Helsingin yliopisto on usein joutunut vaikeisiin tilanteisiin valtiovallan kanssa erilaisten yliopistollisten yksiköiden siirtojen, perustamisten tai lakkauttamisten yhteydessä. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi edellä luvussa 5.4 kuvattu eläinlääketieteellisen tiedekunnan siirtouhka, luvussa 5.5.1 kuvattu hammaslääketieteen laitoksen lakkauttamisuuhka sekä luvussa 4.3 kuvattu velvoite perustaa Maaseudun tutkimus- ja kehittämiskeskukset Mikkeliin ja Seinäjoelle. Näistä kaksi jälkimmäistä ovat lisäksi esimerkkejä hankkeista, joissa saadakseen jotain haluamaansa yliopiston on täytynyt vastapainoksi myös luopua jostain muusta tai täyttää jokin muu valtion asettama erityinen velvoite.

Valtio on siis harjoittanut erityisesti pääkaupunkiseudun kehitystä rajoittavaa aluepolitiikkaa suhteessa seudun sekä kaupunkeihin että yliopistoihin. Se voidaan hallinnointiteorioiden mukaan tulkita valtiokoneiston pyrkimykseksi denationalisaation paineessa vahvistaa toiminnallista autonomiaansa strategisia mahdollisuuksiaan kasvattamalla. Tällöin valtio pyrkii koordinoimaan

ja järjestämään suhteitaan sisällään ja ulkopuolellaan oleviin itsenäisiin voimiin kuten suuriin kaupunkeihin. Tämä toteutetaan mahdollisuuksien mukaan eri toimijat parhaassa hallinnoinnin hengessä huomioiden. Kuitenkin erityisesti katsoessaan oman yhtenäisyytensä sitä vaativan valtio turvautuu vielä ajoittain vanhaan hallinto-tyyppiseen (*government*) sanelupolitiikkaansa. (Cowell & Murdoch 1999, 655.) Suomen eri alueiden välisten kuntien tulojen ja yliopistollisten resurssien tasauksen politiikka on tietysti alueiden tasaisen kehittämisen näkökulmasta perusteltua ja myös kaikki haastateltavat ovat tästä samaa mieltä. Kysymys onkin tämän politiikan toteuttamisen kohtuullisuuden rajasta: alueiden näkökulmasta tasajakoa voidaan pitää nollasummapelinä, jossa jaettavan hyvän tai resurssin määrä on vakio. Keskeiset hallinnointiteoriat lähtevät kuitenkin siitä, että kaupunkiseutujen kilpaillessa keskenään yhä kansainvälisemmässä ja avoimemmassa taloudessa kysymys ei enää olekaan nollasummapelistä, vaan talouskilpailussa menestyminen edellyttää tiettyä vähimmäiskokoa tai "kriittistä massaa". Tätä edustaa etenkin yleinen ajatus pääkaupunkiseudusta koko Suomen talouden veturina, jossa nähdään kansainvälisen mittaluokan keskuksen menestyksen tuottavan hyvinvointia myös koko muulle maalle (vertaa Herranen 1997, 217; Karvinen 2002, 9). Mikäli tuon keskuksen kokoa tai toimintaa kuitenkin kovasti rajoitetaan, se ei enää menestykään kilpailussa, jolloin kaikki muutkin alueet taantuvat.

Tottakai kaikki hyväksyvät tietynlaisen aluepolitiikan. Kysymys on vain siitä, että jos nyt esimerkiksi helsinkiläisten maksamista kunnallisveroista jo neljännes lähetetään muualle maahan, niin silloin on kohtuus ylitetty. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Le Galèsin (2002, 272) mukaan Suomessa harjoitettu aluepolitiikka muodostaa hallinnoinnin näkökulmasta institutionaalisen esteen Helsingin seudun ja siten koko Suomen kehitykselle: maakunnalliset intressit toteuttavat tasaavaa aluepolitiikkaa käyttämällä yleisesti hyväksyttyä hyvinvointivaltion ideaa retorisesti hyväkseen. Näin ne voivat torjua sellaisen kaupunkipolitiikan syntymisen, joka toisi Helsingin seudulle lisää resursseja, joiden avulla se voisi menestyä kansainvälisessä kilpailussa joka tapauksessa Suomen ainoana eurooppalaisen mittaluokan suurkaupunkiseutuna. Tämä kriittisen massan ongelma voi mahdollisesti olla vielä kärjistyneempi tieteessä ja tutkimuksessa: eurooppalaisten tiedekaupunkien tuottaman laadullisen ja määrällisen tutkimuksen tasovertailun perusteella Hailan (2001a, 6–9) mukaan Helsinki on liian pieni ollakseen kilpailukykyinen tiedekaupunki Euroopassa. Suomessa ei myöskään saavuteta tutkimuksellisesti riittävää kriittistä massaa juuri siksi, että liian pieniä yliopistoja on liikaa: väestömäärään nähden tutkimuksen resurssit ovat liian hajallaan ympäri maata ja esimerkiksi muissa Pohjoismaissa on väestömäärään nähden paljon vähemmän yliopistoja (vertaa Näätänen 1999, 179–188; Raivio 1997, 117; Michelsen 2001).

Tiettyyn pisteeseen ymmärrän alueelliset ja taloudelliset näkökohdat, mutta yliopisto on perustutkimuslaitos. Hajauttamalla liikaa kaikki kärsivät, tarvitaan kriittinen massa. Esimerkiksi merkittävä matemaattinen tutkimus tehdään loppujen lopuksi aika harvassa paikassa maailmassa. -- Olin 1960-luvun alussa

vierailevana professorina Århusissa. Heidän filosofiansa mukaan Tanska on niin pieni maa, ettei oikein voinut olla kahta yliopistoa, ja siksi haettiin opettajia ulkomailta. Se oli totaalisen erilainen ajattelutapa kuin Suomessa, jossa joka niemeen, notkoon ja saarelmaan pyritään saamaan yliopisto. (Olli Lehto, haastattelu)

Hallinnointiteorioita soveltamalla voidaan ennustaa, että valtion budjettirahoituksen osuus yliopistojen rahoituksessa tulee pitkällä aikavälillä yhä vähenemään. Ulkopuolisen ja erityisesti kohdennetun rahoituksen osuus onkin ollut kasvussa jo pitkään (vertaa Hakala ym. 2003, 42–47; Näsi 2000). Valtio on samoin vähentänyt taloudellista vastuutaan kuntien hyvinvointipalveluiden tuottamisessa. Tästä huolimatta valtio ei ole millään tavalla osoittanut halukkuutta vapauttaa yliopistoja tai kaupunkia taloudellisesta hallinnastaan, vaikka hyvin yksityiskohtaisen talouskontrollin aika onkin jo menneisyyttä (Kivinen ym. 1993, 220–251). (Mustajoki 2002, 81–83, 222–223.) Valtiosuhteen vaikeudet näyttävät toistaiseksi kaupungille ja yliopistolle ratkaisemattomalta ongelmalta. Vaikka kaupunki ja yliopisto kokisivatkin tulevansa kaltoin kohdelluiksi, ne eivät voi ainakaan toistaiseksi selvitä ilman rahoitussuhdettaan valtioon.

Sekä yliopisto että kaupunki ovat äärimmäisen riippuvia valtiosuhteesta, että ei oikein ole vaihtoehtoja siellä rahoittajapuolella. Että kyllä tämä perusasetelma todennäköisesti säilyy, koska on äärimmäisen vaikea nähdä vaihtoehtoa, että mistä ne rahahanat avautuisivat. -- Kääntöpuolena tässä valtiosuhteessa on se, että yliopiston rooli on yhteiskunnallistettu ajamaan kulloisiakin poliittisia tavoitteita ja tämä johtaa paikoin ristiriitaan yliopiston autonomisen perinteen kanssa. (Laura Kolbe, haastattelu)

Vallitsevasta asetelmasta seuraa kuitenkin se, että kaupungin ja yliopiston keskinäinen kumppanuus on niille strategisesti perusteltua myös siinä mielessä, että niillä on samankaltaiset ongelmat ja intressit suhteessa valtiovaltaan. Kahden toimijan kumppanuus ja yhteinen esiintyminen suhteessa valtioon voi joissakin tilanteissa tuottaa pääkaupunkiseudun kannalta parempia tuloksia kuin molempien erillinen toiminta. Hyviä esimerkkejä tästä ovat edellä luvussa 5.4 kuvattu eläinlääketieteellisen tiedekunnan siirtouhka, luvussa 5.5.1 kuvattu hammaslääketieteen laitoksen lakkauttamisuhka ja luvussa 4.3 kuvattu Viikin maanvaihokauppa.

Laman jälkeen ryhdyttiin ajamaan voimakkaammin konkreettisia hankkeita, koska intressit olivat yhdensuuntaiset. Lisäksi oltiin vähän samassa veneessä: itse asiassa työskentelimme yhteistä vihollista, valtionvarainministeriötä vastaan. Eli kun Helsingin yliopisto kokee, että valtio sortaa Helsingin yliopistoa maakuntayliopistojen toimesta, niin Helsingillä on sama suhde, että maaseutua tuetaan enemmän kuin kohtuus olisi. (Kari Rahkamo, haastattelu)

Aineistojen analyysin perusteella voidaan silti päätellä, että kaupunki ja yliopisto ovat selvästi "avautuneet" perinteisestä valtiosuhteestaan sidosryhmiinsä ja muuhun yhteiskuntaan päin.

On tapahtunut suuri muutos nimenomaan siinä suhteessa, miten yliopisto suhtautuu ulkopuoliseen yhteiskuntaan. Totta kai niitä verkostoja on ennenkin ollut, mutta kyllä johtaminen on paljon enemmän "ulospäin suuntautunutta" kuin aikaisemmin. Yliopisto on ihan selvästi, siis huomattavasti avautunut myös muihin yhteiskuntaelämän sektoreihin päin. (Risto Ihmuotila, haastattelu)

7.3.3 Kumppanuuden laajempi kansainvälinen merkitys ja tulevaisuus

Hallintoteorioihin peilaten kumppanuuden merkitys sekä kaupungille että yliopistolle heijastuu vielä erityisesti molempien kansainväliseen asemaan. Edellä luvussa 6.1.2 kuvattu globalisaatioon kytkeytynyt Euroopan integraatiokehitys ja sen kaupunkiseutuja korostava vaikutus on nähtävissä myös Helsingin seudulla. Schulmanin mukaan Helsingin kehityksessä on ollut 1980-luvulta lähtien uusi metropolimaisen kehityksen vaihe: Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten muodostama keskustaajama vastaa suunnilleen Suur-Helsingin käsitettä, joka on lähinnä mentaalinen mielikuva Suomen pääkaupungista. Se rajautuu suurkaupungin fyysisen hallinnon ja ydintoimintojen mukaan: esimerkiksi naapurikunnissa sijaitsevat Helsinki-Vantaan lentokenttä ja Tapiolan puutarhakaupunki Espoossa kuuluvat itseoikeutetusti Suur-Helsinkiin. Tilanne on sama muissakin maissa, joiden pääkaupungit ovat kasvaneet yli hallinnollisten rajojensa; esimerkiksi Ruotsissa pääkaupunkikeskus on Stor-Stockholm ja Englannissa Greater-London. Maailmalla Helsinki tunnetaan vähän yli miljoonan asukkaan suurkaupunkiseutuna, jolla tarkoitetaan lähinnä työssäkäyntiliikenteen osoittamaa taloudellista vaikutusaluetta, joka käsittää koko keskeisen Uudenmaan ja ulottuu ainakin 12 kunnan alueelle. (Schulman 2000, 16, 19, 102.)

Yliopiston toiminta ja tiede on aina ollut kansainvälistä, mutta siitä huolimatta kansainvälistyminen nähdään aineistojen mukaan yhtenä yliopiston ajankohtaisimmista haasteista. Tällä viitataan etenkin siihen, että ulkomaisten opiskelijoiden, opettajien ja tutkijoiden määrä lisääntynee lähivuosina huomattavasti. Tällöin myös kaupungin on pyrittävä luomaan Helsingistä näille tulijoille kiinnostava, tarvittavat palvelut ja virikkeet tarjoava ympäristö. Yliopiston näkökulmasta kaupungin *attraktiivisuus* ulkomaalaisille on siis erittäin tärkeä ominaisuus (vertaa Mäenpää ym. 2000, 149–151). Suuren, tunnetun ja elinvoimaisen kaupungin nähdään houkuttelevan Suomeen korkeasti koulutettuja ulkomaalaisia myös pysyviksi asukkaiksi. Heitä tarvitaan erityisesti suurten ikäluokkien siirtyessä lähivuosina eläkkeelle, jolloin Suomeen on ikäluokkien pienentyessä arveltu syntyvän suuri työvoimapula.

Yliopiston kv-strategiassa pohditaan yliopiston kansainvälisyyden suhdetta kaupunkiin. Ei sitä ole aiemmin ollut. Kansainvälisesti pitäisi mainostaa tutkimuksen ja koulutuksen korkealla laadulla, hyvillä palveluilla ja edellytyksillä: tämä on paikka, jonne opiskelijoiden, opettajien ja tutkijoiden kannattaa tulla. Tänne kannattaa sijoittua liike-elämän palvelukseen, koska lapset saavat hyvän koulutuksen ja perheenjäsenille on työpaikkoja. Edelleen viihtyisä ja turvallinen kaupunkiympäristö on kaupungille, yliopistolle ja liike-elämälle vetonaula, joka houkuttelee tänne kokoukseen tai turistiksi. (Hellevi Majander, haastattelu)

Kaupungin näkökulmasta yliopisto tuottaa kaupunkiseudulle elintärkeää tietoa, osaamista ja innovaatioita, jotka muuttuessaan yritystoiminnaksi parantavat seudun kansainvälistä kilpailukykyä. Tämä puolestaan tuo seudulle lisää vaurautta ja mahdollistaa yhä parempia hyvinvointipalveluita. Näin tieteestä on tullut Helsingin menestystekijä. (Ihamuotila 2000, 8–14.)

Yliopiston kannalta on tärkeää, että tämä seutu olisi menestyksellinen. Kaupungin kannalta on aivan keskeistä, että meillä olisi hyvät yliopistot ja korkeakoulut. Se on niin tärkeä osa tämän alueen kilpailukykyä, koska se osaaminen on se tämän hetken kapitaali. Ei enää juosta maiden, metallien ja kiinteistöjen perässä kuten ennen, vaan pääoma on todella osaaminen. (Eva-Riitta Siitonen, haastattelu)

Kaupungilla ja yliopistolla on siis vielä yksi strateginen peruste keskinäiselle kumppanuudelleen: kumppanuus tukee molempien osapuolten kilpailukykyä ja siten menestymistä kovenevassa kansainvälisessä kilpailussa, johon Helsinki osallistuu paljon selvemmin eurooppalaisena suurkaupunkiseutuna kuin Suomen pääkaupunkina (vertaa Jauhiainen 2001; Holstila 2002). Lisäksi Euroopan unioni pyrkii vahvistamaan koko Euroopan kilpailukykyä ja taloutta nimenomaan tutkimukseen, osaamiseen ja yliopistoihin panostavilla puiteohjelmilla (vertaa esimerkiksi Euroopan yhteisöjen komissio 2003). Tämän vuoksi kaupungin ja yliopiston kannattaa esiintyä toistensa kumppaneina myös kansainvälisillä kentillä ja edistää panostuksia kaupunkipolitiikkaan. Tämä näkemys löytyy vahvasti myös aineistoista:

Informaatioaikakauden taloudessa kasvu on käynyt kansakunnittain epätasaisemmaksi ja Euroopan muutamit vahvat kasvukeskukset ovat säännönmukaisesti vahvoja yliopistokaupunkeja. Eihän Cambridgella tai Oxfordilla ole ollut Englannin kanssa mitään tekemistä, vaan ne ovat olleet paikallisia ja samoin Saksan yliopistot ovat paikallisia. Tässä katsannossa Suomi on muuttunut ikään kuin normaalimmaksi osaksi Euroopan karttaa: olennainen asia on Helsinki nyt ihan Helsinginä, kun ennen meillä oli tapana leikata pahvista Suomen kartta, ripustaa se seinälle ja pelata peliä sen sisällä. (Eero Holstila, haastattelu)

Etenkin sitä mukaa, kun yliopisto on vähitellen luopunut perinteisestä valtakunnallisen valtionyliopiston roolistaan se on samalla valinnut uudeksi strategiseksi suunnakseen yhä vahvemman kansainvälisen verkostoitumisen. Tästä kertovat erityisesti luvussa 5.9.3 kuvatut kansainväliset yhteistyöhankkeet sekä yliopiston uusin strategia (Helsingin yliopisto 2003, 8–17).

Helsingin yliopisto on edelleen maan ehdoton ykkönen tiede- ja tutkimusyliopistona, eurooppalaisesti erittäin merkittävä tutkimusyliopisto. Yliopiston intressi on olla toisaalta kansainvälinen ja toisaalta paikallinen. Kuitenkin muut yliopistot Suomessa ovat vahvistuneet niin paljon tässä viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana, että väistämättä Helsingin yliopiston kansallinen rooli on vähentynyt ja se on enemmänkin metropolialueen yliopisto globaalissa maailmassa. (Eero Holstila, haastattelu)

Aineistojen analyysin mukaan kaupungin ja yliopiston strategisella kumppanuudella pyritään siis lopulta koko Suur-Helsingin seudun menestymiseen kansainvälistyvässä Euroopassa ja maailmassa. Lisäksi haastateltavat uskovat hyvin yksimielisesti, että erilaisista edellä luetelluista uhkista huolimatta kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnan toiminta jatkuu molempia osapuolia hyödyttävänä myös tulevaisuudessa, vaikka yhteistyön sisällölliset painotukset muuttuisivatkin. Siten tutkittu Helsingin tapaus tukee empiirisesti varsin hyvin edellä luvussa 6.1.2 kuvailtuja globalisaatiosta ja Euroopan integraatiosta lähteviä hallinnointiteorioita.

Kaiken kaikkiaan laajenevan hallinnoinnin ja kansainvälistymisen myötä voidaan tulkita eurooppalaisten kaupunkien ja yliopistojen kumppanuuden palaavan edellä luvussa 3.1 kuvatuille

"keskiaikaisille juurilleen". Le Galès korostaa pitkäikäisten eurooppalaisten kaupunkien tärkeää roolia kansallisvaltioiden muotoutumisen "tulikokeena". Lisäksi hän luvussa 6.1.2 kuvatulla tavalla uskoo, että nyt yli 500 vuotta myöhemmin samat, nimenomaan keskisuuret eurooppalaiset kaupunkiseudut voivat EU:n myötä menestyä myös globaalin talouden aikakaudella ja nousta nykyisiä Euroopan kansallisvaltioita keskeisemmiksi toimijoiksi. (Le Galès 2002, 31–33, 75–111, 147–179.) Bender puolestaan korostaa, että keskiajan varakkaiden kaupunkivaltioiden ja yliopistojen yhteistyö oli niille molemmille erittäin hedelmällinen ja koko Euroopan kehitystä eteenpäin vienyt voima. Yliopistojen rappiokaudellakin 1600- ja 1700-luvuilla monet eurooppalaiset yliopistot pelastuivat lakkauttamiselta vain nimenomaan niitä ympäröivien kaupunkien kehittävien virikkeiden ja vaatimusten vuoksi. Kaupunkivaltioiden vähitellen korvautuessa kansallisvaltioilla kaupunkeihin sitoutuneet yliopistot kokivat kriisin, josta ne elpyivät ainoastaan jäsentämällä ulkosuhteensa uudelleen kansallisvaltiokeskeisiksi ja pois kaupungeista. (Bender 1988, 5–6, 293.) Yhdistämällä Benderin ja Le Galèsin näkemykset saadaan mielenkiintoinen tulkinta eurooppalaisista kaupungeista ja yliopistoista globalisaation aikakaudella: Mikäli eurooppalaisten kansallisvaltioiden merkitys hallinnointiteorioiden ennakoimalla tavalla tulevaisuudessa todella vähenee ja kaupunkiseutujen lisääntyä, se merkitsee lopulta jonkinlaista yliopistojen valtiosuhteen uudelleenmäärittelyä. Mikäli kansallisvaltioiden kyky tai halu pitkällä aikavälillä rahoittaa ja tukea yliopistojaan loppuisi, valtioilla ei myöskään voisi enää olla legitimitettä yliopistojen hallintaan ja ohjaukseen. Mutta vaikka kansallisvaltioista ei olisikaan enää yliopistojen rahoittajiksi, yliopistot voisivat mahdollisesti edelleen menestyä kääntymällä "takaisin" kaupunkiseutujensa puoleen. Tutkittu Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston tapaus osoittaa, että jopa perinteisestä valtionyliopistosta voi myöhemmin muuttuvien olosuhteiden myötä tulla vahvasti kaupunkiseutuunsa sitoutunut. Jos tämä ilmiö todella esiintyy Euroopassa laajemminkin, sitä voitaisiin pitää luvussa 3.1.2 kuvatulle myöhäiskeskiajalle käänteisenä kehityksenä. Tällöin yliopistojen ulkosuhteiden uudelleen jäsentäminen olisi jälleen ajankohtaista nyt useita vuosisatoja myöhemmin, mutta tällä kertaa päinvastaiseen suuntaan – valtiotasolta kaupunkiseuduille. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan siis tulla siihen lopputulokseen, että kansainvälisesti menestymään pyrkivien kaupunkien ja yliopistojen tulisi mahdollisuuksien mukaan pyrkiä vapautumaan valtion hallintovallasta.

8 Johtopäätöksiä: "Yliopistosta" Helsingin yliopistoksi ja Helsingistä "yliopiston Helsingiksi"

Hallinnointiteorioita ja etenkin luvun 6.5 alussa kuvattua kumppanuuksien synnyn teoreettista mallia tutkitun tapauksen analyysiin soveltamalla voidaan tulkita, että Helsingin kaupungin ja

Helsingin yliopiston kumppanuus on syntynyt monivaiheisen tapahtumaketjun seurauksena. Alkava maailmantalouden globalisoitumiskehitys kiihtyi kylmän sodan päättymisen ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, jolloin 1990-luvun alussa koettiin lähes maailmanlaajuinen taloudellinen lamakausi. Se heijastui länsimaiden kansantalouksiin aiheuttamalla monille niistä merkittäviä ja suhteellisen pysyviksi muodostuvia taloudellisia vaikeuksia. Monet eurooppalaiset kansallisvaltiot ovat sittemmin kokeneet julkisista tehtävistään suoriutumisen vaikeaksi jatkuvan resurssipulan vuoksi. Suomessa tämä on heijastunut nopeasti myös valtiosta riippuvaisten kaupunkiseutujen talouteen sekä yliopistojen budjettirahoituksen ja valtio-ohjauksen perusteisiin. Julkisista tehtävistään selvitäkseen suurkaupungit ovat alkaneet valtion sallimissa rajoissa vähitellen siirtyä valtiokeskeisestä hallinnosta kumppanuuksille ja verkostoille perustuvaan hallinnointiin, koska kaupunkien julkiset palvelut ja tehtävät on ollut edullisempaa ja tehokkaampaa tuottaa yhteistyössä elinkeinoelämän, muun julkisen sektorin ja niin sanotun kolmannen sektorin kanssa yhteistyössä. Samaan aikaan kaupunkiseutujen kansainvälisen taloudellisen kilpailun kiristyessä innovaatioita ja hyvinvointia tuottavasta tiedosta ja osaamisesta on muodostunut kaupungeille yhä tärkeämpi strateginen resurssi ja kilpailuvaltti. Tämä on nostanut erityisesti yliopistot uuden tiedon tuottajina kaupunkiseutujen kannalta merkittävään asemaan. Edellä kuvattujen olosuhdetekijöiden vuoksi sekä kaupungit että yliopistot ovat alkaneet vahvistaa sidosryhmäyhteistyötään. Helsingissä kaupunki ja yliopisto ovat löytäneet toisensa kumppaneina, koska ne ovat tuottaneet toisilleen tarpeellisia strategisia resursseja ja niillä on ollut yhteisiä intressejä suhteessa sekä valtioon että kansainväliseen kenttään.

Loppujen lopuksi kaiken kaupungin ja yliopiston välisen kumppanuuden synnyttäjänä voidaan siis nähdä osapuolille välttämättömien strategisten resurssien vähyys ja tarve, jonka taustalla on lopulta globalisoituvan maailmantalouden aiheuttama kansallisvaltioiden ja paikallisten kaupunkiseutujen hallinnoinnin uudelleenrakenteistumisen prosessi. Lähes kahdensadan vuoden yhteiselon jälkeen Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston välinen satunnainen ja epävirallinen yhteistyö asteittain virallistui 1980-luvun puolivälissä ja sai sen jälkeen vähitellen myös yhä rakenteellisempia muotoja 1990-luvulle tultaessa. Osapuolten yhteistyöhankkeet ovat olleet hyvin monitasoisia ja -alaisia. Ne ovat liittyneet muun muassa koulutukseen, tutkimukseen, niiden kaupallistamiseen, kaavoitukseen ja kansainvälisyyteen. Kumppanuuden keskeisiä ongelmia ovat osapuolten virallisen edustuksellisen päätöksenteon demokraattisuuden ehdot, keskeisten toimijoiden epävirallinen verkostoituminen sekä työnjako laajempien Helsingin seudulla vaikuttavien hallinnointia toteuttavien kumppanuuksien ja verkostojen kanssa. Yhteistyön myötä kumppanuuden osapuolten ymmärrys toistensa toimintatavoista sekä keskinäinen arvostus ja avunanto ovat lisääntyneet. Kumppanuus on epäsymmetrinen siinä mielessä, että osapuolille tyypillinen organisaatio, toimintatavat ja yhteistyössä omaksutut roolit

poikkeavat toisistaan merkittävästi. Siitä huolimatta osapuolet ovat yhteistyössä keskenään yhdenvertaisina kumppaneina. Aiemmin valtakunnallisen valtionyliopiston roolistaan tiukasti kiinni pitäneestä "Yliopistosta" on tullut yhä enemmän myös alueellisesti toimiva "Helsingin" yliopisto ja Helsingin kaupungista on puolestaan lukuisine kampusalueineen ja yliopistollisine toimintoineen tullut "yliopiston Helsinki".

Tutkimustulosten perusteella voidaan esittää ajankohtaisia vakavia kysymyksiä valtion Suomessa suuriin kaupunkeihin ja yliopistoihin kohdistaman aluepolitiikan mahdollisista seurauksista. Mikäli hallintoteorioiden mukaisesti kansallisvaltioiden menestys on nykypäivänä todella sidottu sen kaupunkeihin, myös kaupunkien kehittämisen voidaan katsoa edellyttävän aktiivista kaupunkipolitiikkaa. Tällä hetkellä valtio harjoittaa Suomessa kansainvälisesti vertaillen varsin voimakasta aluepoliittista tasaamista, joka toteutuu etenkin pääkaupunkiseudun kasvun rajoittamisena. Hallinnointiteorioiden näkökulmasta tarkasteltuna tämä saattaa tulevaisuudessa muodostua koko valtion kansantalouden ja hyvinvoinnin kohtalonkysymykseksi, mikäli pitää paikkansa, että Suomen on mahdollista menestyä globalisoituvassa kaupunkiseutujen Euroopassa vain vahvaan ja attraktiiviseen suurkaupunkiseutuun – pääkaupunkiseutuun – panostamalla. On epätodennäköistä, että jokin muu kaupunkiseutu Suomessa voisi yltää tarvittavaan kokoluokkaan. Samojen ongelmien voidaan nähdä kärjistyvän kriittistä massaa edellyttävien tieteellisen tutkimuksen ja tutkimustulosten innovaatioiksi jalostamisen kohdalla. Nämä edellyttäisivät nykyistä suurempaa koulutuksellisten ja tutkimuksellisten resurssien keskittämistä, vaikka Suomessa tällä hetkellä on käytännössä toimittu täysin päinvastoin ja hajautettu nykyisiäkin resursseja entisestään. Lisäksi valtion harjoittaman tasaus- ja aluepolitiikan voidaan tulkita vaarantavan kansainvälisesti menestyvien perustutkimukseen keskittyvien yliopistojen yleiset kehittämismahdollisuudet Suomen rajallisissa taloudellisissa ja väestöllisissä olosuhteissa.

Tutkimus nostaa esiin eräitä yhteiskunnallisesti tärkeitä kohteita ja näköaloja jatkotutkimukselle. Tutkimuksen perusteella voisi esimerkiksi tehdä vertailevaa empiiristä tutkimusta siitä, millaista kaupungin ja yliopiston yhteistyö on muissa Suomen kaupungeissa tai esimerkiksi Pohjoismaissa yleisemmin. Vaihtoehtoisesti voitaisiin selvittää, mikä on Euroopan kuuluisimpien yliopistokaupunkien merkitys niiden yliopistoille ja päinvastoin. Lisäksi muita kumppanuuksia käsittelevät tutkimukset voisivat hyötyä tässä tutkimuksessa kehitetyn kumppanuusintensiivisen käsitteelle perustuvasta tarkastelusta. Lisäksi erityisesti luvussa 7.2 kuvattujen toimijoiden epävirallisen verkostoitumisen ja niin sanottujen "eliittiklubien" merkitystä nykypäivän hallinnollisille valmistelu- ja päätöksentekojärjestelmille olisi ehdottomasti syytä selvittää tarkemmin, koska ne voivat yleistyessään muodostaa tulevaisuudessa merkittävän uhkan nyky-yhteiskunnan edustukselliseen demokratiaan perustuville päätöksentekojärjestelmille.

Lähteet

Aaltonen, Timo-Pekka & Heikkinen, Ari & Hämäläinen, Esa & Kauranen, Kristiina & Kinttula, Outi & Nieminen, Mika (1993): *Rahasta, karsi ja unhoita. Suomalaisen korkeakoulupolitiikan suunta 1990-luvulla. SYL-julkaisu 2/93*. Helsinki: Yliopistopaino.

Ahdeoja, Matti & Anttila, Jukka (2001): "Näkökulmia alueelliseen itsehallintoon". *Kanava* 6/2001, 387–389.

Alasuutari, Pertti (1999): *Laadullinen tutkimus*. (3. Uudistettu painos.) Tampere: Vastapaino.

Alestalo, Marja (1995): "Yliopisto tulosnormien kahleissa". Teoksessa Wiberg, Matti (toim.) (1995): *Yliopisto uusiksi!* Helsinki: Gaudeamus, 137–154.

Alestalo, Marja (1996a): "Tiede-eliitin valta ja vastuu". Teoksessa Helenius, Börje & Hämäläinen, Esa & Tuunainen, Juha (toim.) (1996): *Kohti McDonald's -yliopistoa? Näkökulmia suomalaiseen korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaan*. Helsinki: Tammi, 246–280.

Alestalo, Marja (1996b): "Yliopisto valtion käskyläisenä". *Sosiologia* 3/1996, 251–252.

Allardt, Erik (1983): *Sosiologia I*. Juva: WSOY.

Allardt, Erik (1995): *Suunnistuksia ja kulttuurisokkeja*. Keuruu: Otava.

Alueuutiset. 25.2.2004 (16/2004). "Pääkaupunkiseudun yhteistyöneuvottelukunta toteutumassa".

Aniluoto, Arto (2002): *Hyvä tieteellinen käytäntö ja siihen kohdistuvat loukkaukset tutkimuseettisestä näkökulmasta*. Julkaisematon käytännöllisen filosofian proseminariesitelmä.

Aniluoto, Arto (2003): *From Patrons to Partners. – Strategic Relationships of the University of Helsinki from the 17th to the 21st Century*. Esitelmä The 14th International Meeting of University Administrators (IMUA) -konferenssissa Kingstonissa Jamaikalla 5.–9.1.2003.

Asetus korkeakouluneuvostosta. N:o 225/1966. Annettu Helsingissä 1966.

Autio, Erkki & Kauranen, Ilkka (1992): *The Effectiveness of Science Parks as a Tool of Technology Policy: Some Empirical Evidence*. Espoo, Teknillinen korkeakoulu.

Autio, Veli-Matti & Fogelberg, Paul & Piilonen, Anna-Riitta & Velling, Rauno (1990): *Rakkaudesta Yliopistoon*. Helsinki: Yliopistopaino.

Bassett, Keith & Griffiths, Ron & Smith, Ian (2002): "Testing Governance: Partnerships, Planning and Conflict in Waterfront Regeneration". *Urban Studies* Volume 39, Number 10/2002, 1757–1775.

Bender, Thomas (toim.) (1988): *The University and the City. From Medieval Origins to the Present*. New York: Oxford University Press.

Berg (van den), Leo & Russo, Antonio P. (2003): *The Student City: Strategic Planning for Students' Communities in EU Cities*. Rotterdam: European Institute for Comparative Urban Research (EURICUR).

Borg, Olavi (2001): "Demokratia ja paikallinen politiikka". Teoksessa Sotarauta, Markku & Majoinen, Kaija (toim.) (2001): *Kunnat virtaavassa maailmassa. Kuntien haasteet globaalissa verkostoyhteiskunnassa*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 123–138.

Borja, Jordi & Castells, Manuel (1996): *Local & Global. Management of Cities in the Information Age*. Lontoo: Earthscan Publications.

Burns, Danny (2000): "Can Local Democracy Survive Governance?" *Urban Studies* Volume 37, Number 5–6/2000, 963–973.

Butler, Richard & Gill, Jaz (2001): "Formation and Control of Public-Private Partnerships: A Stakeholder Approach". Teoksessa Johnson, Gerry & Scholes, Kevan (toim.) (2001): *Exploring Public Sector Strategy*. Harlow: Pearson Education, 204–215.

Cantell, Timo & Heikkinen, Timo (2001): "Kulttuurikaupungin synty. Kulttuurikaupunkiprojektin tausta ja ensivaiheet". Teoksessa Cantell, Timo & Schulman, Harry (toim.) (2001): *Mitä oli kulttuurivuosi? Kirjoituksia Euroopan kulttuurikaupunkivuodesta Helsingissä*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 9–25.

Cantell, Timo & Landry, Charles (2001): "Kysymyksiä kulttuurivuoden jälkeen". Teoksessa Cantell, Timo & Schulman, Harry (toim.) (2001): *Mitä oli kulttuurivuosi? Kirjoituksia Euroopan kulttuurikaupunkivuodesta Helsingissä*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 224–235.

Cantell, Timo & Schulman, Harry (toim.) (2001): *Mitä oli kulttuurivuosi? Kirjoituksia Euroopan kulttuurikaupunkivuodesta Helsingissä*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Castells, Manuel & Himanen, Pekka (2001): *Suomen tietoyhteiskuntamalli*. Helsinki: WSOY.

Cowell, Richard & Murdoch, Jonathan (1999): "Land Use and the Limits to (Regional) Governance: Some Lessons from Planning for Housing and Minerals in England". *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 23, Number 4/1999, 654–669.

DiGaetano, Alan & Lawless, Paul (1999): "Urban Governance and Industrial Decline. Governing Structures and Policy Agendas in Birmingham and Sheffield, England, and Detroit, Michigan, 1980–1997". *Urban Affairs Review* Volume 34, Number 4/1999, 546–577.

DiGaetano, Alan & Strom, Elizabeth (2003): "Comparative Urban Governance. An Integrated Approach". *Urban Affairs Review* Volume 38, Number 3/2003, 356–395.

Dowding, Keith & Dunleavy, Patrick & King, Desmond & Margetts, Helen & Rydin, Yvonne (1999): "Regime Politics in London Local Government". *Urban Affairs Review* Volume 34, Number 4/1999, 515–545.

Dowding, Keith (2001): "Explaining urban regimes". *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 25, Number 1/2001, 7–19.

Eräsaari, Leena (2002): *Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Euroopan yhteisöjen komissio (2003): *The Role of the Universities in the Europe of Knowledge*. Komission tiedonanto. Bryssel: Euroopan yhteisöjen komissio.

Fainstein, Susan S. (2001): "Competitiveness, Cohesion, and Governance: Their Implications for Social Justice". *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 25, Number 4/2001, 884–888.

Ferruolo, Stephen C. (1988): "Parisus-Paradisus: The City, Its Schools, and the Origins of the University of Paris". Teoksessa Bender, Thomas (toim.) (1988): *The University and the City. From Medieval Origins to the Present*. New York: Oxford University Press, 22–43.

Fredrickson, James W. (toim.) (1990): *Perspectives on Strategic Management*. New York: Harper Business.

Goddard, John (1999): "Korkeakoulut ja aluekehitys -yleiskatsaus". Teoksessa Vähäpassi, Anne & Moitus, Sirpa (toim.) (1999): *Korkeakoulut alueidensa vetureina. Viisi näkökulmaa vaikuttavuuteen. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisu 2:1999*. Helsinki: Edita, 23–33.

Goss, Sue (2001): *Making Local Governance Work. Networks, Relationships and the Management of Change*. Hampshire: Palgrave.

Haapala, Johanna (toim.) (2001): *Matkalla maisteriksi. Graduntekijän selviytymisopas*. Helsinki: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta.

Haila, Anne (2001a): *Korkeakoulut alueidensa kehittäjinä, kansainvälistä vertailua*. Esitelmä Korkeakoulujen vastuu ja rooli alueiden kehittämisessä -seminaarissa Viikissä 24.4.2001.

Haila, Anne (2001b): "How to manage globalisation: the case of Helsinki". *Helsinki Quarterly Kvartti* 3/2001, 6–9.

Hakala, Johanna & Kaukonen, Erkki & Nieminen, Mika & Ylijoki, Oili-Helena (2003): *Yliopisto – tieteen kehdosta projektimyylyksi?* Helsinki: Gaudeamus.

Hakala, Juha T. (1999): *Graduopas. Melkein maisterin niksikirja*. Helsinki: Gaudeamus.

Hallintolaki. N:o 434/2003. Annettu Helsingissä 6.6.2003.

Halonen, Matti & Pulliainen, Kyösti (1999): *University Networking and Regional Co-operation: Finnish Policy and Experiences*. Esitelmä The 12th International Meeting of University Administrators (IMUA) -konferenssissa Edinburghissa 1999.

Hansson, Olof (1990): "Sosiaalitieteiden laitokset". Teoksessa Pekkala-Koskela, Eea (1989): *Yliopiston Helsinki. University Architecture in Helsinki*. Helsinki: Helsingin yliopisto & Sanomaprint, 155–156.

Harding, Alan & Wilks-Heeg, Stuart & Hutchins, Mary (2000): "Business, Government and the Business of Urban Governance". *Urban Studies* Volume 37, Number 5–6/2000, 975–994.

Harvie, Christopher (1994): *The Rise of Regional Europe*. Lontoo: Routledge.

Heikkinen, Timo (2000): "Odotus, lupaus, lunastus – Helsingin kulttuurikaupunkitapahtuman tuottaminen". Teoksessa Helsingin kaupungin tietokeskus (2000): *URBS. Kirja Helsingin kaupunkikulttuurista*. Helsinki: Edita, 137–147.

Helenius, Börje & Hämäläinen, Esa & Tuunainen, Juha (toim.) (1996): *Kohti McDonald's -yliopistoa? Näkökulmia suomalaiseen korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaan*. Helsinki: Tammi.

Helin, Heikki (2002): "Terveen ja varovaisen talouden linja. Helsingin kaupungin talous 1945–1999". Teoksessa Kolbe, Laura & Helin, Heikki (2002): *Helsingin historia vuodesta 1945. 3: Kunnallishallinto ja -politiikka. Kunnallistalous*. Helsinki: Helsingin kaupunki & Edita, 512–619.

Helin, Heikki (2003): "The difficulty in understanding Helsinki's position". *Helsinki Quarterly* 3/2003, 27–31.

Helsingin kaupunki (1994): *Kaupunki käännekohdassa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Helsingin kaupunki (1997): *Helsinki klubi. Helsingin seudun menestysstrategiat ja kumppanuushankkeet*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Helsingin kaupunki (2001): *Kaupunki luomisen tilana. Helsingin kulttuurisuunnitelma vuosiksi 2001–2010*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Helsingin kaupunki (2002): *Pääkaupunkiseudun kaupunkiohjelma Osaaminen ja osallisuus. Toteuttamisohjelma 2002–2004. Pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajien yhteistyö 2002. Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A8/2002*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Helsingin kaupunki (2003): *Helsinki klubi II. Helsingin seudun menestysstrategiat ja kumppanuushankkeet*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto (1985): *Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutusyhteistyön kehittäminen. Työryhmän muistio 20.6.1985*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto (1987): *Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyön kehittäminen. Helsingin kaupunginjohtajan ja Helsingin yliopiston konsistorin asettaman työryhmän mietintö 19.1.1987*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto (1989): *Helsinki-instituutti. Ehdotus kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteiseksi täydennyskoulutusorganisaatioksi. Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan asettaman täydennyskoulutustyöryhmän raportti 7.9.1989*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Helsingin kaupunki & Helsingin yliopisto (1991): *Helsingin kaupungin tilantarpeet ja toiminnallinen yhteistyö Helsingin yliopiston kanssa Viikin tiedepuistossa. Tiedepuistotyöryhmän raportti 31.5.1991*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Helsingin kulttuurikaupunkisäätiö (2000): *2000.hel.fi. Helsinki. Euroopan kulttuurikaupunki. Ohjelma*. Helsinki: Hansaprint.

Helsingin kulttuurikaupunkisäätiö (2001): *Vuosikertomus 2000*. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

Helsingin Sanomat. 20.2.2004 (50/2004). Pärssinen, Kyösti: "Neljän neuvottelukunnasta päätetään tänään. Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten johtajat kokoontuvat listaamaan tehtäviä".

Helsingin yliopisto (1928): *Helsingin yliopiston alkuajoilta*. Porvoo: WSOY.

Helsingin yliopisto (1990a): *Helsingin yliopiston 350-vuotisjuhlavuoden tapahtumakalenteri*. Porvoo: WSOY.

Helsingin yliopisto (1990b): *Huomisen yliopisto. Helsingin yliopisto 2000-luvulle*. Salpausselkä: Salpausselän Kirjapaino Oy.

Helsingin yliopisto (1992): *Universitas Helsingiensis 350. Yliopiston juhlavuosi 1990*. Keuruu: Otava.

Helsingin yliopisto (1993): *Universitas Renovata. Helsingin yliopiston arviointiryhmän raportti ja ehdotukset*. Helsinki: Yliopistopaino.

Helsingin yliopisto (1994): *Universitas Renovata Continuata. Helsingin yliopiston arviointiryhmän raportti 1994*. Helsinki: Yliopistopaino.

Helsingin yliopisto (1996): *Yliopisto 2015 -työryhmän raportti. Helsingin yliopiston toimikuntien mietintöjä ja selvityksiä 65*. Helsinki: Yliopistopaino.

Helsingin yliopisto (1997): *Helsingin yliopiston tavoitekuvan rakentaminen. Helsingin yliopiston toimikuntien mietintöjä ja selvityksiä 69*. Helsinki: Yliopistopaino.

Helsingin yliopisto (1999): *Ohjeita pro gradu -tutkielman tekijöille. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monisteita no. 48*. Helsinki: Yliopistopaino.

Helsingin yliopisto (2002): *Helsingin yliopiston kampusrakennus uudistus. Yliopiston kampusrakennustyöryhmän muistio ja tarkennettu ehdotus sekä konsistorin päätökset. Helsingin yliopiston toimikuntien mietintöjä ja selvityksiä 79*. Helsinki: Yliopistopaino.

Helsingin yliopisto (2003): *Strategia 2004–2006*. Helsinki: Yliopistopaino.

Helsingin yliopiston hallintojohtosääntö. N:o 20/2/2003. Kanslerin 14.2.2003 vahvistama.

Herranen, Timo (1997): "Kaupunkisuunnittelu ja asuminen". Teoksessa Turpeinen, Oiva & Herranen, Timo & Hoffman, Kai (1997): *Helsingin historia vuodesta 1945. 1: Väestö. Kaupunkisuunnittelu ja asuminen. Elinkeinot*. Helsinki: Helsingin kaupunki, 118–243.

Hill, Sandra (2001): "Public Sector Partnerships and Public/Voluntary Sector Part". Teoksessa Johnson, Gerry & Scholes, Kevan (toim.) (2001): *Exploring Public Sector Strategy*. Harlow: Pearson Education, 216–231.

Hjelt, Edvard (1912): *Keisarillista Aleksanterin-Yliopistoa koskevia säännöksiä. Järjestelmällinen käsikirja*. Helsinki: Lilius & Hertzberg Osakeyhtiö.

Hodos, Jerome I. (2002): "Globalization, Regionalism, and Urban Restructuring. The Case of Philadelphia". *Urban Affairs Review* Volume 37, Number 3/2002, 358–379.

Hoffman, Kai (1997): "Elinkeinot". Teoksessa Turpeinen, Oiva & Herranen, Timo & Hoffman, Kai (1997): *Helsingin historia vuodesta 1945. 1: Väestö. Kaupunkisuunnittelu ja asuminen. Elinkeinot*. Helsinki: Helsingin kaupunki, 244–500.

Holstila, Eero (2002): "Helsingin seudusta maailmanluokan innovaatiokeskus kumppanuuden avulla". *Osuma. Uudenmaan osaamiskeskuksen tiedotuslehti* 1/2002, 3.

- Hook, Christian (1999): *Strategic Partnerships*. Esitelmä The 12th International Meeting of University Administrators (IMUA) -konferenssissa Edinburghissa 1999.
- Hula, Richard C. & Jackson-Elmoore, Cynthia (2001): "Governing Nonprofits and Local Political Processes". *Urban Affairs Review* Volume 36, Number 3/2001, 324–358.
- Huotari, Vesa (2003): "Yliopisto metodologisena dilemmana". *Tiedepolitiikka* 28. vuosikerta, 2/2003, 33–44.
- Huttunen, Veikko & Aalto, Teemu (1985): *Kansakunnan historia 3. Itsenäinen Suomi*. Porvoo: WSOY.
- Hyde, J. Kenneth (1988): "Universities and Cities in Medieval Italy". Teoksessa Bender, Thomas (toim.) (1988): *The University and the City. From Medieval Origins to the Present*. New York: Oxford University Press, 13–21.
- Häikiö, Martti & Teräsalmi-Sovijärvi, Leila & Suvanto, Pertti (toim.) (1984): *Helsingin yliopisto sanoin ja kuvin*. Helsinki: Helsingin yliopiston monistuspalvelu.
- Häyrinen-Alestalo, Marja & Snell, Karoliina & Peltola, Ulla (2000): "Pushing Universities to Market Their Products: Redefinitions of Academic Activities in Finland". *Comparative Social Research*, Volume 19, 165–212.
- Hörkkö, Sirkka-Leena (2002): "Alueet esillä". *Korkeakoulutieto* 1/2002, 6–7.
- Ihamuotila, Risto (1994a): "Helsinki Suomen osaamiskeskuksena". Teoksessa Helsingin kaupunki (1994): *Kaupunki käännekohdassa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 40–47.
- Ihamuotila, Risto (1994b): *Uuteen yliopistoon. Puheita, kirjoituksia, mielipiteitä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ihamuotila, Risto (1999): "Viikin vihreä laakso". Teoksessa Vuori, Eija (toim.) (1999): *Helsingin yliopisto – kampusten yliopisto. University of Helsinki – University of Campuses*. Helsinki: Edita, 120–122.
- Ihamuotila, Risto (2000): "Tiede Helsingin menestystekijänä". *Kvartti* 1/2000, 7–14.
- Ihamuotila, Risto (2002): "Tiedeväylä edistää yrittäjyyttä". *Osuma. Uudenmaan osaamiskeskuksen tiedotuslehti* 1/2002, 18–19.
- Ilaskivi, Raimo (1983): *Helsingin herrat*. Helsinki: Otava.
- Ilaskivi, Raimo (1991): *Kolme elämää. Ajatuksia menneestä aikajanasta ja tulevast*. Helsinki: Otava.
- Ilmonen, Mervi (2000): "Helsingin Senaatintori muistiteatterina". Teoksessa Helsingin kaupungin tietokeskus (2000): *URBS. Kirja Helsingin kaupunkikulttuurista*. Helsinki: Edita, 91–103.
- Jauhiainen, Jussi (2001): "Urban networks: challenges for the Helsinki Metropolitan Area". *Helsinki Quarterly Kvartti* 3/2001, 10–14.
- Johnson, Gerry & Scholes, Kevan (toim.) (2001): *Exploring Public Sector Strategy*. Harlow, Pearson Education.

Juva, Mikko (1970): "Yliopiston asema korkeakoululaitoksessamme". Teoksessa Luukanen, Niilo (toim.) (1970): *Helsingin yliopisto. Historiaa ja nykypäivää*. (Helsingin yliopiston erikoispainos.) Porvoo: WSOY, 34–56.

Kanniainen, Vesa (1995): "Onko valtiovallan ja yliopistolaitoksen romanssi ohi?" Teoksessa Wiberg, Matti (toim.) (1995): *Yliopisto uusiksi!* Helsinki: Gaudeamus, 69–85.

Kantola, Anu (2002): *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Viestinnän julkaisuja 6*. Helsinki: Helsingin yliopiston viestinnän laitos.

Karisto, Antti & Seppälä, Ullamaija (2000): Tee se! Sosiaalipolitiikan graduopas. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitos.

Karjalainen, Henna & Westermarck, Harri (toim.) (1997): *Studia Urbana 1996: Kaunis ruma Helsinki*. Helsinki: Yliopistopaino.

Karvinen, Marko (2001): "Euroopan pääkaupunkien ja yliopistojen paikallinen yhteistyö". *Kvartti* 4/2001, 63–66.

Karvinen, Marko (2002): *Co-operation and Local Partnership Between Cities and Universities. Experiences of European Union Capital Cities*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Kauranen, Ilkka & Takala, Minna & Autio, Erkki & Kaila, Martti M. (1991): *Kolme ensimmäistä vuotta. Tutkimus uuden teknologiakylän ja sen vuokralaisten alkutaipaleesta. Otaniemen teknologiakylän julkaisuja numero 2*. Espoo: Otaniemen teknologiakylä.

Kearns, Ade & Paddison, Ronan (2000): "New Challenges for Urban Governance". *Urban Studies* Volume 37, Number 5–6/2000, 845–850.

Ketonen, Oiva (1991): *Juhlien jälkeen. Helsingin yliopiston 350-vuotisjuhlien herättämiä mietteitä*. Juva: WSOY.

Kickert, Walter J.M. & Klijn, Erik-Hans & Koppenjan, Joop F.M. (1997): *Managing Complex Networks. Strategies for the Public Sector*. Lontoo: Sage Publications.

Kivinen, Osmo & Rinne, Risto & Ketonen, Kimmo (1993): *Yliopiston huomen. Korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa*. Helsinki: Hanki ja jää.

Kivinen, Osmo & Varelius, Jukka (2000): *Piilaaksosta BioCityyn – Eurooppalainen bioteknologia Amerikan malliin?* Turku: Painosalamat Oy.

Klinge, Matti (1970): "Yliopiston vaiheet". Teoksessa Luukanen, Niilo (toim.) (1970): *Helsingin yliopisto. Historiaa ja nykypäivää*. (Helsingin yliopiston erikoispainos.) Porvoo: WSOY, 9–33.

Klinge, Matti (1978): *Kansalaismielen synty. Ylioppilaskunnan historia. Toinen osa 1853–1871*. Helsinki: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta & Gaudeamus.

Klinge, Matti (1986): *Kulttuurista. Kansalaispuheenvuoroja*. Helsinki: Gaudeamus.

Klinge, Matti (1990): *Ylioppilastalo*. (II .) Helsinki: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta.

Klinge, Matti & Knapas, Rainer & Leikola, Anto & Strömberg, John (1987): *Helsingin yliopisto 1640–1990. Ensimmäinen osa: Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640–1808*. Helsinki: Otava.

Klinge, Matti & Knapas, Rainer & Leikola, Anto & Strömberg, John (1989): *Helsingin yliopisto 1640–1990. Toinen osa: Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto 1808–1917*. Helsinki: Otava.

Klinge, Matti & Knapas, Rainer & Leikola, Anto & Strömberg, John (1990): *Helsingin yliopisto 1640–1990. Kolmas osa: Helsingin Yliopisto 1917–1990*. Helsinki: Otava.

Klinge, Matti & Kolbe, Laura (1999): *Helsinki. Itämeren tytär. Lyhyt historia*. Helsinki: Otava.

Knapas, Rainer (1995): "Omistaa ja hallitsee...? – Helsingin yliopiston kiinteistöjen historiasta". Teoksessa Uusitalo, Paavo & Lipponen, Jukka (toim.) (1995): *Yliopisto ja valtiovalta. Yliopistolaki ja sen perustelut*. Helsinki: Gaudeamus, 99–111.

Knapas, Rainer (1999): "Mikä kampus?" Teoksessa Vuori, Eija (toim.) (1999): *Helsingin yliopisto – kampusten yliopisto. University of Helsinki – University of Campuses*. Helsinki: Edita, 12–15.

Knapas, Rainer (2000): *Kruununhaka tieteen kaupunginosa*. Helsinki: Helsingin yliopisto & Helsingin kaupunki.

Knuuttila, Simo (1987): "Tieteen ihanne, päämäärä ja vastuu keskiajalla". Teoksessa Venkula, Jaana (toim.) (1987): *Tieteen vastuu inhimillisestä ajattelusta*. Helsinki: Edistysellinen tiedeliitto, 97–110.

Kolbe, Laura (1993): *Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan historia 5: Sivistyneistön rooli. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta 1944–1959*. Helsinki: Otava.

Kolbe, Laura (1994): "Helsingin pääkaupunkiasema 1809–1990 ja kaupunki-identiteetin kehittyminen". Teoksessa Helsingin kaupunki (1994): *Kaupunki käännekohdassa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 7–20.

Kolbe, Laura (1996): *Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan historia 6: Eliitti, traditio, murros. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta 1960–1990*. Helsinki: Otava.

Kolbe, Laura (2002): "Helsinki kasvaa suurkaupungiksi. Julkisuus, politiikka, hallinto ja kansalaiset 1945–2000". Teoksessa Kolbe, Laura & Helin, Heikki (2002): *Helsingin historia vuodesta 1945. 3: Kunnallishallinto ja -politiikka. Kunnallistalous*. Helsinki: Helsingin kaupunki & Edita, 10–511.

Kopperi, Marjaana (2001): "Talouden globalisaatio ja hyvinvoinnin haaste". Teoksessa Sotarauta, Markku & Majoinen, Kaija (toim.) (2001): *Kunnat virtaavassa maailmassa. Kuntien haasteet globaalissa verkostoyhteiskunnassa*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 21–30.

Kortteinen, Matti (1982): *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.

Kuntalaki. N:o 365/1995. Annettu Helsingissä 17.3.1995.

Kübler, Daniel & Wälti, Sonja (2001): "Drug Policy-Making in Metropolitan Areas: Urban Conflicts and Governance". *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 25, Number 1/2001, 35–54.

Kyläheiko, Kalevi (1999): "Miten kehittyä alueellisesti vastaanottavaiseksi korkeakouluksi?" Teoksessa Vähäpassi, Anne & Moitus, Sirpa (toim.) (1999): *Korkeakoulut alueidensa vetureina. Viisi näkökulmaa vaikuttavuuteen. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 2:1999*. Helsinki: Edita, 34–52.

Laki alueiden kehittämisestä. N:o 1135/1993. Annettu Helsingissä 10.12.1993.

Laki Helsingin yliopiston järjestysmuodon perusteista. N:o 191/1923. Annettu Helsingissä 1923.

Laki korkeakoululaitoksen kehittämisestä vuosina 1967–1981. N:o 228/1966. Annettu Helsingissä 1966.

Laki yliopistolain voimaannpanosta. N:o 646/1997. Annettu Helsingissä 27.6.1997.

Lampinen, Osmo (2000): *Suomen koulutusjärjestelmän kehitys*. Helsinki: Gaudeamus.

Lawless, Paul (2002): "Power and Conflict in Pro-growth Regimes: Tensions in Economic Development in Jersey City and Detroit". *Urban Studies* Volume 39, Number 8/2002, 1329–1346.

Le Galès, Patrick (2002): *European Cities. Social Conflicts and Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Lefèvre, Christian (1998): "Metropolitan Government and Governance in Western Countries: A Critical Review". *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 23, Number 1/1998, 9–25.

Lehto, Olli (1989): "Esipuhe". Teoksessa Pekkala-Koskela, Eea (1989): *Yliopiston Helsinki. University Architecture in Helsinki*. Helsinki: Helsingin yliopisto & Sanomaprint, 8–9.

Lehto, Olli (1999): *Ei Yliopiston voittanutta*. Helsinki: Otava.

Lemström, Juha (1998): "Puutarhan historiaa ja rakennuksia". Teoksessa: *Kaisaniemi – Helsingin yliopiston kasvitieteellinen puutarha*. Helsinki: Edita, 17–46.

Liesto, Martti (1988): *Teknillinen korkeakoulu 1908–1988*. Hämeenlinna: Karisto.

Linna, Eila (1999): "Korkeakoulun vaikuttavuus ulkopuolisin silmin". Teoksessa Vähäpassi, Anne & Moitus, Sirpa (toim.) (1999): *Korkeakoulut alueidensa vetureina. Viisi näkökulmaa vaikuttavuuteen. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 2:1999*. Helsinki: Edita, 7–22.

Logan, John R. & Molotch, Harvey L. (1987): *Urban Fortunes. The Political Economy of Place*. Berkeley: University of California Press.

Luukanen, Niilo (toim.) (1970): *Helsingin yliopisto. Historiaa ja nykypäivää. (Helsingin yliopiston erikoispainos)*. Porvoo: WSOY.

Lötjönen, Salla (toim.) (1999): *Tutkijan ammattietiikka*. Helsinki: opetusministeriö.

Maankäyttö- ja rakennuslaki. N:o 132/1999. Annettu Helsingissä 5.2.1999.

MacLeod, Gordon (2001): "New Regionalism Reconsidered: Globalization and the Remaking of Political Economic Space". *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 25, Number 4/2001, 804–829.

Magna Charta Universitatum. Eurooppalaisten yliopistojen yhteinen julistus. Annettu Bolognassa 18. syyskuuta 1988 Bolognan yliopiston 900-vuotisjuhlilla. Teksti esimerkiksi teoksessa Uusitalo, Paavo & Lipponen, Jukka (toim.) (1995): *Yliopisto ja valtiovalta. Yliopistolaki ja sen perustelut*. Helsinki: Gaudeamus.

McClelland, Charles E. (1988): "To Live for Science: Ideals and Realities at the University of Berlin". Teoksessa Bender, Thomas (toim.) (1988): *The University and the City. From Medieval Origins to the Present*. New York: Oxford University Press, 181–197.

Majander, Hellevi (1996): *Yhteistyö ja sen arviointi. Raportti kotimaisen yhteistyön tuloksista ja niiden arvioinnista*. Helsinki: Yliopistopaino.

Majander, Hellevi (1997): *Kotimaisen yhteistyön arviointi 1996*. Helsinki: Yliopistopaino.

Mali, Franc (2000): "Obstacles in Developing University, Government and Industry Links: The Case of Slovenia". *Science Studies* 1/2000, 31–49.

Malmberg, Matti (1984): "Erillislaitokset". Teoksessa Häikiö, Martti & Teräsalmi-Sovijärvi, Leila & Suvanto, Pertti (toim.) (1984): *Helsingin yliopisto sanoin ja kuvin*. Helsinki: Helsingin yliopiston monistuspalvelu, 132–142.

Mattila, Mikko (1999): "Verkostojen muotoutuminen ja merkitys – Sosiaali- ja terveystalouden päätöksentekoverkoston analyysi". Teoksessa Mattila, Mikko & Uusikylä, Petri (toim.) (1999): *Verkosto-yhteiskunta. Käytännön johdatus verkostanalyysiin*. Helsinki: Gaudeamus.

Mattila, Mikko & Uusikylä, Petri (toim.) (1999): *Verkosto-yhteiskunta. Käytännön johdatus verkostanalyysiin*. Helsinki: Gaudeamus.

Maunu, Anna-Maria (1995): "Tampereella kaupunki ja yliopisto tekevät yhdessä ympäristöohjelmaa". *Ympäristö* 6/1995, 12–13.

McGuirk, Pauline M. (2000): "Power and Policy Networks in Urban Governance: Local Government and Property-led Regeneration in Dublin". *Urban Studies* Volume 37, Number 4/2000, 651–672.

Mehtonen, Lauri (1990): "Yliopisto sivistyksen ja valistuksen kenttänä". Teoksessa Kantasalmi, Kari (toim.) (1990): *Yliopiston ajatusta etsimässä*. Helsinki: Gaudeamus, 18–27.

Michelsen, Kalle (2001): "Onko korkeakoulujen hajasijoitus sittenkään menestystarina?" *Tieteessä tapahtuu* 6/2001, 34–35.

Mills, C. Wright (1982): *Sosiologinen mielikuvitus*. Helsinki: Gaudeamus.

Mintzberg, Henry (1994): *The Rise and Fall of Strategic Planning*. Lontoo: Prentice Hall.

Mintzberg, Henry & Ahlstand, Bruce & Lampel, Joseph (1998): *Strategy Safari. The Complete Guide Through the Wilds of Strategic Management*. Lontoo: Prentice Hall.

- Mossberger, Karen & Stoker, Gerry (2001): "The Evolution of Urban Regime Theory. The Challenge of Conceptualization". *Urban Affairs Review* Volume 36, Number 6/2001, 810–835.
- Mustajoki, Arto (1999): "Kampukset – Mitä ne ovat?" Teoksessa Vuori, Eija (toim.) (1999): *Helsingin yliopisto – kampusten yliopisto. University of Helsinki – University of Campuses*. Helsinki: Edita, 6–9.
- Mustajoki, Arto (2002): *Tuloksena yliopisto. Kokemuksia ja näkemyksiä yliopiston hallinnosta*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mykkänen, Juri (2001): "Eliittihaastattelu". *Politiikka* 43. vuosikerta, 2/2001, 108–127.
- Mäenpää, Pasi (1999): "Tee työtä ja menesty, suomalainen! Ylipormestarien puheet lamassa ja nousuissa". *Yhteiskuntasuunnittelu* 37. vuosikerta, 3–4/1999, 7–25.
- Mäenpää, Pasi & Aniluoto, Arto & Manninen, Rikhard & Villanen, Sampo (2000): *Sanat kivettyvät kaupungiksi. Tutkimus Helsingin kaupunkisuunnittelun prosesseista ja ihanteista. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 83*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Mäkelä, Klaus (toim.) (1990): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mälkiä, Matti & Vakkuri, Jarmo (toim.) (1998): *Strateginen johtaminen yliopistoissa*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Newman, Peter (2000): "Changing Patterns of Regional Governance in the EU". *Urban Studies* Volume 37, Number 5–6/2000, 895–908.
- Nijkamp, Peter & van der Burch, Marc & Vindigni, Gabriella (2002): "A Comparative Institutional Evaluation of Public-Private Partnerships in Dutch Urban Land-use and Revitalisation Projects". *Urban Studies* Volume 39, Number 10/2002, 1865–1880.
- Nuorteva, Jussi (1997): *Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640*. Helsinki: Suomen historiallinen seura & Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Näsi, Salme (2000): "Tulosohjaus ja ulkopuolinen rahoitus – yliopistojen muutoksen kompastuskivet". Teoksessa Näsi, Salme & Latvanen, Jaana (toim.) (2000): *Arkiajatuksia yliopistojen tulosohjauksesta ja ulkopuolisesta rahoituksesta. Jyväskylän yliopiston taloustieteellisen tiedekunnan julkaisuja n:o 120/2000*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 5–18.
- Näätänen, Risto (1999): *Yliopistot ja Suomen tulevaisuus*. Juva, WSOY.
- OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) (1999): *The Response of Higher Education Institutions to Regional Needs*. Pariisi: OECD.
- Oker-Blom, Nils (1984): "Helsingin yliopisto tänään". Teoksessa Häikiö, Martti & Teräsalmi-Sovijärvi, Leila & Suvanto, Pertti (toim.) (1984): *Helsingin yliopisto sanoin ja kuvin*. Helsinki: Helsingin yliopiston monistuspalvelu, 8–30.
- Opetusministeriö (1993): *Maa- ja metsätalouteen ja biotekniikkaan liittyvät tiedepuisto-, teknologiakeskus- ja korkeakouluhankkeet sekä Viikin tiedepuistosuunnitelma. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1993:10*. Helsinki: opetusministeriö.

Opetusministeriö (2000): *Higher Education Policy in Finland*. Helsinki: opetusministeriö.

Painter, Chris & Clarence, Emma (2001): "UK Local Action Zones and Changing Urban Governance". *Urban Studies* Volume 38, Number 8/2001, 1215–1232.

Patterson, Glenys (1999): *The Alliance Game: Higher Education. Options, Strategies and Managerial Implications*. Esitelmä The 12th International Meeting of University Administrators (IMUA) -konferenssissa Edinburghissa 1999.

Pekkala-Koskela, Eea (1989): *Yliopiston Helsinki. University Architecture in Helsinki*. Helsinki: Helsingin yliopisto & Sanomaprint.

Pelkonen, Antti (2001): *Yliopistot innovaatiopolitiikan toteuttajina: Kaupalliset välittäjäorganisaatiot ja akateeminen tutkimus*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitos.

Phelps, Nicholas A. & Tewdwr-Jones, Mark (2001): "Globalisation, Regions and the State: Exploring the Limitations of Economic Modernisation through Inward Investment". *Urban Studies* Volume 38, Number 8/2001, 1253–1272.

Pierre, Jon (1999): "Models of Urban Governance. The Institutional Dimension of Urban Politics". *Urban Affairs Review* Volume 34, Number 3/1999, 372–396.

Pierre, Jon & Peters, B. Guy (2000): *Governance, Politics and the State*. Hampshire: Macmillan Press Ltd.

Pinson, Gilles (2002): "Political Government and Governance: Strategic Planning and the Reshaping of Political Capacity in Turin". *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 26, Number 3/2002, 477–493.

Puukka, Jaana (2000): *External Impact of the University of Turku. Self-Evaluation Report. Rector's Office Publications 1/2000*. Turku: Turun yliopisto.

Puukka, Jaana (2002): "Yliopisto klusteripohjaisen alueyhteistyön edistäjänä". *Korkeakoulutieto* 1/2002, 14–17.

Pöykkö, Kalevi (1990): *C. L. Engel 1778–1840. Pääkaupungin arkkitehti*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Raco, Mike (2002): "The Social Relations of Organisational Activity and the New Local Governance in the UK". *Urban Studies* Volume 39, Number 3/2002, 437–456.

Resnik, David B. (1998): *The Ethics of Science: an Introduction*. Lontoo: Routledge.

Ripatti, Veikko (2002): "Keskustelua aluepolitiikasta". *Kanava* 2/2002, 144–146.

Räty, Teuvo (1996): "Tehokkaasti tiedon ja osaamisen Suomeen – ohjausta vai legitimaatiota?" Teoksessa Helenius, Börje & Hämäläinen, Esa & Tuunainen, Juha (toim.) (1996): *Kohti McDonald's -yliopistoa? Näkökulmia suomalaiseen korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaan*. Helsinki: Tammi, 209–245.

Salovaara, Hannu (1998): "Kulttuurien kohtaamista Viikin kampuksella". Teoksessa Lantta, Heli & Mielityinen, Ida & Tervonen, Marjo Riitta & Valtonen, Janne (toim.) (1998): *Ulos ja tulos – korkeakoulupoliittisia kestoahdistuksia*. Helsinki: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, 30–33.

Sassen, Saskia (1996): *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.

Sassen, Saskia (2000): *Cities in a World Economy. Second Edition*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Savolainen, Sisko (toim.) (2003): *Kylä kaupungissa. Elämää Latokartanon ylioppilaskylässä 1953–2003*. Helsinki: Säätiö Stiftelsen Latokartano & Gummerus.

Schalin, Marica (1998): "Kaisaniemi – kaupunkipuisto". Teoksessa: *Kaisaniemi – Helsingin yliopiston kasvitieteellinen puutarha*. Helsinki: Edita, 9–16.

Schulman, Harry (2000): "Helsingin suunnittelu ja rakentuminen". Teoksessa Schulman, Harry & Pulma, Panu & Aalto, Seppo (2000): *Helsingin historia vuodesta 1945. 2: Suunnittelu ja rakentuminen. Sosiaaliset ongelmat. Urheilu*. Helsinki: Helsingin kaupunki, 10–108.

Sellers, Jefferey M. (2002): "The Nation-State and Urban Governance. Toward Multilevel Analysis". *Urban Affairs Review* Volume 37, Number 5/2002, 611–641.

Setälä, Päivi (1999): "Keskustakampus, pitkä menneisyys ja upea tulevaisuus". Teoksessa Vuori, Eija (toim.) (1999): *Helsingin yliopisto – kampusten yliopisto. University of Helsinki – University of Campuses*. Helsinki: Edita, 26–31.

Shils, Edward (1988): "The University, the City and the World: Chicago and the University of Chicago". Teoksessa Bender, Thomas (toim.) (1988): *The University and the City. From Medieval Origins to the Present*. New York: Oxford University Press, 210–230.

Siitonen, Eva-Riitta (2003): *Hyvä uusi opiskelija*. Kirje Helsingin yliopiston uusille opiskelijoille. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

SITRA (Suomen itsenäisyyden juhlarahasto) (1988): *Helsingin tiedepuisto. Runkosuunnitelma. Sarja B 95*. Helsinki: SITRA.

SITRA (Suomen itsenäisyyden juhlarahasto) (1989): *Helsingin tiedepuisto. Suunnitelma. Sarja B 99*. Helsinki: SITRA.

Snellman, Johan Vilhelm (1840): "Akateemisesta opiskelusta". Teoksessa Kantasalmi, Kari (toim.) (1990): *Yliopiston ajatusta etsimässä*. Helsinki: Gaudeamus, 70–99.

Sotarauta, Markku & Majoinen, Kaija (toim.) (2001): *Kunnat virtaavassa maailmassa. Kuntien haasteet globaalissa verkostoyhteiskunnassa*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Stone, Clarence N. (2001): "The Atlanta Experience Re-examined: The Link between Agenda and Regime Change". *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 25, Number 1/2001, 20–34.

Sulkunen, Pekka (1997): "Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat". Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.) (1997): *Semioottisen sosiologian näkökulmia*. Tampere: Gaudeamus, 13–53.

Svenska handelshögskolan (2001): *Hanken*. Helsinki: Svenska handelshögskolan.

Sörlin, Sverker & Törnqvist, Gunnar (2000): *Kunskap för välstånd – Universiteten och omvandlingen av Sverige*. Tukholma: SNS Förlag.

Tapper, Ted & Salter, Brian (1992): *Oxford, Cambridge and the Changing Idea of the University. The Challenge to Donnish Domination*. Buckingham: The Society for Research into Higher Education & Open University Press.

Tapper, Ted & Palfreyman, David (2000): *Oxford and the Decline of the Collegiate Tradition*. Lontoo: Woburn Press.

Tommila, Päiviö (1992): *Tunne yliopistosi. Puheita ja kirjoituksia*. Helsinki: Yliopistopaino.

Tuori, Kaarlo (1987): "Korporaatioprivilegioista tutkimuksen ja opetuksen vapauteen". Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) (1987): *Tieteen vapaus ja tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Tammi, 63–89.

Tuori, Kaarlo (1995): "Yliopiston itsehallinto". Teoksessa Uusitalo, Paavo & Lipponen, Jukka (toim.) (1995): *Yliopisto ja valtiovalta. Yliopistolaki ja sen perustelut*. Helsinki: Gaudeamus, 143–170.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2002): *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen*. Helsinki: opetusministeriö.

Uudenmaan liitto (1998): *Uudenmaan osaamiskeskusohjelma. Uudenmaan liiton julkaisuja B19 - 1998*. Helsinki: Uudenmaan liitto.

Uudenmaan liitto (2001): *Uudenmaan 2000-luvun osaamisen maankäyttöstrategia. Loppuraportti 9.4.2001. Uudenmaan liiton julkaisuja B28 - 2001*. Helsinki: Uudenmaan liitto.

Uusitalo, Paavo (1995a): "Kollegiaalinen vai päällikkövaltainen yliopistohallinto?" Teoksessa Uusitalo, Paavo & Lipponen, Jukka (toim.) (1995): *Yliopisto ja valtiovalta. Yliopistolaki ja sen perustelut*. Helsinki: Gaudeamus, 112–142.

Uusitalo, Paavo (1995b): "Tieteellinen yhteisö". Teoksessa Uusitalo, Paavo & Lipponen, Jukka (toim.) (1995): *Yliopisto ja valtiovalta. Yliopistolaki ja sen perustelut*. Helsinki: Gaudeamus, 7–18.

Valtioneuvosto (2003): *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yliopistolain muuttamisesta*. HE 10/2004, 16.9.2003.

Vartiainen, Perttu (2002): "Korkeakoulujen mahdollisuudet vaikuttaa aluekehitykseen". *Korkeakoulutieto* 1/2002, 8–13.

Viinikka, Antti (1994): "Helsinki Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuonna 2000". Teoksessa Helsingin kaupunki (1994): *Kaupunki käännekohdassa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 65–73.

Vuori, Eija (toim.) (1999): *Helsingin yliopisto – kampusten yliopisto. University of Helsinki – University of Campuses*. Helsinki: Edita.

Vuorinen, Pentti & Tikka, Tiina & Lovio, Raimo (1989): *Suomen teknologiakeskukset*. Sisäasiainministeriö. Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 5. Helsinki: Valtimo.

Vähäpassi, Anne & Moitus, Sirpa (toim.) (1999): *Korkeakoulut alueidensa vetureina. Viisi näkökulmaa vaikuttavuuteen. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 2:1999*. Helsinki: Edita.

Välimaa, Jussi (toim.) (1997): *Korkeakoulutus kolmiossa. Näkökulmia korkeakoululaitoksen muutoksiin*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Väyrynen, Raimo (2001): "Paikka maailmassa: kunnat ja globalisaatio". Teoksessa Sotarauta, Markku & Majoinen, Kaija (toim.) (2001): *Kunnat virtaavassa maailmassa. Kuntien haasteet globaalissa verkostoyhteiskunnassa*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 11–20.

Weber, Max (1909): "Yliopistojen opetusvapaudesta". Teoksessa Kantasalmi, Kari (toim.) (1990): *Yliopiston ajatusta etsimässä*. Helsinki: Gaudeamus, 104–111.

Wiberg, Matti (1995): "Yliopisto-ongelmat". Teoksessa Wiberg, Matti (toim.) (1995): *Yliopisto uusiksi!* Helsinki: Gaudeamus, 12–23.

Wickberg, Nils Erik (1989): "Helsingin yliopisto osa valtakunnan pääaukiota". Teoksessa Pekkala-Koskela, Eea (1989): *Yliopiston Helsinki. University Architecture in Helsinki*. Helsinki: Helsingin yliopisto & Sanomaprint, 10–13.

Willner, Johan (1995): "Luokallejääneiden salaliitto? Yliopistot näennäisekonomismin kourissa". Teoksessa Wiberg, Matti (toim.) (1995): *Yliopisto uusiksi!* Helsinki: Gaudeamus, 96–113.

Wrede, Johan (1995): "Itsenäinen yliopisto: Essee kahdesta kulttuurista – tutkijayhteisöstä ja valtionhallinnosta". Teoksessa Uusitalo, Paavo & Lipponen, Jukka (toim.) (1995): *Yliopisto ja valtiovalta. Yliopistolaki ja sen perustelut*. Helsinki: Gaudeamus, 19–44.

Yliopistoasetus. N:o 115/1998. Annettu Helsingissä 6.2.1998.

Yliopistolaki. N:o 645/1997. Annettu Helsingissä 27.6.1997.

Zanasi, Fabia (1988): *University of Bologna. Places and Museums*. Bologna & Milano & Rooma: Officine Grafiche Calderini.

Zukin, Sharon (1995): *The Cultures of Cities*. Malden & Oxford: Blackwell Publishers.

Liite 1: Kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan kokoukset

Alla olevaan taulukkoon on koottu Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan koko tähänastisen toimikauden kaikki kokouspäivät syksystä 1987 syksyyn 2003 asti. Kunkin kokouksen päivämäärän yhteyteen on lisäksi merkitty, pidettiinkö kokous yliopiston kevät- (kl) vai syyslukukauden (sl) aikana. Kokouksia on pidetty kahdesta neljään vuosittain, kuitenkin siten, että jokaisena neuvottelukunnan perustamisen jälkeisenä kalenterivuonna on pidetty aina vähintään yksi kokous syksyllä ja yksi keväällä. Neuvottelukunnan pöytäkirjoista käy selvästi ilmi, että lähinnä kiireisten aikataulujen vuoksi seuraavien kokousten aikoja on jouduttu usein vaihtamaan kokouksissa alunperin sovitusta. Lisäksi ajoittain esim. toukokuun loppuun kaavaillut kokoukset ovat siirtyneet syksylle ja joulukuulle kaavaillut seuraavan vuoden puolelle. Yhteensä neuvottelukunnan kokouksia on vuoden 2003 loppuun mennessä pidetty 52 kertaa, joista 24 kevät- ja 28 syyslukukaudella. Lisäksi neuvottelukunnan sihteeristö on kokoontunut keskenään vielä useammin myös varsinaisen neuvottelukunnan kokousten välillä.

Taulukko 7. Kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnan kokoukset 1987–2003					
1987 (2 kpl)	1988 (4 kpl)	1989 (3 kpl)	1990 (3 kpl)	1991 (2 kpl)	1992 (3 kpl)
18.8.1987 sl	9.2.1988 kl	14.3.1989 kl	27.3.1990 kl	9.5.1991 kl	4.2.1992 kl
4.11.1987 sl	31.5.1988 kl	20.9.1989 sl	5.9.1990 sl	12.11.1991 sl	16.6.1992 kl
	13.10.1988 sl	12.12.1989 sl	29.11.1990 sl		1.12.1992 sl
	1.12.1988 sl				
1993 (3 kpl)	1994 (3 kpl)	1995 (3 kpl)	1996 (2 kpl)	1997 (4 kpl)	1998 (3 kpl)
19.3.1993 kl	15.3.1994 kl	23.3.1995 kl	26.3.1996 kl	4.2.1997 kl	28.4.1998 kl
16.9.1993 sl	4.10.1994 sl	10.8.1995 sl	17.9.1996 sl	15.4.1997 kl	28.5.1998 kl
21.12.1993 sl	20.12.1994 sl	19.12.1995 sl		19.8.1997 sl	25.11.1998 sl
				9.12.1997 sl	
1999 (3 kpl)	2000 (3 kpl)	2001 (4 kpl)	2002 (4 kpl)	2003 (3 kpl)	
2.3.1999 kl	18.4.2000 kl	20.2.2001 kl	10.4.2002 kl	1.4.2003 kl	
26.8.1999 sl	24.5.2000 kl	15.5.2001 kl	17.6.2002 kl	20.5.2003 kl	
7.12.1999 sl	8.12.2000 sl	30.10.2001 sl	24.9.2002 sl	(12.12.2003 sl)	
		11.12.2001 sl	9.12.2002 sl		

Liite 2: Luettelo tutkimukseen haastatelluista henkilöistä

Taulukko 8. Tutkimukseen haastatellut henkilöt, haastattelujen päivämäärät ja kestot			
Haastateltava	Asema tai tehtävä, suhde yhteistyöneuvottelukuntaan	Pvm	Kesto
Holstila Eero	-Culminatum Oy:n toimitusjohtaja -Helsingin kaupungin tietokeskuksen johtaja (virkavapaalla) -neuvottelukunnan jäsen 1987–2001	27.2.2003	2h
Härkäpää Markus	-Helsingin kaupunginkanslian kehittämisspäälikkö -neuvottelukunnan sihteeri vuodesta 1987	2.5.2003	1h 45min
Ihamuotila Risto	-entinen Helsingin yliopiston kansleri ja rehtori -neuvottelukunnan jäsen 1987–1992 -neuvottelukunnan (vara)puheenjohtaja 1992–2003	9.5.2003	1h 45min
Ilaskivi Raimo	-ylipormestari, entinen Helsingin kaupunginjohtaja -neuvottelukunnan (vara)puheenjohtaja 1987–1991	15.4.2003	1h
Kolbe Laura	-suomen historian vt. professori -Helsingin kaupungin historioitsija (sodanjälkeisen historian kunnallishallintoa ja politiikkaa käsittelevän osan kirjoittaja)	20.2.2003	2h
Lahti Seppo	-entinen Helsingin yliopiston suunnittelujohtaja -neuvottelukunnan sihteeri 1987–2002	14.2.2003	2h
Olli Lehto	-akateemikko, entinen Helsingin yliopiston kansleri ja rehtori -neuvottelukunnan varapuheenjohtaja 1987–1988	3.3.2003	2h
Majander Hellevi	-Helsingin yliopiston kehittämisosaston suunnittelija -neuvottelukunnan sihteeri vuodesta 1994	27.3.2003	2h
Rahkamo Kari	-ylipormestari, entinen Helsingin kaupunginjohtaja -neuvottelukunnan (vara)puheenjohtaja 1991–1996	19.3.2003	1h 30min
Raivio Kari	-Helsingin yliopiston kansleri ja entinen rehtori -neuvottelukunnan jäsen 1996–2003 -neuvottelukunnan (vara)puheenjohtaja 2003 alkaen	25.3.2003	1h 30min
Siitonen Eva-Riitta	-ylipormestari, Helsingin kaupunginjohtaja -neuvottelukunnan (vara)puheenjohtaja vuodesta 1996	8.7.2003	2h
Tommila Päiviö	-akateemikko, entinen Helsingin yliopiston rehtori -neuvottelukunnan (vara)puheenjohtaja 1988–1992	10.4.2003	1h 45min

Liite 3: Puolistrukturoitu teemahaastattelurunko

Haastattelussa kysytään asiatietoja sekä mielipiteitä, käsityksiä ja visioita koskien Helsingin yliopistoa ja Helsingin kaupunkia sekä näiden keskinäistä ylätasoon yhteistyötä, strategista kumppanuutta. Aina jonkun kysymyksen kohdistuessa yliopistoon ja/tai kaupunkiin valitaan haastateltavan taustan mukaan sopivampi organisaatio, erityistapauksessa kysytään molempia.

Teema 1: Haastateltavan tausta ja suhde Helsingin kaupunkiin ja/tai Helsingin yliopistoon, sijainti suhteessa tutkimusalueeseen

- Haastateltavan työhistorian ja tärkeimpien luottamustehtävien keskeiset vaiheet? Kuinka päätyi siihen asemaan, jonka perusteella on/oli mukana kaupungin ja yliopiston yhteistyössä?
- Millainen on haastateltavan suhde ja kokemus Helsingin kaupungista ja Helsingin yliopistosta?
- Milloin ja miten tuli mukaan ja/tai poistui yliopiston ja kaupungin yhteistyökuvioista?
- Millainen oma kausi kaupungin ja yliopiston neuvottelukunnassa on ollut/oli? Millä muilla tavoin on ollut kaupungin ja yliopiston suhteissa mukana? Mihin kaikkeen on vaikuttanut ja millaisten kontaktien avulla? Mitä on yrittänyt saada aikaan?

Teema 2: Yliopiston ja kaupungin yhteinen historia, yhteistyön syntyminen ja suhteet valtioon

- Helsingin yliopistolla on väitetty olevan historiallisesti valtakunnallisen, eräänlaisen "valtionyliopiston" rooli. Onko tällainen rooli olemassa? Miten/miksi se on/ei ole näkynyt?
- Helsingin yliopisto on ollut Senaatintorilla Helsingin kaupungin välittömänä naapurina yli 170 vuotta. Miten tämä on vaikuttanut kaupungin ja yliopiston suhteisiin? Miksei se ole luonut kaupungin ja yliopiston välistä yhteistyötä?
- Milloin yliopiston ja kaupungin ylätasoon yhteistyö on haastateltavan mielestä alkanut? Miksi vasta silloin eikä aikaisemmin? Mitä silloin tapahtui?
- Millaisten syiden ja perusteiden vuoksi haastateltava uskoo yliopiston ja kaupungin lähteneen yhteistyöhön ja "strategiseen kumppanuuteen"?
- Ovatko edellä mainitut syyt ja perustelut haastateltavan mielestä lähtöisin enemmän yliopiston ja kaupungin kohtaamista olosuhdetekijöistä (kontekstuaalinen) vaiko kaupungin ja yliopiston keskeisten toimijoiden keskinäisistä yhteyksistä (ihmistenvälinen) johtuvia?
- Onko kumppanuus syntynyt enemmän vastauksena yliopiston ja kaupungin ulkoisiin paineisiin vaiko lähtenyt molempien sisäisistä tarpeista? Onko kaupungilla ja/tai yliopistolla jonkinlainen konflikti suhteessa valtioon? Milloin, miten ja miksi sellainen olisi syntynyt?
- Mitä kaupunki saa yliopistolta? Entä yliopisto kaupungilta? Mitä yliopisto ja/tai kaupunki kumppanuudestaan hyötyvät? Onko yliopistolla ja kaupungilla aidosti yhteisiä intressejä? Mitä ne ovat?
- Onko kaupungista ja/tai yliopistosta haastateltavan mielestä tullut itsestään tietoinen subjekti, joka muodostaa tahtotiloja ja pyrkii aktiivisesti tiettyihin päämääriin? Jos on, milloin, miten ja miksi tämä on tapahtunut?
- Ketkä ovat haastateltavan mielestä olleet yliopiston ja kaupungin kumppanuuden keskeisimmät arkkitehdit tai alkuunpanijat? Entä ketkä ovat tämän hetken tärkeimpiä vaikuttajia?
- Miten luottamushenkilöt/poliitikot tai toisaalta virkamiehet vaikuttavat kaupungin ja yliopiston yhteistyöhön? Mikä on näiden ryhmien välinen työnjako ja tasapaino suhteessa kumppanuuteen?

- Millaisilta ja kuinka hyviltä yliopiston ja kaupungin väliset suhteet yleensä vaikuttavat? Miten ne ovat mahdollisesti kehittyneet haastateltavan tunteman kauden aikana?
- Millaisia muutoksia (jos mitään) yliopiston ja kaupungin suhteissa on haastateltavan mielestä tapahtunut koko sinä aikana, josta hänellä on kokemuksia? Mistä ne ovat voineet johtua?

Teema 3: Kaupungin ja yliopiston yhteistyöneuvottelukunnan toiminta

- Miksi yliopiston ja kaupungin yhteinen neuvottelukunta vuonna 1987 perustettiin? Mitä tekijöitä perustamisen taustalta haastateltavan mielestä löytyy?
- Mitä hyvää ja mitä huonoa neuvottelukunnan toiminnassa on ollut haastateltavan muistamalla ajalla? Miksi neuvottelukunta on toiminut jo noin 16 vuotta, kun yliopiston varhaisempi, osallistujapohjaltaan laajempi neuvottelukunta aiemmin kariutui ja lakkautettiin?
- Millainen ilmapiiri neuvottelukunnassa on haastateltavan mielestä vallinnut? Miten se on vaikuttanut neuvottelukunnan työskentelyyn ja mahdollisesti aikaansaannoksiin?
- Miten asiat päätyvät neuvottelukunnan käsittelyyn? Miten niitä käsitellään? Miten neuvottelukunta vaikuttaa asioihin, kun se ei kuitenkaan ole virallinen päätöksentekaelin?
- Miksei neuvottelukuntaa ole laajennettu muihin pääkaupunkiseudun kuntiin ja/tai yliopistoihin?

Teema 4: Yliopiston ja kaupungin strategisen kumppanuuden konkreettisia sisältöjä Helsingin tapauksessa

- Mitkä olivat neuvottelukunnan ensimmäiset, perustamisen jälkeisen ajan keskeiset painotukset? Mitä haastateltava mahdollisesti muistaa niistä? (esimerkiksi Helsinki-instituutti, täydennyskoulutus, opettajapula jne.)
- Miten yliopiston ja kaupungin tuore yhteistyö näkyi Helsingin yliopiston 350-vuotisjuhlavuonna 1990? Miten kaupunki osallistui juhlavuoden järjestelyihin?
- Miten kaupungin ja yliopiston yhteistyö näkyi Helsingin kulttuurikaupunkivuonna 2000? Miten yliopisto osallistui kulttuurikaupunkivuoden järjestelyihin?
- Miten yliopiston ja kaupungin yhteistyö on näkynyt Helsingin yliopiston kampusalueiden luomisessa? Miten kaupunki on osallistunut kampusten suunnitteluun ja toteuttamiseen? Lisäksi vielä Viikki erityisesti suurimpana ja ongelmallisimpana tapauksena?
- Miten kaupungin ja yliopiston yhteistyö on näkynyt kaupunkitutkimuksellisessa yhteistyössä ja perustetuissa kaupunkitutkimusprofessoreissa?
- Mitä muita yliopiston ja kaupungin yhteistyön ja kumppanuuden konkreettisia hankkeita haastateltavalle tulee mieleen ja mitä hän niistä osaa kertoa? (esimerkiksi yhteinen www-portaali, katujen ja laitosten nimihankkeet, opiskelijakysymykset jne.)
- Miten yliopiston ja kaupungin yhteistyö ja kumppanuus yleensä kehittyivät haastateltavan mielestä hänen tuntemallaan aikakaudella? Tapahtuiko sen aikana merkittäviä muutoksia? Mikäli kyllä, mitä ja millaisia nämä muutokset haastateltavan mielestä olivat?
- Kun puhutaan kaupungin ja yliopiston kumppanuudesta, millaisia asioita haastateltavan mielestä korostetaan yhteistyön ja pääkaupunkiseudun vahvuuksiksi?
- Onko yliopiston ja kaupungin kumppanuudessa tai yhteistyön piiriin kuuluvissa hankkeissa haastateltavan mielestä mukana tyhjää retoriikkaa, katteetonta tai paikkaansa pitämätöntä kehumista? Mikäli on, mistä on kyse?

Teema 5: Kumppanuudet ja verkostot yliopistojen ja kaupunkien hallinnoinnin uusina muotoina

- Onko kaupunkien ja/tai yliopistojen hallinnossa ja toimintaympäristössä haastateltavan mielestä havaittavissa joitakin tälle ajalle erityisen tyypillisiä piirteitä tai kehitystä? Jos on, niin millaisia?
- Onko yliopistojen ja/tai kaupunkien hallinto viime vuosina monimutkaistunut? Onko organisaatioille esimerkiksi tullut aiempaa enemmän hallinnollisia tehtäviä? Mikäli on, niin mistä tulleita ja millaisia uudet tehtävät haastateltavan mielestä ovat?
- Miten taloudellinen tehokkuus ja tuloksellisuus kaupungin ja/tai yliopiston toiminnassa ovat tekijöinä haastateltavan mielestä viime vuosina kehittyneet?
- Miten kaupunkien ja/tai yliopistojen yhteydet yritys- ja järjestömaailmaan, yksityisen ja "kolmannen" sektorin kanssa ovat viime vuosina kehittyneet? Onko niiden määrä lisääntynyt?
- Miten yliopistojen yhteiskuntasuhteita koskeva asenneilmapiiri on kehittynyt 1980-luvulta?
- Onko kaupungilla ja/tai yliopistolla pysyviä tietoisia kumppanuussuhteita tai yhteisiä hankkeita muiden julkisen sektorin organisaatioiden kanssa? Entä yksityisen sektorin ja/tai kansalaisjärjestöjen ja yhdistysten kanssa? Mikäli on, millaisia? Onko tämä ilmiönä uutta?
- Miten nämä kumppanuudet julkisen sektorin sisällä sekä yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa vaikuttavat haastateltavan mielestä kaupungin ja/tai yliopiston päätöksentekoon ja toimintaan?
- Onko yliopiston ja/tai kaupungin johtamismallissa haastateltavan mielestä tapahtunut muutoksia? Onko keskitetystä ja keskeltä johdetusta organisaatiosta edetty kohti verkostomaisempaa ja koordinoitumpaa, yhteisen päämäärän omaavaa organisaatiota?
- Onko asioiden hoitaminen erilaisten verkostojen ja suorien henkilösuhteiden kautta lisääntynyt? Onko yhteisten asioiden koordinoiminen monen toimijan kesken nykyään yleisempää kuin ennen? Tuleeko haastateltavalle mieleen esimerkkejä toimijoiden verkostoitumisesta yleensä?
- Ovatko yliopistot, kaupungit tai valtio haastateltavan mielestä muuttaneet organisaatioitaan tai toimintatapojansa jotenkin em. muutoksiin sopivimmaksi tai reaktiona niihin? Mikäli kyllä, miten tämä on haastateltavan mielestä tapahtunut?
- Vaikuttaako Helsingin kaupungin ja/tai yliopiston vaikutuspiirissä tai laajemmin pääkaupunkiseudulla muita ryhmiä, "klubeja", eliittejä tai jotain muita keskeisten vaikuttajien muodostamia koalitioita, jotka sopivat asioista keskenään ja edistävät sitten yhteistä näkemystään tai etuaan muiden tahojen suuntaan? Mikäli kyllä, mitä nämä tahot ovat ja miten ne toimivat? Miten ja miksi tällaiset tahot ovat muodostuneet? Keitä niihin kuuluu?
- Ovatko esimerkiksi ylipormestarin Helsinki-klubit, Suomen Kulttuurirahasto, kansalliset maanpuolustuskurssit tai organisaatorajat ylittävät yhteiset strategiatyöryhmät tällaisia tahoja?
- Onko yliopiston ja/tai kaupungin yhteisistä asioista päättäminen haastateltavan mielestä nykyisin demokraattista ja/tai läpinäkyvää? Miksi? Onko asioiden laaja ja demokraattinen valmistelu yleensä ristiriidassa nopean ja tehokkaan päätöksenteon kanssa? Miksi tai millä tavoin?
- Onko yliopiston ja/tai kaupungin yhteisten asioiden epävirallinen etukäteisvalmistelu ja koordinoiminen monen toimijaosapuolen kesken ennen niiden omaa virallista päätöksentekoa haastateltavan mielestä yleistä? Onko se lisääntynyt aikaisempaan verrattuna?
- Onko tällainen epävirallinen etukäteisvalmistelu ja ennakoiminen haastateltavan mielestä ongelmallista? Vaikeuttaako se toimijatahojen omaa demokraattista päätöksentekoa tai esimerkiksi yliopiston hallinnon kollegiaalisuutta?

Teema 6: Suuret linjat Helsingissä ja Euroopassa, mihin tämä kaikki tulevaisuudessa johtaa?

- Millaisia tulevaisuuden uhkia, mahdollisuuksia tai haasteita haastateltava näkee tulevaisuuden tuovan kaupungin ja yliopiston suhteiden ja yhteistyön toimivuudelle?
- Millaisten haastateltava arvelee yliopiston ja kaupungin suhteiden, yhteistyön ja kumppanuuden olevan tulevaisuudessa, esimerkiksi 20 vuoden päästä? Lisääntyvätkö kaupunkien välinen kilpailu tai eri toimijoiden väliset kumppanuudet ja verkostoituminen edelleen?
- Miten haastateltava uskoo Euroopan integraation, Suomen EU-jäsenyyden ja/tai Euroopan pääkaupunkien yhteistyön kehittävän yliopistoyhteistyötä tulevaisuudessa? Entä yhä voimistuvan kansainvälisen talouskehityksen?
- Muuttaako kansainvälinen kehitys haastateltavan mielestä jotenkin suurten kaupunkien (erityisesti pääkaupunkiseudun) ja valtion keskinäisiä suhteita ja keskinäistä painoarvoa Suomessa? Entä Euroopassa yleensä? Millainen tämä muutos voisi mahdollisesti olla?
- Onko Suomessa haastateltavan mielestä kehittynyt jonkinlainen pääkaupunkiseudun ja muun Suomen, kaupungin ja maaseudun, seudun ja valtion välinen konflikti? Mikäli on, missä ja miten tämä näkyy käytännössä? Milloin ja miksi konflikti on haastateltavan mielestä syntynyt?

Haastattelun loppuksi

- Avoin kysymys, mitä muuta sellaista olennaista haastattelun aiheeseen tai teemoihin liittyvää haastateltavalle mahdollisesti tulee vielä mieleen, jota haastattelijan kysymykset ja/tai aiempi keskustelu eivät ole käsitelleet?
- Haastateltavan kiittäminen ja mahdollisista jatkotoimenpiteistä (mm. suorien lainausten tarkistuttaminen jne.) sopiminen.